

№ 1 (105) 2024

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 1 (105) 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

ДО 85-РІЧЧЯ

ДВНЗ “ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

Г У М А Н І З А Ц І Я

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 2 рази на рік

Заснований у вересні 1996 р.

№ 1 (105) 2024

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
професора С.А. САЯПНОЇ

Краматорськ
ЦТРІ «Друкарський дім»
2024

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

State Higher Educational Institution

“Donbas State Pedagogical University”

***TO THE 85TH ANNIVERSARY
DONBAS STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY***

**HUMANISATION OF
EDUCATIONAL-UPBRINGING PROCESS**

Collection of Scientific Works

Publication frequency: 2 issues annually

Founded in september, 1996

№ 1 (105) 2024

Under the general editorship Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
S.A. SAIAPINA

Kramatorsk
CORD “Printing House”
2024

УДК 371.13

ISBN 978-617-8042-19-6

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

**Рішення про реєстрацію суб’єкта у сфері медіа
ідентифікатор медіа R30-02556, видано 25.01.2024 р.**
Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.

Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки» в категорії «Б» Наказ МОН № 735 від 29.06.2021 р.

У збірнику опубліковані наукові статті з проблем розвитку сучасної освіти та науково-педагогічної думки в теоретичному, історичному та практичному аспектах. Для наукових працівників, викладачів, здобувачів.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 8 від 27.06.2024 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. Генерала Батюка, 19,
м. Слов’янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380955218279 (в робочі дні та години).
E-mail: gnvр.ddpu.1996@gmail.com.

ISBN 978-617-8042-19-6

© ДДПУ, 2024

UDC 371.13
ISBN 978-617-8042-19-6

Founder, editorship is
the State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University” (DSPU)

Decision on registration of a media entity
media identifier R30-02556, issued 25.01.2024 by
the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting.

The collection of scientific works “Humanisation of educational-upbringing process” is included in the list of scientific professional publications of Ukraine in the field of “Pedagogical Sciences” in category “B” Order of the Ministry of Education and Science of 29.06.2021 № 735.

The collection is focused on publishing scientific articles on the problems of development of modern education and scientific-pedagogical thought in theoretical, historical and practical aspects. The collection is designed for researchers, scientists, teachers, lecturers, applicants.

The articles are published in the author’s/authors’ edition. The authors of publications are responsible for mistakes and inaccuracies.

Published in accordance with the decision of the Academic Council of
the SHEI “Donbas State Pedagogical University”
(minutes № 8 dated 27.06.2024)

Address of the editorial board:

SHEI “Donbas State Pedagogical University”
19, Henerala Batiuka Str.,
Sloviansk, Donetsk region, Ukraine, 84116.
Ph.: + 380955218279 (on work days and hours).
E-mail: gnvp.ddpu.1996@gmail.com.

ISBN 978-617-8042-19-6

© DSPU, 2024

Редакційна колегія:

Саяпіна С.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи, декан факультету гуманітарної та економічної освіти, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (головний редактор)

Топольник Я.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи, завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДДПУ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (заступник головного редактора)

Бескорса О.С. – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Бондаренко В.І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти, завідувач кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Борова Т.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології, завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології ХНЕУ ім. С. Кузнеця, Україна

Дичко В.В. – доктор біологічних наук, професор, професор кафедри фізичної терапії, фізичного виховання та біології, завідувач кафедри фізичної терапії, фізичного виховання та біології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Дмитрієва І.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти, завідувач кафедри технологій спеціальної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Ішутіна О.Є. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Курінна С.М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, завідувач кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Лодатко Е.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Набока О.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Омельченко С.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації, ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Остенда А. – доктор наук, професор WST, ректор Вищої технічної школи в Катовіце, Польща

Панасенко Е.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології, завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціології, Національний технічний університет України «КПІ ім. Ігоря Сікорського», Україна

Пулка Й. – кандидат педагогічних наук, доцент Краківської академії імені Анджея Фрича Мржевського, Польща

Федосова І.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютерних наук ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Україна

Хижняк І.А. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти, декан факультету початкової, технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Цвєткова Г.Г. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти, завідувач кафедри дошкільної освіти УДУ імені М.П. Драгоманова, Україна

Коркішко А.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (технічний редактор)

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна (літературний редактор)

Editorial Board:

Saiapina S. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School, Dean of the Faculty of Humanitarian and Economic Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Topolnyk Ya. V. – Vice-Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School, Head of the Department of Pedagogics of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Beskorsa O. S. – Vice-Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Bondarenko V. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education, Head of the Department of Theory and Practice of Technological and Vocational Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Borova T. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics and Foreign Philology, Head of the Department of Pedagogics and Foreign Philology of S. Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Dychko V. V. – Doctor of Biological Sciences, Professor, Professor of the Department of Physical Therapy, Physical Education and Biology, Head of the Department of Physical Therapy, Physical Education and Biology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Dmytriieva I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Technologies of Special and Inclusive Education, Head of the Department of Technologies of Special and Inclusive Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Ishutina O. Ie. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Kurinna S. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Preschool Education, Head of the Department of Preschool Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Lodatko E. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogics of Higher School and Educational Management of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Ukraine

Naboka O. H. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Management, First Vice-Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Omelchenko S. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theoretical, Methodical Fundamentals of Physical Education and Rehabilitation, Rector of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Ostenda A. – Doctor of Sciences, Professor WST, Rector of Katowice School of Technology, Poland

Panasenko E. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Practical Psychology, Head of the Department of Practical Psychology of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Panchenko L. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Sociology, National Technical University “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

Pulka Y. – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Andrzej Frycz Modrzewski Krakow University, Poland

Fedosova I. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Computer Sciences of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Khyzhniak I. A. – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Practice of Primary Education, Dean of the Faculty of Primary, Technological and Vocational Education of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Tsvietkova H. H. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Preschool Education, Head of the Department of Preschool Education, Drahomanov Ukrainian State University, Ukraine

Korkishko A. V. – Technical Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogics of Higher School of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Slabouz V. V. – Literary Editor, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of the SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.018.43:004:37.011.3-051:316.77-047.22

CHARACTERISTICS OF THE CONCEPTUAL FIELD OF RESEARCHING THE PROBLEM OF DEVELOPING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE LECTURER BY MEANS OF DISTANCE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SPACE OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

(based on the qualification work materials)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТІЙНОГО ПОЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (за матеріалами кваліфікаційної роботи)

Олена Коркішко

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: korkishko.l.g@gmail.com
ORCID 0000-0001-7341-2610
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Olena Korkishko

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: korkishko.l.g@gmail.com
ORCID 0000-0001-7341-2610
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Яна Топольник

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-7885-9454
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Yana Topolnyk

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID ID 0000-0001-7885-9454
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Олена Троценко

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: trotsenco.elena@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Olena Trotsenko

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: trotsenco.elena@gmail.com
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article characterizes the conceptual field of researching the problem of developing the communicative competence of the future lecturer by means of distance technologies in the educational space of an institution of higher education. Based on the analysis of state documents and modern scientific literature, it has been determined that the formation of communicative competence in future lecturers of higher education requires special attention because the lecturer must navigate in various situations of pedagogical communication, create a positive image of

himself/herself, perceive and understand the personal traits and behavior of applicants adequately, establish productive interpersonal relationships, demonstrate sincere benevolence, create a favorable emotional microclimate in the student staff, etc. It is noted that communicative competence is a key competence that ensures the success of communicative activities. After summarizing the scientific views of representatives of psychological and pedagogical investigations, the object, subject, purpose, tasks, and research methods are defined. It is emphasized that while studying the problem mentioned above it has been used several methodological approaches, in particular: competence-based, communicative-active, complex, systemic, personal-oriented, and student-centered. The scientific novelty of the research results is reflected, which consists in determining the pedagogical conditions for the development of communicative competence of future lecturers by means of distance technologies in the educational space of an institution of higher education, the concepts of the conceptual and categorical apparatus are clarified, in particular: the categories of "competence", "communicative competence", "communicative competence of the future lecturer", components, criteria, indicators and levels of development of the communicative competence of future lecturers in the educational space of an institution of higher education, the forms and methods of educational and extracurricular activities in the context of the tasks of developing the communicative competence of future lecturers by means of distance technologies in the educational space of an institution of higher education are improved.

Key words: *conceptual field of researching, communicative competence, future lecturers, distance learning technologies, educational space of institution of higher education.*

Актуальність теми. Політичні, соціальні, економічні, духовні зміни, що відбуваються в Україні, інтеграція української держави до європейської та світової спільноти актуалізують питання підвищення рівня професіоналізму випускників закладів вищої освіти. Отже, із позицій сьогодення гостро постала потреба підготовки компетентного фахівця для різних галузей, зокрема й для освітньої.

У Законах України «Про освіти», «Про вищу освіту», у «Стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти» («Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area»), Постанові Кабміну України «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» та нормативно-правових документах ЗВО зазначено, що освітня галузь потребує компетентного фахівця, педагога зі сформованими загальними та спеціальними компетентностями. Аналіз державних документів, сучасної наукової літератури уможлиблює констатувати, що однією з актуальних проблем вищої школи є розвиток комунікативної компетентності майбутнього викладача.

Отже, освітні програми закладів вищої освіти мають бути спрямовані на розвиток у здобувачів комунікативної компетентності, бо це є ключовою компетентністю, яка забезпечує успішність комунікативної діяльності. Л.Лохвицька виокремила причини, за якими комунікативна компетентність є ключовою: по-перше – суспільний запит від професійного ділового світу щодо практичних комунікативних умінь випускників закладів вищої освіти, здатності

працювати з інформацією, використовувати інформаційні технології, публічно представляти результати роботи, будувати міжособистісні взаємини з довкіллям; по-друге – потреби самої галузі освіти (розвиток практичних умінь і навичок, що необхідні людині для досягнення успіху в особистому, професійному та громадському житті) (Лохвицька, 2008).

Особливої уваги потребує формування комунікативної компетентності в майбутніх педагогів, зокрема й у майбутніх викладачів вищої школи, бо викладач має орієнтуватися в різних ситуаціях педагогічного спілкування, створювати свій позитивний образ, адекватно сприймати та розуміти особистісні риси та поведінку здобувачів, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки, демонструвати щирю доброзичливість, створювати сприятливий емоційний мікроклімат у студентському колективі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям якісного оновлення сучасної професійно-педагогічної підготовки здобувачів є вагомий теоретичний доробок учених, які досліджували особливості формування компетентного педагога: вихователя (Г. Беленька, А. Бойко, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, І. Перук та ін.), учителя (Т. Боляк, Н. Бібик, В. Берека, Л. Ващенко, А. Галас, М. Коломієць, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, С. Трубачов, Л. Хомич та ін.), викладача (М. Братко, М. Головань, О. Коркішко, О. Котенко, О. Мельниченко, В. Прошкін, С. Саяпіна, В. Стрельников, Л. Хоружа та ін.). Узагальнюючи наукові погляди представників психолого-педагогічних досліджень, констатуємо, що більшість учених потрактували компетентність педагога як складне системне утворення, що складається з професійних знань, умінь, способів і технік фахової діяльності, сукупності установок та орієнтацій, набутого досвіду, що дає змогу педагогу досягати високих освітніх результатів (Братко, Котенко, Мельниченко, Прошкін, Хоружа, 2018).

Більшість науковців (Н. Бібик, В. Вербицький, С. Гаряча, І. Зязюн, Ю. Миронович, О. Овчарук, Л. Пашко, О. Пометун, О. Савченко, О. Цільмак та ін.) вважали найважливішими саме ключові компетентності. С. Бойправ, А. Кошель, В. Кошель, Л. Лохвицька, Г. Сиз та ін. виділили комунікативну компетентність як складник ключових компетентностей.

Проблему формування комунікативної компетентності майбутнього педагога досліджували: як вихователя (Г. Беленька, С. Біров, Г. Вархолик, О. Кравченко-Дзондза, М. Лазарев та ін.), як учителя (Н. Арістова, О. Боровець, Н. Кипиченко, В. Климова, Л. Лупак), як викладача (Н. Базиляк, Н. Волкова, Т. Калініченко, О. Лебідь, А. Мітін, О. Сипченко, В. Теслюк та ін.). Комунікативну компетентність майбутніх викладачів розуміють як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує ефективність здійснення комунікації в системі професійних відносин та передбачає усвідомлене розуміння цінності комунікації для професійної діяльності викладача, опанування культури й технологій комунікацій, вербальних, невербальних і комп'ютерних засобів для збагачення комунікацій, оновлення власного комунікативного досвіду (Н. Волкова, О. Лебідь, 2020); здатність до проєктування, реалізації, аналізу та контролю комунікативної діяльності, яку виконує здобувач у всіх видах професійної педагогічної діяльності (навчальній, методичній, науково-дослідній, управлінській) (Т. Калініченко, 2016); цілісне відносно стійке особистісне

утворення, що має складну структуру, важливими складниками якої є мотиваційно-ціннісний, когнітивно-креативний, індивідуально-особистісний, емоційно-вольовий та операційно-діяльнісний компоненти, що забезпечують умотивованість і цілеспрямованість, осмисленість і цілісність, ефективність і результативність дій щодо досягнення цілей комунікативної діяльності (А. Мітін, В. Теслюк, 2014).

Використанню технологій дистанційного навчання для організації освітнього процесу в закладі вищої освіти приділяли увагу О. Ворокін, Ф. Гарєєва, О. Дрозденко, М. Жалдак, В. Кухаренко, А. Манако, Д. Савченко, О. Співаковський, В. Чернописька, М. Чурсанова та ін. Так, Н. Гуменюк акцентувала, що застосування дистанційних технологій навчання в освітньому просторі ЗВО впливає на успішність навчання та психологічний стан здобувачів (Гуменюк, 2023), сприяє формуванню компетентного фахівця. Учена А. Манако зазначила, що технології дистанційного навчання – система форм організації дистанційного навчання, засобів, методів, прийомів, а також систематичність поступів, реалізація яких забезпечує виконання навчальних завдань, виховних складників і цілісний розвиток індивіда (Манако, 2006).

Широке обговорення проблеми розвитку комунікативної компетентності засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти знайшло своє відображення в дослідженнях вітчизняних науковців: комунікаційної компетентності (О. Баланаєва, Л. Дзевицька, Н. Карпенко, Н. Кучеренко, Д. Прочухан та ін.), іншомовної комунікативної компетентності майбутнього вчителя (О. Ізмайлова, Н. Катрич, К. Колот та ін.), професійно-комунікативної мовленнєвої компетентності (О. Лісовецька, Т. Лавренчук, М. Мальченко та ін.), мовленнєвої компетентності (О. Долгопол, О. Коркішко та ін.), граматичної компетентності (С. Марцин, Є. Тарапата та ін.) тощо.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті наукового апарату дослідження проблеми розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Об'єктивна потреба щодо вивчення наукових основ і досвіду розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача, а також відсутність цілісного дослідження зумовили вибір напряму наукового пошуку, мета якого полягає у виявленні та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, що забезпечують ефективність процесу розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Для досягнення мети дослідження важливо реалізувати такі завдання: на підставі аналізу психолого-педагогічної та наукової літератури уточнити генезу категорій «компетентність», «комунікативна компетентність» та розкрити сутність, зміст і структуру комунікативної компетентності майбутнього викладача, що формується в процесі фахової підготовки; визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів в освітньому просторі закладу вищої освіти; теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують розвиток комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в

освітньому просторі закладу вищої освіти; експериментально перевірити ефективність педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Докладний аналіз теми та мети уможливив виявити об'єкт (процес розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів в освітньому просторі закладу вищої освіти) та предмет (педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти) дослідження.

У дослідженні використано низку методологічних підходів, зокрема, компетентнісний (діагностування контролю в спілкуванні, визначення стилів комунікативної взаємодії, виявлення індивідуального рівня розвитку комунікативної компетентності, самоконтролю педагогічної взаємодії, готовності та здатності співпрацювати й досягати згоди з іншими, працювати в команді, конструктивно розв'язувати конфлікти, сприяння ефективній адаптації здобувача в освітньому середовищі, підвищенню культури усного й писемного мовлення тощо); комунікативно-діяльнісний (представлення освітнього процесу як чітко спланованої системи засвоєння комунікативних знань, формування культури спілкування, мовленнєво-мисленнєвих здібностей засобами дистанційних технологій, урахування потреб, мотивів спілкування й умов, за яких здійснюється комунікація в онлайн-середовищі, забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку здобувачів на основі внутрішньо-організаційних, змішаних і міжорганізаційних інтерактивних форм взаємодії з освітянською спільнотою, побудова діалогової системи освіти за допомогою інформаційних освітніх ресурсів); комплексний (забезпечення цілісного уявлення про компетентності, комунікативні здібності викладача, комунікативний аспект мови та інтеграцію різних сторін, пов'язаних із процесом спілкування); системний (розгляд освітнього процесу як цілісної системи, що містить сукупність взаємопов'язаних освітніх компонентів, забезпечення послідовності оволодіння комунікативними знаннями до комунікативних навичок і вмінь, системно-комплексне, послідовне формування мовленнєвих навичок і вмінь, необхідних для функціонування системи мови в комунікаційних цілях, здійснення навчання з урахуванням зворотного зв'язку, що дозволяє сприймати результати своїх комунікативних дій і приймати рішення про подальші дії); особистісно-орієнтовний (створення умов для партнерських стосунків, самоактуалізації, переважанням суб'єкт-суб'єктних стосунків у вигляді діалогу рівноправних особистостей: викладач – здобувач, здобувач – здобувач тощо); студентоцентрований (заохочення та залучення здобувачів до ролі відповідальних суб'єктів освітнього процесу, забезпечення умов для саморозвитку, самоорганізації та самореалізації особистості в процесі професійної діяльності, організація освітнього процесу на засадах міжособистісної взаємодії, орієнтація на задоволення потреб, цінностей та інтересів здобувачів тощо) підходів.

Науковий пошук здійснено за допомогою низки методів: теоретичних – аналіз і синтез, систематизація, порівняння, узагальнення сучасної наукової літератури для розкриття сутності категорії «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність майбутнього викладача»,

обґрунтування педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти та критеріїв її ефективності; контент-аналіз законодавчих і нормативних документів, навчально-методичного забезпечення підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки; емпіричних – діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, методики тощо), обсерваційні (пряме й опосередковане педагогічне спостереження, рефлексія власної діяльності) для виявлення рівня розвитку в майбутніх викладачів комунікативної компетентності, констатувальний, формувальний і контрольний етапи педагогічного експерименту для перевірки ефективності педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти; методи математичної статистики для обробки, кількісного й якісного аналізу та ілюстрування результатів експериментальної роботи.

Очікувана наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

– визначено педагогічні умови розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти – формування позитивної мотивації здобувачів до процесу розвитку комунікативної компетентності засобами дистанційних технологій; спрямування змісту освітніх компонентів на розвиток комунікативної компетентності через активне використання дистанційних технологій; використання інформаційно-освітніх ресурсів для професійного самовдосконалення та обміну досвідом через забезпечення взаємодії з освітянською спільнотою;

– уточнено понятійно-категоріальний апарат, зокрема, категорії «компетентність» (складне системне утворення, що містить знання, уміння і навички, сукупність установок та орієнтацій, набутий досвід, що дає змогу фахівцю досягати високих професійних результатів), «комунікативна компетентність» (ключова компетентність, що забезпечує успішність комунікативної діяльності та складається з певного рівня знань (норм, правил), умінь і навичок, які характеризуються здатністю особистості до ефективної взаємодії, взаємовідносин під час спілкування), «комунікативна компетентність майбутнього викладача» (ключова компетентність, що забезпечує успішність комунікативної діяльності та складається з певного рівня комунікативних знань (узагальнений досвід теорії загальної та професійно-педагогічної комунікації), умінь (практична підготовленість і готовність здобувача до професійної комунікативної діяльності) і навичок (автоматизовані свідомі дії, що сприяють ефективній взаємодії викладача зі здобувачами, відображенню та перетворенню дійсності й впливають на створення емоційно-психологічної атмосфери й індивідуального стилю комунікативної педагогічної діяльності) і характеризується сукупністю структурних компонентів; теоретичні положення щодо компонентів (ціннісний, функціональний, оцінний), критеріїв (мотиваційний, знанневий, рефлексивний) та їх показників і рівнів (високий, середній, низький) розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів в освітньому просторі закладу вищої освіти;

– удосконалено форми й методи навчальної та позанавчальної діяльності в контексті завдань розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів

засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти (лекції-презентації, лекції-вікторини, круглий стіл «Технології іміджування», тренінг особистісного зростання «Особистісне зростання в умовах колективної взаємодії», дискусія «Секрети успішного викладача», семінар-практикум «Хочеш вивчити та зрозуміти сам – поясни іншому» (Конфуцій), практикум «Успішна людина – це я», брейнстормінг, кейс-стаді «Вільне письмо», прес-конференція «Я – викладач» тощо) засобами Google meet, ZOOM, Google Hangout, Webex, Padlet, Kahoot, EdPuzzle тощо; дисципліни широкого вибору, гостьові лекції, тренінги, школи, відеоконференції, вебінари, педагогічні web-квести, онлайн-курси тощо на освітніх дистанційних платформах Prometheus, EdEra, TED, На урок, ВУМ (Відкритий Університет Майдану) тощо);

– набули подальшого розвитку теорія та методика розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, представлений науковий апарат, наукова новизна та практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що комплексне й системне впровадження результатів дослідження, поряд зі значним науковим і методичним доробком вітчизняних учених та освітніх працівників загалом, буде сприяти підвищенню рівня розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти. Одержані результати дослідження полягають в їх достатній готовності до впровадження в освітній процес закладів вищої освіти, що здійснюють фахову підготовку здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Волкова, Н.П., Лебідь, О.В. (2020). Формування комунікативної компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. Дніпро: ТОВ «РоялПринт». (2 (20)). 168–179.

Гуменюк, Н. (2023). Дослідження впливу дистанційної освіти на успішність навчання та психологічний стан студентів в умовах воєнного періоду. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал*, (10(28)). 561–569.

Калініченко, Т.В. (2016). Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів технічних дисциплін у процесі фахової підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 20 с.

Лохвицька, Л.В. (2008). Інтеграція української дошкільної освіти із зарубіжним педагогічним досвідом. *Гуманітарний вісник Присяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди: наук.-теорет. зб. / редкол. В.П.Коцур. Переяслав-Хмельницький*, (13). 292–296.

Манак, А.Ф. (2006). Технологічні аспекти інноваційного цілеспрямованого розвитку телекомунікаційного науково-освітнього простору. *Зб. праць Миколаївського державного університету*. (6). 227–238.

Мітін, А.А., Теслюк, В.М. (2014). Зміст та структура комунікативної

компетентності майбутнього викладача ВНЗ. *Вісник Національного університету оборони України*. (2). 110–113.

Хоружа, Л., Братко, М., Котенко, О., Мельниченко, О., Прошкін, В. (2018). Компетенції викладачів вищої школи в добу змін: діагностика та аналітика (за результатами дослідження в Київському університеті імені Бориса Грінченка) / за наук. ред. Л.Хоружої. Київ: Київський ун-т імені Бориса Грінченка, Україна.

REFERENCES

Volkova, N. P., & Lebid, O. V. (2020). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnix doktoriv filosofii v umovakh aspirantury [Formation of communicative competence of future doctors of philosophy under the conditions of postgraduate studies]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykhohiia»*. *Pedahohichni nauky*, 2(20), 168–179. Dnipro: TOV «Roial Prynt» [in Ukrainian].

Humeniuk, N. (2023). Doslidzhennia vplyvu dystantsiinoi osvity na uspishnist navchannia ta psykhohichni stan studentiv v umovakh voiennoho periodu [Researching the influence of distance education on the success of studies and the psychological state of students under the conditions of the war period]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriiia «Pedahohika», Seriiia «Psykhohiia», Seriiia «Medytsyna»): zhurnal*, 10(28), 561–569 [in Ukrainian].

Kalinichenko, T. V. (2016). Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnix vykladachiv tekhnichnykh dystsyplin u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of communicative competence of future lecturers of technical disciplines in the process of professional training]. *Extended abstract of Candidate's thesis. Ukrainaska inzhenerno-pedahohichna akademiia*. Kharkiv [in Ukrainian].

Lokhvytska, L. V. (2008). Intehratsiia ukrainskoi doshkilnoi osvity iz zarubizhnym pedahohichnym dosvidom [Integration of Ukrainian preschool education with foreign pedagogical experience]. *Humanitarnyi visnyk Preiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. H. Skovorody: nauk.-teoret. zb.*, 13, 292–296. V. P. Kotsur (Ed.). Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].

Manako, A. F. (2006). Tekhnohichni aspekty innovatsiinoho tsilespriamovanoho rozvytku telekomunikatsiinoho naukovo-osvitnoho prostoru [Technological aspects of innovative targeted development of the telecommunication scientific and educational space]. *Zb. prats Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu*, 6, 227–238 [in Ukrainian].

Mitin, A. A., & Tesliuk, V. M. (2014). Zmist ta struktura komunikativnoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha VNZ [The content and structure of the communicative competence of a future lecturer of a HEI (higher educational institution)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2, 110–113.

Khoruzha, L., Bratko, M., Kotenko, O., Melnychenko, O., & Proshkin, V. (2018). *Kompetentsii vykladachiv vyshchoi shkoly v dobu zmin: diahnostyka ta analityka (za rezultatamy doslidzhennia v Kyivskomu universyteti imeni Borysa Hrinchenka) [Competences of lecturers of higher school in the era of changes: diagnostics and analytics (according to the results of a study at Kyiv University named after Boris Hrinchenko)]*. L. Khoruzha (Ed.). Kyiv: Kyivskyi un-t imeni Borysa Hrinchenka, Ukraina [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті схарактеризовано понятійне поле дослідження проблеми розвитку комунікативної компетентності майбутнього викладача засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти. На основі аналізу державних документів, сучасної наукової літератури констатовано, що особливій уваги потребує розвиток комунікативної компетентності в майбутніх викладачів вищої школи, бо викладач має орієнтуватися в різних ситуаціях педагогічного спілкування, створювати свій позитивний образ, адекватно сприймати та розуміти особистісні риси та поведінку здобувачів, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки, демонструвати щирі доброзичливість, створювати сприятливий емоційний мікроклімат у студентському колективі тощо. Зазначено, що комунікативна компетентність – це ключова компетентність, що забезпечує успішність комунікативної діяльності. Узагальнивши наукові погляди представників психолого-педагогічних досліджень, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження. Підкреслено, що в процесі дослідження використано низку методологічних підходів, зокрема, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, комплексний, системний, особистісно-орієнтовний, студентоцентрований. Відображено наукову новизну результатів дослідження, яка полягає у визначенні педагогічних умов розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти, уточненні понятійно-категоріального апарату, зокрема, категорії «компетентність», «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність майбутнього викладача», компонентів, критеріїв, показників і рівнів розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів в освітньому просторі закладу вищої освіти, удосконаленні форм і методів навчальної та позанавчальної діяльності в контексті завдань розвитку комунікативної компетентності майбутніх викладачів засобами дистанційних технологій в освітньому просторі закладу вищої освіти.

Ключові слова: *понятійне поле дослідження, комунікативна компетентність, майбутні викладачі, дистанційні технології навчання, освітній простір закладу вищої освіти.*

УДК 378.6.07:373.2:001:004

SCIENTIFICALLY – RESEARCH BLOGGING AS A MANIFESTATION OF PRODUCTION CULTURE AND INFORMATIZATION OF PERSONNEL OF THE DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION**НАУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКИЙ БЛОГІНГ ЯК ВИЯВ ВИРОБНИЧОЇ КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КАДРОВОГО СКЛАДУ КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ****Ольга Набока**

доктор педагогічних наук,
професор, перший проректор
E-mail: olganaboka911@gmail.com

Olha Naboka

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
Vice Rector
E-mail: olganaboka911@gmail.com

ORCID 0000-0003-4635-0009
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

ORCID 0000-0003-4635-0009
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

ABSTRACT

The article examines the problem of management activities for the introduction of innovative technologies in educational institutions. The essence of the concepts «educational blog», «educational innovations», «educational space» and «professional competence of the manager» is revealed. The main elements, characteristic features of educational informatization, technologies and methods of introducing innovations into the educational process, the content of management of innovative information processes are clarified. The stages of the implementation of informatization, the main content and factors that affect the development of the scientific research potential and production capacity of the department staff and the basis for effective management of the department staff have been formed. The provision of creation and use of electronic educational and scientific-research resources by the staff of departments and applicants is singled out as the most important scientific and research grounds. Emphasis is placed on professional training by means of electronic educational resources, including "educational benefit, space". It has been proven that mastery of management functions and knowledge of scientific informatization and innovations are important for the head of the department. As the most effective means of optimizing department management, marketing technologies are recognized as a systematic combination of scientific knowledge, management and research needs, production interests and capabilities of the team, goals and production functions, optimal disclosure of elements of management activity, and therefore their rational use as a guarantee of effective functioning of the preschool department education.

Key words: *educational blog, educational space, professional functions and competence, manager.*

Актуальність теми. Готовність кадрового складу кафедр дошкільної педагогіки до інформатизації наукових та дослідницьких процесів, підготовка керівного складу кафедр закладів вищої педагогічної освіти до ефективного управління в нашій країні наразі виходить на якісно новий етап. На нашу думку, це пов'язано з історично-зумовленими завданнями та історичними етапами розвитку наукової діяльності, зокрема кафедр дошкільної педагогіки в структурі закладів вищої педагогічної освіти, які й надалі постають перед керівництвом та колективом кафедр, зокрема компетентність щодо нарощування та стабілізації наукових виробничих процесів, обсяги якісних науково-дослідницьких розвідок і досягнень, посилення вимог до менеджерів управління педагогічної галузі, які ще донедавна не були настільки суттєвими. Зауважимо, що окреслена думка в науковій спільноті наразі викликає певні історичні протиріччя та суперечки щодо принципу й методу підготовки фахівців і здобувачів освіти, із варіантами викладу вкрай необхідної інформації та для урахування принципів вдалої комунікації між колегами по кафедрах, і, на жаль, дещо не розв'язаними є питання щодо структури та змісту компетентного інформативного викладу дисциплін, які саме і є основою для передачі інформації та орієнтиром наукового

складу фахівців, здобувачів та однодумців.

Освітня політика України має чіткий орієнтир щодо входження до наукового простору, аби передбачити модернізацію освітніх та наукових галузей за історичними прикладами й зразками, зважаючи на певні єдині засади стандартів вищої освіти системи науково-дослідницької діяльності. Серед значного розширення та виокремлення позицій і першочергових основ адаптації наукової та фахової освіти нашої країни є процес зміни сталої освітньої наукової парадигми на нову, змістом якої є формування ключової компетентності через застосування керівником кафедри й упровадження молодим науковцем блогінгу, як вияву високої інформаційної культури керівників кафедр та потенціального складу кафедр, зокрема кафедри дошкільної освіти.

Саме цим освітня траєкторія та наукові здобутки спрямовані на кінцевий топовий результат науково-дослідницького процесу й досліду його витоків щодо формування в колективу кафедр готовності до ефективної організованої дослідницької позиції, до ресурсів щодо досягнення поставленої мети. Науково-дослідницький блогінг, як й освітній блог, спрямований на посилення практичного фокусу щодо освіти та науки, відповідного прагнення підготувати компетентного керівника й зробити членів колективу умілими й мобільними, тобто фахівцями, які володіють доказовою базою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій є глобальною тенденцією науково-технічного прогресу останніх десятиліть. У зв'язку із цим в Україні, як і в більшості країн світу, до всіх галузей життєдіяльності людини, суспільства та держави ґрунтовно й інтенсивно впроваджено новітні інформаційні та програмні технології. Особливо важливу роль відіграє в таких галузях державне управління, економіка, безпека, наука та освіта. Значного поширення в цих галузях діяльності закладів освіти набуває її інформатизація. Не можна залишити поза увагою той факт, що йдеться про запровадження комп'ютерних технологій та відповідного програмного вільного забезпечення в управлінський процес вищої освіти для підвищення його ефективності згідно з новими концептуальними підходами. Зауважимо, що процес набуває масштабного характеру. На кожній кафедрі дошкільної освіти поступово визріває потреба в співробітниках, які відповідають новим вимогам розвитку кафедри та членів її колективу. На нашу думку, важливе значення має й суспільне визнання серед однодумців.

Проблемі управління закладами освіти присвячено значну кількість ґрунтовних наукових досліджень. Узагальнений варіант у працях вітчизняних і зарубіжних науковців знайшли відображення питання інформаційного забезпечення управління закладами освіти. У процесі дослідження порушеної проблеми особливо важливими є наукові праці І. Андрощук, В. Бондаря, Г. Єльнікової, В. Камишина, Ю. Конаржевського, В. Маслова, В. Олійника, О. Орлова, Н. Островерхової, В. Пікельної, З. Рябової, Т. Рожнової, Г. Тимошко, Т. Шамової щодо визначення та систематизації управлінської інформації; В. Бикова, В. Руденко, Ю. Чернова щодо впорядкування збору, обробки, збереження організаційно-управлінських даних; С. Архангельського, І. Булах, Г. Дмитренка щодо питань забезпечення зворотного зв'язку в педагогічних системах.

Досліджуючи цю проблему, ми передусім звернулися до праць українських і

зарубіжних дослідників, предметом наукового пошуку яких були: філософія освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Є. Ільїна); різні аспекти підготовки керівних кадрів освіти (О. Галус, І. Жерносець, А. Кузьмінський, Н. Кудрявцева, С. Крисюк, В. Луговий, В. Олійник, Н. Протасова, О. Романовський); управління розвитком професійної освіти (С. Батишев, В. Бондар, Т. Десятов, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Петренко, В. Пікельна, З. Рябова); інформатизація, інформаційно-комунікаційні технології, цифровізація (В. Биков, А. Верлань, Л. Гаврилова, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Желдак, Н. Клокар, О. Спірін, Я. Топольник); ефективність управління освітніми закладами (В. Безпалько, Н. Башкир, Т. Лукіна, О. Набока); формування та використання трудового потенціалу (М. Карлін, Л. Михайлова, М. Романюк, О. Савченко); теоретичні, методологічні, методичні засади підготовки конкурентноздатних фахівців (С. Ніколаєнко, Г. Романова, О. Скорякова).

У межах обґрунтування засад наукового пошуку важливого значення набули положення, зокрема Дж. Баджера, Д. Вайнера, О. Синеккоп, О. Ясько, І. Тонких, С. Лабутько, Н. Добринської (Аніщенко, 2013). Нашу увагу було зосереджено на результатах дисертаційних положень і знахідок низки науковців, серед яких праці С. Дяченко «Підготовка майбутніх вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників» (2009р.), Г. Стеценко «Методика використання освітніх вебресурсів у процесі підготовки майбутніх учителів інформатики» (2010р.), С. Денисенко «Психолого-педагогічні засади проектування мультимедійного контенту електронних освітніх ресурсів для вищого навчального закладу» (2013р.). Зауважимо, проблема інтеграції блогів в освітній процес має наразі вагомі переваги порівняно з іншими електронними ресурсами, а саме: простота використання та доступність, ефективність організації інформаційного простору, інтерактивність і мультимедійність, надійність і безпека.

Зважаючи на вищевикладене, важливими в контексті цього наукового пошуку також є дослідження В. Беспалька, В. Васильєва, В. Гладкової, М. Гриньової, В. Гуменюк, Л. Калініної, М. Портнова, Н. Протасової, Є. Смірнова, П. Худомінського, де висвітлено проблеми оптимізації роботи з організаційно-управлінською інформацією, забезпечення інформаційних потреб наукових кадрів, формування інформаційної культури педагогів. Водночас, цінність зазначених досліджень полягає в тому, що вони є підґрунтям для подальшого вивчення та розвитку теорії та технології інформаційного забезпечення управління освітнім процесом.

На сучасному історичному етапі розвитку зазначимо, що в педагогічній науці недостатньо розроблено питання інформатизації управління плануванням освітнього процесу в закладі вищої освіти. Отже, виділимо цілу низку протиріч, що виникли в системі управління плануванням освітнього процесу в закладі вищої освіти, а саме: між традиційною консервативністю управління плануванням освітнього процесу в закладі вищої освіти й необхідністю постійної модернізації знань, умінь, а також усвідомленням проблем щодо інформатизації управління плануванням освітнього процесу у ЗВО в контексті нових потреб як у галузі освіти, так і суспільства загалом; між появою нових інформаційних управлінських технологій і відсутністю загальної інформаційно-методичної системи, яка б здійснювала координацію їх упровадження; між значним обсягом рутинних операцій щодо здійснення управління плануванням освітнього

процесу в закладі вищої освіти та відсутністю єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка б автоматизувала обробку управлінської інформації, між появою нових поколінь комунікаційних засобів й інформаційних технологій та рівнем готовності до їх використання керівниками структурних підрозділів у закладі вищої освіти в процесі управління.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є необхідність визначити маркетинговий аспект науково-дослідницького блогу як складника управлінської технології керівника-дослідника.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті дослідження важливим є факт, що перехід України від індустріальних до науково-інформаційних технологій потребує підвищення освітнього та інтелектуального потенціалу й зумовлює необхідність зміни підходів до підготовки сучасного виробничого персоналу. Вважаємо, що окреслена проблема набуває особливої актуальності для забезпечення якісної підготовки фахівців у закладах професійної освіти та фахової передвищої освіти (Аніщенко, 2013).

На думку сучасної дослідниці О. Башкир, на початку ХХІ століття управління характеризується позитивними й негативними показниками та потребує теоретичного обґрунтування певних процесів, зокрема формування системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування, оновлення змісту освіти й методики викладання, модернізації систем підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, оновлення освітнього середовища, упровадження складників дуальної форми навчання, формування особистісних якостей здобувачів освіти, розвиток яких гальмується поряд з іншими чинниками, недосконалістю законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють управлінську діяльність у системах професійної освіти та фахової передвищої освіти й формування науково-обґрунтованої політики (Башкир, 2019).

Зауважимо, що епоха блогінгу бере свій початок із 1990 років, саме тоді кожен охочий міг вести такий собі особистий онлайн-щоденник. Автори-аматори порушували будь-які теми, ділились досвідом, своїми роздумами в Інтернет-спільноті. Сьогодні є безліч варіацій освітнього простору, серед яких: авторський блог – створений для самовираження автора, де той розповідає про своє життя та досвід, враження; тематичний – головною перевагою є вичерпні експертні тексти, створені спеціалістом у певній галузі; спільний – мікс авторів, які прагнуть висвітлити якусь певну тематику й публікуються на одній платформі; медіаблог – яскравим прикладом цього можна назвати ведення блогу в соціальних мережах Facebook чи Instagram (текстовий контент, фото, відео); партнерський – поєднує в собі цікавий контент, можливість прибутку на рекламі (рецензії, добірки, відгуки й продукти); бізнес-блог – метою якого є показати авторитет, залучити нових клієнтів і докладно розповісти про себе (Добринська, 2015). Певною варіацією до цього різновиду ми й вважаємо блог науковця-дослідника.

Наукова спільнота підтримує думку, що в блозі необхідно розміщувати матеріали та знахідки для професійного розвитку колег і здобувачів, які пов'язані безпосередньо з науковою роботою, та гіперпосилання на корисні сайти теоретичного та практичного характеру. Особливої уваги потребує й змістове наповнення науково-дослідницького блогу.

Одним зі структурних підрозділів ЗВО, що сприяє підвищенню якості

освіти, є кафедра, а її керівник і співробітники роблять усе можливе для цього: забезпечують організацію освітнього процесу, реалізацію навчальних планів і програм освітніх компонентів, якісне викладання навчальних дисциплін, беруть активну участь у навчально-методичній та науковій діяльності, сприяють успішному виконанню здобувачами відповідної освітньо-професійної чи освітньо-наукової програми (Коваль, 2009). Особливе місце в роботі кафедри відведено висвітленню науковій діяльності колективу кафедр та здобувачів. Аналіз стану проблеми з'ясував, що маркетинговий аспект наукового блогу є складником будь-якої управлінської технології керівника-дослідника. Під цим поняттям розуміємо спосіб використання управлінських технологій, спрямований на досягнення цілей кафедри через формування, становлення та розростання попиту й максимального задоволення потреб споживачів освітніх і наукових послуг (Лазаренко, 2017).

На нашу думку, саме наукова діяльність кафедри дошкільної педагогіки закладу вищої освіти може бути ефективно висвітлена в освітньому блозі, тобто своєрідному вебсайті, маючи витриману структуру й зміст, де ґрунтується теоретична й практична науково-дослідницька діяльність для всіх зацікавлених її учасників. Ми погоджуємося з думкою, що використання електронних освітніх ресурсів забезпечило появу освітніх блогів як модерн-засіб реалізації функцій працівників науки та освіти вищої школи (Мармаза, 2007).

Унаслідок взаємодії керівника кафедри, зокрема дошкільної освіти, та наукових працівників, здобувачів вищої освіти відбувається зміна рівня знань, умінь та розвитку й виховання здобувачів вищої освіти; фахової майстерності наукових працівників, що формує нові задачі й уможливорює оволодіння новими науковими, дослідницькими, інформаційними та програмними, управлінськими технологіями; змісту й форми та технологій представлення наукового досвіду через діяльність колективу адміністративно-управлінської ланки закладів, зокрема кафедр.

Однією з проблем, недостатньо дослідженою та висвітленою в теоретичному й практичному аспекті, є розробка й здійснення власної історії блоґінгу та її моделі ведення – це ключовий крок на шляху до успіху кафедри дошкільної освіти. Блог визначає, як автор створює та збирає цінність наукових пошуків. Важливо не просто копіювати моделі розробок колег, але й вносити інновації та диференціювати власну пропозицію, щоб виділитися серед інших. Отже, наразі блог – це життєва необхідність.

Ураховуючи випереджальний характер використання електронних освітніх ресурсів, вважаємо за доцільне на основі обґрунтування базових теорій та концепцій та власних спостережень і дослідницьких рішень виокремити питання реалізації завдань управлінської діяльності в умовах історико-наукових розвідок й історично зумовлених пошукових змін, яких, на нашу думку, потребує сучасне ефективне керівництво кафедри дошкільної педагогіки закладу вищої освіти.

Отже, через використання інформаційно-комунікаційних технологій, освітнього простору, власного наукового блогу, який передбачає орієнтацію на здобувача, зміною вимог щодо освітніх послуг та максимальне задоволення дослідницьких потреб, доведено, що використання електронних ресурсів забезпечило появу освітніх блогів нового типу, як засобу реалізації дидактичної,

комунікативної, інформаційної, методичної функції колективом кафедр дошкільної педагогіки закладу вищої освіти.

Установлено, що вдале використання науково-дослідницького освітнього простору є одним із засобів підвищення результативності функціонування кафедри дошкільної педагогіки. Маркетингові технології визначено як організовану структуровану сукупність дій та процедур, спрямованих на дослідження та прогнозування потреб, попиту й інтересів і спроможності кафедри й забезпеченню бажаного ефективними методами. Наявність конкурентного середовища та вимога необхідності залучення позабюджетних коштів, презентації та реклама кафедри як установи – це лише окремі аспекти використання та вдалого впровадження блогу керівним складом кафедр у процесі управління закладів вищої школи.

Освітня модель, простір науково-дослідницького блогу може стати структурним способом опису основних аспектів діяльності науковця, включаючи його доробок, продукт та послугу, цільову аудиторію, способи залучення, механізми генерації та викладу думок. Отже, потрібно експериментувати з новими підходами та технологіями, сервісами, аби розв'язувати проблеми кафедри креативно та ефективно (Присвітла, 2016).

Блог, у якому опубліковано цінний та інформативний контент, допомагає зацікавити потенційних здобувачів, колег, чим підвищує впізнаваність бренду кафедри. Окрім цього, оптимізований контент може покращити рейтинг у пошукових системах, що позитивно позначиться на залученні органічного трафіку на сайт кафедри дошкільної освіти, наукового складу кафедри, закладу вищої освіти загалом.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що зміни вимагають нового типу керівника – лідера, який усвідомлює всю складність сучасного світу й розуміє, що ідеальних безпечних «маршрутів» у ньому бути не може. Трансформація управлінської діяльності потребує підвищення якості роботи в процесі скорочення використовуваних ресурсів, а також активної участі під час праці всіх співробітників організації. Не менш важливим є ставлення до змін як до природного стану зовнішнього середовища й створення сприятливих умов для спільної праці та розвитку корпоративної культури. Умова успіху будь-якої організації – досвідчені висококваліфіковані менеджери, фахівці в галузі менеджменту освіти.

Проаналізувавши стан проблеми, з'ясували, що маркетинговий аспект є складником будь-якої управлінської технології. Під цим поняттям розуміємо спосіб використання управлінських технологій, спрямований на досягнення цілей кафедри дошкільної педагогіки закладу вищої освіти через формування попиту та максимального задоволення потреб споживачів освітніх послуг.

Установлено, що використання блогу є одним із засобів підвищення результативності управління кафедри дошкільної педагогіки закладу вищої освіти. Маркетингові технології визначено як організовану структуровану сукупність дій та процедур, спрямованих на дослідження та прогнозування потреб, попиту й інтересів кафедри й забезпечення бажаного їх задоволення найбільш ефективними засобами. Наявність конкурентного середовища, презентація та реклама освітньої установи – це лише окремі аспекти використання

блогу керівниками кафедр дошкільної педагогіки закладів вищої освіти.

Обґрунтовано маркетингову тріаду використання науково-дослідницького блогінгу в процесі управління кафедри дошкільної педагогіки (потреби, цінності та запит). Ефективне задоволення потреб має стати цільовим орієнтиром використання науково-дослідницького блогінгу під час управління кафедри дошкільної освіти.

Отже, наразі в арсеналі викладачів і науковців кафедри дошкільної педагогіки закладів вищої педагогічної освіти є достатня кількість потужних наукових блогів, що мають належний науково-дослідницький і методичний потенціали.

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти змісту вивченої проблеми й відкриває перспективні шляхи для подальшого наукового пошуку. Перспективами для подальших досліджень є питання вдосконалення механізму використання науково-дослідницького блогу в процесі управління кафедри дошкільної педагогіки закладів вищої освіти України.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б., Зінченко С.В., Баніт, О.В. & Дорошенко Н.І. (2013). *Сучасні технології освіти дорослих*: посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД.

Башкір О.І. (2019). Науково-педагогічна діяльність кафедр педагогіки у вищих педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ – початок ХХІ століття). (Дис. доктора пед. наук). Харків, Україна: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

Добринська Н., (2015) «Персональний блог – інструмент зміцнення позитивного іміджу педагога», упровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, батьками, та громадськістю, Л. Шишолік, Ред. Рівне, Україна: РОППО, С. 54-57.

Коваль Т.І., Сисоєва С.О., Сущенко Л.П. (2009). Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посібн. Київ: Вид. центр КНЛУ.

Лазаренко О. (2017). Філософія освіти дорослих в контексті практичної парадигми позитивного навчання: європейський приклад для України // Філософія освіти. №1 2(10). С. 255-265.

Мармаза О.І. (2007). Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника. Харків: Основа.

Присвітла О.В. (2016). Домінанти розвитку вищої освіти в умовах глобального ринку освітніх послуг. Дисертація на здобуття ступеня кандидата економічних наук; спеціальність 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро.

REFERENCES

Anishhenko, O.V., Luk`janova, L.B., Zinchenko, S.V., Banit, O.V. & Doroshenko, N.I. (2013). *Suchasni tekhnologhiji osvity doroslykh* [Modern technologies of adult education]: posibnyk. Kirovoghgrad: Imeks-LTD [in Ukrainian].

Bashkir, O.I. (2019). Scientific-pedagogical activities of departments of pedagogy in higher pedagogical educational institutions of Ukraine (the beginning of

the 20th century – the beginning of the 21st century). (Doctoral dissertation). Kharkiv, Ukraine: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody.

Dobrynska N., «A personal blog is a tool for building a positive image of the teacher», u Vprovadzhennia ta poshyrennia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u roboti doshkilnoho navchalnoho zakladu z ditmy, pedahohamy, batkamy ta hromadskistiu , L. Shysholik, Red. Rivne, Ukraina: ROIPPO, 2015. s. 54-57 [in Ukrainian]

Koval, T.I., Sysoeva, S.O., Sushchenko, L.P. (2009). *Training of Higher School Teachers: Information Technologies in Pedagogical Activity*. Kiev: PrintCenter of KNLU [in Ukrainian]

Lazarenko, O. (2017). *Filosofii osvity doroslykh v konteksti praktychnoi paradyhmy pozhyttievoho navchannia: yevropeyskyi pryklad dlia Ukrainy* [The Adult Education Philosophy in the Context of the Practical Lifelong Learning Paradigm: A European Example for Ukraine] *Filosofii osvity – The philosophy of education* 1-2(10), 255-265, 52-59. [in Ukrainian].

Marmaza, O. I. (2007). *Menedzhment v osviti: dorozhnia karta kerivnika* [Management in education: a road map of the head]. Basis. [in Ukrainian].

Prisvitla, O.V. (2016). *Dominanty rozvytku vyshchoi osvity v umovakh hlobalnoho rynku osvitnykh posluh* [Dominants of higher education development in the global market of educational services] [Unpublished Candidate Dissertation]. Oles Honchar Dnipropetrovsk National University. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему управлінської діяльності із запровадження інноваційних технологій у закладах освіти. Розкрито сутність понять «освітній блог», «освітні інновації», «освітній простір» та «професійна компетентність керівника». З'ясовано основні елементи, характерні риси освітньої інформатизації, технології та методи впровадження інновацій в освітній процес, зміст управління інноваційними та інформаційним процесами. Сформовано етапи впровадження інформатизації, основний зміст і чинники, які впливають на розвиток науково-дослідницького потенціалу й виробничої спроможності та підстави до ефективного менеджменту колективу кафедр. Найважливішими науково-дослідницькими підставами виокремлено передбачення створення й використання електронних освітніх та науково-дослідницьких ресурсів колективом кафедр і здобувачами. Наголошено на професійній підготовці засобами електронних освітніх ресурсів, серед яких «освітній блог, простір». Доведено, що важливим для керівника кафедри є володіння управлінськими функціями й знання наукової інформатизації та інновацій. Як найбільш ефективні засоби оптимізації управління кафедри визнано маркетингові технології – системне поєднання наукового знання, управлінських і дослідницьких потреб, виробничих інтересів і можливостей колективу, цілей і виробничих функцій, оптимальне розкриття складників управлінської діяльності, а отже, їх раціонального використання, як запоруки ефективного функціонування кафедри дошкільної освіти.

Ключові слова: освітній блог, освітній простір, професійні функції та компетентність, керівник.

УДК 378.016:78:373.2.011.3-051

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE NURSERY TEACHERS IN THE PROCESS OF STUDYING THE ACADEMIC DISCIPLINE “THEORY AND TEACHING METHODS OF MUSICAL UPBRINGING”

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»

Неля Кривошея

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: NelyaKryvosheya@gmail.com
ORCID 0000-0002-2892-0779
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Nelya Kryvosheia

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: NelyaKryvosheya@gmail.com
ORCID 0000-0002-2892-0779
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Анастасія Білік

здобувач 2 (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта
E-mail: nastabelik143@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Anastasiia Bielik

applicant of 2 (master's) level higher education on specialty 012 Pre-school education
E-mail: nastabelik143@gmail.com
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT

The article updates the issue of professional training of applicants of the first (Bachelor's) level of higher education in Specialty 012 Preschool Education through the educational discipline “Theory and Teaching Methods of Music Upbringing” in the educational process of an institution of higher education. It is emphasized that the training of future specialists in preschool education – creative, imaginative, mobile individuals, competent, competitive, and able to provide favorable conditions for the full development of subjects of the educational process – is a priority task of institutions of higher education. It is noted that “Theory and Teaching Methods of Music Upbringing” provides in-depth theoretical and methodical training of the future specialist for practical work in institutions of education in accordance with the state and European standards, the formation of the professional competence of a nursery teacher capable of solving current problems of musical and aesthetic education of youth, capable of self-development and professional growth, disclosure of modern approaches, theoretical concepts, knowledge, methods, and techniques, on the basis of which the process of musical and aesthetic upbringing, training, education and development of preschool children takes place; assimilation, awareness and practical implementation by future specialists of the theoretical, methodical and practical foundations of musical upbringing and regularities of the process of musical development of preschoolers, conditions for organizing music-pedagogical work with children. The content of the program of the specified educational component is highlighted and its importance regarding the formation of the personality of a specialist in the education system is revealed. It is also emphasized that mastering this

discipline involves the use of such forms of organization of the educational process as lectures, practical classes, and individual work, during which the introduction of interactive and traditional forms and methods in combination with elements of distance learning on the MOODLE, ZOOM, GOOGLE MEET platforms is provided. It is spotlighted that the specified educational component is aimed at the professional development of the applicants, the formation of general and special competences, the provision of program learning results and the ability to apply, improve, and practice the acquired knowledge in pedagogical activities effectively.

Key words: *educational discipline, theory and method of music upbringing, professional development, future nursery teachers, educational process, institution of higher education.*

Актуальність теми. В останні декілька років вітчизняними науковцями під час виступів на форумах, науково-практичних конференціях різного рівня, круглих столах тощо особливу увагу приділено проблемам професійної освіти учнівської молоді. У публікаціях, у збірниках наукових праць різних категорій критикують та моделюють нову освітянську стратегію, адекватну сучасній соціокультурній ситуації, що могла б, як зазначив П. Саух, заощадити державні кошти, уможливити їх ефективніше використання, посилити рівень професіоналізації освіти та її якість, дозволила б зосередитись як на знаннях і вміннях, так і на формуванні характеру молодої людини, її світоглядної та життєвої позиції, бажанні вчитися протягом усього життя (Саух, 2012: 5). Отже, акцентовано на розумінні унікальності кожної особистості, значенні ролі таланту й обдарованості, її високого призначення, при цьому наголошено на формуванні конкурентоспроможної особистості, орієнтованої на ринок праці.

Першим рівнем освіти в процесі формування такої особистості є дошкільна освіта. У статті 11 Закону України «Про освіту» зазначено, що «метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей через виховання, навчання, соціалізацію та формування необхідних життєвих навичок» (Закон України «Про освіту», 2022). Розв'язувати поставлену мету доведеться сьогодишнім здобувачам вищої освіти, завтрашнім фахівцям спеціальності 012 Дошкільна освіта. Зазначимо, наразі важливо підготувати фахівців, здатних «розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов» (Стандарт вищої освіти України, 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових здобутків вітчизняних дослідників, педагогів-практиків уможлиблює зазначити, що формування готовності майбутнього педагога до професійної діяльності в сучасних умовах набуває особливої значущості. Зауважимо, що в науковій літературі помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стала підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта до професійно-педагогічної діяльності. Вважаємо, що важливе значення для дослідження проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в

освітньому просторі закладу вищої освіти (далі – ЗВО), її особливостей мають наукові праці Г. Беленької, А. Богущ, Н. Гавриш, О. Гнізділової, Л. Калмикової, Г. Корінної, К. Крутій, Т. Пономаренко, Т. Поніманської, Т. Садової, В. Сергєєва, Т. Танько, Т. Теличко та ін., у яких підкреслено, що професійно-педагогічна підготовка – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих структурних і функціональних компонентів, сукупність яких забезпечує достатній рівень готовності студентів до майбутньої професійної діяльності (Садова, 2009: 328).

Послугуючись теоретичними розробками Г. Беленької, А. Богущ, І. Дичківської, Н. Лисенко, Т. Рогової, А. Харківської, А. Чаговець та ін., підкреслимо, що автори суголосні в думці, що у ЗВО головним завданням професійно-педагогічної підготовки фахівця є «...формування в майбутнього спеціаліста таких професійних якостей, які забезпечують розуміння особистості та орієнтацію на розвиток і саморозвиток індивідуальності вихованця» (Чаговець, 2015).

Заслужують на увагу в контексті аналізованої проблеми науково-педагогічні дослідження, присвячені професійній підготовці майбутніх вихователів в освітньому процесі ЗВО до: інтегрованого навчання дітей у закладах дошкільної освіти (О. Бартків & Є. Дурманенко), формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників (Т. Величко), рольової діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах (Н. Захарасевич), індивідуальної роботи з дітьми (Л. Куземко), організації комунікативно-мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку (І. Луценко), формування математичної компетенції дошкільників у різновікових групах (І. Підлипняк), соціалізації дітей дошкільного віку (Н. Сайко) тощо.

Актуальність порушеної проблеми представлено працями вчених-практиків щодо професійної підготовки майбутніх вихователів через реалізацію навчальних дисциплін «Сімейне й суспільне виховання дошкільників у зарубіжних країнах», «Педагогіка сімейного виховання», «Організація та проведення сімейного дозвілля», «Інновації сімейного виховання», «Технології соціально-педагогічної роботи із сім'єю» (Н. Манжелій), «Методика національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку», «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва», «Теорія та методика музичного виховання» та ін. (О. Марчук), «Поліфункціональне застосування музики в аудіальному розвитку дошкільників», «Інформаційні технології в аудіальному розвитку дітей» (С. Нечай), «Методика логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку» (Т. Пагута), «Теорія та методика співпраці з родинами» (О. Шадюк), вибіркової навчальної дисципліни «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти» (О. Михайленко), спецкурсу «Рольова діяльність дітей дошкільного віку» (Н. Захарасевич), інтегрованих навчальних курсів (Т. Танько & Н. Тарарак) та ін.

Зауважимо, що збільшення кількості праць, присвячених професійній підготовці майбутніх вихователів через реалізацію навчальних дисциплін (обов'язкових, вибіркокових), спецкурсів тощо в освітньому процесі ЗВО, свідчить про пильну увагу вчених до цього питання. Проте, вважаємо за доцільне продовжувати аналогічні дослідження.

Отже, наразі, під час підготовки здобувачів першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» перше місце посідає питання формування в здобувачів загальних і спеціальних компетентностей для виконання професійних завдань та обов'язків освітнього й інноваційного характеру та здатностей до реалізації практичних результатів навчання в самостійній професійній діяльності, бо саме вони уможливають визначити, чи відповідає той чи той випускник ЗВО умовам сучасного ринку освітніх послуг. Це, так само, суттєво підвищує роль такої навчальної дисципліни, як «Теорія і методика музичного виховання».

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті роботи зі здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта щодо навчальної дисципліни «Теорія і методика музичного виховання» та її значення в системі професійної підготовки та становлення майбутніх вихователів як фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовка педагогічних кадрів нової формації – творчих, креативних, мобільних особистостей, компетентних, конкурентоспроможних, здатних забезпечити сприятливі умови для повноцінного розвитку суб'єктів освітнього процесу – є пріоритетним завданням ЗВО. Зазначимо, що сьогодні особливу увагу науковців (Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Фунтикова та ін.) привернула проблема удосконалення процесу підготовки майбутніх вихователів, особливо щодо застосування музичного мистецтва в процесі розвитку творчих здібностей дитини (С. Науменко, Г. Падалка, Т. Танько, О. Федій, А. Шевчук та ін.). Зважаючи на це, проаналізуємо підготовку майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (далі – ДДПУ). Так, освітньо-професійною програмою «Дошкільна освіта» (далі – ОПП) підготовки фахівців за спеціальністю 012 Дошкільна освіта передбачено вивчення освітнього компоненту «Теорія і методика музичного виховання».

Освітній компонент «Теорія і методика музичного виховання» є обов'язковою навчальною дисципліною, спрямованою на забезпечення поглибленої теоретико-методичної підготовки майбутнього фахівця до практичної роботи в закладах освіти відповідно до державних та європейських стандартів, формування професійної компетентності вихователя, спроможного розв'язувати актуальні проблеми музично-естетичного виховання молоді, здатного до саморозвитку та фахового зростання, розкриття сучасних підходів, теоретичних понять, знань, методів і методик, на основі яких відбувається процес музично-естетичного виховання, навчання, освіти та розвитку дітей дошкільного віку; засвоєння, усвідомлення та практичну реалізацію майбутніми фахівцями теоретичних, методичних і практичних основ музичного виховання та закономірностей процесу музичного розвитку дошкільників, умов організації музично-педагогічної роботи з дітьми (Кривошея, 2023).

Отже, професійному становленню здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, умінню розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної діяльності допомагає навчальна дисципліна «Теорія і методика музичного виховання», на яку виділено 5 кредитів ЄКТС (150 год.), із них 34 год. – лекційні заняття, 30 – практичні заняття, 86 год. – самостійна робота.

У межах цього курсу здобувачі вивчають:

– теоретичні основи музичного виховання дітей (музика як вид мистецтва та її роль у процесі виховання дітей, сутність та завдання музичного виховання дошкільників, принципи, методи та засоби музичного виховання дітей, музично-дидактичні ігри під час музичного виховання дошкільників, інноваційні технології в галузі дошкільної музичної освіти тощо);

– психологічні основи музичного виховання дошкільників (структура музикальності, поняття «музичні здібності», «музичні задатки», «музикальність», вікові особливості музичного розвитку дитини, діагностування рівня музичного розвитку дошкільників тощо);

– національне підґрунтя музичного виховання дошкільників (витоки та передумови розвитку музичної освіти в Україні, педагогічна спадщина видатних українських діячів культури (М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий, Б. Яворський та ін.), дитячий музичний фольклор: сутність, види, жанри, функції тощо);

– сприймання музики як особливий вид музичної діяльності та основа слухання музики (сутнісна характеристика процесу сприймання музики, характеристика репертуару зі слухання музики, методи та прийоми роботи педагога на заняттях зі слухання музики, методика навчання дошкільників слухання музики тощо);

– основні співацькі навички та методика їх формування в дітей дошкільного віку (види співацької діяльності, основні співацькі навички та методика їх формування в дошкільників, методи та прийоми навчання співу, методика навчання дітей співу тощо);

– музична ритміка, її загальна характеристика та значення для розвитку дитини (ритміка як вид музичної та рухової діяльності, її сутнісна характеристика, види музично-ритмічних рухів, методи та прийоми навчання дітей музичної ритміки, методика навчання дошкільників музичних рухів тощо);

– значення дитячого музикування для музичного та творчого розвитку дошкільників. Орф-педагогіка в системі музичної освіти дітей дошкільного віку (внесок М. Метлова в методику навчання дошкільників гри на дитячих музичних інструментах, використання в сучасній практиці дитячого інструментування елементів музичної педагогіки К. Орфа, класифікація дитячих музичних інструментів, специфіка роботи за системою К. Орфа в галузі дитячого інструментування, зміст та завдання навчання дошкільників гри на музичних інструментах, специфіка гри в дитячому оркестрі тощо);

– значення та завдання музичних занять; провідні педагогічні принципи під час планування та організації музичних занять (види та типи музичних занять, специфіка тематичних музичних занять);

– музика в повсякденному житті ЗДО (фонова музика в житті закладу дошкільної освіти, музика як засіб організації різних форм фізичного виховання дітей, ознайомлення з природою, із соціумом, розвитку мовлення);

– роль музично-театралізованих свят і музичних розваг у процесі формування культури дошкільників (види музично-театралізованих свят, методика організації та проведення музично-театралізованого свята та розваг);

– самостійна музична діяльність дітей (форми організації самостійної музичної діяльності, специфіка самостійної музичної діяльності, вимоги до організації самостійної музичної діяльності дошкільників тощо);

– керівництво роботою з музичного виховання в закладах освіти та методичних кабінетах (посадові обов'язки музичного керівника як фахівця закладу дошкільної освіти, посадові вимоги до діяльності сучасного музичного керівника);

– діяльність педагогічного колективу закладу освіти з музичного виховання дітей; співпраця ЗДО з батьками з питань музичного виховання дітей у сім'ї (функції керівника ЗДО, вихователя-методиста в процесі організації музичної діяльності дітей, функції музичного керівника та вихователя під час проведення музично-виховної роботи з дошкільниками);

– планування й облік музично-виховної роботи в закладі дошкільної освіти (види планування, їх специфіка щодо музичного виховання дошкільників, вимоги та дидактичні принципи, покладені в основу планування роботи музичного керівника) (Кривошея, 2023; Матвієнко, 2019).

Зазначимо, що зміст навчальної дисципліни забезпечує формування теоретико-методологічної та методичної культури майбутнього фахівця та спрямований на забезпечення цілісності знань і вмінь, з урахуванням вимог до формування компетентностей дітей дошкільного віку, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти.

Реалізація змісту навчальної дисципліни передбачає формування низки програмних результатів навчання, що передбачено стандартом вищої освіти України підготовки бакалаврів спеціальності 012 Дошкільна освіта та визначено ОПП, а саме здобувачів учимо розуміти й визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи й засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання в школі; знаходити типові ознаки й специфіку освітнього процесу й розвитку дітей раннього й дошкільного віку; розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього й дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій; здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього й дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти; здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію та розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно-й соціально зорієнтоване спілкування з батьками; володіти культурою професійного мовлення та спілкування; забезпечувати власну безпеку діяльності й інших учасників освітнього процесу; застосовувати *soft skills* («м'які» навички) у практичних ситуаціях (Освітня (освітньо-професійна) програма, 2023).

Опанування цієї дисципліни передбачає використання таких форм організації освітнього процесу, як лекційні, практичні заняття та самостійна робота. Під час занять активно впроваджуються інтерактивні та традиційні форми та методи в поєднанні з елементами дистанційного навчання на платформах MOODLE, ZOOM, GOOGLE MEET: відпрацювання навичок, робота в групах, інтерактивні презентації, дискусії, дебати, мозковий штурм, рольові ігри, аналіз історій і ситуацій, рівне навчання, аукціон педагогічних ідей тощо. Зазначимо, що такі форми та методи роботи сприяють індивідуалізації процесу навчання,

розкриттю інтелектуальних здібностей здобувачів, постійному зворотному зв'язку між здобувачем і викладачем, підвищенню інтересу до навчання, усвідомленому, швидкому та якісному засвоєнню матеріалу заняття, формуванню вміння формулювати й відстоювати власну думку, допомагають підлаштуватися до потреб й особливостей майбутніх вихователів, долати психологічні бар'єри в спілкуванні тощо, а також роблять освітній процес яскравим і наочним, стимулюють інтерес, допитливість, творчість здобувачів, спрямовують теоретичні надбання майбутніх вихователів у власне практичне русло.

Так, для стимулювання та активізації навчальної діяльності здобувачів використовуємо лекції-конференції, лекції-консультації, лекції-дискусії, проблемні лекції, лекції з аналізом конкретних ситуацій, лекції-візуалізації, лекції із задалегідь запланованими помилками, багатоцільові лекції, лекції-брифінги, лекції «круглі столи», лекції онлайн-екскурсії, лекції із застосуванням техніки зворотного зв'язку тощо.

Важливим складником для професійного становлення майбутніх вихователів під час опанування навчальної дисципліни «Теорія і методика музичного виховання» є практичні заняття. У процесі проведення практичних занять здобувачі виконують різноманітні завдання (наприклад, прослухати записи музичних творів та проаналізувати цей матеріал, розробити комплекс завдань для визначення рівня розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку, підібрати приклади різних музично-дидактичних ігор і продемонструвати, розробити план-конспект заняття з використанням різноманітних музично-дидактичних ігор і творчих завдань; зробити презентацію до музичного заняття (група на вибір), здійснити спостереження музичного заняття в закладі дошкільної освіти та написати його аналіз тощо), що сприяють закріпленню знань щодо основ теорії музичного мистецтва, теорії та методики музичного виховання, закономірностей музичного розвитку дітей дошкільного віку; формуванню навичок і творчих умінь організації процесу музичної освіти та розвитку дітей, умінню організовувати процес музичної освіти та розвитку дітей дошкільного віку; вихованню позитивних особистісних якостей майбутнього педагога, формуванню професійно спрямованої компетентності під впливом музичного мистецтва та під час опанування теоретико-методичними основами музичної діяльності дітей.

Значну увагу під час вивчення матеріалу приділено самостійній роботі майбутніх вихователів (наприклад, підібрати музичний репертуар для вокально-хорового виду виконавської діяльності дітей дошкільного віку (група на вибір), підібрати музичний репертуар для танцювального та інструментального виду виконавської діяльності дітей дошкільного віку (група на вибір), скласти перспективний план музичних розваг і свят (група та пора року на вибір), підготувати для аудиторного прослуховування дитячий музичний твір та скласти до нього анотацію (автор, історія створення, виконавець) тощо), яка допомагає розкрити їхній творчий потенціал, розвинути професійну активність, позитивну спрямованість на педагогічну діяльність, удосконалити механізм навчання та професійної діяльності, формувати навички дослідницької діяльності, індивідуальний стиль професійної діяльності, критичне засвоєння нового досвіду, педагогічну рефлексивність, саморегуляцію, саморозвиток і самовиховання та налаштовує на педагогічну творчість.

Отже, вивчення дисципліни уможливило здобувачам сформувати: загальні (здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт, здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях, здійснення безпечної діяльності, здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність до творчого пошуку й реалізації нових ідей, до самопрезентації та результатів своєї професійної діяльності; здатність до керування власним життям і кар'єрою, планувати й управляти культурними та соціальними проектами, критично мислити, здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, здатність застосовувати soft skills у практичних ситуаціях, здатність до вільного користування засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій) та спеціальні (здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації; здатність забезпечувати здобуття дошкільної освіти державною мовою, здатність до розвитку в дітей раннього й дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага), здатність до національно-патріотичного виховання дітей раннього й дошкільного віку (любов до Батьківщини, рідної мови, рідного міста; інтерес і повага до державних символів України, національних традицій, звичаїв, свят, обрядів), здатність до формування в дітей раннього й дошкільного віку елементарних уявлень про різні види мистецтва й засоби художньої виразності (слово, звуки, фарби тощо) та досвіду самостійної творчої діяльності, здатність до організації та керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою та художньо-продуктивною (образотворчою, музичною, театральною) діяльністю дітей раннього й дошкільного віку, здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини, здатність до теоретичного, аналізу актуальних проблем педагогічної науки та/чи практики; здатність обирати ефективні методи, форми та засоби організації освітнього процесу відповідно до запитів та потреб здобувачів освіти) компетентності, що обумовлені Стандартом та ОПП (Стандарт, 2019; Освітня (освітньо-професійна) програма, 2023).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Упровадження в освітній процес ДДПУ навчальної дисципліни «Теорія і методика музичного виховання» спрямовано на професійне становлення здобувачів, формування загальних і спеціальних компетентностей, забезпечення програмних результатів навчання та уміння застосовувати, удосконалювати й ефективно відпрацювати набуті знання в педагогічній діяльності.

Отже, навчальна дисципліна «Теорія і методика музичного виховання» сприяє професійному становленню майбутнього вихователя, конкурентоспроможності на ринку праці через розширення знань щодо теорії музичного мистецтва, інноваційних технологій, форм організації музичного виховання в закладі дошкільної освіти, оволодіння сучасними науковими концепціями, методами, прийомами, засобами та технологіями навчання музичному мистецтву в закладі дошкільної освіти, вивчення, аналіз та узагальнення сучасного педагогічного досвіду щодо формування основ музичної культури в дітей дошкільного віку під час лекційних і практичних занять здобувачів та їхньої самостійної роботи.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Верховна рада України (2022, Груд. 13). Закон № 2834-IX, *Про освіту*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Кривошея, Н.Б. (2023). Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і методика музичного виховання» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ».

Міністерство освіти і науки України. (2019, Листоп. 21). № 1456, *Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта/Педагогіка», спеціальність 012 – «Дошкільна освіта»*. Київ: Видання МОН України, 20 с. URL: <http://surl.li/dosfh>.

Освітня (освітньо-професійна) програма «Дошкільна освіта» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта / ДВНЗ «ДДПУ», 2023. 59 с. URL: <http://surl.li/ltisi>

Садова, Т.А. (2009). Професійно-педагогічна підготовка: дефінітивний аналіз проблеми. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Херсон : Вид-во ХДУ, (51). 326–332.

Саух, П.Ю. (2012). *Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

Теорія і методика музичного виховання»: навч.-метод. комплекс / уклад. С. І. Матвієнко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 51 с.

Чаговець, А. (2015). Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Теоретичний аспект. *Обрії*. (1 (40)). 99–102.

REFERENCES

Verkhovna rada Ukrainy (2022, Hrud. 13). Zakon № 2834-IX, Pro osvitu [Verkhovna Rada of Ukraine (2022, December 13). Law No. 2834-IX, On Education]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

Kryvosheia, N.B. (2023). Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Teoriia i metodyka muzychnoho vykhovannia» pidhotovky zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 012 Doshkilna osvita [The Working Program of the educational discipline “Theory and Teaching Methods of Musical Upbringing” for the preparation of applicants of the first (Bachelor’s) level of higher education, Specialty 012 Preschool Education]. Sloviansk: DVNZ «DDPU» [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2019, Lystop. 21). № 1456, Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 01 – «Osvita/Pedahohika», spetsialnist 012 – “Doshkilna osvita” [Ministry of Education and Science of Ukraine. (2019, November 21). No. 1456, Standard of Higher Education of Ukraine: the first (Bachelor’s) level, field of knowledge 01 – "Education/Pedagogy", specialty 012 – “Preschool Education”]. Kyiv: Vydannia MON Ukrainy. Retrieved from <http://surl.li/dosfh> [in Ukrainian].

Osvitnia (osvitno-profesiina) prohrama «Doshkilna osvita» pidhotovky zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 012 Doshkilna osvita [The Educational (Educational and Professional) Program “Preschool Education” for the preparation of applicants of the first (Bachelor’s) level

of higher education, Specialty 012 Preschool Education]. (2023). Retrieved from <http://surl.li/ltisi> [in Ukrainian].

Sadova, T. A. (2009). Profesiino-pedahohichna pidhotovka: definityvnyi analiz problem [Professional and pedagogical training: definitive analysis of the problem]. Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats, 51, 326–332. Kherson: Vyd-vo KhDU [in Ukrainian].

Saukh, P. Iu. (2012). Suchasna osvita: portret bez prykras: monohrafiia [Modern education: a portrait without decorations: a monograph]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Teoriia i metodyka muzychnoho vykhovannia»: navch.-metod. kompleks [Theory and Teaching Methods of Musical Upbringing: teaching-method. complex]. (2019). S. I. Matviienko (Comp.). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].

Chahovets, A. (2015). Suchasna profesiina pidhotovka maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Modern professional training of future nursery teachers of preschool educational institutions. Theoretical aspect]. Obrii, 1(40), 99–102 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті актуалізовано питання професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта через навчальну дисципліну «Теорія і методика музичного виховання» в освітньому процесі закладу вищої освіти. Наголошено, що підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти – творчих, креативних, мобільних особистостей, компетентних, конкурентоспроможних, здатних забезпечити сприятливі умови для повноцінного розвитку суб'єктів освітнього процесу – є пріоритетним завданням ЗВО. Зазначено, що «Теорія і методика музичного виховання» забезпечує поглиблену теоретико-методичну підготовку майбутнього фахівця до практичної роботи в закладах освіти щодо державних та європейських стандартів, формування професійної компетентності вихователя, спроможного розв'язувати актуальні проблеми музично-естетичного виховання молоді, здатного до саморозвитку та фахового зростання, розкриття сучасних підходів, теоретичних понять, знань, методів і методик, на основі яких відбувається процес музично-естетичного виховання, навчання, освіти та розвитку дітей дошкільного віку; засвоєння, усвідомлення та практична реалізація майбутніми фахівцями теоретичних, методичних і практичних основ музичного виховання та закономірностей процесу музичного розвитку дошкільників, умов організації музично-педагогічної роботи з дітьми. Висвітлено зміст програми зазначеного освітнього компоненту та розкрито його значення щодо формування особистості фахівця в системі освіти. Підкреслено, що опанування цієї дисципліни передбачає використання таких форм організації освітнього процесу, як лекційні, практичні заняття та самостійна робота, під час яких передбачено впровадження інтерактивних і традиційних форм і методів у поєднанні з елементами дистанційного навчання на платформах MOODLE, ZOOM, GOOGLE MEET. Наголошено, що означений освітній компонент спрямовано на професійне становлення здобувачів, формування загальних і спеціальних компетентностей, забезпечення програмних результатів навчання та вміння застосовувати, удосконалювати й ефективно

відпрацювати набуті знання в педагогічній діяльності.

Ключові слова: *навчальна дисципліна, теорія та методика музичного виховання, професійне становлення, майбутні вихователі, освітній процес, заклад вищої освіти.*

УДК 378.018.43:004(100)

**PREREQUISITES FOR THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF
BLENDED LEARNING IN A FOREIGN EDUCATIONAL AREA**

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗМІШАНОГО
НАВЧАННЯ У ЗАРУБІЖНОМУ ОСВІТЬОМУ ПРОСТОРИ**

Катерина Новікова

здобувач 1 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Освітні, педагогічні науки»
E-mail: katyanovik93@gmail.com
ORCID 0000-0002-6675-4513
ДВНЗ Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Kateryna Novikova

getter of the 1-st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
“Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: katyanovik93@gmail.com
ORCID 0000-0002-6675-4513
Donbas State Pedagogical
University, Ukraine

ABSTRACT

The article explores the prerequisites for the emergence of blended learning in the international educational space based on the development of distance learning forms. A comprehensive analysis of literature reveals that this process is associated with the integration of the best traditional and innovative teaching methods.

It is highlighted that higher education institutions, confronted with the need for effective educational delivery during the COVID-19 pandemic and full-scale military aggression, actively embraced technology and transitioned to blended learning, becoming a primary tool for educational processes.

The paper analyzes works of global and Ukrainian scholars who have examined the development of both distance and blended learning worldwide. Based on the analysis of the genesis of blended learning and the current state of research in this context, the author establishes that blended learning has evolved as a product of the evolution of distance education.

The latter has undergone significant development, starting from correspondence education in the United States and culminating in a contemporary organized approach to the educational process based on interactive computer and telecommunication networks.

The conclusions underscore the necessity of blended learning to ensure quality education in the face of contemporary challenges, emphasizing that the relevance of implementing blended learning is indisputable, as it enables higher education institutions to provide a quality educational process. The foundation for the development of blended learning lies in well-developed methodologies and extensive

experience in applying both traditional and distance learning formats. Choosing effective innovative methods and technologies for implementing the educational process in higher education remains a crucial aspect, determining the direction of future research in this field.

Key words: *blended learning, higher medical institutions, distance learning.*

Актуальність теми. Важкі умови сьогодення диктують свої правила щодо навчання у закладах вищої освіти медичного спрямування. Пандемія COVID-19 спричинила суттєвих змін у системі вищої освіти як змістовні так і методичні. Через розповсюдженість вірусу та термінові карантинні заходи, заклади вищої освіти повинні були екстрено трансформувати стандартний процес навчання в дистанційну форму освіти. Зараз під час повномасштабної воєнної агресії цінність навчання збільшилась вищих медичних закладів вимушені були перейти на змішану форму навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспектами розвитку дистанційного та змішаного навчання займались закордонні та українські вчені Д. Гаррісон (D. Garrison), П. Дін (P. Dean), С. Мойбс (Moebs S.), Т. Пилаєва, О. Собченко, О. Огієнко, Р. Шаран, Л. Штефан, О. Борзенко, В. Бедіна. Однак у науково-педагогічній літературі залишаються актуальними розвідки з питань удосконалення та розвитку методики змішаного навчання.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Дослідити передумови виникнення змішаного навчання у зарубіжному освітньому просторі на ґрунті розвитку дистанційних форм навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Змішана форма здобуття освіти наслідує формат дистанційного навчання. Це створює підстави для аналізу розвитку дистанційного навчання як передумови виникнення змішаного навчання. Історично перші підходи до дистанційного поширення освітньої інформації та встановлення зворотнього зв'язку із споживачем має витоки із США, де почали оприлюднювати перші освітні публікації на сторінках газет. Це давало можливість різним верствам населення «доторкнутись» до освітнього процесу. Ф. Каліб у 1728 році розмістив у Бостонській газеті оголошення для бажаючих навчатися стенографії. Тобто «докореспондентське навчання» (before correspondence study), вважають певною точкою відліку в становленні дистанційного та змішаного навчання (Дін, 2001; Мойбс, 2006). У 1840 р. було винайдено поштову марку в наслідок чого всі витрати по доставці лягли на відправника, що гарантувало отримання кореспонденції адресату. Ще до її виникнення саме адресат повинен був заплатити за лист, який отримує тому відправник не міг бути на 100% впевнений, що його лист буде доставлено (Штефан, 2015). Поява марки підштовхнула на той момент відомого англійського вчителя та винахідника одного з методів стенографії І. Пітмана поширити його досвід дистанційно. Започаткувавши навчання за допомогою пошти та поштових марок він почав викладати стенографію для всіх бажаючих. Таким чином його можна вважати автором першого у світі курсу дистанційного навчання (Оргієнко, 2012; Штефан, 2015; Дін, 2001; Мойбс, 2006).

Наступний вагомий етап розвитку дистанційного навчання випав на кінець XIX ст. – XX ст., адже саме тоді у США значного попиту у середнього

прошарку суспільства набули так звані освітні товариства, в яких навчання відбувається найчастіше на відстані за допомогою поштового листування (Дін, 2001; Мойбс, 2006).

Весь навчальний процес відбувався виключно за допомогою листування. Здобувач отримував всі необхідні матеріали, літературу, методичні вказівки для навчання поштою (Оргієнко, 2012). Зокрема, під час дослідження нам вдалося з'ясувати що у 1836 р. студенти Лондонського університету отримали можливість навчатись дистанційно, однак, на початку його запровадження, учні висловлювали різні думки з цього приводу. Так, найбільший успіх у 1843 році мало безкоштовне товариство кореспондентського навчання стенографії де могли навчатись усі бажаючі не дивлячись на то з якої верстви населення був здобувач. Наступним кроком університету, у 1856 р. був дозвіл складати іспити для отримання академічних ступенів бакалавра та магістра з усіх спеціальностей (окрім медицини), незалежно від того де та як саме здобувачі раніше отримали освіту. Також в Лондонському університеті було організовано професійні курси у дистанційному режимі та курси з підготовки до вступних іспитів. Цього ж року викладачами іноземних мов Ч. Тусеном і Г. Лангенштейном був заснований перший заклад дистанційного навчання – Берлінський інститут іноземних мов, у якому навчання студентів відбувалось шляхом листування, згодом цей метод отримав тоді назву «corresponding learning» (Пилаєва, 2016).

У європейському освітньому просторі також почалися певні зрушення у цьому напрямку. Зокрема, Шотландський університет у 1877 р. запропонував програму кореспондентського навчання для жінок на звання ліценціата мистецтв, яка діяла протягом 55 років (Агассіс, 1971).

Офіційно виникненням дистанційної освіти визнається 1982 р. через застосування даного поняття в списку заочних курсів Вісконського університету (Шаран, 2015).

У період з 1910 по 1920 рр. підрозділи дистанційної освіти почали використовувати дуже прогресивні на той час технології для навчання а саме: слайди, кінофільми та радіо (Шаран, 2015). Перший каталог фільмів-інструкцій з'явилися у 1910 р, медіа інструкції були введені в багато освітніх програм до 1920 р. у вигляді слайдів і кіно (Пилаєва, 2016). Все це стало підставою для відокремлення наступного етапу розвитку дистанційного навчання, який відбувся у ХХ ст. – 60-ті рр. ХХ ст. (Штефан, 2015; Дін, 2001; Мойбс, 2006).

Запровадження перших дистанційних технологій навчання відбувалося у закладах освіти Австралії. Так, вже у 1911 році Квінслендському університеті в Брісбені з'явилось дистанційне навчання, коли почали запроваджувати курси на рівні університету, а у 1914 цю модернізацію підхопили й початкові школи, які завдяки дистанційному навчанню за допомогою пошти гарантували навчання дітям які живуть далеко від шкіл. Педагогічний коледж в Мельбурні також у ті роки широко використовував пошту у навчанні студентів (Пилаєва, 2016).

У 1914 році американський уряд надає змогу транслювати по радіо навчальний контент двомстам різним коледжам та університетам (Гаррісон, 1985), а вже з 1932 року державний університет штату Айова почав експериментувати з передачею навчальних курсів студентам на відстані. Значною подією, яка суттєво вплинула на дистанційне навчання того часу є перший з'їзд Міжнародної Ради з кореспондентської освіти (International Council

for Correspondence Education), який відбувся у 1938 році у Вікторії (Канада) (Пилаєва, 2016). Як засвідчує аналіз наукових джерел вказаний вище етап, Е. Ісман та Ю. Демрей назвали етапом «двобічної аудіо та відео комунікації» (two-way audio and video communication) (Огієнко, 2012).

У 1962 році М. Янг опублікував статтю для журналу британського освітянського центру «Where» (Пилаєва, 2016). Науковець першим запропонував ідею «освіти на відстані у поєднанні з кореспондентською освітою та радіо- і телемовленням» та створення «Open University» для підготовки людей до зовнішнього ступеню університету в Лондоні. Після запропонованої ідеї, у 1963 році, BBC та Міністерство освіти розпочали дискусію з приводу «ефірного коледжу», наслідком якої стали події березня 1963 року, саме тоді, як стверджується в дослідженні В. Бедіна, робоча дослідницька група Лейбористської партії під керівництвом лорда Тейлора запропонувала експеримент на радіо та телебаченні: «Ефірний університет» для дорослого населення, при якому телебачення і радіо повинні були «доставляти» викладачів додому до учня (Бедніна, 2011; Пилаєва, 2016).

У 1969 р. урядовці Великої Британії, затвердили Королівську Хартію про створення незалежного, існуючого на одному рівні з іншими закладами вищої освіти, Відкритого Університету Сполученого Королівства, який успішно працює протягом п'яти десятиліть. Університет, характерною рисою якого є перевага дистанційної форми освіти над традиційною, був автономний та мав право на присвоєння вчених ступенів. За думкою першого канцлера Відкритого університету Д. Кроутера університет набув таких характеристик як «відкритий для людей, відкритий для місць, відкритий для методів, і відкритий для ідей» (Біссел, 2011).

Впродовж наступних десятиріч із розвитком радіотелекомунікацій паралельно безперервно розвивається й дистанційне навчання. Наприклад у 70-х роках минулого століття американським слухачам почали транслювати університетські телевізійні лекції, після яких була змога отримати консультацію у викладача. Згодом на початку 80-х років почали використовувати телевізійні освітні програми у вищій школі. Вже у 1989 році у США створили систему публічного телемовлення (PBS TV), яка є консиліумом 1500 коледжів і телекомпаній, включає с себе кілька навчальних програм (Пилаєва, 2016; Штефан, 2015). Однак навчання за допомогою телебачення мало суттєві недоліки - односторонність зв'язку, відсутність зворотного зв'язку з викладачем, певна другорядність у навчанні.

Завдяки праці багатьох дослідників та провідних вчених (К. Бакер, Т. Батес, Ч. Ведемаєр, Р. Вус, Б. Кінг, Дж. Ламб, М. Мур, А. Норберг, Дж. Рей, Дж. Сміт, І. Томсон, Г. Уілмот, Б. Хан, Б. Холмберг, Дж. Янг та інші) дистанційна освіта поступово виокремилась у самостійну галузь. В межах цієї галузі почали досліджувати питання її розвитку, мотивації студентів, особливості комунікації студентів між собою та з викладачем, тощо (Танась, 2002; Шаран, 2015).

У 90-х роках минулого століття розпочався заключний, на сьогоднішній день, етап становлення дистанційної освіти який отримав назву від провідних американських науковців М. Бакланда та П. Діна, «Interactive computer system». На їх думку, розвиток інформаційних технологій став запорукою успішності

дистанційного навчання та саме завдяки комп'ютерним технологіям викладачам американських шкіл вдалося вивести дистанційне навчання на принципово новий рівень (Пилаєва, 2016).

Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій після 1995 року сприяв новому етапу у запровадженні дистанційного навчання. Завдяки інтернету швидкість взаємодії викладача з учасниками освітнього процесу значно зросла, у здобувачів з'явилася можливість отримувати необмежений доступ до інформації у будь який час, а викладачам – забезпечувати контроль процесу та результатів навчання здобувача (Пилаєва, 2016; Собченко, 2021).

У вересні 2007 року в Кейптауні відбулася конференція, де розглядалися шляхи прискорення розвитку відкритих ресурсів, технологій і методів викладання в освіті, результатом якої стало оприлюднення Кейптаунської декларації. Учасники конференції визнали, що створення диференційної світової колекції відкритих освітніх ресурсів надає освіті більшої відкритості, доступності, розширює можливості розвитку міжкультурної взаємодії, творчості, обміну і співпраці в сучасному суспільстві знань.

Термін «blended learning» – змішане навчання, вперше було використано у 1999 році у прес-релізі американського центру інтерактивного навчання Interactive Learning Centers (EPIC). У цьому документі було зазначено, що компанія розробила вже 220 навчальних електронних курсів, але незабаром вона буде пропонувати Інтернет-курси з використанням власної методики змішаного навчання, тобто потенційним споживачам запропонованих освітніх послуг рекомендовано не лише онлайн-курси, але й курси із застосуванням методики здійснення змішаного навчання (Собченко, 2021; Гаррісон, 2008).

Аналіз наукових джерел засвідчив, що серйозним поштовхом для розвитку змішаного навчання стало проведення різноманітних конференцій та заходів, учасники яких активно піднімали питання актуальності, сутності, підвищення якості онлайн-навчання, які були організовані діючою на той час спілкою «Online Learning Consortium» (Собченко, 2021; Пакпахан, 2020).

Серед американських закладів вищої освіти першими провели апробацію змішаної форми навчання Університет центральної Флориди, а в Університеті Міссурі, для забезпечення швидкого зв'язку між учасниками дистанційного навчання був успішно реалізований перший досвід дистанційної освіти під керівництвом Д. Фелтса із використанням системи комп'ютерного супроводу навчального процесу «The Computer Assisted Lesson Service» (Шаран, 2012).

У 2012 р., Babson Survey Research Group провели дослідження за результатами якого стало відомо, що понад 6,7 млн. на той час (32 %) студентів вищих навчальних закладів США пройшли хоча б один курс дистанційного навчання. Того ж року стартували такі успішні проекти як Coursera (<https://www.coursera.org/>) та Udacity (<https://www.udacity.com>), що навчають сотні тисяч студентів. У травні 2012 р Массачусетський технологічний інститут та Гарвардський університет оголосили про запуск спільного проекту дистанційного онлайн-навчання edX (<https://www.edx.org/>). Вже у 2014 році проект нараховував майже 3 млн користувачів. (Дата звернення до посилань 17.12.2023)

У 2016 році європейською комісією було прийнято Рамку цифрової компетентності для громадянина (DigComp), (DigComp 2.0: Digital Competence Framework for Citizens), що було необхідною мірою через очевидність розвитку

саме цифрових технологій та їх впливу на життя людини (Собченко, 2021).

Вирішальним для дистанційної освіти став 2020 рік. Через вплив пандемії та тотальний локдаун у переважній більшості країн педагоги вищої школи повинні були знайти вихід із ситуації в якій вони та здобувачі опинились. Саме тому ідея змішаного навчання почала виглядати зовсім по іншому (Собченко, 2021).

Необхідно відзначити, що початок пандемії стався в Китаї, і ця країна була першою, хто відреагував на обставини, переводячи навчальні заклади спочатку на дистанційну, а потім на змішану форму навчання. Крім того, розвиток дистанційного та змішаного навчання в КНР відбувався протягом останніх десятиріч. За цей період були реалізовані програми розвитку цифрової компетентності та інформатизації освіти.

Традиційні форми навчання, що існували раніше, вже не відповідають вимогам сучасності, і необхідно адаптувати методи навчання до нових реалій. Важливо відзначити, що ідеї, які були висловлені фахівцями на різних етапах розвитку змішаного навчання, заклали міцний фундамент для його подальшого розвитку в сучасному суспільстві, привертаючи увагу вчених з усього світу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідження передумов виникнення змішаного навчання у зарубіжному освітньому просторі засвідчило, що цей процес пов'язаний з інтеграцією кращих традиційних та інноваційних форм навчання. Актуальність провадження змішаного навчання є незаперечною, адже це дозволяє закладам вищої освіти в умовах повномасштабної війни забезпечити якісний освітній процес. Підґрунтям для розвитку змішаного навчання є опрацьовані методики та широкий досвід застосування як традиційних, так і дистанційних форм навчання. У сучасній системі вищої освіти важливою та актуальною залишається проблема вибору найбільш ефективних інноваційних методів і технологій реалізації освітнього процесу під час реалізації змішаного навчання. Ці питання і визначають пошукову траєкторію наших подальших досліджень.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бедніна В. Г. (2011). Від «фірмового університету» до сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій в позашкільній освіті. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*: міжнар. наук.-техн. журн. Хмельницький, 2011. № 1. С. 263–266., с. 263

Огієнко О. І. (2012). Дистанційна педагогічна освіта: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Методичні рекомендації*. м. Київ, 75 с.

Пилаєва Т. (2016). Історія розвитку дистанційної освіти в світі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Сер.: Педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 114–118.

Собченко Т. М. (2021). Дидактична система змішаного навчання студентів філологічних спеціальностей у закладах вищої освіти. Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Харк. націон. педаг. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. 575 с.

Танась М. (2002). Дистанційна освіта в дидактичній концепції. *Вища освіта в Україні*. № 1. 2002. С. 79–82.

Шаран Р. В. (2012). Розвиток дистанційної освіти у США. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 11. С. 118–122.

Штефан Л. А., Борзенко О. П. (2015). Особливості організації дистанційного навчання студентської молоді в Канаді. *Ретроспективний аналіз: монографія*. Харків : ХНАДУ, 2015. 219 с.

Agassiz E. C. (1971). Society to Encourage Studies at Home. *The changing world of correspondence study*. Pennsylvania State University Press, 1971. P. 21–30.

Bissell C. C. (2011). The Open University of the United Kingdom. *Leadership in Science and Technology: A Reference Handbook*. 2011. Vol. 2. P. 24–32.

Garrison D. R. (1985). Three generation of technological innovations in distance education. *Distance Education*. 1985. Vol. 6. No. 2. Pp. 235–241.

Garrison D. (2008). Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines. Jossey-Bass. 2008. 272 p.

Dean P. (2001). Effectiveness of combined delivery modalities for distance learning and redent learning. *Quarterly Review of Distance Education*. 2001. 2(3). Pp. 247–254.

Moebs S., Moebs S., Weibelzahl S. (2006). Towards a good mix in blended learning for small and medium sized enterprises – Outline of a Delphi Study. *Proceedings of the Workshop on Blended Learning and SMEs held in conjunction with the 1 st European Conference on Technology Enhancing Learning Crete*. Greece, 2006. Pp. 1–6.

Pakpahan N. (2020). The Use of Flipped Classroom During COVID–19 Pandemic Advances in Social Science, Education and Humanities Research. *Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities*. Vol. 491 (IJCAH 2020). URL: <https://www.atlantis-press.com/article/125947238.pdf>

REFERENCES

Bednina V. H. (2011). Vid «efirnogo universytetu» do suchasnykh informatsiyno-telekomunikatsiynykh tekhnolohiy v pozashkil'niy osviti. *Vymiryuval'na ta obchyslyuval'na tekhnika v tekhnolohichnykh protsesakh: mizhnar. nauk.-tekhn. zhurn.* – Khmel'nyts'kyy, 2011. № 1. S. 263–266., s. 263 [in Ukrainian].

Ohiyenko O. I. (2012). Dystantsiyna pedahohichna osvita: zarubizhnyy ta vitchyznyanyy dosvid. *Metodychni rekomendatsiyi* (m. Kyiv, 2012 r.) 75 s. [in Ukrainian].

Pylayeva T. (2016). Istoriya rozvytku dystantsiynoyi osvity v sviti. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Ser.: Pedahohichni nauky*. 2016. Vyp. 147. S. 114–118. [in Ukrainian].

Sobchenko T. M. (2021). Dydaktychna systema zmishanoho navchannya studentiv filolohichnykh spetsial'nostey u zakladakh vyshchoyi osvity. *Dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.09 / Khark. natsion. pedah. un-t imeni H. S. Skovorody*. Kharkiv, 2021. 575 s. [in Ukrainian].

Tanas' M. (2002). Dystantsiyna osvita v dydaktychniy kontseptsiyi. *Vyshcha osvita v Ukrayini*. № 1. 2002. S. 79–82 [in Ukrainian].

Sharan R. V. (2012). Rozvytok dystantsiynoyi osvity u SShA. *Pedahohichna osvita: teoriya i praktyka*. 2012. Vyp. 11. S. 118–122 [in Ukrainian].

Shtefan L. A., Borzenko O. P. (2015). Osoblyvosti orhanizatsiyi dystantsiynoho navchannya students'koyi molodi v Kanadi. *Retrospektyvnyy analiz: monohrafiya*. Kharkiv : KhNADU, 2015. 219 s [in Ukrainian].

Agassiz E. C. (1971). Society to Encourage Studies at Home. The changing world of correspondence study. *Pennsylvania State University Press*, 1971. R. 21–30 [in USA].

Bissell C. C. (2011). The Open University of the United Kingdom. Leadership in Science and Technology: *A Reference Handbook*. 2011. Vol. 2. P. 24–32 [in United Kingdom].

Garrison D. R. (1985). Three generation of technological innovations in distance education. *Distance Education*. 1985. Vol. 6. No. 2. Rp. 235–241 [in USA].

Garrison D. (2008). Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines. Jossey-Bass. 2008. 272 p. [in USA].

Dean P. (2001). Effectiveness of combined delivery modalities for distance learning and redent learning. *Quarterly Review of Distance Education*. 2001. 2(3). Rp. 247–254 [in USA].

Moebis S., Moebis S., Weibelzahl S. (2006). Towards a good mix in blended learning for small and medium sized enterprises – Outline of a Delphi Study. *Proceedings of the Workshop on Blended Learning and SMEs held in conjunction with the 1 st European Conference on Technology Enhancing Learning Crete*. Greece, 2006. Rp. 1–6 [in Greece].

Pakpahan N. (2020). The Use of Flipped Classroom During COVID–19 Pandemic Advances in Social Science, Education and Humanities Research. *Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities*. Vol. 491 (IJCAH 2020). URL: <https://www.atlantis-press.com/article/125947238.pdf> [in France].

АНОТАЦІЯ

В статті досліджено передумови виникнення змішаного навчання у зарубіжному освітньому просторі на ґрунті розвитку дистанційних форм навчання. Проведений ґрунтовний аналіз літератури на тлі якого автором зазначено, що цей процес пов'язаний з інтеграцією кращих традиційних та інноваційних форм навчання.

Висвітлено, що заклади вищої освіти стикнувшись з необхідністю ефективного проведення навчального процесу під час пандемії COVID-19 та повномасштабної воєнної агресії започаткували активне використання технологій та перейшли на змішану форму навчання, що стало основним інструментом для проведення освітнього процесу.

Здійснено аналіз робіт світових та українських вчених, які розглядали аспекти розвитку дистанційного та змішаного навчання у світі. На основі аналізу генези змішаного навчання та висвітлення поточного стану наукових розробок у цьому контексті автором встановлено, що змішане навчання виникло як продукт еволюції дистанційної освіти. Остання пройшла значний етап розвитку, розпочавши від форми кореспондентського навчання в США та завершивши сучасним організованим підходом до освітнього процесу, заснованим на використанні інтерактивних комп'ютерних телекомунікаційних мереж. Змішане навчання, як самостійна концепція, виникло наприкінці ХХ століття внаслідок інтенсивного розвитку як традиційного, так і дистанційного навчання, і сполучило в собі переваги обох цих підходів.

Висновки підкреслюють необхідність змішаного навчання для забезпечення якісної освіти в умовах складних обставин сьогодення та

значається, що актуальність провадження змішаного навчання є незаперечною, адже це дозволяє закладам вищої освіти забезпечити якісний освітній процес.

Підґрунтям для розвитку змішаного навчання є опрацьовані методики та широкий досвід застосування як традиційних, так і дистанційних форм навчання. Важливим аспектом залишається вибір ефективних інноваційних методів та технологій для реалізації освітнього процесу в системі вищої освіти. Ці аспекти визначають напрямок подальших досліджень у даній області.

Ключові слова: змішане навчання, вищі медичні заклади, дистанційне навчання.

УДК 37-057.17:005.336.2

MANAGEMENT COMPETENCE OF THE MANAGER OF EDUCATION: THEORETICAL ASPECT

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ганна Попова

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: annapopova7146@gmail.com
ORCID 0000-0002-8286-9134
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Hanna Popova

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: annapopova7146@gmail.com
ORCID 0000-0002-8286-9134
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Валерій Гапанович

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: valetiygap@gmail.com
ORCID 0009-0007-8626-3483
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Valerii Hapanovych

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences"
E-mail: valetiygap@gmail.com
ORCID ID 0009-0007-8626-3483
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the relevance of considering the problem of management competence of the manager of education is substantiated. It is stated that the issue of professional training of competent managers of education, and the development of managers of a new generation with established management competence, who are able to think and act creatively and systematically and respond to modern demands of society, is emerging. The definition of the essence of the concept of "management competence" by domestic scientists is considered. It is emphasized that the manager of education is a talented organizer, a high-level professional with formed professional, intellectual,

pedagogical, psychological (reflective), methodological, communicative, leadership, emotional, informational and digital, intercultural and general cultural, social, strategic, civic, life, management, and other competences. It is noted that the management of an institution of education is a complex, painstaking process, which consists of a set of interconnected, interacting elements, and coordinated measures aimed at achieving a certain goal, where measures are the starting elements of the management system – general management functions that correspond to the successive changes in the stages of the management cycle. It is emphasized that the management competence of a manager of education is a system of knowledge (necessary for understanding functional job responsibilities), skills (necessary for successful performance of functional job responsibilities) – meaningfulness, productivity, rationality, economy, efficiency, effectiveness of management activities, abilities (necessary to ensure fast, effective, high-quality performance of management duties) – skills in innovative, production, personnel, marketing, financial, international and educational management, quality management, personnel management, etc., readiness to perform management functions (accounting and analysis, planning, forecasting, organization, stimulation, control, correction, regulation, motivation, coordination, evaluation), adequate to the structure and content of management activities.

Key words: *management competence, process of management, management, manager of education, functions of manager of education, knowledge, abilities, skills, institution of education.*

Актуальність теми. Сучасні реформи освітньої галузі кардинально впливають на структуру закладів освіти, зміст нормативної бази, організацію освітнього процесу, наукову, науково-технічну діяльність тощо. Сьогодні в нормативній базі закладів вищої освіти (далі – ЗВО) висвітлено положення про академічну доброчесність педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів, внутрішнє забезпечення якості освіти, формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача, забезпечення студентоцентрованого підходу до навчання тощо (і таких положень понад 100). Зазначимо, що положення – це нормативно-правові документи, що розробляються на основі внутрішніх нормативних документів університету відповідно до рекомендацій і стандартів, визначених чинним законодавством України та Статуту ЗВО, й окреслюють правила організації освітньої, наукової тощо діяльності ЗВО, відповідальність за дотримання, виконання яких несе ректор, проректори, декани, завідувачі кафедр (далі – менеджери освіти – професіонал-управлінець, який здійснює управління: організацію та координацію діяльності колективу на основі врахування об'єктивних законів та закономірностей економіки, соціології, психології, конфліктології тощо (Саюк, 2015); людина, яка обіймає посаду керівника в закладах освіти, наділена повноваженнями й приймає в їх межах рішення за певними видами діяльності організації. (Черненко, 2015)).

Менеджерам освіти доводиться стикатися зі складними управлінськими завданнями, розв'язувати їх, нести відповідальність за ухвалені рішення та кінцеві результати, здійснювати контроль за якістю роботи педагогічних, науково-педагогічних, наукових та інших працівників, за організацією навчально-виховної та культурно-масової роботи, забезпечувати охорону праці, дотримання законності та порядку, контролювати дотримання всіма

підрозділами штатно-фінансової дисципліни, сприяти створенню відповідних міжособистісних і міжгрупових взаємин, працездатних груп людей – усе це вимагає наявності професіоналізму управлінської діяльності (управлінські знання, уміння, навички, культуру тощо), а отже, сформованості управлінської компетентності.

У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», різноманітних нормативно-правових документах акцентовано, що посаду керівника закладу освіти може обіймати особа, «яка має ... організаторські здібності, фізичний і психічний стан якої не перешкоджає виконанню професійних обов'язків» (Закон «Про освіту», 2017, зі змінами 2023), володіє змістом, методами та формами ефективного управління. У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр. зазначено, що «ефективність управління в системі вищої освіти є соціально відповідальною», пріоритетним завданням визначено «забезпечення керівниками закладів вищої освіти зразкового управління їх закладами та досягнення задекларованих цілей», «розвиток програм управлінської підготовки керівного складу та перспективних лідерів закладів вищої освіти (кадровий резерв)» тощо (Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні, 2022).

Отже, на часі постає питання професійної підготовки компетентних менеджерів освіти, вироблення управлінців нової генерації зі сформованою управлінською компетентністю, здатних мислити та діяти креативно, системно, відповідати на сучасні запити суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означену проблему в науці різнобічно інтерпретовано відповідно до мети та завдань різних наукових галузей. Так, питання управління закладом освіти на різних етапах розвитку країни висвітлено в працях вітчизняних учених: управління закладом освіти (Н. Безлюдна, О. Боднар, В. Бойченко, О. Бялик, В. Крижко, С. Немченко, В. Радул, О. Старокожко,), менеджмент освітньої організації (О. Мармаза), наукові основи управління в системі освіти (А. Прокопенко), нові підходи до управління освітнім закладом в умовах реформування освіти (Л. Михайлова, Л. Савенко, В. Стасюк). Так, О. Мармаза зазначила, що менеджмент освіти – це вид управлінської діяльності, який складається із сукупності засобів, методів та форм впливу на індивідуумів та колективи для ефективного функціонування цієї галузі (Мармаза, 2017).

У психолого-педагогічній науці активно обговорюється питання управлінської компетентності менеджера освіти (В. Жигір), управлінської культури та компетентності керівників (М. Кришталь, В. Король, В. Свистун, В. Ягупов), розвитку управлінської компетентності керівника навчального закладу (Н. Біла, І. Драч), професійної (управлінської) компетентності керівника ЗВО як складника якісного управління закладом освіти (В. Кривоносова, Л. Оліфіра), структурно-процесуальної моделі формування управлінської компетентності керівників закладів освіти (О. Пристай), управлінської компетентності як складника професійної компетентності завідувача кафедри ЗВО (Г. Грохова), управлінської компетентності керівника як важливого чинника розвитку професійно-технічного навчального закладу в умовах ринкової економіки (В. Свистун), управлінської компетентності менеджера в системі безперервної освіти (Г. Білянін) та ін.

Останні десятиліття в науковій літературі помітно зростає кількість досліджень, предметом яких стала підготовка здобувачів до управлінської діяльності: організаційно-управлінська компетентність у контексті базових компетентностей майбутніх соціальних працівників (С. Стрельбицька), підготовка майбутніх спеціалістів до управлінської діяльності (О. Харцій) та ін.; формування управлінської культури: формування управлінської культури майбутніх педагогів (О. Волярська, О. Листопад, І. Мардарова), технологічний підхід у формуванні управлінської культури майбутніх магістрів із менеджменту (С. Головка) та ін.; формування управлінської компетентності: розвиток управлінської компетентності здобувачів вищої освіти (О. Олексієнко, А. Розказов), формування управлінської компетентності магістрів – майбутніх керівників освітніх закладів (Р. Вдовиченко, Л. Васильченко, І. Герніченко, Г. Єльнікова, Г. Красильникова, С. Красильников, О. Керкеша-Попова, В. Маслова), формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії (А. Грушева, І. Зайцева) та ін.

Зважаючи на значну увагу вчених до проблеми управлінської компетентності менеджерів освіти, узагальнимо наукові джерела, у яких зазначено окреслену проблему.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розгляді сутності поняття «управлінська компетентність» у науково-педагогічній літературі та визначенні основних складників управлінської компетентності майбутнього менеджера освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Менеджер освіти – талановитий організатор, фахівець високого рівня зі сформованими професійною, інтелектуальною, педагогічною, психологічною (рефлексивною), методологічною, комунікативною, лідерською, емоційною, інформаційно-цифровою, міжкультурною та загальнокультурною, соціальною, стратегічною, громадянською, життєвою, управлінською тощо компетентностями, які, так само, включають знання педагогіки, психології, економіки, етики ділового спілкування, готовність ефективно, професійно, коректно, креативно здійснювати управлінську діяльність, володіння ораторським мистецтвом, стратегічним й аналітичним мисленням, організаторськими здібностями, soft-менеджментом, time-менеджментом, уміння використовувати сучасні організаційно-управлінські форми й методи роботи, управляти (мотивувати) людьми, керувати колективом, бути авторитетом, налагоджувати комунікації, підтримувати відносини, викликати довіру, запобігати та розв'язувати конфлікти, діяти відповідно до ситуації, швидко реагувати на проблему, іти до поставленої мети, забезпечувати рентабельність і конкурентоздатність закладу, здатність критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію, орієнтуватися в інформаційному просторі тощо.

Погоджуємося з думкою О. Мармази, що управлінська діяльність керівника закладу освіти в сучасних умовах є поліфункціональною, полідіяльнісною та професійною, зміст якої виходить за межі педагогічних знань і потребує оволодіння ним педагогічним менеджментом, знаннями й уміннями суміжних галузей наук з управління (Мармаза, 2017). Крім того, сучасні реалії вимагають від керівника володіння інноваційним, виробничим, кадровим,

маркетинговим, фінансовим, міжнародним і освітнім менеджментом, менеджментом якості персоналу тощо.

Загальновідомо, що поняття «управлінська компетентність» стало досліджуватися науковцями лише у ХХ ст. та розглядатися як дві взаємопов'язані характеристики керівника (як особистості та як фахівця в професійній діяльності). Так, О. Пристай зазначила, що в науковій літературі сутнісний зміст поняття управлінської компетентності розглядають за двома базовими напрямками: як здатність фахівця розв'язувати професійні проблеми й завдання, зважаючи на попередньо набутий досвід та залученість людини до загальнокультурних цінностей чи здатність особистості опанувати свої психологічні ролі, вводити рольову поведінку в процес власної життєдіяльності; та як готовність керівника до виконання його професійної діяльності, до точного формулювання, цілісного й глибокого аналізу наявних проблем, пошуку з більшої кількості альтернативних варіантів розв'язання найбільш доцільний та ефективний щодо конкретної ситуації (Пристай, 2023).

Аналіз наукових джерел уможливило зазначити, що однозначно сформульованого визначення поняття «управлінська компетентність» менеджера освіти в психолого-педагогічній літературі не представлено. Учені в наукових пошуках розглядають управлінську діяльність, управлінську культуру, культуру управлінської праці, управлінську професійну компетентність і водночас звертаються до управлінської компетентності. Наразі управлінська компетентність за твердженням Л. Васильченко та І. Гришина – особливий тип організації знань, що забезпечує можливість прийняття ефективних управлінських рішень (Васильченко & Гришин, 2006), за В. Локшиним – єдності теоретичної та практичної готовності до управлінської та творчої діяльності (Локшин, 2015), за В.Мельник – системне утворення, що визначається сукупністю таких компонентів: знання, уміння та навички, професійні, ділові й особистісно значущі якості, загальна культура, мотиваційна галузь професійної діяльності (Мельник, 2009).

Послуговуючись теоретичними розробками І.Вербовського, В.Маслова та ін., зауважимо, що управління закладом освіти – складний, кропіткий процес, складниками якого є сукупність «взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, скоординованих заходів, спрямованих на досягнення певної мети» (Маслов, Шпак & Драгун, 1996; 26), де заходи є відправними елементами системи управління – загальними управлінськими функціями, що відповідають послідовній зміні стадій управлінського циклу (Вербовський, 2020; 21).

Аналіз психолого-педагогічної літератури (А. Білоус, І. Вербовський, В. Гладкова, О. Мармаза, Л. Калініна, Ю. Федотова та ін.) уможливило виокремити загальні функції менеджера освіти щодо управління: керівництва, обліку та аналізу, планування, прийняття рішень, прогнозування, організації, стимулювання, контролю, корекції, регулювання, мотивації, координації, оцінювання діяльності тощо.

Отже, у зміст управлінської компетентності вчені, дослідники включають сукупність знань (необхідних для розуміння функціонально-посадових обов'язків), умінь (необхідних для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків – осмисленість, продуктивність, раціональність, економічність, ефективність, результативність управлінської діяльності), здатностей (необхідних для

забезпечення швидкого, результативного, якісного виконання управлінських обов'язків), готовності виконувати управлінські функції.

Для того, щоб краще зрозуміти сутність управлінської компетентності менеджера освіти, узагальнити наукові джерела, розглянемо її як поняття (див. табл. 1).

Таблиця 1

Визначення управлінської компетентності менеджера освіти	Автор, джерело
сукупність компетенцій, які дозволяють професійно здійснювати управлінську діяльність у сучасних соціально-економічних умовах з урахуванням особливостей об'єкту управління, пов'язаних із розв'язання педагогічних завдань (навчання, виховання та ін.)	Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика: монографія. Луганськ: Знання, 2005. 384 с.
здатність і готовність керівника цілісно й ґрунтовно аналізувати, визначати, точно формулювати проблеми функціонування навчального закладу та обирати з-поміж альтернативних підходів їх розв'язання найбільш доцільний та ефективний щодо конкретної ситуації освітнього закладу	Білянін Г.І. Управлінська компетентність менеджера в системі безперервної освіти. Народна освіта: елект. наук. фах. вид. 2013. №3(21). URL: http://surl.li/pdloe
інтегральна здатність вибудовувати свій професійний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівнів досягнень у процесі професійної підготовки, усвідомлення потреб, інтересів та ціннісних орієнтацій щодо власної управлінської діяльності	Бурцева Ю.О., Іотковська М.О. Формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів освіти під час фахової підготовки. <i>International scientific conference «Information technologies and management in higher education and sciences»</i> (November 28, 2022. Fergana, the Republic of Uzbekistan). Part 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. PP.156–160.
інтегрована характеристика фахівця, що передбачає наявність комплексу знань, умінь і навичок, особистісних та професійних якостей, психологічних характеристик, що детермінують здатність управлінця розв'язувати тактичні й стратегічні професійні завдання, прогнозувати розвиток освітньої установи на основі використання потенціалу кожного працівника зокрема та організації в цілому.	Мукан Н.В., Гаврилук М.В., Івасик І.Г. Менеджер освіти: характеристика управлінської компетентності. Науковий вісник НУБіП України: зб. наук. пр. Київ: ВЦ НУБіП України, 2018. Вип. 291. С. 205-209.
діяльність керівника, яка спрямовується на об'єкт управління з урахуванням його особливостей, специфіки, можливостей і завдань у визначеному соціально-економічному середовищі; у високому теоретичному рівні знань керівника та його готовності ефективно, професійно, коректно, морально тощо здійснювати управлінську діяльність, що презентує його професійні й особистісні якості	Білоус А.Ю. Модель управлінської компетентності менеджера міжнародної освітньої діяльності: теоретичний аналіз. <i>Освітній дискурс: зб. наук. праць</i> . 2019. Спецвип. С. 8–14. URL: http://surl.li/pdnlr

З урахуванням проаналізованої психолого-педагогічної літератури, поглядів вітчизняних учених, сучасних наукових надбань, особистого досвіду, зазначимо, що управлінська компетентність менеджера освіти – це система знань (необхідних для розуміння функціонально-посадових обов'язків), умінь (необхідних для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків – осмисленість, продуктивність, раціональність, економічність, ефективність, результативність управлінської діяльності), здатностей (необхідних для забезпечення швидкого, результативного, якісного виконання управлінських обов'язків), навичок володіння інноваційним, виробничим, кадровим,

маркетинговим, фінансовим, міжнародним й освітнім менеджментом, менеджментом якості персоналу тощо, готовності виконувати управлінські функції (обліку та аналізу, планування, прогнозування, організації, стимулювання, контролю, корекції, регулювання, мотивації, координації, оцінювання), адекватних структурі та змісту управлінської діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, управлінська компетентність менеджера освіти ґрунтується на системі взаємозалежних складників: знаннях, уміннях, навичках, здатностях, якостях, ставленні та готовності до управлінської діяльності, які визначають рівень сформованості зазначеної компетентності.

Аналізуючи діяльність керівника – менеджера освіти – у досить складних умовах функціонування сучасного українського суспільства, важливо звертати увагу на сформованість саме управлінської компетентності, тобто знання права, освітнього законодавства, сучасних концепцій управління персоналом, здатність до інноваційного розвитку та саморозвитку, генерування нових ідей, прийняття відповідальних рішень, уміння визначати перспективи розвитку закладу, передбачати стратегію подальшого розвитку закладу освіти відповідно до його візії, місії та стратегічних векторів розвитку, орієнтуватися в педагогічній, науковій діяльності, організувати освітній процес, набувати особистих і професійних якостей (гуманність, толерантність, колегіальність, відповідальність, урівноваженість, лояльність, почуття гумору, оптимізм, амбіційність, емоційна стійкість, уміння відстоювати власні інтереси та інтереси інших, чесність, порядність, національна свідомість тощо), організаторських здібностей та високого рівня соціальної комунікації, володіння різноманітними сучасними методиками, технологіями та засобами менеджменту, готовність до постійного особистісного та професійного розвитку тощо.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Васильченко, Л. В., Гришина, І. В. (2006). Професійна компетентність керівника. Харків: Основа, 208 с.

Вербовський, І. (2020). Теоретичні засади управління закладами спеціальної освіти в умовах сучасної інформатизації. *Позиціонування закладу освіти засобами новітніх технологій менеджменту*: матер. Всеукр. наук.-метод. семінару (30 жовт. 2020 р., Київ). Київ-Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 219 с.

Закон України «Про освіту» від 28.09.2017 р. (зі змінами від 08.12.2023р. № 3505-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380. URL: <http://surl.li/ixnq>

Локшин, В. С. (2015). Професійна компетентність майбутніх менеджерів соціокультурної сфери в контексті модернізації вищої освіти : автореф. дис. д-ра пед. наук / Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова. Київ, 42 с.

Мармаза, О. І. (2017). Менеджмент освітньої організації. Харків: ТОВ «Щедра садиба», 126 с.

Маслов, В. І., Шпак, О. Т., Драгун, В. П. (1996). Система інформації та комп'ютерні технології в управлінні школою: посібник для слухачів факультетів післядипломної освіти та керівників шкіл. Київ: Педагог. ун-т ім. М.П.Драгоманова, 79 с.

Мельник, В. К. (2009). Модель розвитку управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Теорія і методика управління освітою*. (2). URL: <http://surl.li/pdlcg>

Пристай, О. (2023). Структурно-процесуальна модель формування управлінської компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. *Київський журнал психології та психотерапії*. (1 (5)). 55–64.

Розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 рр.» від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <http://surl.li/dzdzj>

Саюк, В. І. (2015). Педагогічні умови розвитку професійної компетентності менеджерів освіти в інституті післядипломної педагогічної освіти. *Наукові підходи в управлінні навчальними закладами*: зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Житомир, 28 квітня 2015 р.). Житомир: вид-во ЖДУ ім. І.Франка. 410-416.

Черненко, Н. М. (2015). Професійна підготовка менеджерів освіти в сучасних умовах. *Наука і освіта*. (2). 124–128.

REFERENCES

Vasylchenko, L. V., & Hryshyna, I. V. (2006). *Profesiina kompetentnist kerivnyka [Professional competence of the manager]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].

Verbovskiy, I. (2020). Teoretychni zasady upravlinnia zakladamy spetsialnoi osvity v umovakh suchasnoi informatyzatsii [Theoretical principles of management of special education institutions in the conditions of modern informatization]. *Pozytsionuvannya zakladu osvity zasobamy novitnikh tekhnologii menedzhmentu: mater. Vseukr. nauk.-metod. seminaru (30 zhovt. 2020 r., Kyiv)*. Kyiv-Boryspil: DZVO «Universytet menedzhmentu osvity» [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 28.09.2017 r. (zi zminamy vid 08.12.2023r. № 3505-IX) [Law of Ukraine “On Education” dated September 28, 2017 (as amended on December 8, 2023 No. 3505-IX)]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 38-39, st.380. URL: <http://surl.li/ixnq> [in Ukrainian].

Lokshyn, V. S. (2015). Profesiina kompetentnist maibutnikh menedzheriv sotsiokulturnoi sfery v konteksti modernizatsii vyshchoi osvity [Professional competence of future managers of the socio-cultural sphere in the context of modernization of higher education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova. Kyiv [in Ukrainian].

Marmaza, O. I. (2017). *Menedzhment osvitnoi orhanizatsii [Management of an educational organization]*. Kharkiv: TOV «Shchedra sadyba» [in Ukrainian].

Maslov, V. I., Shpak, O. T., & Dragun, V. P. (1996). Sistema informatcii i kompiuternye tekhnologi v upravlenii shkolo: posobie dlia slushatelei fakultetov poslediplomnogo obrazovaniia i rukovoditelei shkol [System of information and computer technologies in school management: a manual for listeners of faculties of postgraduate education and school headmasters]. Kiev: Pedagog. un-t im. M. P. Dragomanova [in Ukrainian].

Melnyk, V. K. (2009). Model rozvytku upravlinskoj kompetentnosti kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Model of development of management competence of the head of a secondary comprehensive educational institution]. *Teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu*, 2(21), 12. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_2/21.pdf [in Ukrainian].

Prystai, O. (2023). Strukturno-protsesualna model formuvannya upravlinskoj

kompetentnosti kerivnykiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Structural and procedural model of formation of management competence of heads of institutions of secondary comprehensive education]. *Kyivskyi zhurnal psykholohii ta psykhoterapii*, 1(5), 55–64 [in Ukrainian].

Rozporiadzhennia «Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 rr.» vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r. [Order “On Approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022–2032” dated February 23, 2022 No. 286]. URL: <http://surl.li/dzzdj> [in Ukrainian].

Saiuk, V. I. (2015). Pedagogichni umovy rozvytku profesiinoi kompetentnosti menedzheriv osvity v instytuti pisliadyplomnoi pedagogichnoi osvity [Pedagogical conditions for the development of professional competence of managers of education in the Institute of Postgraduate Pedagogical Education]. *Naukovi pidkhody v upravlinni navchalnymy zakladamy: zb. mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Zhytomyr, 28 kvitnia 2015 r.)*, 410–416. Zhytomyr: vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

Chernenko, N. M. (2015). Profesiina pidhotovka menedzheriv osvity v suchasnykh umovakh [Professional training of managers of education in modern conditions]. *Nauka i osvita*, 2, 124–128 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовано актуальність розгляду проблеми управлінської компетентності менеджера освіти. Констатовано, що на часі постає питання професійної підготовки компетентних менеджерів освіти, вироблення управлінців нової генерації зі сформованою управлінською компетентністю, здатних мислити та діяти креативно, системно, відповідати на сучасні запити суспільства. Розглянуто визначення сутності поняття «управлінська компетентність» вітчизняними вченими. Підкреслено, що менеджер освіти – талановитий організатор, фахівець високого рівня зі сформованими професійною, інтелектуальною, педагогічною, психологічною (рефлексивною), методологічною, комунікативною, лідерською, емоційною, інформаційно-цифровою, міжкультурною та загальнокультурною, соціальною, стратегічною, громадянською, життєвою, управлінською тощо компетентностями. Зауважено, що управління закладом освіти – складний, крпіткий процес, складниками якого є сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, скоординованих заходів, спрямованих на досягнення певної мети, де заходи є відправними елементами системи управління – загальними управлінськими функціями, що відповідають послідовній зміні стадій управлінського циклу. Наголошено, що управлінська компетентність менеджера освіти – це система знань (необхідних для розуміння функціонально-посадових обов'язків), умінь (необхідних для успішного виконання функціонально-посадових обов'язків – осмисленість, продуктивність, раціональність, економічність, ефективність, результативність управлінської діяльності), здатностей (необхідних для забезпечення швидкого, результативного, якісного виконання управлінських обов'язків), навичок володіння інноваційним, виробничим, кадровим, маркетинговим, фінансовим, міжнародним й освітнім менеджментом, менеджментом якості персоналу тощо, готовності виконувати управлінські функції (обліку та аналізу, планування, прогнозування, організації, стимулювання, контролю, корекції,

регулювання, мотивації, координації, оцінювання), адекватних структурі та змісту управлінської діяльності.

Ключові слова: *управлінська компетентність, управління, менеджмент, менеджер освіти, функції менеджера освіти, знання, уміння, навички, заклад освіти*

УДК 378.147:657:005

**PECULIARITIES OF THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF
ECONOMIC PROFILE IN MODERN CONDITIONS OF
INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION**

**ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Ганна Попова

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: annapopova7146@gmail.com
ORCID 0000-0002-8286-9134
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Hanna Popova

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: annapopova7146@gmail.com
ORCID 0000-0002-8286-9134
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

Григорій Кульбака

здобувач 2 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Освітні, педагогічні науки»
E-mail: grigoriykulbaka@gmail.com
ORCID 0009-0007-6203-9751
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Hryhorii Kulbaka

getter of the 2st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
“Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: grigoriykulbaka@gmail.com
ORCID ID 0009-0007-6203-9751
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

ABSTRACT

The article states that over two millennia, the humanity has accumulated considerable theoretical and practical experience in economic knowledge of research (peculiarities, priorities, tendencies, problems, state, prospects, etc.) which today will contribute to the development of economic education, and therefore to the increase in the level of development of the national economy. Such experience is especially necessary for applicants of higher economic education – the future of the state, which have to raise the economy, defend national interests and ensure national economic security. It is noted that at the Faculty of Humanitarian and Economic Education at the Department of Management and Administration, the applicants of the first (Bachelor’s) and the second (Master’s) levels of higher education are studied in accordance with the educational and professional programs “Accounting and Taxation” and “Management” which are compiled according to the Standard of Higher Education of Ukraine. It is established that the training in accordance with the

educational and professional programs “Accounting and Taxation” and “Management” is aimed at providing fundamental scientific, general cultural, and practical training of applicants and contributes to high-quality teaching and upbringing of the participants in the educational process. It is emphasized that in order to improve the quality of theoretical and practical training of future specialists, curricula and working programs of educational disciplines are constantly updated; the concepts of end-to-end practical training are developed and implemented; interactive distance learning technologies are introduced; the system of informal education is actively used; creation of an individual learning trajectory within the limits of a certain educational program is offered; educational mobility is promoted; control over the quality of teaching of educational components, improvement of qualifications of scientific and pedagogical employees, etc. is implemented. It is concluded that the training of specialists in Specialty 071 Accounting and Taxation and 073 Management is an important component of the educational system of Ukraine, which accordingly creates a specialist in the economic field.

Key words: *economic profile, Accounting and Taxation, Management, educational (educational and professional) program, first (Bachelor’s) level of higher education, specialty, institution of higher education.*

Актуальність теми. Політична (військові дії, інтеграція країни до світової спільноти тощо) та, як наслідок, економічна та освітня кризи в Україні потребують суттєвих змін освітньої галузі. Наразі необхідно сконцентрувати зусилля саме на підготовці компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до самостійного розв’язання проблем, повноцінного, відповідального та самостійного члена суспільства, готового навчатися протягом життя, досягати бажаних результатів у різних галузях діяльності, будувати власну стратегію життєдіяльності, зокрема освітню (самоосвіту) та професійну.

В Україні розвиток освіти, особливо вищої, має бути віднесено до національних пріоритетів. Зазначимо, що вагомим інструментом забезпечення якості освіти стали Закон України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» тощо. Так, у Законі України «Про освіту» акцентовано, що «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об’єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» (Про освіту, 2023). Зосереджуючи увагу на вищій освіті, особливу увагу маємо спрямовувати на вищу економічну освіту, бо це не лише фундамент для особистого життя, а й запорука функціонування окремих галузей життя суспільства, розвитку національної економіки, а також усієї держави.

Загальновідомо, що основа економічної науки в давньому періоді існування єдиного світоглядного знання, що мало на меті узагальнити наявний досвід та запропонувати найбільш оптимальні шляхи розв’язання життєво важливих практичних проблем людства. Погоджуємося з думкою А. Сингаївської, яка, досліджуючи еволюцію вищої економічної освіти, зазначила, що формування економіки як науки, становлення та розвиток відповідної освіти для набуття людиною знань з економічної галузі її діяльності

тривало більше двох тисячоліть, та зауважила, що економічна думка зародилася в стародавні часи: її початок сягає IV-III століття до н.е., становлення економічної науки проходило з XVI століття та повноправно утворилася в кінці XIX – на початку XX ст. (Сингаївська, 2010).

Отже, за два тисячоліття людство накопичило доволі значний теоретичний та практичний досвід економічних знань, дослідження (особливості, пріоритети, тенденції, проблеми, стан, перспективи тощо) яких сьогодні сприятиме розвитку економічної освіти, а отже, і підвищенню рівня розвитку національної економіки. Особливо такий досвід необхідний здобувачам вищої економічної освіти – майбутньому держави, якому належить піднімати економіку, відстоювати національні інтереси та забезпечувати національну економічну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових досліджень показало, що тема підготовки майбутніх фахівців економічного профілю в сучасних умовах закладу вищої освіти доволі актуальна та є дискусійною серед вітчизняних і зарубіжних фахівців. Учені досліджують зазначену проблему в історії наукової думки, докладно висвітлюють етапи становлення та розвитку економіки як науки та практичної діяльності, еволюцію вищої економічної освіти, аналізують економічну освіту з різних ракурсів та рекомендації її модернізацію (Л. Акімова, О. Гавриш, Л. Довгань, Ю. Каракай, Л. Коваль, І. Лазаришина, А. Сингаївська, В. Шевчук, Л. Шульгіна та ін.).

Зазначимо, що вчені активно досліджують питання сучасного стану та перспектив розвитку економічної освіти в Україні (А. Бура, Г. Дутка, С. Євсєєв, Т. Захарова, І. Тодріна), використання зарубіжного досвіду в процесі реформування економічної освіти (Н. Бабкова-Пилипенко, Г. Дзюба, Б. Дуб, О. Насібова, Т. Кравченко, Н. Кульчицька, Е. Маркова, О. Тимошенко та ін.).

Останні десятиліття в науковій літературі помітно зросла кількість досліджень, які висвітлили різні аспекти проблеми вищої економічної освіти: стан дослідження розвитку та проблем якості вищої економічної освіти (О. Борисенко та ін.), проблеми розвитку вищої економічної освіти в Україні (Т. Перевузнюк, О. Феєр, О. Шулевка та ін.), педагогічний аналіз завдань вищої економічної освіти в Україні (Г. Товканець та ін.), реформування системи економічної освіти у вищій школі: відхід від канонічної освітньої політики МОН України та необхідність посилення механізмів лібералізації (В. Кончин та ін.).

Економічно спрямовану професійну підготовку в наукових працях дослідників розглянуто в таких аспектах: психолого-педагогічні засади підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності (М. Артюшина), формування економічної компетентності студентів закладів вищої освіти (Н. Волкова), виховання діловитості й творчості майбутніх фахівців економічного профілю (З. Гіптерс), індивідуальний підхід до формування у майбутніх економістів професійної компетентності (Л. Дибкова), професійна підготовка фахівців економічної галузі в закладах вищої освіти Республіки Польщі та України (А. Загородня), особливості навчання здобувачів економічної освіти в інноваційному університеті (Н. Краус, К. Краус, О. Марченко та ін.), інформаційна культура майбутнього економіста (М. Коляда), формування в майбутніх менеджерів культури професійного спілкування (В. Лівенцов), виховні аспекти якості економічної освіти студентів (А. Матвієнко), особливості професійної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічних

спеціальностей у віртуальному освітньому просторі (О. Меньяйленко), формування в студентів економічного профілю соціальної зрілості (А. Михайлов), застосування інформаційних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти (Т. Поясок), компетентнісні моделі освіти бакалаврів і магістрів напряму «Економіка і підприємництво» (С. Степаненко), професійна компетентність сучасного спеціаліста з бухгалтерського обліку (А. Тупчій), економічна підготовка педагогічних кадрів у системі безперервної освіти (О. Шпак) та ін.

Заслужують на увагу в контексті аналізованої проблеми науково-педагогічні дослідження, предметом яких стала підготовка здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої освіти до професійної діяльності: організаційно-педагогічні засади структурування та генералізації навчального матеріалу з економічних дисциплін у процесі фахової підготовки бакалаврів (О. Вітер), формування професійно значущих якостей майбутніх магістрів економічного профілю в процесі фахової підготовки (Р. Гейзерська), проблеми наступності в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі в системі «коледж – університет» (М. Левочко), педагогічна підготовка магістрів у вищих економічних навчальних закладах (Л. Лебедик), шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх магістрів з економіки й підприємництва у ЗВО (С. Погоріла) та ін.

Вважаємо за доцільне продовжити аналогічні дослідження. Зауважимо, що збільшення кількості праць, присвячених підготовці майбутніх фахівців економічного профілю в сучасних умовах закладу вищої освіти, свідчить про пильну увагу вчених до цього питання.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті особливостей підготовки майбутніх фахівців економічного профілю в сучасних умовах ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (далі – ДДПУ).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз освітньої діяльності закладів вищої освіти в Україні уможливило зазначити, що підготовкою фахівців економічного профілю займається значна кількість університетів, наприклад: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (спеціальність 051 Економіка (ОП «Економічна кібернетика»), 051 Економіка (ОП «Прикладна економіка»), 071 Облік і оподаткування (ОП «Облік і оподаткування»), 073 Менеджмент (ОП «Менеджмент організацій і адміністрування», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»), 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність (ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»)); Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича (спеціальність 051 Економіка (ОП «Управління персоналом та економіка праці»), Менеджмент (ОП «Менеджмент організацій і адміністрування»), 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність (ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність») та ін.); НУБіП (спеціальність 051 Економіка (ОП «Економіка підприємства»), 071 Облік і оподаткування (ОП «Облік і аудит»), 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок (ОП «Фінанси і кредит»), 076 Підприємництво та торгівля (ОП «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»); Одеський національний технічний університет (спеціальність 071 «Облік і оподаткування» (ОП «Облік і

аудит», «Диджитал-облік і контроль», «Облік і аудит в готельно-ресторанному бізнесі та торгівлі»), 051 «Економіка» (ОП «Економіка підприємства», «Економіка готельно-ресторанного бізнесу», «Економічна та продовольча безпека»), 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» (ОП «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок») та ін.

Проаналізуємо підготовку майбутніх фахівців економічного профілю у ДДПУ. На факультеті гуманітарної та економічної освіти (кафедра управління та адміністрування) навчаються здобувачі першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої освіти за освітньо-професійними програмами (далі – ОПП) «Облік і оподаткування» та «Менеджмент», складені на основі Стандарту вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності 071 Облік і оподаткування першого (бакалаврського) рівня (2018 р.), Стандарту вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності 073 Менеджмент першого (бакалаврського) рівня (2018 р.), Стандарту вищої освіти України із галузі знань 07 Управління та адміністрування, спеціальності 073 Менеджмент другого (магістерського) рівня (2019 р.).

Так, здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 Облік і оподаткування та 073 Менеджмент навчаються 3 роки 10 місяців, обсяг ОПП – 240 кредитів ЄКТС.

ОПП «Облік і оподаткування» (рівень вищої освіти – перший (бакалаврський), ступінь вищої освіти – бакалавр, галузь знань – 07 Управління та адміністрування, спеціальність – 071 Облік і оподаткування), що має академічну та прикладну орієнтацію. Мета ОПП: підготовка фахівців високої професійної майстерності, творчих і з духовним потенціалом, готових адаптуватися до змін, ефективно розв'язувати комплексні задачі та проблеми в економічній діяльності, що передбачає формування загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, необхідних для здійснення організації та методики обліку, оподаткування, аудиту й аналізу діяльності суб'єктів господарювання, через органічне поєднання освітньої, наукової та інноваційної діяльності на основі студентоцентризму, академічної доброчесності та соціальної відповідальності (Освітня (освітньо-професійна) програма «Облік і оподаткування», 2023).

ОПП «Менеджмент» (рівень вищої освіти – перший (бакалаврський), ступінь вищої освіти – бакалавр, галузь знань – 07 Управління та адміністрування, спеціальність – 073 Менеджмент), що передбачає динамічне, інтегративне та інтерактивне навчання. Мета ОПП: підготовка висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців із новими поглядами та способом мислення, лідерськими навичками, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі менеджменту організацій в умовах нестабільного середовища, швидких темпів розвитку та глобалізації бізнесу (Освітня (освітньо-професійна) програма «Менеджмент», 2023).

Зважаючи на те, що одна галузь знань – 07 Управління та адміністрування (основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка (згідно із Законом України «Про вищу освіту», 2021)) за ОПП «Облік і оподаткування» та «Менеджмент», то передбачено вивчення обов'язкових освітніх компонентів:

загальна підготовка (Історія України і української культури, Українська мова (за професійним спрямуванням), Філософія, Іноземна мова (за професійним спрямуванням), Основи безпеки життєдіяльності та охорони праці, Фізичне виховання, Професійна етика, естетика, Інформаційні технології, Основи медичних знань, Психологія професійної діяльності), професійна підготовка (Історія економіки та економічної думки, Економічна теорія, Вища математика, Вступ до фаху та університетська освіта, Основи наукових досліджень, Менеджмент, Податкова система, Мікроекономіка, Макроекономіка, Теорія ймовірності та математична статистка, Організація підприємницької діяльності, Економіко-математичні методи та моделі, Економіка підприємства, Бухгалтерський облік (загальна теорія), Фінанси, гроші та кредит, Фінансовий облік, Економіка праці та соціально-трудова відносина, Управлінський облік, Внутрішній і зовнішній контроль, Аудит, Інформаційні системи і технології в обліку, аудиті та оподаткуванні, Звітність підприємства, Аналіз господарсько-фінансової діяльності, Облік у бюджетних установах, Облік і звітність в оподаткуванні); практичної підготовки (навчальні та виробничі практики) та вибіркового освітніх компонентів (широкого та фахового вибору – Регіональна економіка, Міжнародні економічні відносина, Облік і оподаткування в галузях економіки, Міжнародна економіка, Теорія економічного аналізу, Судово-бухгалтерська експертиза, Облік і звітність фізичних осіб підприємців тощо; Організація праці менеджера, Ситуаційний менеджмент, Місцеве та регіональне управління, Управлінський контроль, PR-менеджмент, Прийняття управлінських рішень, Бренд-менеджмент, Операційний менеджмент, Ризик-менеджмент, Адміністративний менеджмент, Комунікативний менеджмент тощо).

Зазначимо, що програма «Облік і оподаткування» передбачає отримання поглиблених знань із бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту та оподаткування, що забезпечує формування інформаційної бази управління суб'єктів господарювання.

Особливість навчання здобувачів за означеною ОПП «Менеджмент» у процесі комплексного підходу до набуття знань у галузі менеджменту сучасних організацій та оволодіння ними через теоретичне та практичне навчання з урахуванням специфічних особливостей функціонування комерційних та некомерційних організацій промисловості та сфери послуг, що уможлиблює роботу менеджером на підприємствах та в організаціях будь-якої галузі та обіймати посади на всіх рівнях управління (Освітня (освітньо-професійна) програма «Менеджмент», 2023).

Для підвищення якості теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців постійно:

- оновлюються навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін;
- розробляються та реалізуються концепції наскрізної практичної підготовки;
- запроваджуються інтерактивні дистанційні технології;
- активно використовується система неформальної освіти (із визнанням результатів і перезарахуванням кредитів до обов'язкових компонентів);

– пропонується створення індивідуальної траєкторії навчання в межах певної освітньої програми (для більш ґрунтовної підготовки в межах загальних чи професійних інтересів, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, розширення можливостей для забезпечення освітніх потреб через отримання додаткових компетентностей, розширення знань, умінь та можливостей загальнокультурного й професійного розвитку тощо);

– сприяння навчальній мобільності (внутрішня та міжнародна академічна мобільність) – навчання за програмами академічної мобільності, мовне стажування, наукове стажування;

– удосконалюється контроль за якістю викладання освітніх компонентів, підвищенням кваліфікації науково-педагогічних працівників тощо.

Зважаючи на якість навчання, для підвищення інтересу здобувачів до освітньої діяльності, отримання міцних знань, розвитку вмінь і навичок, формування готовності, здатності до професійної діяльності, активної, творчої роботи, а отже, формування загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, викладачі активно використовують інтерактивні форми та методи навчання. Організації творчого освітнього процесу на заняттях і залучення здобувачів до активної участі в ньому сприяють лекція-візуалізація, лекція-онлайнекскурсія, лекція із застосуванням техніки feedback, лекція-діалог, лекція-бесіда, лекція теоретичного конструювання, відеолекція, лекція-презентація, бінарна лекція, лекція із заздалегідь запланованими помилками тощо; практичні заняття, що проводяться у формі бесіди, диспуту, дискусії, дебатів за принципом круглого столу, семінару (розв'язання проблемних завдань, конкретних ситуацій, майстер-клас тощо), ділової гри, мініконференції (презентація доповідей, проєктів, звітів) тощо; самостійна робота (робота із друкованими та електронними інформаційними ресурсами, виконання завдань – аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, підготовка тез для науково-практичних конференцій, складання ментальної карти, написання есе, створення презентації, проєктування тощо), що формують прагнення досягти найбільшої результативності, здатність до самоорганізації, творчості, готовність до самоосвіти, викликають інтерес, бажання вчитися, активізують розумову діяльність, сприяють індивідуалізації навчально-пізнавальної та дослідної діяльності, розвивають здібності (уміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо).

Аналіз ОПП «Облік і оподаткування» та «Менеджмент», особистий досвід уможлиблює зазначити, що освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки здобувачів та сприяє якісному навчанню та вихованню учасників освітнього процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зазначимо, що підготовка майбутніх фахівців економічного профілю в сучасних умовах закладу вищої освіти сприяє формуванню фахівця з розвинутими загальними та спеціальними компетентностями, здатного розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми під час професійної діяльності в галузі обліку, аудиту та оподаткування (чи в галузі менеджменту), у процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів економічної (чи соціальних та поведінкових) наук і характеризується комплексністю й невизначеністю умов (інтегральна компетентність) (Освітня (освітньо-

професійна) програма «Облік і оподаткування», 2023; Освітня (освітньо-професійна) програма «Менеджмент», 2023).

Отже, підготовка фахівців спеціальності 071 – Облік і оподаткування та 073 Менеджмент є важливим складником освітньої системи України, що відповідно творить фахівця економічної галузі.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Закон України «Про освіту» від 28.09.2017 р. (зі змінами від 08.12.2023р. № 3505-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <http://surl.li/ixnq>

Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 02.11.2021 р. № 1838-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 47, ст. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Освітня (освітньо-професійна) програма «Облік і оподаткування» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 071 – Облік і оподаткування / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2023. URL: <http://surl.li/pgzxv>

Освітня (освітньо-професійна) програма «Менеджмент» підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 073 Менеджмент / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2023. URL: <http://surl.li/phbdf>

Сингаївська, А.М. (2010). Розвиток вищої економічної освіти: тенденції, періодизація, пріоритети. / *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка.* (3). 185–190.

REFERENCES

Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 28.09.2017 r. (zi zminamy vid 08.12.2023 r. № 3505-IX) [Law of Ukraine “On Education” dated September 28, 2017 (as amended on December 8, 2023 No. 3505-IX)]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 38-39, st. 380. URL: <http://surl.li/ixnq> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 02.11.2021 r. № 1838-IX) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.01.2014 (as amended from 02.11.2021 No. 1838-IX)]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 47, st. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Osvitnia (osvitno-profesiina) prohrama «Oblik i opodatkuvannia» pidhotovky zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 071 – Oblik i opodatkuvannia [The educational (educational and professional) program “Accounting and Taxation” for training applicants of the first (Bachelor’s) level of higher education, specialty 071 Accounting and Taxation]. (2023). DVNZ «Donbaskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet». URL: <http://surl.li/pgzxv> [in Ukrainian].

Osvitnia (osvitno-profesiina) prohrama «Menedzhment» pidhotovky zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 073 Menedzhment [The educational (educational and professional) program “Management” for training applicants of the first (Bachelor’s) level of higher education, specialty 073 Management]. (2023). DVNZ «Donbaskyi derzhavnyi

pedagogichnyi universytet». URL: <http://surl.li/phbdf> [in Ukrainian].

Synhaivska, A. M. (2010). Rozvytok vyshchoi ekonomichnoi osvity: tendentsii, periodyzatsiia, priorityty [Development of higher economic education: trends, periodization, priorities]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut». Filosofii. Psykholohiia. Pedagogika*, (3), 185–190 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті зазначено, що за два тисячоліття людство накопичило доволі значний теоретичний та практичний досвід економічних знань (особливості, пріоритети, тенденції, проблеми, стан, перспективи тощо), дослідження якого наразі сприятиме розвитку економічної освіти, а отже, і підвищенню рівня розвитку національної економіки. Саме такий досвід необхідний здобувачам вищої економічної освіти – майбутньому держави, якому належить підняти економіку, відстоювати національні інтереси та забезпечувати національну економічну безпеку. Зазначено, що на факультеті гуманітарної та економічної освіти (кафедра управління та адміністрування) навчаються здобувачі першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої освіти за освітньо-професійними програмами «Облік і оподаткування» та «Менеджмент», що складені відповідно до Стандарту вищої освіти України. Констатовано, що навчання на ОПП «Облік і оподаткування» та «Менеджмент» спрямовано на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки здобувачів та сприяє якісному навчанню та вихованню учасників освітнього процесу. Підкреслено, що для підвищення якості теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців постійно оновлюються навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін; розробляються та реалізуються концепції наскрізної практичної підготовки; запроваджуються інтерактивні дистанційні технології; активно використовується система неформальної освіти; пропонується створення індивідуальної траєкторії навчання в межах певної освітньої програми, що сприятиме навчальній мобільності; удосконалюється контроль за якістю викладання освітніх компонентів, підвищенням кваліфікації науково-педагогічних працівників тощо. Підсумовано, що підготовка фахівців спеціальності 071 – Облік і оподаткування та 073 Менеджмент є важливим складником освітньої системи України, що відповідно творить фахівця економічної галузі.

Ключові слова: економічний профіль, облік й оподаткування, менеджмент, освітня (освітньо-професійна) програма, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, спеціальність, заклад вищої освіти

УДК 378.147:37.011.3-051:33-047.22

ECONOMIC COMPETENCE OF THE FUTURE EDUCATOR: THE ESSENCE AND FACTORS OF FORMATION UNDER THE CONDITIONS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ЗВО

Світлана Саяпіна

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Svetlana Sayapina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

Вадим Данильченко

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: danilchenko.vadim.job@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Vadym Danylchenko

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program "Educational and Pedagogical Sciences"
E-mail: danilchenko.vadim.job@gmail.com
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

The article emphasizes that the training of a competent educator who meets the modern requirements of the educational market, with the acquired knowledge, skills, and abilities necessary for future professional activities, is impossible without the creation of an organized system of economic education, a targeted influence on the formation of economic competence. It is noted that a modern institution of higher education should contribute to the formation of positive motivation in future educators in the process of achieving a certain level of education, economic culture, economic thinking, economically significant qualities of the personality of specialists, economic competence, which is achieved in the course of acquiring economic knowledge, skills and abilities in education activities. The approaches to defining the essence of the concept of "economic competence" in modern researches are analyzed. The economic competence of the future educator is determined. It is an integrative characteristic based on economic knowledge, abilities, skills, and experience that contribute to the development of economic culture, economic thinking, and economically significant personality qualities and influence the level of competence of a specialist. It is noted that the support and development of economic competence in the educational environment of an institution of higher education are carried out due to the following factors: motivation (interest, readiness, and ability to study economic disciplines), activity (ability to apply economic knowledge and skills in professional activity), reflection (analysis, finding solutions to problems that arise). It is stated that the formation of the economic competence of the future educator under the conditions of an institution of higher education consists in: implementing continuous development of

the motivation of cognitive activity and the creation of situations of success through the stimulation of the creative activity of applicants aimed at the implementation of the economic content of education and upbringing within the framework of the study of educational components, enriching the content of disciplines (compulsory and optional) with economically oriented knowledge, creating conditions for the development of economic thinking through the introduction of interactive forms and methods of educational activities, diversifying the process of forming the economic competence of future educators with forms and methods of collaborative learning, using opportunities for practical training, for forming the ability to analyze the economic activity of an educational institution, ensuring the individual trajectory of the development of cognitive independence of applicants, involving stakeholders in active participation in the educational process of an institution of higher education, etc.

Key words: *competence, economic competence, future educator, institution of higher education.*

Актуальність теми. Новітнє суспільство висуває до освіти високі, більш складні вимоги, що обумовлено глобалізацією та прискореним розвитком світової економіки, науки й техніки, створенням єдиного освітнього простору, який впливає на різні галузі суспільного життя, інтеграцією України в європейський освітньо-науковий простір.

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти є підготовка компетентного, мобільного, конкурентноспроможного фахівця, який готовий до швидкоплинних змін, навчання протягом життя, інноваційної діяльності, пошуку та розв'язання складних завдань, здатного до креативності, творчої праці, професійного самовдосконалення та саморозвитку, активного діалогу та співпраці.

Малюючи осучаснену особистість учителя, ми говоримо про тверді (hard skills) і м'які (soft skills) навички, професіоналізм, знання предмету, якісне викладання та навчання, компетентності (загальні та спеціальні), любов до дітей, бажання удосконалюватися тощо. І розуміємо, що значна відповідальність у цьому питанні покладається на заклади вищої педагогічної освіти, бо саме вища освіта спрямована на здобуття сукупності «систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей» (Закон України «Про вищу освіту», 2021).

Отже, важливим складником характеристики вчителя є компетентності: професійна, методична, міжпредмета, соціальна, комунікативна, мовленнєва, правова, екологічна, економічна тощо. Проблема формування економічної компетентності педагога (учителя, викладача) є досить актуальною в наш час і вимагає подальшого вивчення та практичної реалізації в системі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації вітчизняних науковців висвітлюють різні аспекти трактування поняття «компетентність» у педагогічній діяльності: здатність особистості діяти (С. Бондар, 2003), якість, характеристика особи, яка дозволяє їй (чи навіть дає право) розв'язувати певні завдання, виносити рішення, судження в певній галузі (М.Головань, 2008), сукупності знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію (С. Гончаренко, 2000), інтегрована якість

особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих галузях, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей (О. Марущак, 2016), не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – загалом будь-якій людині (І. Радигіна, 2005) тощо.

Експерти програми «DeSeCo» (Definition and Selection of Competencies – Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади) зазначили, що компетентність – це здатність успішно задовольняти індивідуальні чи соціальні потреби, здійснювати діяльність або виконувати поставлені завдання та акцентували, що кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних ставлень, практичних навичок, цінностей, знань і вмінь тощо (Rychen, & Salganik, 2002), у нормативних документах Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) визначено, що компетентність – наявність набору знань, навичок і ставлень, що дозволяють особистості ефективно діяти чи виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі (Foxon, Richey, Roberts, & Spannaus, 2003).

Проблемі визначення сутності економічної компетентності присвячено праці вітчизняних науковців, які розглянули зазначену компетентність майбутніх учителів: трудового навчання (В. Курок, Т. Кондратенко, Б. Шевель, та ін.), економіки (Т. Гуцан), технологій (О. Скорко), інформатики, математики (О. Блистів, Б. Кишакевич), фізичної культури (Т. Ємтіля) тощо.

Проблему набуття економічної компетентності студентами закладів вищої педагогічної освіти досліджувало багато науковців: П. Бойчук (економічне виховання студентів педагогічних училищ), Г. Дмитренко (економічна компетентність у системі післядипломної педагогічної освіти), О. Коваленко (економічна культура як складник підготовки висококваліфікованих фахівців у ЗВО), Є. Лодатко (формування економічної компетентності майбутнього вчителя в контексті викликів нової української школи), О. Падалка (професійно-економічна підготовка майбутніх учителів у закладах вищої освіти), Д. Разуменко (формування економічної культури майбутніх учителів у процесі фахової підготовки), М. Свіржевський (підготовка майбутніх учителів трудового навчання до економічного виховання учнів загальноосвітніх шкіл), Ю. Чучаліна (формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки) та ін.

Зауважимо, аналіз праць вітчизняних учених виявив, що набуття майбутніми педагогами економічної компетентності лишається в професійному тренді. Отже, обрана нами тема є актуальною та своєчасною.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності та чинників економічної компетентності й формування її в умовах закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підготовка компетентного педагога, який відповідає сучасним вимогам освітнього ринку, зі сформованими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності,

неможлива без створення організованої системи економічного навчання, цілеспрямованого впливу на формування економічної компетентності.

Аналізуючи вимоги щодо підготовки майбутніх педагогів, Ю. Чучаліна зазначила, що вони повинні мати уявлення про сучасний світ духовної, культурної та інтелектуальної цілісності, усвідомлювати себе й своє місце в сучасному суспільстві; основні принципи ринкової економіки, аспекти економічної діяльності освітнього закладу та його структурні підрозділи; сучасний менеджмент, його функції, види та психологію; знати основи підприємницької діяльності та особливості підприємництва в процесі професійної галузі; основи мікро- та макроекономіки, економічної ситуації в країні й за кордоном; загальні положення економічної теорії; методика бізнес-планування; організацію праці та заробітної плати в освітньому закладі, єдину тарифну сітку; склад й особливості суміжного фінансування та бюджетного нормування витрат на утримання освітнього закладу; господарський механізм, форми та структури організації економічної діяльності в освітньому закладі; володіти економічною, правовою, інформаційною та комунікативною культурою; уміти знаходити та використовувати необхідну економічну інформацію тощо (Чучаліна, 2021).

Отже, сучасний заклад вищої освіти має сприяти формуванню в майбутніх педагогів позитивної мотивації в процесі досягнення певного рівня освіченості, економічної культури, економічного мислення, економічно значущих якостей особистості фахівців, економічної компетентності, що досягається під час здобуття економічних знань, умінь і навичок в освітній діяльності. Зважаємо на думку А.Дзунди, що успіх у професійній діяльності залежить від рівня розвитку соціоекономічної культури людини, що складається не лише з глибоких фундаментальних знань класичних наук і соціально-економічних теорій, а, крім того, зі здатності розмірковувати, відчувати цифри, вести розрахунки (Дзунда, 2004: 39).

Для того, щоб краще зрозуміти сутність економічної компетентності, розглянемо її у вигляді поняття (див. таблиця 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «економічна компетентність» у сучасних дослідженнях

Джерело	Сутність поняття «економічна компетентність»
Бурлаєнко, Т.І. (2013). Формування економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами ігрових форм навчання: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 /Нац. акад. пед. наук України, Держ. вищ. навч. закл. «Ун-т менедж. освіти» Київ. 190 с.	здатність результативно здійснювати професійну діяльність на основі ґрунтовних економічних знань, умінь, навичок й особистісних якостей, для ефективного розвитку в умовах ринкової конкуренції
Кондратенко, Т.В. (2018). Добір комплексу педагогічних умов формування економічної компетентності майбутніх учителів технологій. <i>Засоби навчальної та науково-дослідної роботи</i> . Вип. 50. С.42–56.	динамічна комбінація економічних знань, умінь, практичних навичок, досвіду, професійно важливих якостей та цінностей особистості, які визначають її здатність успішно здійснювати в сучасних соціально-економічних умовах педагогічну діяльність, спрямовану на забезпечення економічної освіченості школярів як підґрунтя їхньої конкурентоспроможності на ринку праці

Курок, В., Кондратенко, Т. (2019). Зміст та структура економічної компетентності майбутніх учителів технологій. <i>Молодь і ринок</i> . №8 (175). С. 23–27	сукупність освітніх складників, що охоплюють систему економічних знань, умінь, навичок, ціннісного ставлення до економічних знань
Ковтун, Г.І., Мартиненко, О.В. (2013). До питання формування економічної компетентності. <i>Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології</i> . № 4. С. 135–144.	грунтування на сукупності економічних знань та практичних умінь, досвіді, економічній культурі та мисленні, стійкій потребі та інтересі до професійної діяльності
Морозова, М.М. (2018.) Формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 312 с.	комплексна інтегративна функційна якість майбутнього фахівця гуманітарного профілю, в основі якої лежить розвинене економічне мислення та світогляд, а головними характеристиками якої є наявність у студентів фундаментальних наукових і прикладних знань у галузі економіки, знань правових норм, що визначають економічну діяльність, специфіки ділового спілкування, базових економічних понять, сформованість навичок та вмінь, необхідних для розв'язання економічних проблем, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, готовність до здійснення ефективної економічної діяльності в майбутній професії, високий рівень розвитку відповідних особистісних якостей у сучасних умовах ринкової конкуренції
Падалка, О.С., Приступа, В.В., Шпак, О.Т. (2011). Дидактико-математичні основи формування економічної компетентності: навч. посіб. Київ: Видво НПУ ім. М.П.Драгоманова, 239 с.	інтегративна характеристика особистості, що включає в себе знання та вміння, які реалізуються крізь економічно важливі якості особистості в процесі економічної діяльності
Скорко, О.А. (2013). Актуальність формування економічної компетентності майбутніх учителів технологій. <i>Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки</i> . Вип. 108.2. URL: http://surl.li/qipwx .	грунтується на сформованих у майбутніх учителів економічних знаннях, практичних вміннях і навичках, високому рівні мотивації та позитивному емоційному ставленні до економічної діяльності, досвіді реальної діяльності та творчості в процесі розв'язання нестандартних економічних ситуацій
Бу Міллі (2023). Економічна компетентність сучасного педагога: сутність і чинники формування в умовах вищої художньо-педагогічної освіти. <i>Інноваційна педагогіка</i> . Вип.61. Т. 1. С. 129–132.	інтегративне професійно-особистісне новоутворення, що забезпечує його спроможність адаптуватися до умов суспільного життя, розуміти соціально-економічні процеси, які відбуваються в ньому, бути конкурентоздатним, активним, відповідальним, готовим до самовдосконалення, розв'язання повсякденних художньо-педагогічних й економічних завдань, умотивованим до навчання впродовж життя, культивування та передавання культурних цінностей, здатним до раціональної економічної поведінки в умовах ринкових відносин
Цільмак, О.М. (2009). Складові структури компетентностей. <i>Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського національного пед. ун-ту імені К.Д.Ушинського</i> . № 1–2. С. 128–134.	особистісна здатність та уміння раціонально використовувати матеріальні, фінансові, людські та власні ресурси на основі сукупності певних практично спрямованих знань

Зазначимо, що в Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (із дипломом молодшого спеціаліста)» виокремлено загальну підприємницьку компетентність

(ЗК.05) «здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості» (Професійний стандарт, 2020), ініціативність і підприємливість є однією з ключових життєвих компетентностей освіти впродовж життя, що визначено «Рекомендаціями Європейського парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006) та викладено до Концепції «Нової української школи» та зазначено, що «Ініціативність і підприємливість – уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Вміння раціонально вести себе як споживач, ефективно використовувати індивідуальні заощадження, приймати доцільні рішення у сфері зайнятості, фінансів тощо» (Нова Концепція української школи, 2016).

Зважаємо на думку В. Попова, який, досліджуючи економічну компетентність, розглянув її як підприємницьку (економічну) та зазначив, що вона передбачає наявність уміння співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей і суспільства; організувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу; орієнтуватися в нормах та етиці трудових відносин; аналізувати й оцінювати власні професійні можливості; презентувати та поширювати інформацію про результати – продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу тощо (Формування економічної компетентності особистості, 2016).

Аналіз визначення сутності поняття «економічна компетентність» вітчизняними вченими, особистий досвід уможливають визначити економічну компетентність майбутнього педагога як інтегративну характеристику, засновану на економічних знаннях, вміннях, навичках, досвіді, що сприяють розвитку економічної культури, економічного мислення, економічно значущих якостей особистості та впливають рівень компетентності фахівця.

Суголосні з думкою дослідниці М. Морозової, що підтримка й розвиток економічної компетентності в освітньому середовищі закладу вищої освіти здійснюється за рахунок таких чинників: мотивація (інтерес, готовність і здатність до вивчення дисциплін економічного спрямування), діяльність (уміння застосовувати економічні знання та навички в професійній діяльності), рефлексія (аналіз, пошук розв'язання проблем, які виникають) (Морозова, 2018).

Зважаємо на погляди вчених О. Любченко, М. Морозової та ін., що формування економічної компетентності майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти полягає в: здійсненні безперервного розвитку мотивації пізнавальної діяльності та створенні ситуацій успіху через стимулювання творчої діяльності здобувачів, спрямованої на реалізацію економічного змісту навчання й виховання в межах вивчення освітніх компонентів, збагаченні змісту дисциплін (обов'язкових і вибіркових) економікозорієнтованими знаннями, створенні умов для розвитку економічного мислення через упровадження інтерактивних форм і методів освітньої діяльності (економічні вікторини, конференції, конкурси дослідницьких проєктів тощо), урізноманітненні процесу формування економічної компетентності майбутніх педагогів формами й методами колаборативного навчання (вебінари, воркшопи, квести, тренінги, ділові та рольові ігри тощо), використанні можливостей практичної підготовки,

для формування здатності до аналізу економічної діяльності освітньої установи, забезпеченні індивідуальної траєкторії розвитку пізнавальної самостійності здобувачів, залученні стейкхолдерів (керівників освітніх установ) до активної участі в освітньому процесі закладу вищої освіти тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, процес формування економічної компетентності майбутніх педагогів, що відбувається в умовах закладу вищої освіти має забезпечити знаннями з економіки та професійної діяльності, сформувати підприємницькі чесноти (свободу вибору, чесність, розсудливість, критичну оцінку власної діяльності тощо), якості (підприємницький потенціал, організованість, ініціативність, активність, лідерство, цілеспрямованість, емоційну врівноваженість, уважність тощо), уміння (керувати, організовувати, обирати, оперувати, планувати, презентувати, обговорювати, аналізувати тощо).

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бондар, С. (2003). Компетентність особистості - інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. *Біологія і хімія в школі*. № 2. с. 8–9.

Головань, М.М. (2008). Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. № 3. С.23–31.

Дзундза, А. І. (2004). Формування економічного мислення учнів засобами економіко-математичного моделювання. *Рідна школа*, № 4. С. 39–43.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 02.11.2021 р. № 1838-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 47, ст. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249613934>.

Марущак, О. М. (2016). Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: наук.-метод. журнал*. Житомир, Вип. 11. С. 97–108.

Морозова, М. М. (2018). Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 312 с.

Нова Концепція української школи (2016) / упоряд.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець та ін.; За заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://surl.li/gvkvkd>

Професійна освіта: Словник: навч. пос. / Уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г.Никало. Київ: Вища школа, 2000. 380 с.

Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Мінекономіки № 2736 від 23.12.2020 р. URL: <http://surl.li/ecfvh>

Родигіна, І. В. (2005). Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків: Вид. група «Основа», Вип. 8(32). 96 с.

Формування економічної компетентності особистості: збірник методичних матеріалів / упоряд.: В. Д. Попов. Суми: НВВ СОІППО, 2016. 64 с.

Чучаліна, Ю. М. (2021). Формування економічної культури майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Уманський державний пед. ун-тет імені Павла Тичини. Умань, 326 с.

Foxon, M., Richey, R. C., Roberts, R. C., Spannaus, T. W. (2003). *Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.)*, Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology. 177 p.

Rychen, D. S. Salganik, L. H. (2002). *Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations*. Strategy paper. Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office. 27 p.

REFERENCES

Bondar, S. (2003). *Kompetentnist osobystosti – intehrovanyi komponent navchalnykh dosiahnen uchniv [Competence of a personality – an integrated component of educational achievements of pupils]*. *Biolohiia i khimiia v shkoli*, 2, 8–9 [in Ukrainian].

Holovan, M. M. (2008). *Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu [Competency and competence: experience of theory, theory of experience]*. *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3, 23–31 [in Ukrainian].

Dzundza, A. I. (2004). *Formuvannia ekonomichnoho myslennia uchniv zasobamy ekonomiko-matematichnoho modeliuвання [Formation of economic thinking of pupils by means of economic and mathematical modeling]*. *Ridna shkola*, 4, 39–43 [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 02.11.2021 r. № 1838-IX) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.01.2014 (as amended from 02.11.2021 No. 1838-IX)]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 47, st. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Kontseptsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity «Nova ukrainska shkola» na period do 2029 roku [The concept of implementation of the state policy in the field of reforming secondary comprehensive education “New Ukrainian School” for the period until 2029]. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 hrudnia 2016 r. № 988-r. [Approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> [in Ukrainian].

Marushchak, O. M. (2016). *Poniattia kompetentnosti u pedahohichnii diialnosti [The concept of competence in pedagogical activities]*. *Kreatyvna pedahohika: nauk.-nmetod. zhurnal*, 11, 97–108. Zhytomyr [in Ukrainian].

Morozova, M. M. (2018). *Formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti u studentiv humanitarnykh spetsialnostei u navchalno-vykhovnomu protsesi VNZ [Formation of economic competence among students of humanitarian specialties in the educational process of universities]*. *Candidate's thesis*. Derzhavnyi zaklad «Luhanskyi natsionalnii universytet imeni Tarasa Shevchenka». Starobilsk [in Ukrainian].

Nova Kontseptsiia ukrainskoi shkoly [New Concept of the Ukrainian School]. (2016). L. Hrynevych, O. Elkin, S. Kalashnikova, I. Kobernyk, V. Kovtunets et al (Compilers). M. Hryshchenko (Ed.). URL: <http://surl.li/gvkd> [in Ukrainian].

Profesiina osvita: Slovnyk: navch. pos. [Vocational education: Dictionary:

educational manual]. (2000). S. U. Honcharenko et al (Compilers). N. H. Nykalo (Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Profesiyni standart za profesiiny «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoї osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)» [Professional standard for the professions “Teacher of Primary Classes of an Institution of Secondary Comprehensive Education”, “Teacher of an Institution of Secondary Comprehensive Education”, “Teacher of Primary Education (with Junior Specialist Diploma)”]. Nakaz Minekonomiky № 2736 vid 23.12.2020 r. URL: <http://surl.li/ecfvh> [in Ukrainian].

Rodyhina, I. V. (2005). *Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid do navchannia [Competence-oriented approach to learning]*, 8(32). Kharkiv: Vyd. hrupa «Osnova» [in Ukrainian].

Formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti osobystosti: zbirnyk metodychnykh materialiv [Formation of the economic competence of the individual: a collection of methodical materials]. (2016). V. D. Popov (Compiler). Sumy: NVV SOIPPO [in Ukrainian].

Chuchalina, Yu. M. (2021). *Formuvannia ekonomichnoi kultury maibutnykh uchyteliv pochatkovoї shkoly u protsesi profesiinoї pidhotovky [Formation of the economic culture of future primary school teachers in the process of professional training]*. *Candidate’s thesis*. Umanskyi derzhavnyi ped. un-tet imeni Pavla Tychyny. Uman [in Ukrainian].

Foxon, M., Richey, R. C., Roberts, R. C., & Spannaus, T. W. (2003). *Training Manager Competencies: The standards (3rd Ed.)*. Syracuse, NY: ERIC Clearinghouse on Information and Technology [in English].

Rychen, D. S., & Salganik, L. H. (2002). *Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper*. Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті наголошено, що підготовка компетентного педагога, який відповідає сучасним вимогам освітнього ринку, зі сформованими знаннями, уміннями та навичками, необхідними для майбутньої професійної діяльності, неможлива без створення організованої системи економічного навчання, цілеспрямованого впливу на формування економічної компетентності. Зазначено, що сучасний заклад вищої освіти має сприяти формуванню в майбутніх педагогів позитивної мотивації в процесі досягнення певного рівня освіченості, економічної культури, економічного мислення, економічно значущих якостей особистості фахівців, економічної компетентності, що досягається під час здобуття економічних знань, умінь і навичок в освітній діяльності. Проаналізовано підходи до визначення сутності поняття «економічна компетентність» у сучасних дослідженнях. Визначено економічну компетентність майбутнього педагога – інтегративну характеристику, засновану на економічних знаннях, уміннях, навичках, досвіді, що сприяють розвитку економічної культури, економічного мислення, економічно значущих якостей особистості та впливають рівень компетентності фахівця. Зауважено, що підтримка й розвиток економічної компетентності в

освітньому середовищі закладу вищої освіти здійснюється за рахунок таких чинників: мотивація (інтерес, готовність і здатність до вивчення дисциплін економічного спрямування), діяльність (уміння застосовувати економічні знання та навички в процесі професійної діяльності), рефлексія (аналіз, пошук ро проблем, які виникають). Констатовано, що формування економічної компетентності майбутнього педагога в умовах закладу вищої освіти полягає в: здійсненні безперервного розвитку мотивації пізнавальної діяльності та створенні ситуацій успіху через стимулювання творчої діяльності здобувачів, спрямованої на реалізацію економічного змісту навчання й виховання в межах вивчення освітніх компонентів, збагаченні змісту дисциплін (обов'язкових і вибіркових) економікозорієнтованими знаннями, створенні умов для розвитку економічного мислення через упровадження інтерактивних форм і методів освітньої діяльності, урізноманітненні процесу формування економічної компетентності майбутніх педагогів формами й методами колаборативного навчання, використанні можливостей практичної підготовки, для формування здатності до аналізу економічної діяльності освітньої установи, забезпеченні індивідуальної траєкторії розвитку пізнавальної самостійності здобувачів, залученні стейкхолдерів до активної участі в освітньому процесі закладу вищої освіти тощо.

Ключові слова: компетентність, економічна компетентність, майбутній педагог, заклад вищої освіти

УДК 378.147:37.011.3-051:33-047.22

COLLABORATIVE LEARNING AS AN INTERACTIVE METHOD OF ECONOMIC EDUCATION OF APPLICANTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

КОЛАБОРАТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ У ЗВО

Світлана Саяпіна

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Svetlana Sayapina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Олександр Твердохліб

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти освітньої програми «Освітні, педагогічні науки»
E-mail: tverdokhlib.oleksandr@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Oleksandr Tverdokhlib

getter of the 2st year of the third (educational and scientific) level of higher education of the educational program “Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: tverdokhlib.oleksandr@gmail.com
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT

The article states that today's institutions of education need an educator of a "new formation" – a mentor, tutor, consultant, and creative manager, who is able to provide quality knowledge not only in his/her discipline but also to influence student youth with his/her life experience, outlook, character traits, etc. It is emphasized that economic education is an important component of ensuring high-quality training of pedagogical personnel because it covers the field of knowledge of economic relations between people, reveals alternatives to the interaction of man and nature, is a significant source of spirituality, teaches wisdom, effective management, the ability to maintain at a certain level and the growth of material wealth position, consumption of goods created by mankind, determination of ways of further development of society, etc. The structural elements of the system of economic education are presented: assimilation of economic knowledge, transformation of economic knowledge into skills and abilities, acquisition of skills of implementation of economic knowledge in professional reality. The concept of "collaborative learning" is clarified, and the author's definition of the given definition is given – a method of learning and teaching that involves interaction between participants in the educational process during the solution of professionally oriented tasks in order to ensure the interactivity of classes, the introduction of student-centered learning and the formation of several general and special competences, including a set of values and norms aimed at the formation of economic competence, literacy, culture, and thinking. The forms and methods of collaborative learning (dialogical situations, business and role-playing games, situational exercises, solving problem situations, case method, seminars-discussions, debates, projects, trainings, webinars, web quests, etc.) are distinguished. It is stated that their use in the educational process makes it possible, based on the contribution of each applicant to the common cause, to acquire new knowledge, skills, and abilities, to organize joint activities effectively aimed at cooperation and at the same time the formation of economic competence, economic thinking, and culture, the ability to work in a team, make decisions and be responsible for them. The examples are given, and the forms of work within the framework of collaborative learning regarding the training of economically educated educators are characterized.

Key words: *collaborative learning, interactive method, economic education, applicants, institution of higher education.*

Актуальність теми. Вивчаючи та керуючись у професійній педагогічній діяльності Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», чітко розуміємо, що головне завдання закладів освіти, а отже, педагога (учителя, викладача), «підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях», з-поміж основних завдань закладу вищої освіти є: «участь у процесі забезпечення суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу», регіональне замовлення в галузі вищої освіти – «задоволення потреб економіки держави, регіону та суспільства у кваліфікованих кадрах» (Закон України «Про вищу освіту», 2023).

Отже, діяльність закладів вищої педагогічної освіти спрямована на підготовку компетентного фахівця, який володіє навичками відповідної

професійної діяльності, має фундаментальні теоретичні знання в галузі майбутньої професії, практичними вміннями, що впливають на якість освіти учнівської молоді, орієнтується в сучасній політиці, економіці, має знання в різних галузях суспільного життя, гуманістично переконаний та здатний до інновацій тощо.

Економічна освіта здобувачів у ЗВО спрямована на засвоєння фундаментальних знань про економічне життя суспільства (основні економічні категорії, закони, закономірності, тенденції), формування світогляду цивілізованої людини, яка визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право на приватну власність, дотримання законності тощо, сприяння розвитку навичок раціональної економічної поведінки людини як споживача, найманого працівника, підприємця, платника податків, користувача суспільних благ, члена місцевої громади, активного виборця тощо (Гончарова, Каменєва, & Патрикєєва, 2019). Особливе значення для економічної освіти має формування економічної (підприємницької) компетентності, економічної культури, економічного мислення, економічно значущих якостей особистості фахівця. Не винятком є економічна освіта щодо формування вміння вчитися протягом усього життя, як важливого складника особистісного розвитку та прогресу, досягненням рівня навченості, тобто рівня економічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку економічної освіти та поліпшенню якості професійної підготовки майбутніх педагогів присвячено наукові розвідки Л. Ануфрієвої (економічна компетентність у системі післядипломної педагогічної освіти), Т. Бурлаєнко (формування економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами ігрових форм навчання), К. Ковальчук (формування знань економічної компетентності в студентів педагогічних закладів вищої освіти), М. Морозової (формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей під час навчально-виховного процесу ЗВО), С. Золотухіної, О. Попової (формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки), М. Ляшенко (формування фахової компетентності з основ підприємництва в майбутніх учителів технологій), А. Нісімчук (вироблення звички практично використовувати економічні знання в професійній діяльності), С. Стеблюк (формування практичних умінь і навичок, спрямованих на формування економічної культури) та ін.

Особливості колаборативного навчання досліджували зарубіжні вчені Б. Алдерман (B. Alderman), К.А. Браффі (K.A. Bruffee), Дж. Квейлі (D. Qualley), В. Паз Деннен (V. Paz Dennen) М.А. Роуз (M.A. Rose), Дж.Рошелл (J. Roschelle), Е. Чізері-Стратер (E. Chiseri-Strater), М. Шрейндж (M. Schrage) та ін., розглядаючи його як скоординовану синхронну діяльність, процес спільного творення, навчальний підхід, навчальний процес, культурний процес, діяльність разом, навчальний метод, метод навчання та викладання, модель співробітництва, філософію взаємодії та стиль життя, процес рефлексивного діалогу тощо. Так, ученими зазначено, що колаборативне навчання – це навчальний процес, у якому навчання відбувається в малих групах із переважанням інтерактивного спілкування через співробітництва для розв'язання поставлених академічних задач та спільних завдань (Алдерман, 2000); процес рефлексивного діалогу для

здобуття ґрунтовних знань (Квейлі, Чізері-Стратер, 1995); навчальний метод, що використовує соціальну інтеракцію як засіб побудови знань (В. Паз Деннен, 2000).

Колаборативне навчання в наукових працях вітчизняних дослідників розглянуто в таких аспектах: М. Байда, О. Будник, В. Гнезділова, Н. Кононец (технології колаборативного навчання), В. Бублик, Н. Дроздович (розвиток колаборативних навчальних середовищ), С. Кожушко (стратегії колаборативного навчання в закладі вищої освіти), О. Кривко (організація колаборативного навчання в процесі створення комп'ютерних тестів), М. Лещенко (колаборативний підхід до розвитку ІКТ-компетентностей учителів й учнів загальноосвітніх навчальних закладів), О. Словінська (вебінар як різновид електронної вебконференції та його місце в мережевому колаборативному навчальному процесі), І. Нестеренко (колаборативне навчання в процесі формування комунікативної компетентності) та ін.

Цікавий досвід упровадження системи економічних ситуаційних завдань як засобу формування професійних компетенцій майбутніх фахівців (О. Шевчук), ситуаційних методик навчання (О. Сидренко, В. Чуба), методу case-study в процесі викладання економічних дисциплін у закладах вищої освіти (М. Наумова, Л. Гладкова), ситуаційних (кейсових) завдань, пов'язаних з інноваціями, інноваційним розвитком, інноваційною економікою, інноваційним менеджментом та маркетингом, digital-marketing (І. Буднікевич, Є. Венгер, О. Кифяк, І. Крупенна) тощо.

Проте, мало дослідженою вченими залишається проблема впровадження колаборативного навчання в економічну освіту здобувачів у закладах вищої освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності економічної освіти здобувачів у закладі вищої педагогічної освіти та окресленні колаборативного навчання як ефективного методу освітньої діяльності

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні заклади освіти потребують педагога «нової формації» – наставника, тьютора, консультанта, креативного менеджера, який здатний надати якісні знання не лише зі своїх дисциплін, а й впливати на учнівську молодь власним життєвим досвідом, світоглядом, рисами характеру тощо. Отже, вища освіта має бути спрямована на формування особистості із сучасними життєво важливими компетентностями – комунікативною, інформаційною, продуктивною, моральною, соціальною, підприємницькою (економічно) тощо. Говорячи про підприємницьку (економічну) компетентність, ми розуміємо формування ініціативності, креативності, відповідальності, працьовитості, лідерського потенціалу, фінансової грамотності, економічної та правової культури, економічної поведінки, готовності брати відповідальність за власні рішення, до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень, уміння організовувати власну діяльність для досягнення цілей, працювати в колективі, усвідомлення етичних цінностей, ефективної співпраці тощо.

Головне завдання економічної освіти – формувати не лише пасивних споживачів і виробників продуктів, а й активних економічних суб'єктів, особистостей, здатних упливати на економічні процеси на мікрорівні й

адекватно оцінювати дії держави на макрорівні (Ковальчук, 2002).

У цьому аспекті економічна освіта є важливим складником забезпечення високої якості підготовки педагогічних кадрів, бо вона охоплює галузь знань економічних відносин між людьми, розкриває альтернативи взаємодії людини та природи, є значним джерелом духовності, учить мудрості, ефективному господарюванню, умінню утримувати на певному рівні та зростанню матеріального становища, раціональності в природокористуванні, споживанні благ, створених людством, визначенні шляхів подальшого розвитку суспільства тощо. Отже, підготовка економічно освічених педагогів є однією з найважливіших задач підготовки педагогічних кадрів.

Вітчизняні вчені (О. Блистів, Б. Кишакевич, В. Курок, М. Куцоконь, А. Нісімчук, Р. Олексенко, С. Стеблюк та ін.) сутність економічної освіти вбачали в передачі, засвоєнні та вмінні користуватися загальними економічними знаннями, необхідними для здійснення різних видів трудової діяльності. Її завданнями на всіх щаблях є збагачення особистості знаннями, необхідними для розуміння суті мікро- та макроекономічних процесів, формування навичок і вмінь, що дозволили б приймати відповідальні та науково обґрунтовані рішення в процесі життєдіяльності (Блистів, & Кишакевич, 2016).

Зважаємо на визначення сутності економічної освіти, виписаного в Концепції економічної освіти як гімназії та ліцеї України (2018), так і вищої школи, та визначаємо його, як процес, що спеціально організований, спланований та керований під час взаємодії між викладачем і здобувачами для досягнення результатів, визначених відповідними державними нормативно-правовими документами в галузі освіти, і спрямований на вироблення раціональної економічної поведінки (Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України, 2018).

У цьому контексті для вітчизняної економічної освіти особливо актуальним є системний підхід (підхід, коли будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємозв'язаних компонентів (складників), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок (Шабанова, 2014)) щодо її організації та реалізації в закладах вищої педагогічної освіти, який ми розглядаємо як регульовану систему. Структурними складниками системи економічної освіти є: засвоєння економічних знань, перетворення економічних знань в уміння та здатності, набуття навичок упровадження економічних знань у професійній дійсності.

Отже, системність економічної освіти виявляється в побудові: освітньої програми, робочих програм навчальних дисциплін, комплексі дисциплін, що вивчаються, форм і методів освітньої діяльності, системи роботи закладу освіти, що створює умови для підготовки фахівця зі сформованими компетентностями, зокрема й економічною.

Один із ключових напрямів економічної освіти – підвищення якості навчання через упровадження колаборативного навчання в процес підготовки майбутніх педагогів.

На ефективності використання колаборативного навчання в освітньому процесі закладу вищої освіти наголошували вітчизняні вчені (М. Байда, О. Будник, В. Гнезділова, О. Казакевич, С. Кожушко, Н. Кононець, І. Нестеренко, О. Словінська та ін.) та зазначили, що колаборативне навчання – це освітній

процес, під час якого двоє чи більше осіб із взаємодоповнювальними вміннями співпрацюють/здійснюють соціальну інтеракцію як засіб конструювання знань для розв'язання спільного навчального завдання чи проблеми, дослідження важливої проблеми та створення власного, творчого проекту (Байда, 2016).

Аналіз поглядів учених, дослідників, особистий досвід уможлиблює зазначити, що колаборативна освіта – це метод навчання та викладання, що передбачає взаємодію між учасниками освітнього процесу під час розв'язання професійно-орієнтованих завдань для забезпечення інтерактивності занять, упровадження студентоцентрованого навчання та формування низки загальних і спеціальних компетентностей, зокрема й сукупності цінностей і норм, спрямованих на формування економічної компетентності, грамотності, культури та мислення.

Формами та методами колаборативного навчання є співбесіда, круглий стіл, діалогічні ситуації, структуроване розв'язання проблеми, ділові та рольові ігри, ситуаційні вправи, розв'язання проблемних ситуацій, кейс-метод, семінари-дискусії, дебати, проєкт, тренінг (тренінгові заняття), вебінар, вебквест тощо.

Зазначені форми та методи, що використовуються в освітньому процесі, дають змогу на основі вкладу кожного здобувача в загальну справу отримувати нові знання, вміння та навички, ефективно організовувати спільну діяльність, спрямовану на співробітництво та водночас формування економічної компетентності, економічного мислення та культури, вміння працювати в команді, ухвалювати рішення та відповідати за них. Зважаємо на думку С. Пілішек, що добре впорядкований процес колаборативного навчання забезпечує студентоцентрованість освітнього процесу, бо в центрі уваги є здобувач, який у співпраці з іншими формує власні знання, а завдяки динамічності групи процес навчання стає для учасників привабливим, надає можливості самостійно контролювати набуття знань, умінь і навичок (Пілішек, 2021).

Наведемо приклади та охарактеризуємо форми роботи в межах колаборативного навчання щодо підготовки економічно освічених педагогів:

– «брейнстормінг» («мозковий штурм») – передбачає творчу діяльність, спрямовану на розв'язання актуальних завдань економічної освіти, прийняття колективного рішення на основі генерування ідей, формування економічного мислення та культури, підготовку для суспільства фахівця з бажаними економічними якостями;

– рольові та ділові ігри – слугують ефективним методом організації, стимулювання та мотивації професійної підготовки, спрямовані на моделювання різноманітних економічних ситуацій, що виникають у життєдіяльності майбутнього педагога (взаємодія з керівництвом, учнівською молоддю, батьками тощо) та поведінки в них; спрямовані на розвиток здібностей вести та контролювати бесіду, ефективно розв'язувати конфлікти, вміння формулювати прохання та коректно відмовляти, досягати угод чи домагатися прийняття зобов'язань, моделювати власну поведінку тощо;

– розв'язання проблемних ситуацій (метод «Інцидент» – застосовуються в процесі проведення командних економічних ігор чи під час розв'язання навчальних завдань у групах) спрямоване на вироблення адекватних способів поведінки в стресових ситуаціях: момент дефіциту інформації, часу, соціально-

економічних відносинах, формування вміння планувати шляхи реалізації спільної ідеї.

Досить корисними для формування економічних знань, умінь і навичок, економічного мислення та культури є запропоновані вченими С. Золотухіною та О. Поповою методи «Займи позицію», «Зміни позицію», що сприяють формуванню вмінь виробляти конструктивні стратегії розв'язання різноманітних економічних проблем, приймати рішення на основі здорових суджень, здатності брати на себе відповідальність за власну ініціативу, розвивають навички аргументації тощо (Золотухіна, & Попова, 2020)

Звернемо увагу на розроблені вченою С. Стеблюк методи щодо формування економічної компетентності в майбутніх фахівців: метод «Прес» (формування вміння аргументувати власну позицію у випадку спірних економічних питань, у чіткій формі формулювати та висловлювати власну думку з дискусійного питання); «Сенкан» (для здобувача – інструмент для синтезування складної економічної інформації; викладача – вияв понятійного та словникового запасу здобувача); «Коло ідей» (формування здатності виявляти ініціативу, готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх розв'язання, аналізувати нові економічні ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу тощо) (Стеблюк, 2018).

Зауважимо, що розглянуті приклади форм роботи в межах колаборативного навчання щодо підготовки економічно освічених педагогів активно впроваджуються в усі освітньо-професійні програми Донбаського державного педагогічного університету під час вивчення здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка) дисципліни «Менеджмент, маркетинг, економіка освіти», мета якої – формування сучасного економічного мислення в здобувачів та освоєння методологічних основ управління закладами освіти з урахуванням специфіки галузі, використовуючи сучасні прогресивні підходи до організації управлінських процесів; методи та засоби маркетингового управління, зокрема й диджитал-маркетингу; інструменти управління фінансово-економічною діяльністю закладів освіти (Артюхіна, 2023).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасні заклади вищої освіти мають сприяти зміні ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів у напрямі економічної освіти, озброєнню стійкими економічними знаннями, вміннями та навичками, формуванню економічної поведінки, економічної свідомості, економічного мислення та економічних якостей на основі глибокого розуміння економічних процесів, прагнення до аналізу результатів своєї та колективної праці. Цей аспект освітньої діяльності є важливою умовою соціальної та державної безпеки, найважливішим у житті людства, тому що економічна освіта охоплює галузь знань щодо економічних взаємин між людьми, покликана сформуванню в громадян України не лише економічні знання, працьовитість, раціональність, відповідальність, а найголовніше – економічну культуру.

У межах освітньої діяльності важливо використовувати інноваційні форми та методи, що сприятимуть мотивації здобувачів до навчання, викликать зацікавленість і пізнавальний інтерес, слугуватимуть якісному засвоєнню знань тощо. Колаборативне навчання як інтерактивний метод економічної освіти

(діалогічні ситуації, ділові та рольові ігри, ситуаційні вправи, розв'язання проблемних ситуацій, кейс-методи, семінари-дискусії, дебати, проекти, тренінги, вебінари, вебквести) здобувачів сприяє формуванню уміння застосовувати елементи економічних знань щодо конкретних життєвих ситуацій, розуміння економічного змісту власної праці, здатності бачити своє місце в економічному середовищі, готовності до самовираження й оволодіння соціальними ролями під час розв'язання економічних задач у житті та професійній діяльності.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Артюхіна, М. В. (2023). Силабус навчальної дисципліни «Менеджмент, маркетинг, економіка освіти». Словянськ: ДВНЗ «ДДПУ», 8 с.

Байда, М. В. (2016). Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей до реалізації технологій кооперативного навчання у професійній діяльності: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 237 с.

Блистів, О. М. Кишакевич Б. Ю. (2016). Деякі проблеми економічної підготовки майбутніх учителів. *Науковий вісник НЛТУ України*. Вип. 26.2. С. 300–306.

Гончарова, Н., Каменева, І., Патрикеева, О. (2019). Економічна освіта в Україні (висновки за результатами дослідження). *Управління освітою*. Вип. 8 (416). С. 30–43. URL: <http://surl.li/qkbjn>

Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 08.12.2023 р. № 3504-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 3504-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Ковальчук, Г. О. (2002). Організація навчання з економіки: навч. посібник. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 305 с.

Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 48 с.

Пілішек, С. (2021). Колаборативне навчання на заняттях з іноземної мови у вищому навчальному закладі: переваги та можливі виклики. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. №26(3). С. 97–110.

Попова, О. В., Золотухіна, С. Т. (2020). Формування підприємницької компетентності студентів у процесі професійної підготовки. *Педагогіка та психологія*, Вип. 63. С. 111–121.

Стеблюк, С. (2018). Формування економічної компетентності у майбутніх фахівців в умовах коледжу. *Освітологічний дискурс*. № 3-4. С. 271–280.

Шабанова, Ю. О. (2014). Системний підхід у вищій школі: підруч. для студ. магістратури. Дніпро: НГУ, 120 с.

Alderman, B. (2000). Get Real! Collaborative Learning in Higher Education. *Journal of the Australian Association of Writing Programs*. № 4(1). URL: <http://surl.li/qkeor>

Paz, Dennen V. (2000). Task structuring for online problem based learning: A case study. *Educational Technology & Society*. № 3 (3). URL: <http://surl.li/qkqrd>.

Qualley, D. J., Chiseri-Strater, E. (1995). Collaboration as reflexive dialogue: A knowing «deeper than reason». *Journal of Advanced Composition*. № 14 (1). p. 111–130.

REFERENCES

Artiukhina, M. V. (2023). *Sylabus navchalnoi dystsypliny «Menedzhment, marketynh, ekonomika osvity» [Syllabus of the educational discipline “Management, Marketing, Economics of Education”]*. Sloviansk: DVNZ «DDPU» [in Ukrainian].

Baida, M. V. (2016). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv filolohichnykh spetsialnostei do realizatsii tekhnolohii kooperatyvnoho navchannia u profesiinii diialnosti [Training of future teachers of philological specialties for the implementation of technologies of cooperative learning in professional activities]. Candidate's thesis. Zhytomyrskyi derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. Zhytomyr [in Ukrainian].*

Blystiv, O. M., & Kyshakevych, B. Iu. (2016). *Deiaki problemy ekonomichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [Some problems of economic training of future teachers]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific bulletin of Ukrainian National Forestry University, 26.2, 300–306 [in Ukrainian].*

Honcharova, N., Kamenieva, I., & Patrykeieva, O. (2019). *Ekonomichna osvita v Ukraini (vysnovky za rezultaty doslidzhennia) [Economic education in Ukraine (conclusions based on research results)]. Upravlinnia osvitoiu – Management of Education, 8(416), 30–43. URL: <http://surl.li/qkbjn> [in Ukrainian].*

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 08.12.2023r. № 3505-IX) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated January 01, 20147 (as amended on December 8, 2023 No. 3505-IX)]. (2023). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 3504-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].*

Kovalchuk, H. O. (2002). *Orhanizatsiia navchannia z ekonomiky: navch. posibnyk [Organization of studies in economics: tutorial manual]. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. Drahomanova [in Ukrainian].*

Kontseptsiiia ekonomichnoi osvity v himnazii ta litsei Ukrainy [The concept of economic education in gymnasiums and lyceums of Ukraine]. (2018). Kyiv: TOV «KONVI PRINT» [in Ukrainian].

Pilishek, S. (2021). *Kolaboratyvne navchannia na zaniattiakh z inozemnoi movy u vyshchomu navchalnomu zakladi: perevahy ta mozhlivi vyklyky [Collaborative learning in classes of a foreign language at a higher educational institution: advantages and possible challenges]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: pedahohichni nauky – Collection of Scientific Works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Pedagogical Sciences, 26(3), 97–110 [in Ukrainian].*

Popova, O. V., & Zolotukhina, S. T. (2020). *Formuvannia pidpriemnytskoi kompetentnosti studentiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of entrepreneurial competence of students in the process of professional training]. Pedahohika ta psykhologhiia – Pedagogy and psychology, 63, 111–121 [in Ukrainian].*

Stebliuk, S. (2018). *Formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv v umovakh koledzhu [Formation of economic competence among future specialists under conditions of a college]. Osvitlohichnyi dyskurs –Enlightenment Discourse, 3–4, 271–280 [in Ukrainian].*

Shabanova, Yu. O. (2014). *Systemnyi pidkhid u vyshchii shkoli: pidruch. dlia stud. Mahistratury [Systematic approach in higher education: tutorial for students of a Master's degree]. Dnipro: NHU [in Ukrainian].*

Alderman, B. (2000). Get Real! Collaborative Learning in Higher Education. *Journal of the Australian Association of Writing Programs*, 4(1). URL: <http://surl.li/qkeor> [in English].

Paz, Dennen V. (2000). Task structuring for online problem based learning: A case study. *Educational Technology & Society*, 3(3). URL: <http://surl.li/qkqrd> [in English].

Qualley, D. J., & Chiseri-Strater, E. (1995). Collaboration as reflexive dialogue: A knowing «deeper than reason». *Journal of Advanced Composition*, 14(1), 111–130 [in English].

АНОТАЦІЯ

У статті зазначено, що сьогодні заклади освіти потребують педагога «нової формації» – наставника, тьютора, консультанта, креативного менеджера, який здатний надати якісні знання не тільки зі своїх дисциплін, а й впливати на учнівську молодь своїм життєвим досвідом, світоглядом, рисами характеру тощо. Акцентовано, що економічна освіта є важливою складовою забезпечення високої якості підготовки педагогічних кадрів бо вона охоплює сферу знань економічних відносин між людьми, розкриває альтернативи взаємодії людини та природи, є значним джерелом духовності, вчить мудрості, ефективному господарюванню, умінню утримувати на певному рівні та зростанню матеріального становища, споживанні благ створених людство, визначенні шляхів подальшого розвитку суспільства тощо. Представлено структурні елементи системи економічної освіти: засвоєння економічних знань, перетворення економічних знань в уміння та здатності, набуття навичок упровадження економічних знань у професійній діяльності. З'ясовано поняття «колаборативне навчання», дано авторське визначення означеної дефініції – метод навчання та викладання, що передбачає взаємодію між учасниками освітнього процесу під час вирішення професійноорієнтованих завдань з метою забезпечення інтерактивності занять, упровадження студентоцентрованого навчання та формування низки загальних і спеціальних компетентностей, у тому числі й сукупності цінностей і норм, спрямованих на формування економічної компетентності, грамотності, культури та мислення. Виокремлено форми та методи колаборативного навчання (діалогічні ситуації, ділові та рольові ігри, ситуаційні вправи, вирішення проблемних ситуацій, кейс-метод, семінари-дискусії, дебати, проєкт, тренінг, вебінар, вебквест тощо) та констатовано, що їх використання в освітньому процесі, дає змогу на основі вкладу кожного здобувача в загальну справу отримувати нові знання, вміння та навички, ефективно організовувати спільну діяльність, спрямовану на співробітництво та водночас формування економічної компетентності, економічного мислення та культури, вміння працювати в команді, ухвалювати рішення та відповідати за них. Наведемо приклади та охарактеризуємо форми роботи в межах колаборативного навчання щодо підготовки економічно освічених педагогів.

Ключові слова: колаборативне навчання, інтерактивний метод, економічна освіта, здобувачі, заклад вищої освіти.

УДК 37.015.31-053.6:17.022:316.752

**THE PROBLEM OF FORMING THE VALUE ORIENTATIONS OF YOUTH:
SCIENTIFIC DISCOURSE OF MODERN RESEARCHERS**

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ:
НАУКОВИЙ ДИСКУРС СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ**

Світлана Саяпіна

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Svetlana Sayapina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: svetlana.sayapina65@gmail.com
ORCID 0000-0001-5808-7020
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Ігор Боженко

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: Bozhenkogrand@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Ihor Bozhenko

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: Bozhenkogrand@gmail.com
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The definition of values is generalized (a multidimensional integral formation that reflects a specific sphere of relationships between the subject and the object, understood and realized from the point of view of the goals, interests, and needs of the individual, and also reflects the objective nature of the significance of the subject for the object and the object for the subject, and involves the subject's creative reproduction of the object's valuable qualities). It is emphasized that "values" are not the same as "truth", "ideals", "norms", "needs", "interests", "uses", "assessment", "goals" and "ideas", but they are all in close interrelationship. Their functioning takes place in the process of activities and is determined by the existence and development of society itself. The value orientations of the individual function on the basis of the system of social values and are inextricably linked with it, they are aimed at the assimilation and creation of certain values, therefore they perform the following functions: they bring the individual to the systems of norms and values of society; contribute to the self-affirmation of the individual, the realization of his/her gifts, social expectations; ensure the harmonization of the "inner" world of the individual, the systematization of knowledge, norms, and stereotypes. It is believed that the systems of value orientations are more variable than systems of social values.

Key words: value orientations, values, needs, interests, ideals, truth, value sphere.

Актуальність теми. Позитивні перетворення в усіх галузях функціонування сучасного соціуму, докорінна перебудова економічних і соціальних умов життя спрямовують педагогічну думку на нагальну необхідність побудови нової освітньої парадигми, заснованої на переорієнтації

суспільної свідомості на пріоритет національних і загальнолюдських морально-етичних цінностей.

Однією з актуальних проблем сучасної психологічної науки є проблема ціннісних орієнтацій молоді. Констатуємо, що ця тема достатньо складна, включає дослідження низки аспектів, а саме: вікових психологічних особливостей молоді, соціологічних проблем освіти й виховання, впливу колективу, сім'ї тощо. На жаль, наразі неможливо віднайти таку людину, у якої є все та яка нічого вимагає від життя.

До вивчення понять «цінність», а згодом і «ціннісні орієнтації» вчені звернулися ще у ХХ ст. Соціологи розглядали його як соціальну настанову, що регулює поведінку індивіда. Відомо, що ціннісні орієнтації, потреби молоді загалом визначають власні життєві плани, які із часом уточнюються та перебудовуються. Планування життя молоддю неможливе без певних мотивів, якими керуються молоді люди. Ці мотиви, як і життєві плани загалом, у різних соціально-професійних і вікових груп молоді різні, вони змінюються з плином часу, змінами умов життя, місця життя та обставин. Життєві плани молодих людей пов'язані з прагненням зайняти певне соціальне становище, яке дозволить індивіду самореалізовуватися як соціальному суб'єкту.

Соціокультурна трансформація в умовах воєнного стану, яка зараз відбувається в Україні, актуалізує наукове дослідження ціннісних змін, що відбуваються як на рівні суспільства загалом, так і в його окремих соціальних групах, зокрема й студентство. Ціннісна динаміка не лише показник, але й потужний чинник політичних, економічних, моральних, соціокультурних та інших змін. Ціннісні орієнтації є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини, що зумовлюють низку її сутнісних характеристик як особистості. Такі характеристики здебільшого спричинені тим, що являє собою система цінностей конкретної особистості, який спектр орієнтацій у ній представлено щодо змісту, спрямованості та психологічної вагомості. Не менш суттєвим чинником, що зумовлює психологічну значущість системи цінностей, є її співвіднесеність із конкретно-історичними, суспільно-політичними, ідеологічними умовами, за яких складається певна система ціннісних орієнтацій у суспільстві загалом та в кожній окремій особистості. Згадані етапи особливо актуальні, коли йдеться про побудову концепцій освіти й виховання молодого покоління та, зокрема, про систему ціннісних орієнтацій, що детермінують процес становлення особистості молодого громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ціннісних орієнтацій молоді перебуває в центрі наукового дискурсу сучасних дослідників. Звернемо увагу на дослідження Н. Тарарак (створення періодизації процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти України ХХ ст.), В. Семенова (пояснення структури ціннісних орієнтацій студентів), Н. Паніної (соціальне самопочуття та морально-психологічний стан в умовах тотальної аномії), Ю. Пелех (аксіопедагогіка як простір для інноваційної діяльності), В. Васютинського (ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства).

Згодом до вивчення цінностей долучилися дослідники й з інших галузей (філософії, психології, педагогіки, політології, соціальної психології): І. Бех, М. Головатий, Г. Дубчак, В. Козаков, М. Пірен, А. Вебер, М. Рокич, М. Савчин,

П. Таланчук, В. Хмелько, Я. Щепанський та ін.

Водночас психологи, педагоги та соціологи спрямували наукові розвідки на потрактування етапності трансформації ціннісних орієнтацій української молоді (А. Маковецький), пояснення психологічних особливостей становлення ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки (О. Камінська, Н. Максимчук), витлумачення змісту освіти в системі цінностей сталого людського розвитку (В. Огнев'юк). Доводячи взаємозв'язок системи особистих цінностей молоді з рівнем культури суспільства, низка науковців дослідила особливості формування міжкультурних цінностей студентів (Т. Олинець) у культуротворчому середовищі закладу вищої освіти (Л. Ордіна). Проблема та сутнісні характеристики формування ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти не стала предметом цілеспрямованих наукових розвідок дослідників, що актуалізує тему нашого дослідження.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в характеристиці стану розробленості проблеми вивчення ціннісних орієнтацій студентської молоді в науковій літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У психології категорія «цінності» є однією з найскладніших, бо одночасно мотиваційне й когнітивне утворення. Цінності організують пізнання та мотивують поведінку. Отже, вони надають смислу людській життєдіяльності. До речі, більш прийнятним у психології є поняття «ціннісні орієнтації», яке використовують разом із поняттям «цінності», що для психологів не становить суттєвої різниці.

У структурі ціннісних орієнтацій психологи визначають дві компоненти: когнітивну (смыслову) й емоційну. Когнітивна компонента включає в себе всі визнані цінності й сам процес їх прийняття, інтеріоризації, тобто в ній зосереджено соціальний досвід особистості. Емоційна компонента передає переживання індивідом власного ставлення до цих цінностей і визначає особистісний смисл цього ставлення. Визначальною для засвоєння цінності індивідом є її емоційний складник. Переживання цінності не є фізіологічною реакцією організму, а є духовним переживанням суб'єкта діяльності, воно має соціально-психологічний характер, тобто визначається не вітальними, а соціокультурними потребами людини й тому може бути доступним не лише індивідуальному, але й сукупному об'єкту (Боришевський, 1997).

Погоджуємося з думкою педагогів, що джерелом ціннісних орієнтацій є смисло-життєва активність особистості, яка визначає рівень домагань особистості та її орієнтацію в процесі діяльності, спрямованої на досягнення конкретних цілей.

Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціалізації через проникнення соціальної інформації в індивідуально-психологічний світ індивіда. Під час первинної соціалізації передається колективний досвід попередніх поколінь, соціально схвалені стереотипи поведінки, дії, орієнтовані на певні історично зумовлені соціокультурні цінності. Під час вторинної соціалізації відбувається накопичення власного соціального досвіду, який допомагає індивіду адаптуватися в конкретному мікросередовищі, групі, колективі.

За результатами аналізу наукових джерел, з'ясовано, що ціннісні орієнтації особистості функціонують на основі суспільної системи цінностей,

нерозривно пов'язані з нею, спрямовані на засвоєння та творення певних цінностей, тому виконують такі функції: залучають індивіда до систем норм і цінностей соціуму; сприяють самоствердженню особистості, реалізації її здібностей, соціальних очікувань; забезпечують гармонізацію «внутрішнього» світу особистості, систематизацію знань, норм, стереотипів. Вважається, що системи ціннісних орієнтацій більш варіативні, ніж системи суспільних цінностей (Бех, 2007; Боришевський, 1997; Бочелюк, 2012; Васютинський, 2006).

За результатами застосування системно-структурного підходу в процесі наукового аналізу, уточнено дефініції таких понять: цінність, істина, оцінка, потреби, інтереси, ідеали, цілі тощо. Розглянемо співвідношення «цінності» з «потребою». За слушним зауваженням І. Лебідь, потреба фіксує певний стан людини: коли об'єктивно виникає певна необхідність, такий собі запит для нормальної діяльності особистості, водночас усвідомлюється наявність і самостійний характер цієї необхідності, потім виникає бажання, підкріплене механізмами волі, що спонукає до забезпечення цього запиту (Лебідь, 2002). Потреба є формою безпосередніх життєвих взаємин індивіда зі світом. Через потребу людина переживає свої взаємини зі світом «один на один», через цінності вона переживає власну належність до соціального цілого; у потребах людина завжди одинока, у цінностях, навпаки, вона завжди не одна. Якщо потреби в структурі мотивації є живими, динамічними, ситуативно-мінливими, то цінності – стабільні, «вічні», незалежні від зовнішніх обставин, абсолютні, на думку психологів, – якщо регульовальна дія потреб виявляється в завданні деякого цільового стану, досить досяжного, то регульовальна дія цінностей – у завданні вектора діяльності, спрямованого в безкінечність. Діяльність може відповідати чи не відповідати цьому вектору, але він не закінчується конкретною досяжною метою, а веде за горизонт (Бех, 2007; Боришевський, 1997; Бочелюк, 2012; Васютинський, 2006).

Близьким за змістом до поняття «потреба» є поняття «інтерес». Належачи до більш високого рівня абстрагування, останній виникає з потреб людини та є способом розв'язання потреб в усіх галузях життєдіяльності суспільства. Інтереси реалізуються через потреби, вони залежать від свідомості й визначаються наявною освітою та вихованням самого індивіда. «Інтерес» виражає такий стан, коли фіксуються потреби, умови й засоби їх задоволення, зважаючи на їх значущість, усвідомлення та осмислення бажання, волі й спонукання до дії, що забезпечується необхідними умовами й засобами задоволення цих потреб. У цьому розумінні «інтерес» є усвідомленням потреб і засобів їх задоволення, а також спонуканням до впливу на засоби, які забезпечують задоволення потреб.

На нашу думку, розмежування від «цінності» потребують і такі категорії, як «істина», «користь», «оцінка», «ідеал», «норма», «ціль».

На думку філософів, різниця між поняттями «істина» і «цінність» полягає в тому, що вони визначають два різних типи відношень. Істина не є цінністю, бо вона не є значенням для суб'єкта. Її використовують у двох значеннях: онтологічному й гносеологічному. В онтологічному вона визначає форму реального буття, а в гносеологічному – адекватне знання суб'єктом об'єкта. Звідси, істина виражає «відносини між», а цінність, як було зазначено, ставлення суб'єкта до об'єкта. У певних соціокультурних обставинах істина може володіти

цінністю – якщо соціокультурний суб'єкт має потребу в істинності знання як таку (Андрющенко, 2009).

Так само не можна вважати цінністю і користь, бо це категорія не аксіологічна, а праксеологічна: «користь не є позитивним значенням одного об'єкта для іншого об'єкта». Отже, користь має такий же об'єктивний характер, як й істина, її можна науково обґрунтувати чи спростувати. Цінність у зіставленні з користю має символічне відношення, тоді як цінність є культурним феноменом, користь характеризує біологічний ступінь буття (Андрющенко, 2009).

Щодо сутнісно-діяльнісної відмінності понять «ціль» та «ідеал», то вони характеризують процес діяльності формально, тоді як «цінність» характеризує його змістовно, смислосмістовно та ідеологічно. До речі, «ідея» є аксіологічною категорією, бо виражає понятійний вираз ціннісного відношення. Ось чому саме ідеологія є теоретичним обґрунтуванням системи цінностей окремої частини суспільства.

Зважаємо на суттєве розмежування категорій «цінності» і «норми». Зауважимо, що й «норма», і «цінність» виконують функцію регулятора життєдіяльності суб'єкта. Але різниця полягає в тому, що «норма» є формалізованим і раціональним регулятором, джерелом якого є традиції, кодекс моральних чеснот, релігійні постулати, мовні положення, етикет, різноманітні закони, які панують у цьому суспільстві. Отже, індивіди мають підкоритися цим нормам, навіть не намагаючись повністю усвідомити їх зміст, а лише здебільшого зіставляти їх із власними потребами та інтересами.

Цінності не первинні, вони похідні від співвідношення світу й людини, вони виражають те, що є у світі, і те, що створює людина в процесі історії, що є значущим для людини. «Суб'єкт інтеграції всіх цінностей – людська особа, спроможна відкрити цінності в собі, як і цінності, наявні поза нею, до яких вона прагне» (Психологія, 1998).

Цінностями є те, що отримує статус загальної суспільної значущості. Ними може бути будь-яке матеріальне чи ідеальне явище, яке має таке значення, заради якого індивід так чи так витрачає свої зусилля, своє життя. Тому цінності виконують роль регулятора в діяльності людини, формують структуру особистості, бо є внутрішньо, емоційно засвоєними індивідом орієнтирами його діяльності й повинні сприйматися ним власною духовною інтенцією.

Цінності особистості можна поділити на соціальні та індивідуальні. Соціальні цінності формуються зважаючи на завдання суспільства й коригуються ними. Індивідуальні цінності відображають особливості життєвого досвіду, специфіку потреб, інтересів, ідеалів тощо, зумовлених вихованням і навчанням, певною структурою соціальних відносин. Вони створюються та закріплюються всім життєвим досвідом особистості, усією сукупністю переживань, взаємодій із довкіллям. Сформована система цінностей фільтрує всю інформацію, що надходить до індивіда. Хоч, як було зазначено, система цінностей не є сталим утворенням, вона може змінюватися.

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних цілей і головних мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні підвалини й принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в тому, щоб люди дотримувались саме тих принципів поведінки, і людина стає об'єктом цілеспрямованого виховання. Метод виховання, прийнятий у цьому суспільстві,

визначається, насамперед, системою цінностей, що в ньому панує (Глинянюк; Подолянчук, 2019).

Умовою функціонування цінностей є видобування суб'єктом їх із надр власного духовного життя, а їх об'єктивація та опредмечення кожним суб'єктом може стати здобутком людства. Ця мета досягається трьома шляхами: художньо-образним, теоретичним і публіцистичним утіленням ціннісних відношень (Психологія, 1998).

Роль цінностей є двовимірною. Вона виявляється у відношеннях суб'єкта до об'єкта й у міжсуб'єктних відношеннях: цінності спрямовують усі форми предметності й водночас регулюють взаємини людей; можуть об'єднувати чи роз'єднувати індивідів на основі різних цінностей, призводити до діалогічної цілісності чи до розпаду особистості за наявності різних суб'єктів в одній особистості. Усе ж таки головною особливістю цінностей є їх здатність об'єднувати людей в макро- й мікросоціальні суб'єкти при тому, що кожна особистість має свої цінності.

Отже, система цінностей – це не лише впорядкованість складників, а й процес, який залежить від взаємодії із системою цінностей середовища, від успадкованих здібностей, психологічних властивостей, інтелекту, які поряд з установками, ідеалами, ціннісними орієнтаціями створюють внутрішній світ. Цінності завжди пов'язані з певною конкретною соціальною спільнотою, сутність життєдіяльності, конкретно-історичний образ життя якої вони відображають.

Звернемось зараз до ціннісної сфери структури особистості. Як було зазначено, саме під впливом цінностей індивід стає особистістю, тобто стверджує себе через втілення об'єктивного змісту світу у власному змісті. Розуміння та осмислення явищ і процесів, які він пізнає, є виявом ціннісного ставлення до них, психологічною формою якого є переживання.

Ціннісне ставлення визначає емоційний стан, задоволеність і насиченість життя, його смисл. Об'єктом ціннісного ставлення може стати все, що є у світі. Для того, аби об'єкт став предметом ціннісного ставлення, він має бути залучений до людської діяльності для задоволення будь-якої потреби суб'єкта. Від ціннісного ставлення залежить сприймання цінності, бо ціннісне ставлення суб'єкта реалізується двозначно – як ставлення до цінності оцінюваного об'єкта та як його осмислення.

Другий складник ціннісної сфери особистості – ціннісні уявлення. Це відображені у свідомості індивіда значущі для нього складники дійсності. Вони можуть бути запозиченими, прийнятими «на віру» чи, засвідчивши для особистості свою істинність, зберігатимуться у свідомості тривалий час, будучи мірилом оцінки різноманітних життєвих ситуацій (Бех, 2007; Психологія, 1998).

Суб'єктивне становлення цінності відбувається, як було зауважено, під час взаємодії суб'єкта й об'єкта як наслідок сприймання та активної переробки соціальної інформації. Тоді народжується ставлення оцінювання суб'єктивного образу, який включає наявний і бажаний стан. Тут включається ціннісна свідомість, яка через наявний стан висвітлює саме бажаний як мотив цілеспрямованої дії.

Ціннісна свідомість не створює значущість предмету, а сама є суб'єктивним образом значущості відношень, які виникають між індивідом і світом у процесі його освоєння. Вона є дуже важливим складником соціальної

активності для індивіда, бо бере участь у процесі формування внутрішньої програми життєдіяльності. Вона пов'язана з процесом мотивації, тобто здійснює соціальний контроль, допомагає оцінити себе, побудувати свою «Я»- концепцію, визнати ідеали, стимулює прагнення досягти якісно нового рівня. Саме ціннісна свідомість виконує функцію соціокультурної ідентифікації та самоідентифікації.

Феномен ціннісної свідомості виникає в процесі ціннісної ситуації, за наявності якої відбувається контакт носія цінності з суб'єктом, який оцінює його. Ціннісна ситуація може виникати лише під час практики, функціонувати в діяльності, корегуватися діяльністю, будучи формою суб'єктно-об'єктних взаємин. Так само, ціннісна свідомість породжує ціннісну процесуальність, яка означає здатність людської свідомості суб'єкта фактично стверджувати власну цінність через безперервну реалізацію принципу єдності будь-яких об'єктивованих систем, що дискретно виявляють себе через його індивідуальну свідомість.

Зупинимось на таких важливих категоріях, як життєві цінності, життєві норми, життєві цілі та ціннісні ідеали, які тісно взаємопов'язані із системою цінностей. Життєвими цінностями є система ідей і переконань особистості щодо повноцінності життя, сформована під впливом культурних традицій, зразків та ідеалів. Самі життєві цінності здебільшого пов'язані й залежать від наявної культурної традиції, а саме пов'язані з її національними цінностями. Життєвими нормами є вимоги до змісту та якості життя, а також стандарти оцінок життєвих подій. Життєвими цілями є шляхи й способи досягнення бажаного стану життя на найближчу чи найвіддаленішу перспективу.

Щодо ціннісних ідеалів, то вони формуються як теоретичне обґрунтування того, якою має бути реальна цінність, щоб найкраще задовольнити потреби й інтереси. Нерідко ідеали розглядають як рід цінності, зокрема як вищі цінності. Ми не поділяємо цієї думки, хоча вважаємо, що ідеали безпосередньо впливають на цінності й навпаки. Ідеал – це абстракція від реалізації цінностей, але реалізований як досконалість. Цей комплекс «досконалих» уявлень так само відображає характерні й загальні особливості цього способу життя.

Підсумовуємо, що способом існування індивіда є ставлення до себе як до об'єкта вдосконалення. Саме ця позиція є важливою та актуальною для сучасної педагогіки, для побудови виховного процесу як суб'єкт-суб'єктних відношень.

Зрозуміло, що кожний конкретний індивід має власне життя, внутрішньо вміщує в собі значущість, що є смисложиттєвою ідеєю, сенсом життя. Сенсом людського існування є цілісне уявлення про призначення та фундаментальні основи життя. Відповідно до того, як індивід убачає сенс свого існування, він проживає певний стиль життя, який є емоційно забарвленою картиною, включеною в систему орієнтування завдяки наявності механізмів сприймання та інтуїції.

Найважливішим складником визначення сенсу життя, формування загальної ціннісної спрямованості, умовою психічно нормального становлення особистості є ціннісне самовизначення. Ціннісне самовизначення характеризує мету людського життя як здатність отримати індивідуальну своєрідність, що є творчою самореалізацією, яка власне і є відображенням індивідуальної своєрідності через творення чогось більш значущого, ніж «Я».

Найсуттєвішим етапом, пов'язаним із функціонуванням системи цінностей, є створення ціннісної картини світу, яка є умовою самореалізації потенціалу

особистості, що є вкрай важливим для повноцінного існування індивіда, для його відчуття радості життя та щастя. Індивід усвідомлює та осмислює цінність власного буття, так відбувається вихід за межі сутнісної визначеності.

Формування ціннісної системи є складним процесом, від якого залежить суспільна визначеність самого індивіду. Отже, ми бачимо, наскільки актуально й важливо розглядати філософські категорії в контексті педагогічного дослідження (Лебідь, 2002).

Зрозуміло, що сукупність цінностей організовується в систему. На формування системи цінностей спрямоване ціннісне виховання. Метою його є творча самореалізація. Саме через творчу самореалізацію індивід відчуватиме гармонію існування і, зрозуміло, буде вести природовідповідний спосіб життя. На нашій схемі «творча самореалізація» знаходиться поза квадратом «система цінностей», бо, з одного боку, творча самореалізація залежить від дії цінностей, а з другого – є наслідком конструювання системи цінностей індивіда.

Під суспільними виховними впливами розуміємо комплекс суспільних чинників, які усвідомлено чи неусвідомлено індивід сприймає з довкілля. До них належать домінантна ідеологія та її транслятори – засоби масової інформації, наявні політичні та економічні умови, діяльність релігійних установ, культура та наука.

Під локальними виховними впливами розуміємо спонтанні, неорганізовані виховні впливи, джерелами яких є сім'я, друзі, близьке оточення, та цілеспрямовані виховні впливи, джерелами яких є навчально-виховні заклади. Чіткої межі між ними не можна провести, бо іноді сімейні виховні впливи можуть теж мати цілеспрямований характер. Але все ж таки ми відзначаємо саме цей поділ, бо саме навчально-виховні заклади тісніше пов'язані із суспільним життям і виховний процес продумують заздалегідь, а через нього намагаються сформувані той тип особистості, який би відповідав найсучаснішим вимогам і потребам суспільства.

Цінності не можуть виникати поза діяльністю, окрім того, кожен вид діяльності може бути розглянутий із ціннісних позицій, тому під діяльністю розуміємо весь її широкий спектр, доступним індивіду.

Зазначимо, що всі ці три чинники також є двобічно пов'язаними із системою цінностей, бо спочатку вони впливають на ціннісну сферу індивіда, а потім сам індивід відповідно до власної системи цінностей впливає на суспільство, здійснює виховні впливи на інших, виражаючи себе в діяльності.

Категорія «цінність» пов'язана з категорією «духовність», яка є феноменом аксіологічної площини. Духовність – це «спосіб розбудови особистості, зустріч із самим собою – своєю душею, внутрішнім «Я». Це вихід до ціннісної інстанції формування, конструювання особистості та її менталітету. Це провідний чинник смислової гармонізації, поєднання образу світу з моральними законами» (Зязюн, 2007).

Вишневецький О. до абсолютних вартостей відносить віру, надію, любов, сумління, правду, доброту, милосердя, прощення, досконалість, чесність, справедливість, щирість, гідність, красу, свободу, нетерпимість до зла, великодушність, оберігання життя, мудрість, благородство (Вишневецький, 2006).

У цьому контексті можна виділити такі субстанції, як: життя, свобода, цінність індивідуальність, творчість. Отже, розглянемо життя в його індивідуальному, родовому, планетарно-космічному вимірі. Ця цінність

іманентно включає в себе цінності самозбереження особистості (здоров'я, захищеність) і суспільство (мир, безпеку, зокрема й сюди відносять екологію, політику, економіку); свобода, що є узагальненим образом цінностей соціального устрою, політичних, правових цінностей (справедливість, стабільність, толерантність, незалежність, правову захищеність особистості й духовних цінностей (повагу свободи іншої людини, її внутрішнього світу тощо)); цінність індивідуальності втілює цілий спектр цінностей самоствердження та самореалізації особистості (соціальний статус, спектр можливостей, бажаний образ «Я», честь, гідність, доброту тощо), цінностей спілкування (дружбу, любов, довіру, вірність) і моральних цінностей (обов'язок, совість); творчість уособлює в собі все багатство цінностей діяльності (працю, творіння, пізнання істини, споглядання, уявлення, мрії, інтелект, гру тощо) та естетичні цінності (красу, величність).

Отже, віднесення до вищих цінностей відбувається тому, що вони містять у концентрованому вигляді найбільш значущі уявлення людей про життя, діяльність, призначення людини, а також стійкі, загальноприйняті культурні смисли, зразки, норми, еталони життя особистості й усього людства. У цьому смислі вони відносяться до загальнолюдських, хоча можуть виявлятися й на особистому рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, цінності – це багатовимірне цілісне утворення, яке відображає специфічну царину відношень суб'єкта й об'єкта, осмислених із погляду цілей, інтересів і потреб індивіда, а також віддзеркалює об'єктивний характер значущості суб'єкта для об'єкта й об'єкта для суб'єкта, і передбачає креативне відтворення суб'єктом ціннісних якостей об'єкта.

Цінності не первинні, вони похідні від співвідношення світу й людини, вони виражають те, що є у світі, і те, що створює людина в процесі історії, що є значущим для людини. Цінностями є те, що отримує статус загальної суспільної значущості. Ними може бути будь-яке матеріальне чи ідеальне явище, що має таке значення, заради якого індивід так чи так витрачає свої зусилля, своє життя. Тому цінності виконують роль регулятора в процесі діяльності людини, формують структуру особистості, бо є внутрішньо, емоційно засвоєними орієнтирами діяльності індивіда, і мають сприйматися ним як власна духовна інтенція.

Гуманістичні загальнолюдські цінності, заломлюючись крізь призму індивідуальної життєдіяльності, крізь внутрішній світ індивіда (його інтереси, прагнення, схильності), уходять до психологічної структури особистості у формі особистісних цінностей, будучи одним із джерел мотивації її поведінки. Відбиваючись у людській свідомості, вони починають носити суб'єктивний характер, здобувають особистісно обумовлену характеристику. Кожному індивіду притаманна його власна специфічна ієрархія особистісних цінностей, котрі слугують сполучною ланкою між духовною культурою суспільства й духовним світом особистості, між суспільним та індивідуальним буттям.

Загальнолюдські цінності є підсистемою цілісної системи гуманістичних цінностей, тому їх можна дробити й конкретизувати. Центральним системоутворювальним складником у структурі загальнолюдських цінностей є Людина, її особистість як центр ціннісних відношень і як їх кінцевий продукт. Загальнолюдське має свій теоретичний сенс лише тоді, коли означає те, що

об'єднує все людство в єдиний історичний суб'єкт із його центральною фігурою – Людською індивідуальністю.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Андрущенко, В. П. (2009). Філософія як теорія і методологія розвитку освіти. *Філософія освіти XXI століття: проблеми і перспективи*: зб. наук. праць / За заг. ред. В. Андрущенка. Київ: Знання, (3). 17–23.

Бех, І. Д. (2007). Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія. Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України*. Київ: ІІ АПН України, (4 (14)). 124–129.

Боришевський, М. Й. (1997). Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості. *Цінності освіти і виховання: наук. – метод. зб.* / За заг. ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 21–25.

Бочелюк, В. В. (2012). Психологія вивчення ціннісних орієнтацій сучасної особистості. *Теорія і практика сучасної психології*. (4). 5–9.

Васютинський, В. О. (2006). Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, (8 (6)). 40–45.

Вишневський, О. (2006). Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів, Україна.

Глинянюк, Н. В. Психолого-педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: http://tme.uomo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniuk.pdf. (дата звернення: 22.02.2024)

Зязюн, І. А., Сагач, Г. М. (2007). Краса педагогічної дії: навчальний посібник. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, Україна.

Лебідь, І. В. (2002). Національні цінності у виховному процесі загальноосвітньої школи (теоретико-методологічний аспект). Умань, Україна.

Психологія. З викладом основ психології релігії / Под ред. Ю. Макселона. Пер. з пол. Т. Черновола. Львів: «Свічадо», 1998. Україна.

Щепова, Д. Р. (2010). Ціннісні орієнтації сучасного українського студентства. *Вісник Запорізького національного університету*. (2(13)). URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/181-184.pdf.

Подоланчук, Д. С. (2019). Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. *Теорія і практика сучасної психології*. (1 (1)). 168–172.

Чорна, Г. В. (2019). До питання національних ціннісних орієнтацій студентів закладів вищої освіти: дефінітивний аналіз та сутнісні характеристики проблеми. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. (67 (2)). 196–199.

REFERENCES

Andrushchenko, V. P. (2009). Filosofiia yak teoriia i metodolohiia rozvytku osvity [Philosophy as theory and methodology of development of education]. *Filosofiia osvity XXI stolittia: problemy i perspektyvy: zb. nauk. prats – Philosophy of Education of the 21st Century: Problems and Perspectives: Collection of Scientific Works*, 3, 17–23. V. Andrushchenko (Ed.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Bekh, I. D. (2007). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in development of the individual]. *Pedahohika i psykholohiia. Naukovo-teoretychnyi ta informatsiinyi zhurnal APN Ukrainy – Pedagogy and Psychology. Scientific-Theoretical and Information Journal of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4(14), 124–129. Kyiv: IP APN Ukrainy [in Ukrainian].

Boryshevskiy, M. I. (1997). Dukhovni tsinnosti yak determinanta hromadianskoho vykhovannia osobystosti [Spiritual values as a determinant of civic education of the individual]. *Tsinnosti osvity i vykhovannia: nauk. – metod. zb. – Values of Education and Upbringing: Scientific-Methodical Journal*, 21–25. O. V. Sukhomlynska (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

Bocheliuk, V. V. (2012). Psykholohiia vyvchennia tsinnisnykh oriantatsii suchasnoi osobystosti [Psychology of studying value orientations of a modern personality]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, (4), 5–9 [in Ukrainian].

Vasiutynskiy, V. O. (2006). Tsinnisno-oriantatsiini ploshchyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Value orientation planes of modern Ukrainian society]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii: zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H. S. Kostiuka AP – Problems of General and Pedagogical Psychology: Collection of Scientific Works of the Institute of Psychology named after H. S. Kostiuk of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 8 (6), 40–45. S. D. Maksymenko (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].

Vyshnevskiy, O. (2006). *Suchasne ukrainske vykhovannia. Pedahohichni narisy [Modern Ukrainian Upbringing. Pedagogical Essays]*. Lviv [in Ukrainian].

Hlynianiuk, N. V. *Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia tsinnisnykh oriantatsii suchasnoi studentskoi molodi [Psychological and pedagogical conditions of formation of value orientations of modern student youth]*. URL: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/3_2010/Glinaniyk.pdf [in ukrainian].

Ziazun, I. A., & Sahach, H. M. (2007). *Krasa pedahohichnoi dii: navchalnyi posibnyk [The beauty of pedagogical action: manual]*. Kyiv: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].

Lebid, I. V. (2002). *Natsionalni tsinnosti u vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly (teoretyko-metodolohichni aspekt) [National values in the educational process of a secondary comprehensive school (theoretical-methodological aspect)]*. Uman [in Ukrainian].

Psykholohiia. Z vykladom osnov psykholohii relihii [Psychology. Presenting the foundations of the psychology of religion]. (1998). Yu. Makselon (Ed.). T. Chornovola (Tr. from Polish). Lviv: «Svichado» [in Ukrainian].

Shchepova, D. R. (2010). Tsinnisni oriantatsii suchasnoho ukrainskoho studentstva [Value orientations of modern Ukrainian student youth]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of Zaporizhzhia national University*, 2(13). URL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/181-184.pdf [in Ukrainian].

Podolianchuk, D. S. (2019). Chynnyky formuvannia tsinnisnykh oriantatsii studentiv, yaki berut uchast u volonterskomu rusi [Factors of formation of value orientations of students participating in the volunteer movement]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, 1(1), 168–172 [in Ukrainian].

Chorna, H. V. (2019). Do pytannia natsionalnykh tsinnisnykh oriientsatsii studentiv zakladiv vyshchoi osvity: definyvnyi analiz ta sutnisni kharakterystyky problemy [On the issue of national value orientations of students of institutions of higher education: definitive analysis and essential characteristics of the problem]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of Formation of Creative Personality at Higher and Secondary Comprehensive Schools*, 67(2), 196–199 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Узагальнено визначення цінностей: багатовимірне цілісне утворення, яке відображає специфічну галузь взаємин суб'єкта й об'єкта, осмислених із погляду цілей, інтересів і потреб індивіда, а також віддзеркалює об'єктивний характер значущості суб'єкта для об'єкта й об'єкта для суб'єкта, і передбачає креативне відтворення суб'єктом ціннісних якостей об'єкта. Підкреслено, що «цінності» не є тотожними «істині», «ідеалам», «нормам», «потребам», «інтересам», «користі», «оцінці», «цілям» та «ідеям», але всі вони перебувають у тісних взаєминах. Їх функціонування відбувається в процесі діяльності й обумовлено існуванням і самим розвитком суспільства. Ціннісні орієнтації особистості функціонують на основі суспільної системи цінностей, нерозривно пов'язані з нею, вони спрямовані на засвоєння та творення певних цінностей, тому виконують такі функції: залучають індивіда до систем норм і цінностей соціуму; сприяють самоствердженню особистості, реалізації її здібностей, соціальних очікувань; забезпечують гармонізацію «внутрішнього» світу особистості, систематизацію знань, норм, стереотипів. Вважають, що система ціннісних орієнтацій більш варіативна, ніж система суспільних цінностей.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, цінності, потреби, інтереси, ідеали, істина, ціннісна царина.

УДК 37.018.46:004

ESSENCE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF DISTANCE LEARNING IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Irina Sosnova

здобувач 2 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Освітні, педагогічні науки»
E-mail: i.sosnova@ippo.dn.ua
ORCID 0000-0002-6813-3788
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Irina Sosnova

getter of the 2st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
“Educational and Pedagogical Sciences”
E-mail: i.sosnova@ippo.dn.ua
ORCID 0000-0002-6813-3788
SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

ABSTRACT

The article states that postgraduate pedagogical education is an organic component of continuing education, which contributes to the training and retraining of the personnel, improving qualifications, obtaining new knowledge, and ensures the modernization of education based on the understanding of national and foreign experience. The classification of technologies of distance learning is singled out: providing educational materials (books and printed materials, electronic texts and publications, computer educational presentations, multimedia, hypermedia, television, etc.); transmitting educational materials (online programs, online platforms, online services, audio and video media, Internet, etc.); interacting participants in the educational process (online conferences, e-mail, group networks, chat, forum, blog, etc.). It is emphasized that when introducing pedagogical technologies of distance learning into the system of postgraduate pedagogical education it is important to comply with requirements such as scientificity (the feasibility of application must be substantiated by scientific studies), consistency (structure and hierarchy of components, relationships between them, logic, integrity, unity of the conceptual apparatus), efficiency (achievement of planned results), multifunctionality (performance of educational, organizational, educational, etc. functions), manageability (providing diagnostics and correction of results). It is emphasized that in the educational process of institutions of postgraduate pedagogical education, as a rule, mixed technologies of distance learning and special web resources are used (more student-centered learning, support for independent and cooperative learning, the ability of the applicant to adapt learning conditions, the ability to study anywhere and in any time), developed using various support systems (Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime, LearningApps.org, Padlet.com). It is concluded that the pedagogical technology of distance learning in the system of postgraduate pedagogical education is a technology of indirect interaction of participants in the educational process using various support systems (Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime, etc.), which is characterized by promptness, informativeness, openness, flexibility, massiveness, remoteness, asynchrony, parallelism, economy, technology, internationality, sociality.

Key words: *pedagogical technologies, distance learning, postgraduate pedagogical education, educational process.*

Актуальність теми. Реалії життя у XXI ст. є досить динамічними, характеризуються постійним прогресом, рухом уперед, удосконаленням техніки, поширенням новітніх технологій на всі галузі життя, тому знань, умінь і навичок, якими ми володіємо сьогодні, завтра – уже замало. Тепер, аби бути успішною, конкурентоспроможною на ринку праці, людина має йти «у ногу із часом», постійно працювати над собою, розвиватися, удосконалювати hard skills і soft skills навички, бути відкритою до нових знань, виявляти креативність та ініціативність, це зумовлює стрімкий розвиток концепції «Lifelong learning» («Навчання впродовж усього життя»). На жаль, не кожен може самостійно навчатися протягом усього життя. Саме неперервна освіта має забезпечити гармонійний розвиток кожної особистості, виховати в кожній людині свідому потребу в підвищенні рівня знань.

У визначеннях неперервної освіти простежуються три головних підходи –

це професійна освіта дорослих, потреба в якій викликана необхідною компенсацією знань та вмінь, недоотриманих у процесі навчання («освіта на все життя»); довічний процес «учитися все життя»; освіта через потреби особистості, прагнення якої до постійного пізнання себе й навколишнього світу стає її цінністю («освіта через усе життя») (Енциклопедія освіти, 2021).

Зазначимо, що органічним складником неперервної освіти є післядипломна педагогічна освіта, що сприяє підготовці та перепідготовці кадрів, підвищенню кваліфікації, отриманню нових знань, забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення національного та зарубіжного досвіду.

Аналіз загального змісту педагогічної концепції неперервної освіти, поглядів вітчизняних учених (І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Поліщук, Л. Сігаєва та ін.), власний досвід уможливають зазначити, що післядипломна педагогічна освіта сприяє навчанню протягом усього життя, взаємозв'язку загальної та професійної освіти, відкритості, гнучкості системи освіти, адекватній оцінці та визнанню освіти не за способами її отримання, а за фактичним результатом, запроваджує різноманітні форми, методи, засоби, методики навчання та їхній вільний вибір, механізми стимулювання мотивації до навчання тощо.

Якісно новим, прогресивним видом навчання, який активно запроваджується в системі післядипломної педагогічної освіти, є дистанційне навчання, доступ до якого здійснюється на основі передових інформаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні десятиліття в науковій літературі багато уваги приділено питанням, пов'язаним із неперервною освітою, бо активно обговорюється питання розвитку концепції «Lifelong learning» у контексті навчання особистості та її професійного самовдосконалення. Різні аспекти зазначеної проблематики знайшли своє відображення в наукових працях Т. Джаман (неперервна освіта як головний системоутворювальний чинник формування особистості), І. Зязюна (філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти; неперервна освіта як основа соціального поступу), С. Калаурі (педагогічна концепція організації неперервності освіти майбутніх фахівців), Н. Ничкало (теоретико-методологічні проблеми та перспективи розвитку неперервної професійної освіти), Л. Сігаєвої (підвищення кваліфікації фахівців як складник неперервної професійної освіти), Я. Усатюк (неперервна освіта як основна вимога сучасного суспільства) та ін.

Особливості підготовки, підвищення кваліфікації та розвитку професійної майстерності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти досліджено в наукових працях вітчизняних учених Л. Антонюк, В. Паздрія (особливості організації навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників у навчальному середовищі закладу післядипломної освіти), Н. Гузій, В. Ляхоцького, Є. Чернишової (підготовка науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної педагогічної освіти: зміст, організаційні форми, технології), А. Кендюхової (розвиток системи інтернаціоналізації освітнього процесу як пріоритет інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти), Л. Кондратової (технології навчання в системі відкритої післядипломної освіти), В. Купрієвич (сучасні вимоги до змісту післядипломної освіти), О. Самойленко (проєктування технологій змішаного навчання в системі відкритої післядипломної педагогічної освіти), В. Сидоренко (еноменологія педагогічної майстерності вчителя в умовах післядипломної освіти), Т. Чаусової

(особливості самоідентифікації фахівців у системі післядипломної педагогічної освіти), І. Якухна (теоретико-методичні основи інноваційного розвитку післядипломної педагогічної освіти регіону) та ін.

На сьогодні є багатогранна палітра поглядів сучасних дослідників щодо особливостей дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти: основи дистанційного навчання як форми навчання та педагогічної технології, організація дистанційного навчання з урахуванням особливостей післядипломної педагогічної освіти, напрями впровадження технологій дистанційного навчання в освітню діяльність ЗВО ППО (С. Антощук, В. Гравіт), особливості організації та вимоги до формування змістової компоненти методичної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників у комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі закладу післядипломної педагогічної освіти (К. Колос, Л. Лупаренко), організація дистанційного навчання в закладах післядипломної педагогічної освіти (Л. Ляхоцька) та ін. Викликають інтерес наукові дослідження К. Колос (ProShowProducer як засіб створення мультимедійних презентацій для підтримки навчально-пізнавального процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти), Л.Олійник (застосування базових сервісів Google у системі післядипломної педагогічної освіти), Т. Тихонової (особливості організації навчання спецкурсу «Інформаційно-комунікаційні технології професійної діяльності вчителя» в умовах післядипломної освіти) та ін.

Узагальнюючи наукові погляди представників психолого-педагогічних досліджень, доходимо висновку, що виокремлена проблема є доволі актуальною, має теоретичне та практичне значення для сучасної освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності педагогічної технології дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основні положення закону «Про освіту», «Про вищу освіту», пріоритетні завдання, окреслені в концепції розвитку неперервної педагогічної освіти, потребують перетворення післядипломної педагогічної освіти в систему відкритого типу й залучення до новітніх інформаційних і комунікаційних технологій. Так, у законі «Про вищу освіту» зазначено, що післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи через поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок чи отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду (Закон України «Про вищу освіту», 2021).

Акцентуючи на новітніх педагогічних технологіях, наразі для післядипломної освіти в пріоритеті є дистанційне навчання (далі – ДН), що передбачає організацію освітньої діяльності (аудиторна та позааудиторна робота) з використанням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Зважаємо на думку вчених С. Антощук, В. Гравіт, які в післядипломній педагогічній освіті виокремили основні варіанти організації ДН:

– перший варіант реалізується в межах очно-дистанційної чи заочно-дистанційної форми навчання (використання технологій ДН переважно на дистанційних етапах навчання для забезпечення самостійної роботи здобувачів), засобами дистанційних курсів, консультацій, чатів і форумів;

– другий (притаманний зарубіжним ЗВО) реалізується в межах самостійної роботи (здобувач обирає освітню програму, оформлює заявку, сплачує за навчання, зараховується на навчання, закріплюється за тьютором, отримує доступ до навчально-методичного комплексу, розробляє індивідуальний план підвищення кваліфікації тощо), засобами технологій ДН (мережева);

– третій – змішаний (передбачає оптимальне поєднання різних аспектів першого та другого варіантів, є найдоцільнішим в освітній діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти) (Антощук, & Гравіт, 2015).

Логіка дослідження вимагає вивчення сутності педагогічної технології дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти, для того, щоб краще зрозуміти суть, розглянемо її потрактування: сукупність методів, форм і засобів взаємодії з людиною в процесі самостійного, але контрольованого засвоєння ним певної кількості знань (Думанський, 2008), сукупність знань та відомостей про методи, форми, прийоми та засоби організації освіти користувачів, розподілених у просторі та часі (Корченко, 2016), технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, поданим в електронному вигляді (Охотник, 2018), сукупність знань про способи й засоби процесу навчання, яке відбувається на основі інформаційно-комунікативних технологій, під час якого можна простежити якісну зміну об'єкта (Кудлай, 2018), технології створення, передання й збереження навчальних матеріалів, організації й супроводу навчального процесу дистанційного навчання за допомогою телекомунікаційного зв'язку (Кухаренко, & Рибалко, 2002).

Аналіз досліджень у цій галузі (Р. Гуревич, Н. Думанський, М. Кадемія, Ю. Овод та ін.) дозволяє класифікувати технології дистанційного навчання: подання навчальних матеріалів (книги та друковані матеріали, електронні тексти та публікації, комп'ютерні навчальні презентації, мультимедіа, гіпермедіа, телебачення тощо); передання освітніх матеріалів (онлайн-програми, онлайн-платформи, онлайн-сервіси, аудіо- та відео носії інформації, Інтернет тощо); взаємодія учасників освітнього процесу (онлайн-конференції, електронна пошта, групові мережі, чат, форум, блог тощо)

Технології дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти розкривають можливості позитивного впливу на розв'язання таких проблем під час підготовки та перепідготовки фахівців: підвищення рівня якості освіти у ЗВО; реалізація потреб здобувачів в освітніх послугах; підвищення професійної мобільності й активності; формування єдиного освітнього простору в межах післядипломної освіти; індивідуалізація навчання під час масовості вищої освіти (Бацуровська, & Самойленко, 2011).

В процесі формування ДН у системі післядипломної педагогічної освіти необхідно враховувати цілі, зміст, організацію освітньої діяльності (освітні програми, навчальні плани, робочі програми навчальних дисциплін, силабуси), особливості контингенту (вік, досвід роботи (категорія)), рівень комп'ютерної грамотності здобувачів, ступінь готовності професорсько-викладацького складу користуватися зазначеними технологіями, матеріально-технічне забезпечення закладу.

Зазначимо, що, впроваджуючи педагогічної технології дистанційного

навчання в систему післядипломної освіти, важливо дотримуватися вимог науковості (доцільність застосування має бути обґрунтована науковими дослідженнями), системності (структура та ієрархія компонентів, взаємозв'язок між ними, логіка, цілісність, єдність понятійного апарату), ефективності (досягнення запланованих результатів), поліфункціональності (виконання навчальної, організаційної, виховної тощо функцій), керованості (забезпечення діагностики та корекції результатів).

Аналіз наукових праць вітчизняних учених (С. Антощук, В. Биков, В. Гравіт, В. Кухаренко, Є. Полат та ін.) уможлиблює зазначити, що як педагогічній технології дистанційному навчанню властиві оперативність, інформативність, відкритість, гнучкість, масовість, далекодія, асинхронність, паралельність, економічність, технологічність, інтернаціональність, соціальність тощо.

В освітньому процесі закладів післядипломної педагогічної освіти використовуються змішані технології дистанційного навчання та спеціальні вебресурси (більш студентоцентроване навчання, підтримка незалежного та кооперативного навчання, можливість здобувача пристосовувати умови навчання, здатність навчатися в будь-якому місці та в будь-який час), що розробляються з використанням різноманітних систем підтримки:

– платформа Moodle (безкоштовна відкрита, повнофункціональна система організації дистанційного навчання та створення електронних курсів, що має широкий набір інструментів для взаємодії учасників освітнього процесу: форми здавання завдань; дискусійні форуми; завантаження файлів; журнал оцінювання; обмін повідомленнями; календар подій; новини та анонси; онлайн-тестування; Вікі-ресурси);

– платформа Google Classroom (сервіс призначений для створення віртуальних класів, що пов'язує Google Docs, Google Drive і Gmail, дозволяє організувати онлайн-навчання (проводити тестування, контролювати, систематизувати, оцінювати діяльність, переглядати результати виконання вправ, застосовувати різні форми оцінювання, коментувати), використовуючи відео-, текстову та графічну інформацію, відправляти повідомлення, вести онлайн-бесіди в режимі реального часу, показувати екрани, дивитись і працювати разом тощо);

– Zoom (сервіс для організації онлайн-занять, вебсеінарів (вебінарів), відеоконференцій, онлайн-зустрічей тощо, дозволяє проведення онлайн-занять із відео, демонструвати матеріал занять і сеінарів, планувати заходи заздалегідь і запрошувати учасників, записувати заходи, організувати чати для листування та обміну матеріалами тощо);

– платформа Classtime (для створення інтерактивних навчальних додатків, що дозволяє вести аналітику освітнього процесу та реалізовувати стратегії індивідуального підходу тощо);

– LearningApps.org (онлайн-сервіс, дозволяє створювати інтерактивні вправи та використовувати в роботі з інтерактивною дошкою чи як індивідуальні вправи тощо);

– Padlet.com (віртуальна дошка для розміщення плиток-дописів із текстовою інформацією, гіперпоіликаннями, зображеннями, прикріплювати файли, аудіо-, відеозаписи тощо) та ін.

Отже, педагогічна технологія дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти – це технологія опосередкованої взаємодії учасників освітнього процесу з використанням різноманітних систем підтримки (Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime тощо), якій властиві оперативність, інформативність, відкритість, гнучкість, масовість, далекодія, асинхронність, паралельність, економічність, технологічність, інтернаціональність, соціальність.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті забезпечує процес навчання, дозволяє якісно змінити його зміст, методи й організаційні форми, мотивацію до активної пізнавальної діяльності, передачу інформації, контроль за опануванням навчального матеріалу тощо.

Упровадження дистанційного навчання в післядипломну педагогічну освіту забезпечує доступність освіти (навчання без відриву від основної роботи), якість навчання (застосування сучасного, інтерактивного навчально-методичного забезпечення), варіативність навчання (дистанційні курси, вільний вибір послідовності та порядку вивчення матеріалу), задоволення професійних інтересів (урахування підготовки та можливостей, індивідуальний підхід), економія коштів тощо.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Антощук, С. В., & Гравіт, В. О. (2015). Основи організації дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіті: наук. посіб. Суми: НІКО, 180 с.

Бацуровська, І. В., & Самойленко, О.М. (2011). Технології дистанційного навчання у вищій освіті. *Альянс наук: вчений вченому: 2011 рік: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 25–26 лют. 2011 р.): Т. 6: Наукові праці з педагогіки та психології. Дніпропетровськ: Біла К.О., С. 26–29.*

Думанський, Н. О. (2008). Класи сучасних технологій дистанційної освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 610. С. 119–125.

Енциклопедія освіти /Нац. акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г.Кремень. 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.01.2014 р. (зі змінами від 02.11.2021 р. № 1838-IX). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 47, ст. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Корченко, Т. А. (2016). Організація поточного контролю знань студентів під час практичних занять з предмету «Обчислювальна техніка і програмування» з використанням засобів дистанційного навчання. *Проблеми і перспективи розвитку освіти. Організація дистанційної освіти у загальноосвітній та вищій школі: зб. статей Всеукр. наук. конф. (15–16 січня 2016 р.). Дніпропетровськ: GlobalNauka, С. 61–64.*

Кудлай, О.І. (2018). Дистанційне навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки майбутніх юристів. *Гуманітарний часопис*, № 1. С. 73–78.

Кухаренко, В. М., Рибалко, О.В., & Сиротенко, Н.Г. (2002). Дистанційне навчання та умови застосування. Харків, 320 с.

Охотник, Г. (2018). Теоретичні основи щодо організації дистанційного навчання в школі. URL: <https://www.google.com/url>

REFERENCES

Antoshchuk, S. V., & Hravit, V. O. (2015). *Osnovy orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v pislidyplomnii pedahohichnii osviti: nauk. posib. [Basics of distance learning organization in postgraduate pedagogical education: scientific manual]*. Sumy: NIKO [in Ukrainian].

Batsurovska, I. V., & Samoilenko, O. M. (2011). Tekhnolohii dystantsiinoho navchannia u vyshchyi osviti [Distance learning technologies in higher education]. *Alians nauk: vchenyi vchenomu: 2011 rik: materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Dnipropetrovsk, 25–26 liut. 2011 r.): T. 6: Naukovi pratsi z pedahohiky ta psykholohii*, 26–29. Dnipropetrovsk: Bila K. O. [in Ukrainian].

Dumanskyi, N. O. (2008). Klasy suchasnykh tekhnolohii dystantsiinoi osvity [Classes of modern distance education technologies]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*, 610, 119–125 [in Ukrainian].

Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. (2021). V. H. Kremen (Ed.). Nats. akad. ped. nauk Ukrainy. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.01.2014 r. (zi zminamy vid 02.11.2021 r. № 1838-IX) [Law of Ukraine “On Higher Education” dated 01.01.2014 (as amended from 02.11.2021 No. 1838-IX)]. (2021). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 47, st. 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

Korchenko, T. A. (2016). Orhanizatsiia potochnoho kontroliu znan studentiv pid chas praktychnykh zaniat z predmetu «Obchysliuvalna tekhnika i prohramuvannia» z vykorystanniam zasobiv dystantsiinoho navchannia [Organization of current control of students’ knowledge during practical classes on the subject “Computer Technology and Programming” using distance learning tools]. *Problemy i perspektyvy rozvytku osvity. Orhanizatsiia dystantsiinoi osvity u zahalnoosvitnii ta vyshchyi shkoli: zb. statei Vseukr. nauk. konf. (15–16 sichnia 2016 r.)*, 61–64. Dnipropetrovsk: GlobalNauka [in Ukrainian].

Kudlai, O. I. (2018). Dystantsiine navchannia inozemnykh mov u protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnykh yurystiv [Distance learning of foreign languages in the process of professional training of future lawyers]. *Humanitarnyi chasopys*, 1, 73–78 [in Ukrainian].

Kukharenska, V. M., Rybalko, O. V., & Syrotenko, N. H. (2002). *Dystantsiine navchannia ta umovy zastosuvannia [Distance learning and conditions of use]*. Kharkiv [in Ukrainian].

Okhotnyk, H. (2018). *Teoretychni osnovy shchodo orhanizatsii dystantsiinoho navchannia v shkoli [Theoretical foundations regarding the organization of distance learning at school]*. URL: <https://www.google.com/url> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті зазначено, що органічним складником неперервної освіти є післядипломна педагогічна освіта, що сприяє підготовці та перепідготовці кадрів, підвищенню кваліфікації, отриманню нових знань, забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення національного й зарубіжного досвіду. Виокремлено класифікацію технологій дистанційного навчання: подавання навчальних матеріалів (книги та друковані матеріали, електронні тексти та публікації, комп’ютерні навчальні презентації, мультимедіа, гіпермедіа,

телебачення тощо); передавання освітніх матеріалів (онлайн-програми, онлайн-платформи, онлайн-сервіси, аудіо- та відео носії інформації, Інтернет тощо); взаємодії учасників освітнього процесу (онлайн-конференції, електронна пошта, групові мережі, чат, форум, блог тощо). Підкреслено, що, впроваджуючи педагогічної технології дистанційного навчання в систему післядипломної педагогічної освіти, важливо дотримуватися вимог, таких як науковість (доцільність застосування має бути обґрунтована науковими дослідженнями), системність (структура та ієрархія компонентів, взаємозв'язок між ними, логіка, цілісність, єдність понятійного апарату), ефективність (досягнення запланованих результатів), поліфункціональність (виконання навчальної, організаційної, виховної тощо функцій), керованість (забезпечення діагностики та корекції результатів). Акцентовано, що в освітньому процесі закладів післядипломної педагогічної освіти використовуються змішані технології дистанційного навчання та спеціальні вебресурси (більш студентоцентроване навчання, підтримка незалежного та кооперативного навчання, можливість здобувача пристосовувати умови навчання, здатність навчатися в будь-якому місці та в будь-який час), що розробляються з використанням різноманітних систем підтримки (Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime, LearningApps.org, Padlet.com). Підсумовано, що педагогічна технологія дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти – це технологія опосередкованої взаємодії учасників освітнього процесу з використанням різноманітних систем підтримки (Moodle, Google Classroom, Zoom, Classtime тощо), якому властиві оперативність, інформативність, відкритість, гнучкість, масовість, далекодія, асинхронність, паралельність, економічність, технологічність, інтернаціональність, соціальність.

Ключові слова: педагогічні технології, дистанційне навчання, післядипломна педагогічна освіта, освітній процес.

УДК 37.03:378.1

STUDY OF LEADING FACTORS ON THE QUALITY AND EFFICIENCY OF THE TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN THE FCS FIELD AMONG SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL EMPLOYEES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВІДНИХ ЧИННИКІВ НА ЯКІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ГАЛУЗІ ФКС СЕРЕД НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сергій Черненко

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
E-mail: chernenko.sergey65@ukr.net
ORCID 0000-0001-9375-4220
Донбаська державна машинобудівна академія, Україна

Serhii Chernenko

Ph. Din, Physical Education and Sports Associate Professor
E-mail: chernenko.sergey65@ukr.net
ORCID 0000-0001-9375-4220
Donbas State Engineering Academy, Ukraine

Олександр Дубовой

кандидат педагогічних наук, доцент, Ph.
E-mail: davstrongman@gmail.com
ORCID 0000-0001-8166-6223
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

Oleksandr Dubovoi

Din of Pedagogy, Associate Professor
E-mail: davstrongman@gmail.com
ORCID 0000-0001-8166-6223
Luhansk National University named
after Taras Shevchenko, Ukraine

Тетяна Полулященко

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: lug.ifvis.ksd@gmail.com
ORCID 0000-0002-6345-585X
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

Tatyana Poluliaschenko

Ph.Din of Pedagogy, Associate Professor
E-mail: lug.ifvis.ksd@gmail.com
ORCID 0000-0002-6345-585X
Luhansk National University named
after Taras Shevchenko, Ukraine

Євгеній Журавель

старший викладач,
E-mail: zhuravel.yevhenii@pdaba.edu
ORCID 0009-0009-4646-5958
Придніпровська Державна Академія
Будівництва та Архітектури, Україна

Yevhenii Zhuravel

Senior teacher,
E-mail: zhuravel.yevhenii@pdaba.edu
ORCID 0009-0009-4646-5958
Prydniprovaska State Academy of Civil
Engineering and Architecture, Ukraine

ABSTRACT

The article defines the impact of leading factors (educational components of the professional program, innovative technologies, organizational and managerial aspects, psychological and motivational orientation) on the quality of training of highly qualified specialists in the field of physical culture and sports.

The goal is to determine the leading factors affecting the quality and effectiveness of professional training of future physical education specialists in higher education institutions. To achieve the goal of the research, the following methods were used: analysis of scientific and methodological literature, questionnaires, ascertaining experiment, methods of statistical processing of results. The results of the most significant factors affecting the quality and effectiveness of the training of groups No. 2, 4 are given (significance coefficient of 87 points). Thus, the group of factors 2 made it possible to determine the components that reflect the priority in the composition of the content of the educational components of the professional program of education seekers (characterizes various aspects of improving the psychological and pedagogical training of future specialists). Another factor (No. 4) is aimed at the use of technological professional training (the application of innovative technologies and the development of the trainer's pedagogical skills). The second most important factor was No. 3 (significance coefficient of 81.9 points), which characterizes the organizational-design and organizational-management aspects of professional training preparation. Factor No. 1 (significance coefficient of 80.8 points) implements the principle of prioritizing the development of the future teacher's personality and determines the psychological comfort of the educational process for students and teachers. Prospects for further research of the specified problem are outlined.

Key words: *students of education, physical culture and sports, future trainers-teachers.*

Актуальність теми. Актуального значення теми дослідження набуває процес вдосконалення підготовки тренерів-викладачів, які спроможні вирішувати завдання щодо побудови навчально-тренувального процесу, демонструвати високий рівень професійних здібностей, володіти професійно-значущими вміннями та навичками.

У «Державній програмі розвитку фізичної культури і спорту в Україні» наголошується, що підвищення фізичної підготовленості учнів, формування й активізація інтересу до здорового способу життя є гострою та першочерговою проблемою. Одним із пріоритетним завданням щодо її вирішення полягає в удосконаленні структури підготовки освіти педагогів. Наступний державний документ «Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» підкреслює, що підвищення якості педагогічної освіти та інтеграція її у Європейський простір вищої освіти передбачає: вдосконалення національної системи накопичення і трансферу кредитів, використання інформаційно-комунікаційних технологій; індивідуалізацію навчально-виховного процесу, запровадження гнучкої, науково-обґрунтованої системи сертифікації та атестації професійно-педагогічної компетентності випускників педагогічних спеціальностей як складової державної атестації.

Відомий фахівець (Сущенко, 2003) вказує, що в педагогічній науці й практиці професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту розглядається як така, що спрямована на підготовку студентів вищих навчальних закладів до виконання конкретних видів професійної діяльності в галузі «Фізична культура та спорт», оволодіння ними сукупністю знань про людину і фізичну культуру, розвиток емоційно-ціннісних відношень, моральних норм, умінь передавати цінності фізичної культури. У педагогічній літературі зазначається, що покладання принципу особистісного підходу в основу побудови особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту піднімає останню на більш високий якісний рівень.

Отже, актуальність дослідження полягає у необхідності додаткових досліджень у напрямку взаємного впливу провідних чинників на якість підготовки висококваліфікованих фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед пріоритетних напрямів розвитку галузі фізичної культури і спорту провідне місце займають:

– теоретичні та методичні засади розвитку системи професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання у ЗВО (Клопов, 2010; Платонов, 1994);

– розробки теоретико-методологічних основ формування знань про фізичне і психічне здоров'я особистості, моральні орієнтири й вольові установки (І. Гасюк, І. Городинська, Н. Долбишева, О. Костенко та ін.);

– теорії й методики професійної освіти фахівців фізичної культури та спорту (Ажиппо, 2012; Бельський, 2000; Тимошенко, 2008; Шиян, 2008).

Оскільки підготовка вчителів ЗВО відбувається шляхом засвоєння багатьох видів діяльності (навчальної, наукової, методичної, виховної тощо), необхідно, щоб вона була орієнтована на реалізацію потенційних можливостей особистості, її творчих задатків, необхідних для ефективної педагогічної роботи.

Проблеми змісту освіти галузі ФКС досліджені у працях (Давиденко, 2010; Клопов, 2010; Сущенко, 2000). Удосконалення організаційних форм і

методів навчання у вищій освіті вивчали відомі автори (Калашнікова, Базелюк Н. & Базелюк О., 2023). Наступний дослідник, (Денисенко, 2021) вивчав питання професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури. Далі автор вказав, що формування професійної мобільності майбутніх фахівців фізичної культури складається з цільового, теоретичного, змістового, організаційно-діяльнісного та діагностично-результативного блоку.

У науковій літературі особливу увагу приділено особистісному підходу, який забезпечує розуміння, пізнання, розвиток і самореалізацію особистості майбутнього фахівця в його цілісності та гармонійності. Це можливо за умови особистісно спрямованої трансформації форм і методів навчально-виховної роботи у вищих навчальних закладах (Матвійчук, 2011). Зазначено, що принцип особистісного підходу, покладений в основу побудови особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців сфери фізичного виховання й спорту піднімає останню на новий, більш якісний рівень функціонування.

Аналіз наукової, навчально-методичної літератури свідчить про недостатньо досліджену комплексну систему професійної підготовки тренера-викладача, фрагментарність деяких матеріалів і розкриття лише загальних положень.

Таким чином, проблема вивчення впливу педагогічних та психологічних факторів на якість підготовки майбутніх фахівців у вишах є одною із суттєвих концепцій в галузі ФКС, відповідно до закону України «Про фізичну культуру і спорт».

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета – визначити провідні чинники, що впливають на якість і ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для досягнення мети дослідження були використані методи: аналіз науково-методичної літератури, анкетування, констатуючий експеримент, методи статистичної обробки результатів.

Вивчення впливу основних психолого-педагогічних умов щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання в освітньому процесі проводили серед науково-педагогічних працівників Донбаської державної машинобудівної академії, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка і «Придніпровська Державна Академія Будівництва та Архітектури». У дослідженні прийняли участь викладачі кафедри фізичного виховання і спорту ДДМА (n=9), кафедри олімпійського і професійного спорту ЛНПУ (n=10) та кафедри фізичного виховання та основ здоров'я ПДАБА (n=5).

В основі анкетування викладачів за допомогою методики (Степанченко, 2017) виявляється комплексний напрямок вивчення провідних факторів впливу на якість освітнього середовища у вишах. Аналітичний підхід ґрунтується на уявленні про комплексний характер досліджуваного явища, а саме у обґрунтуванні взаємозв'язків між окремими його ознаками (Климчук, 2006). У дослідженні зміст психолого-педагогічних умов визначають найсуттєвіші фактори: психологічно-мотиваційні, змістові, організаційно-проектувальні, технологічні (Литвин, 2016; Степанченко, 2017). Саме чинники деталізують певну педагогічну умову, а в подальшому дозволяють запропонувати конкретні

дії щодо удосконалення професійної підготовки майбутніх та реалізації їх в освітньому процесі вишу (Литвин, 2014). Експертам було запропоновано оцінити за 10-ти бальною шкалою вплив різних чинників на якість підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання (Табл.1). Для виявлення провідних факторів був розрахований коефіцієнт їх значимості (К_{зн}) за формулою:

$$K_{зн} = \frac{\sum n}{N_{max}} \times 100$$

де: n – бал, який присвоюється психолого-педагогічних умові кожним викладачем; N_{max} – максимально можлива кількість балів з усієї вибірки.

У таблиці 1, 2 та рис.1, 2 наведено результати найбільш значущих факторів впливу на якість і ефективність підготовки груп № 2, 4 (коефіцієнт значущості 87 балів). Так, група факторів № 2 визначають складові які відображають пріоритетність у складанні змісту освітніх компонентів професійної програми здобувачів освіти (характеризує різноманітні аспекти вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців).

Таблиця 1.

Порівняльні показники впливу змістовних чинників (професійної підготовки) на якість підготовки майбутніх тренерів серед працівників ЗВО

№	Зміст психолого-педагогічних умов	\bar{X}	K _{зн}	%
1	Урахування у змісті навчання сукупності принципів (загально-дидактичних, виховання, професійного навчання, фізичного виховання та фізичної підготовки.	9,11	18,20	20,91
2	Відповідність змісту навчання особливостям професійної діяльності тренерів-викладачів фізичного виховання	9,44	18,90	21,67
3	Цілеспрямований добір і викладання професійно орієнтованого навчального матеріалу з психологічних і педагогічних дисциплін	8,78	17,60	20,16
4	Ознайомлення з досвідом інноваційного навчання та його впровадження в практику фізичного виховання студентів	8,56	17,10	19,56
5	Налагодження міжпредметних зв'язків методики фізичного виховання з психологічними, педагогічними та іншими дисциплінами	7,67	15,30	17,61

Далі експерти (викладачі) відмічають, що найбільш впливовою психолого-педагогічних умовою є «відповідність змісту навчання особливостям професійної діяльності тренерів-викладачів фізичного виховання» (21,6%), «урахування у змісті загально-дидактичних принципів навчання» (20,9%), «викладання професійно орієнтованого навчального матеріалу» (20,2%), щодо якість підготовки майбутніх тренерів.

Інший фактор (№ 4) спрямовано на використання технологічної професійної підготовки (застосування інноваційних технологій та розвитку педагогічної майстерності тренера» (табл.2 та рис 2).

Таблиця 2.

Порівняльні показники впливу технологічних чинників на якість підготовки майбутніх тренерів серед працівників ЗВО

№	Зміст психолого-педагогічних умов	\bar{X}	$K_{зн}$	%
1	Реалізація диференційованого та індивідуального підходу до студентів	8,67	14,50	16,6
2	Використання у професійно-педагогічній підготовці майбутніх викладачів інтерактивних технологій, ефективних у їхній майбутній професійній діяльності	8,33	13,90	15,95
3	Упровадження в освітній процес інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютерно орієнтованих методів навчання).	9,11	15,20	17,44
4	Організація спільної навчально-дослідної роботи викладачів і майбутніх тренерів-викладачів	8,56	14,30	16,39
5	Проведення педагогічної практики у ЗОШ та ДЮСШ.	8,89	14,80	17,02
6	Динамічне оцінювання та контроль освітнього процесу із застосуванням адекватних форм, методів і засобів	8,67	14,50	16,6

Складові змісту включає використання інтерактивних технологій (16%), упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (17,4%), проведення педагогічної практики у ЗОШ та ДЮСШ (17%), застосуванням адекватних форм, методів і засобів оцінювання успішності (16,6%) у професійно-педагогічній підготовці майбутніх викладачів.

Другим за значимістю виявився фактор № 3 (коефіцієнт значущості 81,9 балів), що характеризує організаційно-проектувальну професійну підготовку у ЗВО і, відповідно, принцип продуктивності освітнього процесу на професійну підготовку майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання (табл. 3, рис.3).

Таблиця 3.

Порівняльні показники впливу організаційно-проектувальних чинників на якість підготовки майбутніх тренерів серед працівників ЗВО

№	Зміст психолого-педагогічних умов	\bar{X}	K_{3H}	%
1	Оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм професійної підготовки	8,11	20,30	24,75
2	Безперервність і наступність дисциплін професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки	8,89	22,20	27,13
3	Можливості проектування індивідуального навчання студентів	7,44	18,60	22,7
4	Спрямування завдань навчальної практики на формування у майбутніх тренерів-викладачів умінь і навичок організації власної інноваційної навчальної діяльності	8,33	20,80	25,42

Цей фактор (3) характеризує «комплексне системно-цільове проектування професійної підготовки», оскільки він забезпечує організаційно-управлінські та проектувальні аспекти професійно-педагогічної підготовки студентів. Слід зазначити, що експерти визначили найбільш впливові педагогічні умови щодо професійної підготовки наступні: «безперервність вивчення дисциплін професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки» (27%), «формування у майбутніх тренерів-викладачів умінь і навичок організації власної інноваційної навчальної діяльності» (25,4%), «оптимальне поєднання загальних, групових та індивідуальних форм професійної підготовки» (24,7%).

Рис.3 Діаграма розподілу організаційно-проектувальних чинників

Фактор №1 (коефіцієнт значущості 80,8 балів), реалізує принцип пріоритетності розвитку особистості майбутнього вчителя та визначає психологічну комфортність освітнього процесу для студентів і викладачів (табл. 4, рис. 4).

Таблиця 4.

Порівняльні показники впливу психологічно-мотиваційних чинників на якість підготовки майбутніх тренерів серед працівників ЗВО

№	Психологічно-мотиваційні чинники	\bar{X}	$K_{зн}$	%
1	Урахування загального культурно-освітнього рівня студентів	7,22	9,00	11,16
2	Задоволення запитів і потреб особистості майбутнього тренера-викладача	7,78	9,70	12,03
3	Поєднання навчальних і виховних впливів, спрямованих на діяльність тренера-викладача у ДЮСШ	8,33	10,40	12,88
4	Активізація навчально-пізнавальної діяльності, залучення студентів до різних складових освітнього процесу	6,78	8,50	10,48
5	Урахування впливу особистості викладача на професійно-педагогічний розвиток студентів	9,11	11,40	14,09
6	Створення на заняттях доброзичливих міжособистісних і групових взаємовідносин, атмосфери співпереживання, співпраці, мотивації успіху; формування позитивного соціально-психологічного клімату в навчальному та педагогічному колективах	8,89	11,10	13,75
7	Орієнтація освітнього процесу на розкриття, розвиток і вдосконалення соціально і професійно важливих якостей майбутнього тренера-викладача.	8,67	10,80	13,41
8	Проведення конкурсів і олімпіад із психологічних і педагогічних дисциплін, що сприяють ознайомленню, сприйняттю й апробації студентами інноваційних підходів до фізичного виховання.	7,89	9,90	12,20

Важливим для дослідження вважаємо включення в цей фактор таких напрямків: «урахування впливу особистості викладача на професійно-педагогічний розвиток студентів» (14 %); «створення на заняттях атмосфери співпереживання, співпраці, мотивації успіху» (13,7%); й «орієнтація освітнього процесу на розкриття, розвиток і вдосконалення соціально і професійно важливих якостей майбутнього тренера- викладача (13,4%), і як наслідок, все це спрямовано на побудову діади «викладач – студент».

Після подальшої перевірки запропонованих психолого-педагогічних умов удосконалення професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання було визначено вплив для кожного фактору від загального відсотку (табл. 5, рис. 5).

Таблиця 5.

Співвідношення вплив базових чинників на якість і ефективність підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання у ЗВО галузі ФКС (за методикою Степанченко, 2016)

№	Психологічні і педагогічні чинники	Кодування	Максимальне значення за комплексом (у балах)	Середнє значення у групі	Коефіцієнти значимості (у балах)	%
1	Психологічно-мотиваційні	1 група	80	64,67	80,84	23,99
2	Змістові	2 група	50	43,56	87,12	25,86
3	Організаційно-проектувальні	3 група	40	32,78	81,95	24,32
4	Технологічні	4 група	60	52,22	87,03	25,83

Фактор «цілеспрямована мотивація студентів і викладачів до навчання та педагогічної діяльності» описує 24 % від загального впливу, «поглиблення змісту професійно спрямованого навчання з освітніх компонентів» та «застосування інноваційних технологій, спрямованих на розвиток педагогічної майстерності викладачів» – 26 %, а «комплексне системне проектування професійної підготовки» – 24,8 %.

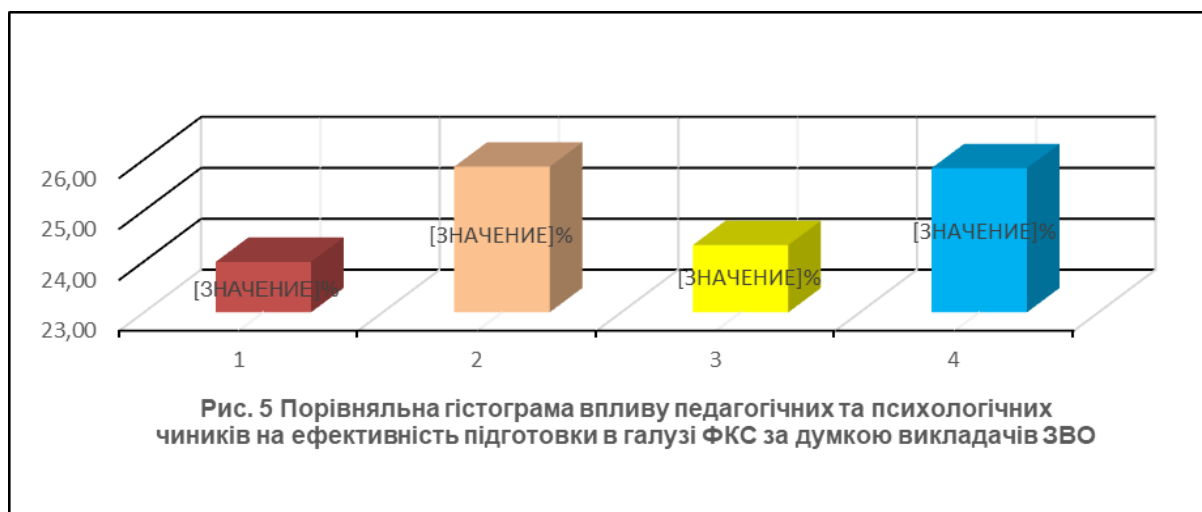

Рис. 5 Порівняльна гістограма впливу педагогічних та психологічних чинників на ефективність підготовки в галузі ФКС за думкою викладачів ЗВО

Ці відсоткові частки визначають рівень впливу психолого-педагогічних умов на якість та ефективність освітнього процесу у ЗВО. Переважання впливу конкретних педагогічних умов має враховуватися під час побудови навчального процесу фахової підготовки, що забезпечує доступність до освітнього середовища та дозволяє кожному студенту проектувати індивідуальну траєкторію за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

1. Вдосконалення професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів фізичного виховання відбувається під впливом складання змісту освітніх компонентів професійної програми та застосуванням інноваційних технологій в освітньому середовищі.

2. Здійснення компетентісно орієнтованої професійної підготовки фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» сприятиме підвищенню ефективності та зростанню якості програмних результатів навчання у вишах.

У перспективі планується вивчення і порівняння динаміки змін рівня професійно-педагогічної діяльності викладачів за оцінкою студентів 1 – 4 курсів за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт».

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Ажиппо, О. Ю. (2012). Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (теоретичний і методичний аспекти). Харків : Цифрова друкарня 1, 423.

Бельський, Я. (2000). Теоретичні і методичні основи підвищення ефективності праці вчителів фізичної культури (автореф. дис... д-ра пед. наук) К., 46.

Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти: затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 14.08.2013 № 1176 [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816.

Давиденко, Д. (2010). Фізична культура і культура здоров'я студентів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. № 2, 65–70.

Денесенко, Н. Г. (2021). Теоретичні і методичні засади формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури (дис. ... доктора пед. наук) Київ, 610.

Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні [Електронний ресурс] : затв. указом Президента України від 22 червня 1994 р. № 334/94. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/334/94>.

Калашнікова, С., Базелюк Н., & Базелюк О. (2023). Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика : монографія. Київ: НАПН України, 255.

Климчук, В. О. (2006). Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. *Практична психологія та соціальна робота*. № 8. 43 – 48.

Клопов, Р. В. (2010). Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту із застосуванням інформаційних технологій: теорія і практика : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 386.

Литвин, А. В. (2014). Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: на допомогу здобувачам наукового ступеня. Львів: СПОЛОМ, 76.

Литвин, А. В. (2016). Проблема обґрунтування педагогічних умов у наукових дослідженнях. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Вип. 44. Вінниця: ТОВ «Планер», 119 – 123.

Матвійчук, Т. В. (2011). Формування і виховання студента як суб'єкта фізичної культури. *«Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Фізична культура»*. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вип. 13, 362–366.

Платонов, В. М. (1994). Про нову концепцію фізичної культури та спорту. Матер. І-ї республ. конф. Луцьк: Надстир'я, 3 – 4.

Степанченко, Н. І. (2017). Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах (дис. ... доктора пед. наук) Вінниця, 629.

Сущенко, Л. П. (2000). Зміст професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту. Проблеми педагогічних технологій: Зб. наук. пр. Волинського державного університету ім. Л.Українки. Луцьк. Вип. 4, 130-137.

Сущенко, Л. П. (2003). Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах (дис. ... доктора пед. наук) Київ, 548.

Тимошенко, О. В. (2008). Оптимізація професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури: монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 420.

Шиян, Б. М., & Вацеба О. М (2008). Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті. Тернопіль: Богдан, 276.

REFERENCES

Ahippo, O. Yu. (2012). Preparation of future physical education teachers for professional activities in general educational institutions (theoretical and methodical aspects). Kharkiv: Digital printing house 1, 423 [in Ukrainian].

Belskyi, Ya. (2000). Theoretical and methodical foundations of increasing the work efficiency of physical education teachers (author's thesis... Dr. Ped. Science) K., 46 [in Ukrainian].

Sectoral concept of development of continuous pedagogical education: approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 14.08.2013 No. 1176 [Electronic resource]. Access mode: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816.

Davydenko, D. (2010). Physical culture and health culture of students. Theory and methodology of physical education and sports. No. 2, 65–70.

Denesenko, N. G. (2021). Theoretical and methodical principles of the formation of professional mobility of future teachers of physical education (dissertation ... doctor of pedagogic sciences) Kyiv, 610 [in Ukrainian].

State program for the development of physical culture and sports in Ukraine [Electronic resource]: signed. by the decree of the President of Ukraine dated June 22, 1994 No. 334/94. Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/334/94>.

Kalashnikova, S., Bazelyuk N., & Bazelyuk O. (2023). Improvement of teaching in higher education: theory and practice: monograph. Kyiv: National Academy of Sciences of Ukraine, 255 [in Ukrainian].

Klymchuk, V. O. (2006). Factor analysis: use in psychological research. Practical Psychology and Social Work. No. 8. 43-48.

Klopov, R. V. (2010). Professional training of future physical education and sports specialists using information technologies: theory and practice: monograph. Zaporizhzhia: ZDU, 386 [in Ukrainian].

Lytvyn, A. V. (2014). Methodological principles of the concept of "pedagogical conditions": for the help of those obtaining a scientific degree. Lviv: SPOLOM, 76 [in Ukrainian].

Lytvyn, A. V. (2016). The problem of substantiating pedagogical conditions in scientific research. Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems. Vol. 44. Vinnytsia: LLC "Planer", 119-123 [in Ukrainian].

Matviychuk, T. V. (2011). Formation and education of a student as a subject of physical culture. "Scientific and pedagogical problems of physical culture. Physical Education". K.: NPU named after M. P. Drahomanov, Vol. 13, 362–366 [in Ukrainian].

Platonov, V. M. (1994). About the new concept of physical culture and sports. Mater. 1st Republic conf. Lutsk: Nadstyrya, 3-4 [in Ukrainian].

Stepanchenko, N. I. (2017). The system of professional training of future teachers of physical education in higher educational institutions (diss. ... doctor of pedagogic sciences) Vinnytsia, 629 [in Ukrainian].

Sushchenko, L. P. (2000). Content of professional training of future specialists in physical education and sports. Problems of pedagogical technologies: Collection. of science Ave. Volyn State University named after L. Ukrainka. Lutsk. Vol. 4, 130-137 [in Ukrainian].

Sushchenko, L. P. (2003). Theoretical and methodological principles of professional training of future specialists in physical education and sports in higher educational institutions (dissertation of the doctor of pedagogic sciences) Kyiv, 548 [in Ukrainian].

Tymoshenko, O. V. (2008). Optimizing the professional training of future physical education teachers: monograph. K.: Publishing house of M. P. Drahomanov NPU, 420 [in Ukrainian].

Shiyan, B. M., & Vaceba, O. M. (2008). Theory and methodology of scientific pedagogical research in physical education and sports. Ternopil: Bohdan, 276 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті визначено вплив провідних чинників (освітні компоненти професійної програми, інноваційні технології, організаційно-управлінські аспекти, психологічно-мотиваційна спрямованість) на якість підготовки висококваліфікованих фахівців галузі фізичної культури і спорту.

Мета – визначити провідні чинники, що впливають на якість і ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання в закладах вищої освіти. Для досягнення мети дослідження були використані методи: аналіз науково-методичної літератури, анкетування, констатуючий експеримент, методи статистичної обробки результатів. Наведені результати найбільш значущих факторів впливу на якість і ефективність підготовки груп № 2, 4 (коефіцієнт значущості 87 балів). Так, група факторів №2 дозволила визначити складові які відображають пріоритетність у складанні змісту освітніх компонентів професійної програми здобувачів освіти (характеризує різноманітні аспекти вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців). Інший фактор (№ 4) спрямовано на використання технологічної професійної підготовки (застосування інноваційних технологій та розвитку педагогічної майстерності тренера). Другим за значимістю виявився фактор № 3 (коефіцієнт значущості 81,9 балів), що характеризує організаційно-проектувальну та організаційно-управлінські аспекти професійної підготовки. Фактор №1 (коефіцієнт значущості 80,8 балів), реалізує принцип пріоритетності розвитку особистості майбутнього вчителя та визначає психологічну комфортність освітнього процесу для студентів і викладачів. Окреслено перспективи подальших досліджень означеної проблеми.

Ключові слова: здобувачі освіти, фізична культура і спорт, майбутні тренери-викладачі.

УДК 378.147:004.7:37.011.3-051

NETWORK TECHNOLOGIES AS A MEANS OF VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE LECTURERS UNDER THE CONDITIONS OF MASTER'S DEGREE**МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ*****Наталія Гарань***

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки вищої школи
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Nataliia Haran

PhD in Pedagogy, Associate Professor
Higher School Pedagogy Department,
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
SHEI «Donbas State Pedagogical University», Ukraine

Єдгар Погосов

здобувач 2 (магістерського) рівня

Edhar Pogosov

applicant of 2 (master's) level

вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: pogosovedo1998@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: pogosovedo1998@gmail.com
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

Лі Ченьсі

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: 694184720@qq.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Li Chenxi

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: 694184720@qq.com
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

ABSTRACT

The article presented continues the series of publications devoted to the study of various aspects of the use of network technologies as a means of vocational training of future lecturers under the conditions of a master's degree. The authors have analyzed scientific and pedagogical articles of researchers from foreign countries and domestic journalistic works on related topics. It is noted that the tasks and prospects of using Internet technologies in the training of future lecturers in the master's degree are an important direction of modern education, which contributes to the improvement of the quality of vocational training and the development of an innovative approach to teaching activities. The authors present some programs that will be useful for creating interactive presentations and educational materials under the conditions of the master's degree. It has been established that online training provides flexibility, accessibility, interactivity, and the opportunity to share experiences, which contributes to more effective and high-quality training of applicants. It has been noted that an important aspect is the real possibility of extended interaction and exchange of experience between applicants, scientific and pedagogical workers, and educational institutions.

The authors have emphasized that network technologies also contribute to personalized learning, and the tasks and prospects of using Internet technologies in the training of future lecturers under the conditions of a master's degree are an important direction of modern education, which contributes to the improvement of the quality of vocational training and the development of an innovative approach to lecturing activities. The conclusion of the article is the opinion that online platforms and tools offer opportunities and numerous advantages for both applicants for higher education and lecturers.

Key words: *educational activities, network technologies, vocational training, educational online platforms, applicant, lecturer, institution of higher education.*

Актуальність теми. Актуальність представленої теми зумовлена тим, що сучасний освітній процес вимагає адаптації до реалій цифрового суспільства. Відповідно до концепції Smart-навчання, викладач закладу вищої освіти повинен створювати необхідні умови для надбання здобувачами власного досвіду та навичок, а не лише транслювати вже готові знання. Використання мережових

технологій дозволяє проводити динамічні інноваційні заняття, створювати інтерактивні завдання, презентації, демонструвати офіційні документи, сторінки Інтернету або відео на дистанційних екранах, що сприяє підвищенню інтересу та поліпшенню концентрації уваги здобувачів.

Про актуальність означеної проблеми зазначається в основних державних освітніх документах, а саме: законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки, Національній доктрині розвитку освіти, Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, Концепції розвитку педагогічної освіти тощо. Отже, в складних умовах воєнних дій на території суверенної України питання використання мережевих технологій під час фахової підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури є своєчасним і злободенним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє зазначити, що проблема використання мережевих технологій в освіті не є новою та знаходиться під постійною увагою дослідників. Деякі площини досліджуваного питання розглянуто в наукових доробках зарубіжних учених. Так, публікація Shwede F. сприяє пролонгованому дискурсу про впровадження метавсесвіту та просуває теоретичні основи для інтеграції технологій в освітні контексти, а ретельний дизайн поданої методології підкреслює достовірність дослідження, забезпечуючи надійність висновків і результатів (Shwede, 2024). Цікавими для нашого наукового пошуку були результати дослідження про впровадження технологій соціальних мереж з точки зору гедоністичної мотивації китайських здобувачів освіти. З цією метою у дослідженні застосовано модель прийняття гедоністичної системи мотивації (HMSAM) до TikTok і додано два інноваційні фактори, а саме: сприйняту нудьгу й особисту інноваційність. За допомогою моделювання структурних рівнянь (SEM) у цьому дослідженні використовувався SmartPLS 4.0.8 для аналізу 246 дійсних відповідей здобувачів китайських університетів за допомогою онлайн-опитування. Результати показали, що модель дослідження була адекватною для прийняття TikTok. Цікавість і сприйнята нудьга значною мірою опосередковували позитивні зв'язки між сприйнятою простотою використання та поведінковими намірами (Deng X., & Yu Z., 2023). Ще одна розглянута нами публікація містила практичний аналіз досвіду використання інструментів соціальних медіа для ефективного навчання, викладання й оцінювання в університетському середовищі Катару (Al-hail, Koc, Fekih, 2023). Групою науковців було здійснено ґрунтовне дослідження, спрямоване на виокремлення й узагальнення ідей, що можуть бути застосовані до цифровізації вищої освіти в поточному та найближчому майбутньому (Alenezi, Wardat, & Akour, 2023). Наукові розвідки Van der Merwe M. спрямовувалися на дослідження викладання спеціалізованої термінології за підтримки мобільного глосарію. Автором проаналізовано, який процес найефективніше вбудує глосарій у структуру викладання та навчання, описано програму, в якій спеціалізована термінологія може викладатися та вивчатися за допомогою багатомовного глосарію. Основні результати включали формалізовану структуру викладання та навчання для інтеграції глосарію в навчальні програми, а також опис учасників і процесів, у висновках було зазначено, що багатомовний глосарій має бути частиною академічного змісту університетської освіти (Van der Merwe, 2024).

Статтю Дурманенко Є., Бартків О. присвячено теоретичним і практичним аспектам підготовки майбутніх педагогів до впровадження інноваційних технологій, що характеризуються новизною, інтерактивністю, оптимальністю та варіативністю. Мета статті полягала у характеристиці змісту професійної підготовки майбутніх педагогів до використання інноваційних технологій. (Дурманенко, Бартків, 2023). Зінов'євою О. розглядалися деякі питання щодо організації самостійної роботи у системі вищої освіти, основну увагу приділено використанню інформаційних технологій, що допомагають організувати самостійну роботу здобувачів більш ефективно (Зінов'єва, 2023).

Отже, актуальність представленого дослідження зумовлена складною ситуацією, пов'язаною із воєнними діями на території суверенної України, медіатизацією освіти та підвищенням вимог до якості фахової підготовки здобувачів в умовах магістратури.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті особливостей використання мережевих технологій під час фахової підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виклики, що постали перед освітньою системою України, внаслідок воєнних дій, триваючих із початку 2022 року, актуалізували необхідність ефективного використання мережевих технологій у закладах вищої освіти. Освітня діяльність була переорієнтована на онлайн формат із максимальним застосуванням різноманітних мережевих додатків, освітніх онлайн ресурсів, застосунків, сервісів і платформ. Переформатування запитів ринку праці, викликали появу нових, підвищених вимог до сучасного фахівця зі сторони роботодавців.

Використання мережевих технологій під час фахової підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти останнім часом набуває все більшого поширення. Мережеві платформи й інструменти пропонують можливості та численні переваги як для здобувачів освіти, так і для викладачів.

Однією з головних переваг мережевих технологій є доступність. Використовуючи онлайн-платформи, освітні заклади можуть надавати матеріали та ресурси здобувачам незалежно від їхнього місцезнаходження. Це особливо важливо в складних реаліях сьогодення, коли внаслідок воєнних дій здобувачі та викладачі можуть знаходитися в різних країнах і різних часових поясах, мати проблеми з електропостачанням і стабільністю інтернету. Мережеві технології вможливають створення гнучких графіків навчання, оскільки учасники освітнього процесу отримують доступ до мережевих платформ, онлайн сервісів, матеріалів дистанційних курсів у будь-який час і в зручному для всіх темпі. Віртуальні класи та засоби відеоконференцій стали незамінними для дистанційного навчання. За допомогою цих платформ здобувачі можуть брати участь у живих лекціях, дискусіях і співпрацювати зі своїми колегами в режимі реального часу. Це сприяє формуванню почуття спільності та взаємодії між здобувачами, незважаючи на вимушену відсутність очного навчання та просторову відстань між ними.

Мережеві технології також сприяють персоналізованому навчанням. Адаптивні навчальні платформи використовують аналітику даних і певні алгоритми, щоб підлаштувати навчальний контент до індивідуальних потреб і

здібностей здобувача. Цей персоналізований підхід гарантує, що здобувачі отримають цільове навчання та підтримку, що покращить як результати навчання, так і якість засвоєння матеріалу.

Онлайн-технології пропонують достатньо велику кількість мультимедійних ресурсів, що дозволяють осучаснити, врізноманітнити та збагатити освітній процес. Викладачі можуть додавати відео у свої курси, вмикати інтерактивне моделювання, проводити гейміфіковані заняття й онлайн-вікторини, щоб створити цікавий і динамічний освітній контент і досвід навчання. Означені ресурси не тільки покращують розуміння здобувачами предмету, але й сприяють активному навчанню та розвитку критичного мислення (Сипченко, Гарань, Пилипенко, 2022). До того ж, онлайн-технології надають освітянам можливість співпрацювати, демонструвати, вивчати та ділитися передовим досвідом. Через навчальні онлайн-спільноти викладачі можуть обмінюватися ідеями, обговорювати стратегії навчання та вчитися один в одного. Це створює новітній науково-освітній простір, підтримуючу мережу професіоналів, зорієнтованих на фахове вдосконалення та впровадження інновацій у сфері освіти.

Одним із важливих аспектів онлайн навчання є можливість використання достатньо великої кількості різноманітних інтерактивних інструментів і ресурсів, як безкоштовних, так і платних. В онлайн форматі викладачі і здобувачі можуть отримувати доступ до дистанційних курсів, відеолекцій, презентацій, електронних підручників, посібників, інтерактивних завдань та інших засобів навчання. Вищеперелічене сприяє створенню сучасного та привабливого освітнього середовища, що протегує зацікавленість, активну роботу здобувачів, формуванню лідерських якостей, розвитку «soft skills», професійно значущих «hard skills» і глибшому засвоєнню матеріалу (Haran, Chenxi Li, Miaofeng Liang, 2024).

Уважаємо за необхідне зауважити, що онлайн-технології пропонують безліч переваг, але важливо переконатися, що їх використання здійснюється продумано й ефективно. Забезпечення навчання та підтримки як здобувачів, так і викладачів має вирішальне значення для максимізації бонусів онлайн-технологій у професійній підготовці майбутніх педагогів. У реаліях сьогодення використання онлайн технологій під час професійної підготовки майбутніх педагогів є не лише важливим, а й ефективним інструментом, онлайн навчання надає широкий спектр можливостей, що значною мірою сприяють покращенню якості освіти, підвищенню рівня знань і професійних навичок. Основні переваги використання онлайн технологій представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Основні переваги використання онлайн технологій в освітньому процесі

На нашу думку, ще однією важливою площиною є реальна можливість розширеної взаємодії та обміну досвідом між здобувачами, науково-педагогічними працівниками й освітніми закладами. Онлайн платформи дозволяють здобувачам спілкуватися та обговорювати матеріали з викладачами, відвідувати та проводити гостьові лекції, відкриті заняття, науково-практичні заходи, як синхронно, так і асинхронно, переглядаючи запис події. Це сприяє формуванню розширеного, активного та взаємодіючого освітнього середовища, де кожен учасник може зробити свій внесок, збагатитися досвідом, отримати фідбек, рекомендації і поради, неупереджену оцінку та слухні зауваження інших.

Нарешті, використання онлайн технологій дозволяє викладачеві ефективніше оцінювати рівень знань здобувачів та їх навчальні досягнення. За допомогою онлайн тестування, аналізу даних та інших засобів оцінки, викладачі можуть більш точно визначити прогрес та потреби здобувачів, а також вносити своєчасні зміни, адаптувати освітню програму та змістове наповнення дисциплін, відповідно до отриманих результатів. Це особливо корисно саме для майбутніх педагогів, які можуть знаходити індивідуальні підходи до навчання та коригувати програму під свої потреби та інтереси.

Важливим аспектом представленої теми є питання підготовки викладача до використання мережевих технологій під час проведення всіх видів і форм занять в умовах магістратури. З появою дистанційної освіти, онлайн-навчання, широких можливостей для проведення занять у віртуальному форматі, викладачі стикаються з необхідністю дібрати й освоїти нові інструменти та методи, щоб ефективно передавати зміст тем дисципліни здобувачам.

Першим кроком у підготовці викладача до використання онлайн-технологій є ознайомлення з існуючими платформами та програмним забезпеченням, призначеними для проведення віртуальних занять. Це можуть

бути такі платформи, як Zoom, Microsoft Teams, Google Meet та інші. Викладач повинен вивчити функціонал кожної платформи, навчитися створювати та керувати віртуальними кімнатами, запрошувати здобувачів, передавати презентації, записувати відеолекції, проводити інтерактивні роботи, такі як голосування та опитування.

Другим кроком у підготовці викладача є освоєння спеціальних інструментів і програм для створення інтерактивних презентацій та навчальних матеріалів. Серед таких програм можна виділити PowerPoint, Prezi, Nearpod та інші. Викладач повинен навчитися створювати презентації з використанням анімації та мультимедійних елементів, додавати інтерактивні деталі з питаннями та завданнями для перевірки розуміння або засвоєння матеріалу здобувачами, а також вміти ефективно використовувати вбудовані інструменти для зворотного зв'язку, надання посилань тощо.

Вважаємо за доцільне представити деякі програми, що можна використовувати для створення інтерактивних презентацій і навчальних матеріалів в умовах магістратури (Таблиця 1).

Таблиця 1. Програми для створення інтерактивних презентацій і навчальних матеріалів

	<p>SlideDog допомагає об'єднати різні частини матеріалу в послідовну та візуально привабливу презентацію. Він підтримує майже всі типи форматів файлів і медіафайлів, дозволяючи відкривати слайди з відео, графікою, анімацією та переходами. SlideDog також пропонує потужні інтерактивні елементи, такі як спеціальні опитування або живий чат для спілкування з аудиторією</p>	<p>https://slidedog.en.softonic.com/</p>
	<p>Canva є одним із найпопулярніших графічних інструментів. Хоча він не має розширених інтерактивних функцій, Canva надає велику бібліотеку вмісту, доступ до графіки та попередньо розроблених тем слайдів.</p>	<p>https://www.canva.com/</p>
	<p>Prezi онлайн-сервіс, розроблений для інтерактивних презентацій віддалено. Це динамічна платформа для створення й обміну захоплюючими презентаціями або відео.</p>	<p>https://prezi.com/</p>
	<p>LearningApps онлайн конструктор, що дозволяє створювати інтерактивні завдання (тести, кросворди, вікторини та багато іншого). Також на сайті наявна бібліотека готових завдань, створених користувачами.</p>	<p>https://learningapps.org</p>
	<p>Baamboozle надає змогу створити завдання в інтерактивній формі та залучити здобувачів до виконання завдань у формі вікторини чи змагання, що, безумовно, мотивує та значно покращує засвоєння матеріалу</p>	<p>https://www.baamboozle.com</p>

	<p>HP5 онлайн-сервіс, за допомогою якого можна створювати різноманітні інтерактивні вправи. Містить 42 шаблони завдань, що дає змогу викладачеві організувати як індивідуальну, так і командну роботу на різних етапах заняття.</p> <p>Контент H5P адаптивний, підходить для перегляду на комп'ютерах, смартфонах і планшетах.</p>	https://h5p.org
---	--	---

Третім кроком у підготовці викладача є оволодіння методами організації ефективної комунікації у віртуальному середовищі. На відміну від традиційних занять, віртуальні лекції та практичні заняття вимагають чіткої та структурованої комунікації, щоб здобувачі могли ефективно засвоювати матеріал, відповідати або ставити запитання. Викладач повинен опанувати навички використання функцій чату та спілкування в реальному часі, а також вміти активно включати студентів у дискусії та групові завдання.

Четвертим кроком у підготовці викладача є усвідомлення необхідності адаптації навчального матеріалу для онлайн або дистанційного формату навчання. Віртуальні заняття вимагають більш короткої та чіткої передачі інформації, щоб не викликати у здобувачів втоми та підтримувати їхню увагу впродовж усього заняття. Викладач повинен навчитися адаптувати свій навчальний матеріал під формат онлайн-навчання, роблячи його більш інтерактивним, візуально привабливим і доступним для здобувачів.

І, нарешті, п'ятий крок у підготовці викладача, полягає у проведенні практичних занять та отриманні своєчасного фідбеку від здобувачів. Він допоможе викладачеві оцінити ефективність своїх методів, виправити помилки та покращити свої навички. Викладач має бути готовим до того, що процес адаптації може зайняти деякий час, і бути відкритим до нових ідей та підходів, щоб зробити онлайн-навчання максимально результативним (Гарань, Замороцька, Колесник, 2023).

Таким чином, підготовка викладача до використання онлайн технологій під час проведення лекцій і практичних занять в університеті потребує вивчення не лише технічних аспектів, а й розвитку комунікативних навичок. За наявності високого рівня підготовки та вмотивованого бажання, викладачі зможуть успішно здійснювати навчання в онлайн-форматі та забезпечувати отримання знань, формування вмінь і навичок здобувачів на високому рівні. А використання мережевих технологій під час професійної підготовки майбутніх педагогів в сучасних умовах є невід'ємною та важливою складовою частиною освітнього процесу. Онлайн навчання надає гнучкість, доступність, інтерактивність та можливість обміну досвідом, що сприяє більш ефективному та якісному навчанню здобувачів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання технологій інтернету для підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури відкриває перед освітою України широкі перспективи та можливості. Новітні технології та медіа ресурси дозволяють здобувачам швидко отримувати доступ до актуальної інформації, дистанційно спілкуватися з викладачами, длучатися до освітніх заходів і проєктів. Завдяки сучасним

інтернет технологіям магістранти можуть створювати та розвивати власні освітні проєкти, проводити науково-дослідну діяльність, навіть перебуваючи за межами освітнього закладу, що сприятиме не лише підвищенню якості освіти, а й стимулюватиме розвиток креативного мислення, спонукатиме до прийняття нестандартних рішень і створення оригінальних розробок, творчому підходу до майбутньої професійної діяльності. Однак важливо пам'ятати, що використання мережевих технологій потребує уважного добору та критичного осмислення інформації. Майбутні фахівці повинні вміти адекватно оцінювати та фільтрувати отримані знання, щоб не приймати хибну або недостовірну інформацію за істину. Таким чином, завдання та перспективи використання технологій інтернету при підготовці майбутніх викладачів у магістратурі є важливим напрямом сучасної освіти, що сприяє підвищенню якості професійної підготовки та розвитку інноваційного підходу до викладацької діяльності. У представленій статті висвітлено лише деякі аспекти проблеми використання мережевих технологій як засобу фахової підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури. Подальшого вивчення та висвітлення потребують питання підготовки педагогів до використання штучного інтелекту, створення оптимальних умов у межах закладу з метою ефективного використання подібних ресурсів для розвитку професійно значущих якостей здобувачів в умовах магістратури.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Alenezi M. (2023). Digital learning and digital institution in higher education. *Education Sciences*, 13(1), Pp. 88. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/1/88>

Alenezi M., Wardat S., & Akour M. (2023). The need of integrating digital education in higher education: Challenges and opportunities. *Sustainability*, 15(6), Pp. 4782.

Al-hail M. A., Koc M. & Fekih Z. M. (2023). Exploring Digital Learning Opportunities and Challenges in Higher Education Institutes: Stakeholder Analysis on the Use of Social Media Tools for Effective Learning-Teaching-Assessment in a University Setting in Qatar. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4747510

Deng X. & Yu Z. (2023). An extended hedonic motivation adoption model of TikTok in higher education. *Education and Information Technologies*, 28(10), Pp. 13595-13617. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-11749-x>

Haran N., Chenxi Li & Miaofeng Liang (2024). Formation of leadership qualities of future teachers by means of media resources. Лідерство і обдарованість: сучасний науковий дискурс і освітня практика : матеріали конференції (Київ, 14–19.02.2024), 277-279.

Shwedeh F. (2024). Harnessing digital issue in adopting metaverse technology in higher education institutions: *Evidence from the United Arab Emirates. International Journal of Data and Network Science*, 8 (1). Pp. 489-504. URL: <https://cutt.ly/Hw0veYcU>

Van der Merwe M. (2024). Teaching and learning specialized terminology with a mobile glossary in higher education. *Focus on ELT Journal*, 6 (1), Pp. 41–57. URL: <https://doi.org/10.14744/felt.6.1.4>

Гарань Н., Замороцька В., & Колесник К. (2023). Розвиток «soft skills»

студентської молоді у закладі вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 1 (103), 23-32.

Дурманенко Є., Бартків О., Дурманенко О. (2023). Підготовка майбутніх педагогів до використання інноваційних технологій в освітньому процесі. *Інноваційна педагогіка*. 62. (1). URL: <http://surl.li/siwur>

Зінов'єва О. (2023). Організація самостійної роботи студентів на базі використання інформаційних технологій. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти*: зб. Наук.-метод. праць ТДАТУ. 26. 97-102.

Сипченко О., Гарань Н. & Пилипенко В. (2022) Дисемінація онлайн-ресурсів в освітній процес в умовах воєнного часу. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2 (102), 26–35. URL: <http://surl.li/siwyu>

REFERENCES

Alenezi M. (2023). Digital learning and digital institution in higher education. *Education Sciences*, 13(1), Pp. 88. URL: <https://www.mdpi.com/2227-7102/13/1/88>

Alenezi M., Wardat S., & Akour M. (2023). The need of integrating digital education in higher education: Challenges and opportunities. *Sustainability*, 15(6), Pp. 4782.

Al-hail M. A., Koc M. & Fekih Z. M. (2023). Exploring Digital Learning Opportunities and Challenges in Higher Education Institutes: Stakeholder Analysis on the Use of Social Media Tools for Effective Learning-Teaching-Assessment in a University Setting in Qatar. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4747510

Deng X. & Yu Z. (2023). An extended hedonic motivation adoption model of TikTok in higher education. *Education and Information Technologies*, 28(10), Pp. 13595-13617. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-023-11749-x>

Haran N., Chenxi Li & Miaofeng Liang (2024). Formation of leadership qualities of future teachers by means of media resources. *Liderstvo i obdarovanost: suchasnyi naukovyi dyskurs i osvithnia praktyka : materialy konferentsii* (Kyiv, 14–19.02.2024), 277-279. [in Ukrainian].

Shwedeh F. (2024). Harnessing digital issue in adopting metaverse technology in higher education institutions: *Evidence from the United Arab Emirates. International Journal of Data and Network Science*, 8 (1). Pp. 489-504. URL: <https://cutt.ly/Hw0veYcU>

Van der Merwe M. (2024). Teaching and learning specialized terminology with a mobile glossary in higher education. *Focus on ELT Journal*, 6 (1), Pp. 41–57. URL: <https://doi.org/10.14744/felt.6.1.4>

Haran N., Zamorotska V., & Kolesnyk K. (2023). Rozvytok «soft skills» studentskoï molodi u zakladi vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*, 1 (103), 23-32. [in Ukrainian].

Durmanenko Ye., Bartkiv O., Durmanenko O. (2023). Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii v osvitnomu protsesi. *Innovatsiina pedahohika*. 62. (1). URL: <http://surl.li/siwur> [in Ukrainian].

Zinovieva O. (2023). Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv na bazi vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii. *Udoskonalennia osvitno-vykhovnoho protsesu v zakladi vyshchoi osvity*: zb. Nauk.-metod. prats TДАТУ. 26. 97-102. [in Ukrainian].

Sypchenko, O., Haran, N. & Pylypenko, V. (2022) Dyseminatsiia onlain-resursiv v osvितnii protses v umovakh voiennoho chasu *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*: zb. nauk. prats / za zah. red. d-ra ped. nauk, 2(102), 26–35. URL: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/274869> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Представлена стаття продовжує цикл публікацій, присвячених дослідженню різних аспектів використання мережевих технологій як засобу фахової підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури. Авторами проаналізовано науково-педагогічні статті дослідників із зарубіжних країн, вітчизняні публіцистичні праці дотичних тем. Зауважено, що завдання та перспективи використання технологій інтернету при підготовці майбутніх викладачів у магістратурі є важливим напрямом сучасної освіти, що сприяє підвищенню якості професійної підготовки та розвитку інноваційного підходу до викладацької діяльності. Авторами представлено деякі програми, що стануть у нагоді для створення інтерактивних презентацій і навчальних матеріалів в умовах магістратури. Встановлено, що онлайн навчання надає гнучкість, доступність, інтерактивність та можливість обміну досвідом, що сприяє більш ефективному та якісному навчанню здобувачів. Зазначено, що важливим аспектом є реальна можливість розширеної взаємодії та обміну досвідом між здобувачами, науково-педагогічними працівниками й освітніми закладами.

Авторами наголошено на тому, що мережеві технології також сприяють персоналізованому навчанню, а завдання та перспективи використання технологій інтернету при підготовці майбутніх викладачів у магістратурі є важливим напрямом сучасної освіти, що сприяє підвищенню якості професійної підготовки та розвитку інноваційного підходу до викладацької діяльності. Підсумком статті є думка про те, що, мережеві платформи й інструменти пропонують можливості та численні переваги як для здобувачів освіти, так і для викладачів.

***Ключові слова:** освітня діяльність, мережеві технології, професійна підготовка, освітні онлайн платформи, здобувач, викладач, заклад вищої освіти*

УДК 378.147:37.011.3-051:005.336.6

ENSURING THE MOTIVATION OF MASTERS OF HIGHER EDUCATION PEDAGOGY THROUGH FILLING THE CONTENT OF TRAINING WITH SPECIAL IMAGE-ORIENTED KNOWLEDGE AS A CONDITION FOR THE EFFECTIVE FORMATION OF PROFESSIONAL IMAGE

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВМОТИВОВАНОСТІ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЧЕРЕЗ НАПОВНЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИМИ ІМІДЖЕЗОРІЄНТОВАНИМИ ЗНАННЯМИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ

Артем Коркішко

кандидат педагогічних наук, доцент,

Artem Korkishko

Ph.D.in Pedagogy, Associate Professor,

E-mail: korkishko.a.b@gmail.com
ORCID 0000-0002-4821-1312
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

E-mail: korkishko.a.b@gmail.com
ORCID 0000-0002-4821-1312
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The article reveals the theoretical aspects and essential characteristics of the pedagogical condition "ensuring the motivation of masters of the School of Social Work to form a professional image by filling the content of training with special image-oriented knowledge". It has been found that motivation is the core of personality, around which such mechanisms as orientation, value orientations, attitudes, social expectations, emotions and other psychological characteristics are concentrated; the driving force of the educational process of forming the professional image of future teachers. The emphasis is placed on the fact that the motivation of educational activity is always complex, combining both internal and external, positive and negative, cognitive and social motives, and its structure develops and changes in the course of educational activity. It has been found that the general content of the development of learning motivation of PSP masters is to transfer students from the levels of negative and indifferent attitude to their own professional image to an effective, conscious, responsible, i.e. positive one, where the object of formation is all components of the motivational sphere and all aspects of the ability and desire to learn. It is emphasized that the system of knowledge that is part of the content of professional training of masters of the PES should include the unity of scientific and theoretical (knowledge about the essence, goals, attributes, structural components, criteria, typology and functions of professional image, etc; management of image-forming information, perceptions of oneself in the professional environment; building an image in accordance with the real conditions of professional activity; mastering the methods of choosing the optimal means of creating an image, etc. It is concluded that ensuring positive motivation to form a professional image should be a basic condition for ensuring the effectiveness of this process.

Key words: *motivation, professional image, masters of higher education pedagogy, image-oriented knowledge, pedagogical condition.*

Актуальність теми. Соціально-економічний розвиток України на сучасному етапі та інтеграція освіти до міжнародного освітянського товариства посилюють вимоги до якості підготовки майбутнього викладача. Говорячи про якість вищої освіти, необхідно акцентувати на проектуванні змісту освітнього процесу, розрахованого на підвищення ефективності освіти, активізацію навчально-пізнавальної діяльності магістрів (спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки), на все, що сприятиме формуванню професійного іміджу. Зазначимо, що необхідність формування професійного іміджу викладачів у сучасних політичних, соціальних та економічних умовах постає досить гостро. Це пов'язано з бурхливими змінами у сучасній системі освіти, зростаючою конкуренцією та вимогами ринку праці до працівників цієї професії.

Зклади вищої освіти очікують педагога, який не лише знає свій предмет, а й здатний організувати освітній процес, володіє комунікативними вміннями, позитивно ставиться до роботи, надає педагогічної підтримки для розвитку та

самовдосконалення особистості молодшої людини в умовах демократизації та гуманізації освіти, за яких відбувається максимальне поєднання особистісних, суспільних і державних інтересів, тобто педагог є ключовим чинником запоруки успішного розвитку суспільства.

Отже, зазначені вимоги викликають нагальну потребу в мотивації майбутніх викладачів до формування професійного іміджу, який є одним з основних чинників ефективної та успішної діяльності та сприяє молодій людині стати не лише висококваліфікованим спеціалістом, а й творцем культури з творчою уявою, креативними здібностями та продуктивним інтелектом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мотивів складна й багатогранна, її вивченням займалися О. Бабакіна, З. Баженок, В. Гулеватий, А. Маркова, О. Молчанюк та інші видатні вчені. Аналіз наукової літератури свідчить про інтерес сучасних науковців, дослідників, освітян до проблеми вмотивованості магістрів до формування професійного іміджу. Її дослідженню присвятили увагу О. Антонова, В. Бозаджієв, О. Дубасенюк, С. Ісенко, О. Каленюк, М. Лук'янова, І. Меліхова, О. Миськів, В. Олексенко, Т. Семенюк, М. Яковлева та ін.

Останні десятиліття в науковій літературі багато уваги приділяється питанням, які пов'язані з формуванням професійного іміджу майбутніх педагогів, бо поняття імідж тісно переплітається з проблемами виховання, навчання, формування особистості, а також особистісного та професійного самовдосконалення. Різні аспекти зазначеної проблеми знайшли своє відображення в роботах Н. Гайдук, Т. Гнезділової, О. Ковальової, Л. Ковальчук, М. Навроцької, Г. Почепцова, Н. Савченко, О. Язловецької та ін.

Окрім того, низкою дисертаційних праць останніх десятиліть визначено різні аспекти формування іміджу фахівців педагогічних спеціальностей: майбутнього вчителя технологій (В. Бондаренко), студентів мистецьких спеціальностей (Ю. Дзядевич), майбутніх викладачів вищої школи (В. Ісаченко), учителя (А. Калюжний), сучасного педагога (А. Кононенко), викладача іноземних мов (Н. Прус), учителів початкових класів (Г. Бриль, І. Размолодчикова), майбутніх учителів філологічних спеціальностей (М. Сперанська-Скарга) та ін.

Зазначимо, що аналіз наукової літератури вказує на певну фрагментарність досліджень професійного іміджу магістрів педагогіки вищої школи (далі ПВШ), лише поодинокі розробки вчених містять певні напрацювання, що є цінними для нашої роботи та надали підстави визначити деякі аспекти зазначеної проблеми.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою даної статті є розкриття теоретичних аспектів та сутнісної характеристики педагогічної умови «забезпечення вмотивованості магістрів ПВШ до формування професійного іміджу через наповнення змісту навчання спеціальними іміджезорієнтованими знаннями».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В освітньому процесі закладу вищої освіти (далі ЗВО) цілеспрямовано створюються педагогічні умови формування конкурентно-спроможного, компетентного, мобільного на ринку праці фахівця. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає можливість зазначити, що однією

з провідних педагогічних умов є забезпечення вмотивованості магістрів педагогіки вищої школи (далі – ПВШ) до формування професійного іміджу через наповнення змісту навчання спеціальними іміджезорієнтованими знаннями. Дослідження показало, що мотивація – це рушійна сила освітнього процесу формування професійного іміджу майбутніх педагогів, тому що успіх будь-якої діяльності значною мірою залежить саме від неї.

Серед психологічних чинників, що впливають на процес і результат професійного становлення майбутніх педагогів, є мотиви. Цей термін походить від французького «*motif*» і означає «спонукання». Мотивація – широке поняття, під яким розуміють спрямованість активності особистості.

У психолого-педагогічній науці мотивацію розглядають як: цілеспрямоване спонукання; процес спонукання, реалізації до дії й у поведінці, емоціях, інстинктах; внутрішню причину дії й поведінки людини (Бабакіна, Молчанюк, 2013).

Узагальнюючи наукові підходи до розгляду цієї проблеми, зазначимо, що мотивація є стрижнем особистості, навколо якого концентруються такі її механізми, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, домагання, емоції, вольові якості та інші психологічні характеристики. Відмітимо, що основна функція мотивації – саморегуляція активності людини на окремих фазах діяльності, передусім до і після виконання дії (Миرونчук, 2018).

Важливо розуміти, які мотиви спонукають майбутніх педагогів створювати власний професійний імідж, як змінюються вони у студентів протягом навчання, які чинники впливають на формування позитивного іміджу.

Загальновідомо, що мотивація залежить не лише від мотивів особистості, але й від ситуативних чинників (вплив оточення, специфіка діяльності й ситуації тощо). Серед мотивів особистості, що сприяють підвищенню професійної кваліфікації сучасного педагога, є і мотиви зміни його іміджу. З позицій М. Сперанської-Скарги, ситуативний характер чинників свідчить про їхню мінливість і динамічність, що дозволяє впливати на них та створювати педагогічно доцільні чинники, необхідні для досягнення конкретної педагогічної професійної мети (Сперанська-Скарга, 2011).

Різниця між тими, хто досяг успіху, та тими, хто не зміг, полягає не в таланті, а в наполегливості, яка проявляється через мотивацію (Jefkins, 1992). Доведено, підкреслює Г. Беленька (Беленька, 2009), що була виявлена суттєва закономірність: «сильні» і «слабкі» студенти відрізняються не за рівнем інтелекту, а за силою, якістю і типом мотивації навчальної діяльності. Для сильних студентів характерною є внутрішня мотивація: вони прагнуть опанувати професійними знаннями на високому рівні, орієнтуються на отримання міцних професійних знань і практичних умінь, зокрема щодо формування професійного іміджу. Внутрішня мотивація спонукає до дій, підтримує людину у хвилини подолання труднощів та невдач, це «мрія – самореалізація, ідеї – творчість, самоствердження – впевненість, потрібність – особисте зростання, потреба у спілкуванні» (Олексенко, 2015). Щодо слабких студентів, то мотиви їхньої навчальної діяльності в основному зовнішні, ситуативні: для них важливим є уникнути покарання за погане навчання, осуду з боку сокурсників, викладачів, не позбутися стипендії тощо.

Отже, під мотивацією зазвичай розуміють сукупність спонукань до діяльності, а будь-яка діяльність починається з потреб, які в певних умовах забезпечують природне й духовне життя та розвиток особистості, служать джерелом активності.

Провідними серед мотивів, які спонукають людину створювати власний імідж, є психологічні та прагматичні. Дослідники проблем психології іміджу (В. Бозаджиєв, С. Ісенко, В. Олексенко та ін.) пояснюють, що залежно від переважального типу мотивації виокремлюють імідж: психологічний – імідж, зорієнтований на самовідчуття і самооцінку, в основі якого лежить особиста інтуїція; прагматичний – імідж, зорієнтований на сприйняття – для більш ефективного соціального впливу й досягнення зовнішньої мети, у його основі лежать знання і досвід (Олексенко, 2015). Отже, мотивація на універсальний тип є найбільш оптимальною в професійній діяльності магістрів ПВШ, оскільки саме в такому випадку фахівець отримуватиме задоволення від своєї професії, успішно виконуватиме завдання вищої школи.

У педагогічній діяльності потреба формування професійного іміджу виникає завдяки бажанню бути не просто педагогом, а професіоналом, майстром своєї справи. Така потреба мобілізує здобувача, допомагає бути активним і цілеспрямованим, розуміти значення освітньої діяльності, тобто виконує функцію передумови професійної діяльності. Важливо, щоб магістри ПВШ доходили висновку щодо прямої залежності успіху від своїх особистісних якостей (ерудиції, вмільості, характеру, зовнішнього вигляду тощо), усвідомлювали необхідність подальшого розвитку, вдосконалення. Отже, потреба в удосконаленні професійної діяльності має стати для студентів усвідомленою мотивацією, перетвореною на провідну.

У педагогічній практиці, можливі різні шляхи становлення мотивації педагога, зокрема щодо формування професійного іміджу. В одних випадках її становлення відбувається, коли магістри бачать творчу працю викладачів, стиль життя ЗВО загалом, критичні зауваження та вимоги педагогів до студентів у ході навчально-виховної діяльності тощо.

В інших випадках мотивація щодо формування професійного іміджу виникає як наслідок низки соціальних якостей особистості магістрів: працелюбність, уважне ставлення до професійних обов'язків, творчий підхід у роботі, дисциплінованість, самостійність, авторитетність, енергійність, відповідальність тощо. Мотивацією може служити й прагнення отримати високий бал у навчанні, похвалу від викладачів і керівництва, нагороди, статус в академічній групі, стати конкурентоспроможним на ринку праці тощо.

У межах дослідження важливою є думка науковців щодо навчальної мотивації, яка визначається самою освітньою системою, освітніми закладами, де здійснюється навчальна діяльність, організацією педагогічного процесу, суб'єктивними характеристиками учня (студента) (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, взаємодія з іншими учасниками навчально-виховного процесу), суб'єктивними особливостями педагога, зокрема характером ставлення до школяра (студента), специфікою навчального предмета (Коркішко, 2018).

Крім того, необхідно зробити акцент на тому, що мотивація навчальної діяльності завжди має складний, комплексний характер, поєднує і внутрішні, і

зовнішні, позитивні і негативні, пізнавальні і соціальні мотиви, а її структура розвивається, змінюється в ході освітньої діяльності. Сучасні дослідники І. Меліхова, М. Яковлева та ін. зазначають, що перший компонент є «гедонічним» складником мотивації, інші три – цільовими. Крім того, перший і другий визначають спрямованість особистості на саму діяльність (її процес і результат), стаючи внутрішніми щодо неї, а третій і четвертий фіксують зовнішні (негативні та позитивні щодо діяльності) чинники впливу (Меліхова, Яковлева, 2009).

Відтак, мотивація стає фундаментом для формування професійного іміджу, визначає усвідомленість студента та показує цілі для активної діяльності, стаючи основою індивідуальної й соціальної поведінки, сприяючи формуванню професійного самовизначення та задоволеності певною освітньою діяльністю. Результативність формування професійного іміджу підвищується при певній мотивації. Чим більше вмотивовані магістри, тим більше освітня діяльність результативна й оптимальна, зокрема й навчальна діяльність.

Зазначимо, що проблемам професійного становлення, формування фахової компетентності та професіоналізму, набуття професійної освіти передбачає не лише вмотивованість на оволодіння системою знань та способами діяльності, важливого значення набуває: здатність яскраво та переконливо виражати свої почуття, володіти прийомами впливу на аудиторію, умінням керувати своїм психофізичним апаратом і творчим самопочуттям для успішної організації спілкування та взаємодії зі студентами.

Отже, професійна діяльність магістра ПВШ вимагає не тільки певної мотивації, високої інформованості, ерудиції, загальної культури та педагогічної майстерності, а й глибоких знань.

Звертаючись до розуміння сутності поняття «знання», О. Антонова зазначає, що воно має кілька смислових відтінків: може означати і результат наукового пізнання, і предмет засвоєння; можна розглядати в широкому (комплекс теоретичних і практичних знань та вміння застосовувати їх у різних сферах діяльності) та вузькому (понятійно-фактичний складник навчального матеріалу, який включає взаємопов'язані факти, закономірності, теорії, узагальнення, терміни) розумінні; за повнотою, глибиною та всеосяжністю охоплення об'єкта пізнання – емпіричні (факти, одержані безпосередньо із спостережень та експериментальної діяльності, тобто з практичного досвіду) та теоретичні (відображає об'єкт з боку його зв'язків і закономірностей, що одержані не лише з досвіду, але й шляхом абстрактного мислення) (Антонова, 2004).

На наш погляд, формування професійного іміджу неможливе без спеціальних знань основ іміджелогії. Ці знання забезпечують успіх у подальшій професійній діяльності та є необхідними для оволодіння професією. Вони становлять цілісну систему відомостей, накопичених упродовж усього періоду розвитку психолого-педагогічної науки. Це результат пізнання явищ та процесів педагогічної дійсності, законів та закономірностей розвитку, виховання та навчання людини протягом життя; адекватне відображення у свідомості педагогічної дійсності у вигляді уявлень, понять, суджень, теорій; володіння ними та вміння діяти на їх основі. Отже, спеціальні знання основ іміджелогії – один із елементів формування професійного іміджу магістра ПВШ.

Зазначимо, що невід'ємними якостями справжніх знань є їхня

систематичність, усвідомленість, осмисленість. Знання як складник світогляду магістра ПВШ значною мірою визначають його ставлення до педагогічної дійсності, моральні погляди та переконання, вольові риси особистості, характер тощо. Вони є одним із джерел нахилів та інтересів студента, необхідною умовою розвитку його професійних здібностей й обдарувань (Гончаренко, 1997).

Результатом наукового аналізу став висновок про те, що система знань, яка входить до змісту професійної підготовки магістрів ПВШ, має включати єдність науково-теоретичних та практичних знань у контексті формування професійного іміджу. Науково-теоретичні містять: знання про сутність, цілі, атрибути, структурні компоненти, критерії, типологію та функції професійного іміджу, інструментарій утворювання; технології самопрезентації, ефективне їх використання та усвідомлення ролі іміджу в процесі майбутньої професійної діяльності тощо. Практичні знання включають: оволодіння формами, методами, прийомами та засобами формування професійного іміджу; управління іміджеформувальною інформацією, уявленнями про себе в професійному середовищі; будівництва іміджу відповідно до реальних умов професійної діяльності, статусом, кар'єрними та професійними цілями; оволодіння способами управління увагою, враженням і оцінками реального та власного іміджевого потенціалу, вибору оптимальних засобів створення іміджу, ефективних способів і тактик самопрезентації тощо.

У контексті означеної проблеми набуває вагомого значення рівень сформованості фахових знань. Вони необхідні майбутньому спеціалісту для успішного виконання професійних завдань та, відповідно, для формування професійного іміджу.

Дослідники О. Антонова, О. Дубасенюк, Т. Семенюк підкреслюють, що процес підготовки майбутніх педагогів при засвоєнні гуманітарних знань проходить у три етапи: на першому здійснюється засвоєння загальнотеоретичних знань, що охоплює студентів 1 і 2 курсів (бакалаври), на другому – засвоєння фахових (професійних і психолого-педагогічних) знань, що здійснюється на 3 і 4 курсах (бакалаври), а на третьому етапі, у процесі засвоєння методичних знань, що відповідає 5 курсу (магістри) навчання, закріплюються фахові знання та виробляється готовність студентів до майбутньої професії (Дубасенюк, Семенюк, Антонова 2003).

Отже, фахові знання займають центральне місце в базі знань магістра ПВШ, сприяють закладанню теоретичних основ професійного іміджу, які він здобуває під час вивчення фундаментальних і спеціальних дисциплін, що безпосередньо відповідають його професійним запитам; забезпеченню позитивної мотивації щодо формування професійного іміджу в освітньому процесі ЗВО.

Під час освітньої діяльності з формування професійного іміджу в навчальний та позанавчальний час необхідно реалізовувати такі завдання, що сприятимуть збагаченню змісту навчання фаховими знаннями та мотивують студентів створювати свій педагогічний імідж: ознайомлення з сутністю професійного іміджу викладача як передумови ефективної діяльності, його функціями, видами (типами), особистісними та професійними якостями, що забезпечують успішність впливу на суб'єкт педагогічного процесу; підвищення професійної компетентності в галузі сучасних досягнень педагогіки, педагогічної акмеології, іміджелогії; визначення оптимальних засобів і напрямів

професійного зростання, кар'єри, іміджу сучасного педагога; розвиток професійно значущих та особистісних якостей майбутніх фахівців, що веде до зростання професійного статусу, авторитету, репутації, престижу, іміджу; становлення та покращення педагогічної техніки (уміння керувати власним станом і взаємодіяти з особистістю й колективом у педагогічному процесі) магістрів ПВШ у контексті формування професійного іміджу; формування навичок свідомого використання іміджевих характеристик у різних сферах життєдіяльності; вивчення й оволодіння прийомами, методами психолого-педагогічного впливу та переконання на людей у процесі іміджестворювальної діяльності; застосування отриманих знань для створення власного іміджу й управління ним; формування уявлення про сутність інструментальних засобів та специфіку їх використання в педагогічній іміджелогії; виявлення практичних можливостей фізіономіки, ефективного використання мистецтва ділового мовлення в побудові іміджу магістра; розвиток креативності мислення, інтелектуальної активності й ініціативності; навчання вміння розробляти інтегративну технологію формування особистого іміджу; удосконалення вмінь і навичок ефективною самопрезентації та креативності майбутнього фахівця в галузі освіти; обґрунтування системи роботи щодо створення привабливого іміджу, моделі достойної поведінки в тих чи тих ситуаціях.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, виокремлення педагогічної умови «забезпечення вмотивованості магістрів педагогіки вищої школи до формування професійного іміджу через наповнення змісту навчання спеціальними іміджезорієнтованими знаннями» детермінувалося впливом мотиваційного компонента на успішність будь-якої діяльності (зокрема професійно-педагогічної). Синтезуючи наукові надбання сучасних дослідників, вважаємо, що загальне значення проблеми розвитку навчальної мотивації магістрів ПВШ полягає в тому, щоб змінити ставлення студентів до власного професійного іміджу із рівнів негативного та байдужого до дієвого, усвідомленого, відповідального, тобто позитивного, де об'єктом формування є всі компоненти мотиваційної сфери та всі аспекти вміння й бажання вчитися. Збагачення когнітивного складника мотиваційної сфери сприяє становленню усвідомленої і стійкої мотивації навчальної та позанавчальної діяльності. Виходячи з цього, розвиток позитивної мотивації до формування професійного іміджу в освітньому процесі ЗВО має стати базовою умовою забезпечення ефективності означеного процесу.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Антонова О. Є. Базові знання з педагогіки: становлення, розвиток, технологія формування: монографія: 2-ге вид., допов. Житомир: Житомир. держ. ун-т, 2004. 276 с.

Беленька Г. Вимоги до іміджу сучасного педагога. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. ДПУ», 2009. Вип. 18: Педагогіка. Психологія. Філософія. С. 7–10.

Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. 193 с.

Коркішко А.В. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 357 с.

Молчанюк О.В., Бабакіна О.О. Навчально-пізнавальна мотивація особистості: психолого-дидактичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 32. С. 131-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2013_32_18.

Меліхова І. О., Яковлева М. В. Вплив мотивації на навчання студентів в педагогічному ВНЗ. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал Південного наукового Центру АПН України*. 2009. № 8. С. 155–161.

Мирончук Н. М. Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності // *Проблеми освіти: зб. наук. праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України*. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. Вип. 88 (частина 2). С. 65-74.

Олексенко В. П. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. *Проблеми освіти*, 2015. Вип. 84. С. 258–263.

Сперанська-Скарга М. А. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності: дис.... канд. пед. Наук: 13.00.04 / ДЗ «Луганський національний ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ, 2011. 266 с.

Jefkins F. *PublicRelationsText*. London : PitmanPublishing, 1992. 375 p.

REFERENCES

Antonova O. E. Basic knowledge of pedagogy: formation, development, technology of formation: monograph: 2nd ed. Zhytomyr: Zhytomyr State University, 2004. 276 с. [in Ukrainian].

Requirements to the image of a modern teacher. Humanitarian Bulletin of SHEI “Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University”: scientific and theoretical collection: SHEI “Pereiaslav-Khmelnyskyi. DPU”, 2009. Issue 18: Pedagogy. Psychology. Philosophy. С. 7-10 [in Ukrainian].

Ukrainian Pedagogical Dictionary. Kyiv: Lybid, 1997. 376 с. [in Ukrainian].

Dubaseniuk O. A., Semeniuk T. V., Antonova OE Professional training of future teachers for pedagogical activity: monograph. Zhytomyr: Zhytomyr State Pedagogical University, 2003. 193 с. [in Ukrainian].

Korkishko A. V. Pedagogical conditions for the formation of professional image of future masters of pedagogy of higher education: PhD thesis: 13.00.04. State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”. Sloviansk, 2018. 357 с. [in Ukrainian].

Molchaniuk O. V., Babakina O. O. Educational and cognitive motivation of personality: psychological and didactic aspect. Scientific notes of the Department of Pedagogy. 2013. Issue 32. С. 131-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzkr_2013_32_18 [in Ukrainian].

Melikhova I. O., Yakovleva M. V. Influence of motivation on students' learning in a pedagogical university. Science and Education: Scientific and Practical Journal of the Southern Scientific Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. 2009. № 8. С. 155-161 [in Ukrainian].

Mironchuk N. M. Self-motivation as a component of teacher's self-organization in professional activity // Problems of education: a collection of scientific works / SSI "Institute of Modernization of Education Content" of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Vinnytsia: Nilan Ltd, 2018. Issue 88 (part 2). С. 65-74 [in Ukrainian].

Oleksenko V. P. Formation of the professional image of a modern teacher. Problems of education, 2015. Issue 84. С. 258-263 [in Ukrainian].

Speranska-Skarga M. A. Formation of professional and pedagogical image of future teachers of philological specialties in extracurricular activities: dissertation Cand: 13.00.04 / State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University". Luhansk, 2011. 266 с. [in Ukrainian].

Jefkins F. PublicRelationsText. London : PitmanPublishing, 1992. 375 p. [in England].

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито теоретичні аспекти та сутнісну характеристику педагогічної умови «забезпечення вмотивованості магістрів ПВШ до формування професійного іміджу через наповнення змісту навчання спеціальними іміджезорієнтованими знаннями». З'ясовано, що мотивація є стрижнем особистості, навколо якого концентруються такі її механізми, як спрямованість, ціннісні орієнтації, установки, соціальні очікування, емоції та інші психологічні характеристики; рушійною силою освітнього процесу формування професійного іміджу майбутніх педагогів. Зроблено акцент на тому, що мотивація навчальної діяльності завжди має складний, комплексний характер, поєднує і внутрішні, і зовнішні, позитивні і негативні, пізнавальні і соціальні мотиви, а її структура розвивається, змінюється в ході освітньої діяльності. З'ясовано, що загальний зміст розвитку навчальної мотивації магістрів ПВШ полягає в тому, щоб перевести студентів із рівнів негативного і байдужного ставлення до власного професійного іміджу до дієвого, усвідомленого, відповідального, тобто позитивного, де об'єктом формування є всі компоненти мотиваційної сфери та всі аспекти вміння й бажання вчитися. Підкреслено, що система знань, яка входить до змісту професійної підготовки магістрів ПВШ, має включати єдність науково-теоретичних (знання про сутність, цілі, атрибути, структурні компоненти, критерії, типологію та функції професійного іміджу тощо) та практичних (оволодіння формами, методами, прийомами та засобами формування професійного іміджу; управління іміджеформувальною інформацією, уявленнями про себе в професійному середовищі; будівництва іміджу відповідно до реальних умов професійної діяльності; оволодіння способами вибору оптимальних засобів створення іміджу тощо) знань у контексті формування професійного іміджу. Зроблено висновок, що забезпечення позитивної мотивації до формування професійного іміджу має стати базовою умовою забезпечення ефективності

означеного процесу.

Ключові слова: мотивація, професійний імідж, магістри педагогіки вищої школи, іміджезорієнтовані знання, педагогічна умова.

УДК 378.011.3-051:355.082

**CONTENT AND STRUCTURAL COMPONENTS OF CIVIL POSITION OF
CADETS MILITARY INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION**

**ЗМІСТ І СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ
КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Микола Баглай

викладач кафедри автобронетанкової
техніки факультету логістики
E-mail: KAO1104@ukr.net
ORCID 0000-0002-7759-2214
Національна академія національної
гвардії України

Mykola Baglai

Teacher of the Department of Armored
Vehicles technicians of the faculty of logistics
E-mail: KAO1104@ukr.net
ORCID 0000-0002-7759-2214
National Academy of National
Guards of Ukraine

ABSTRACT

The article reveals an urgent problem of our time - the education of the civic position of cadets, the determination of its content and structural components. It is noted that scientific and pedagogical understanding of the ways of instilling citizenship acquires special importance in military institutions of higher education, which have accumulated a wealth of experience in developing civic qualities among cadets, in particular ideological conviction, social activity, a sense of duty and responsibility, civic conscience, honor, and courage. . The concept of "civic position" is defined as a complex of spiritual and moral attitudes and experiences of the individual for the fate of the Motherland, which is expressed in the existing system of knowledge about citizenship, understanding of its necessity and significance for the individual and society, in a developed civil worldview and consciousness; conscious civic position as a value for the individual and society, sustainable motivation for the formation of a civic position and the presence of motives to fulfill civic and professional duty, which is manifested by developed civic qualities and civic activity in the implementation of civil position in the military-professional activities of future officers of the Armed Forces of Ukraine. The components, criteria and indicators of the formation of the civic position of cadets of military institutions of higher education are determined: cognitive (worldview-knowledge criterion; indicators: system of knowledge about citizenship, understanding of its necessity and significance for the individual and society, civil worldview, civic consciousness); axiological (motivational-value criterion, indicators: the formation of a civic position as a value for the individual and society, the presence of motivation to form a civic position and motives for fulfilling civic and professional duties; civic qualities of a cadet's personality); behavioral (initiative-activity, indicators: skills and abilities to realize a civic position in military professional activities, formed attitudes towards the

performance of civil and professional duties, civic activity).

Key words: *civic education, civic position, components of civic position, cadet, military higher education.*

Актуальність теми. На етапі розбудови новітньої української державності, в умовах зростання загроз її суверенітету і територіальній цілісності все більшої ваги і значення набуватимуть питання усвідомлення молоддю своєї відповідальності перед народом, державою, українським суспільством, виховання у підростаючого покоління національної самосвідомості, патріотизму, почуття поваги до інститутів держави, готовності стати на її захист, неухильно виконувати громадянський обов'язок та реалізувати громадянські права. З огляду на це, стратегічним пріоритетом військової вищої освіти мають стати не тільки передача знань, формування умінь і навичок, а й підготовка курсантів до життя і праці у нових реаліях, виховання у них громадянської позиції і відповідальності як важливих особистісних якостей.

Акцент на формування «самодостатньої особистості» майбутнього офіцера призвів до руйнування культури соціальних зв'язків і відносин в суспільстві, до втрати моральної стійкості, гордості за свою приналежність до Збройних Сил країни. В наступних нормативних документах зазначено ці елементи: Закон України «Про оборону України»; Закон України «Про Збройні Сили України»; Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті»; Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки. У Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначено: «В Україні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства, сповідує європейські цінності, готова до виконання обов'язку із захистом Батьківщини, незалежності та територіальної цінності України» (Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019).

Актуальність виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти обумовлена такими чинниками, як от: загостренням міжнародної обстановки, що вимагає всебічного зміцнення безпеки та обороноздатності нашої держави, підготовки Збройних Сил до вмілої та своєчасної відсічі дій будь-якого агресора; значущістю проблеми громадянськості майбутніх військових кадрів, що посідає одне з перших місць у процесі навчання у військовому закладі вищої освіти; об'єктивним оновленням сучасної військово-професійної діяльності, виховної патріотичної роботи в армії, військових ЗВО.

Науково-педагогічне осмислення шляхів виховання громадянської позиції набуває особливого значення у військових закладах вищої освіти, у яких накопичено багатий досвід формування у курсантів громадянських якостей, патріотичних почуттів, національно-патріотичної свідомості. Саме громадянська позиція курсанта військового закладу вищої освіти – це формована стрижнева соціально-особистісна та базова професійна якість, що базується на вітчизняних

цінностях, культурі та традиціях, що виражається в почутті любові до Вітчизни, що визначає її громадянську та військово-службову свідомість, духовно-моральну основу. оволодіння військовою професією, потреба у гідному служінні, захист Батьківщини у мирний та воєнний час (Синишина, 2020).

Громадянськість як інтегрована характеристика особистості тісно пов'язана з таким важливим поняттям як патріотизм, що має такі складові: любов до Батьківщини, рідного краю та рідної мови, до сім'ї; повага до сімейних цінностей; знання історії Вітчизни, армії та флоту, дотримання, збереження та примноження традицій та звичаїв свого народу та Збройних Сил України; відстоювання свободи, територіальної цілісності, політичної незалежності, честі та гідності Батьківщини; усвідомлення громадянського та патріотичного обов'язку, готовність служити інтересам Батьківщини та захищати її від будь-якого агресора, активну участь у військовій діяльності при поєднанні особистих та громадських інтересів («Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України», 2023). Тому на всіх щаблях та у всіх сферах військової освіти необхідно створювати умови для формування у курсантів якості військового професіонала, й громадянина-патріота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останній період у практиці освіти в контексті громадянського виховання вдалося розв'язати досить широке коло питань: так особливості громадянського виховання та формування громадянських якостей висвітлені у працях І. Беха, Г. Васяновича, О. Вишневецького, П. Вербицької, П. Волошина, Ю. Завалевського, С. Золотухіної, В. Івашковського, В. Кременя, І. Кучинської, Г. Пономарьової, О. Стребної, О. Сухомлинської, С. Ткачової, О. Шестопалюк, М. Шимановського, І. Щербака, С. Якименка та ін; питання громадянської освіти досліджували Р. Арцишевський, Н. Бібік, М. Ілляш, В. Громовий, О. Дем'янчук, І. Костюк, П. Кендзьор, І. Жадан, І. Іванюк, В. Іванчук, А. Ковтонюк, О. Кузьменко, О. Мокрогуз, В. Оржехівський, О. Пометун, М. Рагозін, С. Рябов, І. Тараненко та ін.

Питанням військово-патріотичного виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України. Присвячені роботи Брижаний, 2016; Воробійов, Дetchка, 2016; Єфімова, 2016; Пашкова, 2012, у яких, зокрема, наголошується, що основним є розвиток у суспільстві високої соціальної активності, громадянської відповідальності, духовності, становлення громадян, які мають позитивні цінності та якості, здатні проявити їх у творчому процесі на користь Вітчизни, зміцнення держави, забезпечення її життєво важливих інтересів та сталого розвитку.

Національно-патріотичне виховання студентської молоді в контексті моральних цінностей вивчала О. Гоменюк (Гоменюк, 2015). Педагогічні умови громадянського виховання офіцерів служби порятунку були предметом дослідження Я. ФВеликого (Великий, 2016). Особливості громадянського виховання курсантів на основі військових традицій визначили та охарактеризували Ф. Рудич, 2008; О. Голубева, 2016: Шляхи підвищення ефективності громадянського виховання курсантів військових закладів вищої освіти в контексті співвідношення громадянського та патріотичного виховання було предметом дослідження К. Трибулькевич, 2021. Питання виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти досліджував Є. Гарбар, 2018. Формуванню емоційно-вольової стійкості

майбутніх офіцерів збройних сил України присвятив своє дослідження А. Окаєвич, 2020. Проте потребує ще вивчення питання удосконалення виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти в контексті їх професійної підготовки до захисту Вітчизни.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є обґрунтування структурних компонентів громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти, а також визначення критерії і показників цього феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній момент інтерес до громадянського виховання чітко простежується у всьому світовому співтоваристві. Сучасне суспільство висуває нові вимоги до своїх громадян. Адже природно, що людина не народжується з уявленнями про роль громадянина у державі та про взаємовідносини держави та суспільства. Ці уявлення необхідно формувати, що є однією з головних проблем виховання сучасної молоді, Особливо питання громадянсько-патріотичного виховання стосується здобувачів освіти військових закладів вищої освіти (Кобзар, Копаниця, 2011).

Розглянемо змістові домінанти феномену громадянська позиція курсанта військового ЗВО в контексті громадянсько-патріотичного виховання молоді – сучасних здобувачів освіти. Під громадянським вихованням ми розуміємо створення умов цілеспрямованого розвитку особистості як відповідального громадянина своєї країни; результатом громадянського виховання є громадянська вихованість особистості – складне явище, що інтегрально поєднує індивідуально та соціально-значущі якості, що характеризують особистість як суб'єкта суспільних відносин при виконанні ним соціальних ролей, що проявляється при перетині державних, особистих та суспільних інтересів.

Одним із важливих характеристик особистості громадянина є громадянськість, яка визначається провідними соціологами, психологами та педагогами як цілісна інтегральна якість особистості, в якій відображається усвідомлення індивідом своїх прав та обов'язків, свого обов'язку та громадянської відповідальності перед суспільством (Коляда, Кравченко, 2018).

Зазначимо, що при визначенні громадянськості у літературі розглядається, переважно, її моральна ознака. Правила, норми поведінки, що регулюють відносини між людьми, між людиною та суспільством, в яких виражаються взаємні обов'язки людей один до одного, є моральними відносинами. Те, що державні та юридичні вимоги багато в чому відповідають принципам і вимогам людської моралі, взаємодіють із ними, пояснює той факт, що поняття «громадянськість» розробляється в основному в рамках етичної проблематики (Трибулькевич, 2021). Проте високий ступінь сформованості громадянськості і, відповідно, чітко виражена соціальна ідентифікація особистості із суспільством, можлива лише за наявності розвиненого громадянського суспільства. Громадянське становлення сучасної молоді людини необхідно розглядати через такі поняття, як «формування основ громадянської зрілості», «громадянська зрілість», «громадянство» «громадянська позиція», «громадянські якості особистості».

Як критерії громадянського виховання особистості в педагогічній

літературі розглядалися:

– суспільна спрямованість, висока відповідальність за виконання громадянського обов'язку, усвідомлення особистістю прав та обов'язків громадянина, активне прагнення реалізувати їх у повсякденному житті та діяльності та непримиренність до чужих поглядів та прояві;

– самостійність та ініціатива – основні риси громадянськості особистості;

– усвідомлення та виконання своїх прав та обов'язків громадянина. громадянська зрілість є єдність і взаємозв'язок двох складових її компонентів: громадянської самосвідомості та громадянської активності;

– світогляд, ставлення, позиція у суспільного життя, особисті якості (Великий, 2016).

Громадянська позиція – суспільно-особистісна характеристика, заснована на науковому світогляді громадянина і набутому соціально-правовому досвіді, що виражається в соціально-значущій спрямованості відносин до суспільства, своєї діяльності, до інших людей і до самого себе. Цінність критеріїв, що не викликає сумніву, але розглянуті окремо, вони не можуть повністю задовольнити нас, оскільки в них не розкрито в єдності ознаки сформованості особистісних утворень та процесу їх виховання та розвитку. Розглядаючи формування основ громадянської позиції курсантів як соціально-педагогічну проблему цілком можна виділити такі структурні компоненти (прояви): систему світоглядних знань, ставлення курсантів до основного виду своєї діяльності – професійної як громадського обов'язку, рівень суспільної активності та наявність у них відповідальності (Пашкова, 2021)

Громадянська відповідальність, на думку Є. Гарбар, – є свідомим актом, у якому особистість діє за умов активно впливати на навколишню дійсність. Вона проявляється у здібності громадянина самостійно приймати правильні з погляду громадських правил і норм моралі рішення у різних ситуаціях та відповідати перед суспільством за наслідки своїх вчинків. Громадянська відповідальність виступає механізмом, що регулює виконання громадянином своїх прав та обов'язків, закріплених у Законах держави; саме відповідальність виражає ступінь розуміння громадянином свого обов'язку перед суспільством (Гарбар, 2018).

Громадянський обов'язок є сукупність юридичних моральних обов'язків особистості держави. У понятті громадянського обов'язку відображені не поодинокі вчинки та дії, а суспільна поведінка особистості загалом. У боргу можливе виділення двох складових: об'єктивної та суб'єктивної. Об'єктивна складова містить вимоги суспільства до особистості у вигляді моральних норм, зафіксованих у менталітеті суспільства. Суб'єктивна складова визначає усвідомлення людиною суспільних вимог та їх виконання (Окаєвич, 2020).

Процес формування громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти спрямований на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, законослухняності, поваги до прав і свобод людини (Войчун, 2020).

Ми розглядаємо громадянську позицію як особистісний феномен, що має світоглядну значимість, крім того «громадянська позиція» виступає комплексом духовно-моральних установок та переживань особистості курсанта – майбутнього офіцера за долю Батьківщини, що виявляється у культурі почуттів, моральних почуттях, почутті патріотизму, національно-культурній

ідентичності, громадянській гідності, громадянській відповідальності, громадянському обов'язку, громадянській совісті, громадянській мужності, шанобливому ставленні та любові до Батьківщини, що відображається у соціально значущих діях, вчинках, спрямованих на забезпечення соціальних інтересів та прав людини, а також зміну соціального середовища відповідно до моральних цінностей і актуальних суспільних завдань.

Отже в структурі громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти виділяємо три взаємопов'язані компоненти: когнітивний, мотиваційний, поведінковий. Розглянемо більш докладно ці складові.

Когнітивний компонент характеризується повнотою етичних, правових, політичних та інших знань людини, тобто повнотою відображення прийнятих у суспільстві основних положень та принципів, а також глибиною усвідомлення соціально-особистісної значущості стрижневих етичних та правових норм, що забезпечують емоційно-позитивне сприйняття, що відображає суб'єктивне людини до засвоєваних вимог. Він включає: знання, отримані в процесі пізнання світу, суспільства і людини; інтелектуальні вміння (уміння збору та вивчення інформації з різних джерел, вміння самостійно аналізувати події, факти, явища сучасного світу, вміння робити об'єктивні та виважені висновки, аргументовано відстоювати свої погляди та переконання).

Когнітивний компонент спирається на культуру мислення особистості, здатності знаходити міжпредметні зв'язки щодо різних наукових понять на основі усвідомлення єдності та цілісності наукової картини світу; уміння аналізувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати та узагальнювати; вміння критично мислити, доводити та аргументувати, займатися творчою та дослідницькою діяльністю. У цілому можна сказати, що когнітивний компонент об'єднує знання та уміння його оцінювання.

Когнітивний компонент ґрунтується на наступних складових: громадянської освіченості, до якої ми відносимо знання про сутність, ознаки, закони розвитку громадянського суспільства, про основні умови, що забезпечують його функціонування, про етапи його становлення, про громадянські ідеали, сутність та принципи організації правової держави, знання наук про різні сфери суспільного розвитку; критичному мисленні, що включає гнучкість мислення – здатність бачити проблему з різних сторін, здатність знаходити нетрадиційні рішення, швидко реагувати на зміни; оцінних суджень як себе вміння самостійно оцінювати себе, свої можливості, своє становище серед інших людей.

Порівняння своєї поведінки з іншим, внутрішнім еталоном, аналіз своїх вчинків, та його наслідків дозволяє людині конструювати власну лінію поведінки, будувати відносини з оточуючими, а результаті формує поведінковий компонент. До складу когнітивного компоненту громадянської позиції входить громадянсько-патріотична компетенція курсантів. Слід також зазначити, що формування громадянсько-патріотичної компетенції є не тільки набуття знань про державу, право, суспільство, інститути та відносини, що забезпечують участь індивіда у суспільно-політичному житті, і не укладається у зміст певної дисципліни (дисциплін). Цей цілеспрямований процес передбачає виховання свідомої особистості, яка розмірковує, яка володіє певною інформацією, критичним мисленням, формує її світогляд, ціннісні орієнтації, життєві позиції

та принципи особистості. Ключовими аспектами поняття «громадянська позиція» є також поняття громадянська свідомість та світогляд особистості, що виявляється у вчинку, активній діяльності, спрямованій на утвердження передових поглядів, ідеалів. Основними компонентами громадянського світогляду людини є ідейна переконаність, громадська активність, почуття обов'язку й відповідальності, громадянське сумління, честь, мужність.

Когнітивному компоненту громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти відповідає світоглядно-знаннєвий критерій; показники: система знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, громадянсько-патріотична компетентність, громадянська свідомість.

Наступним розглянемо мотиваційний компонент у структурі громадянської позиції курсантів, який відіграє важливу роль в особистісному і професійному становленні особистості. Мотивація є найбільш складною структурою особистості, що забезпечує їй здатність надавати особистісний сенс подіям та власній діяльності, відносинам з людьми, прийняттю рішень щодо обґрунтування своєї діяльності. Мотивація впливає на всі аспекти діяльності та поведінки людини: спрямовує інтенсивність діяльності, особистісне оцінювання подій та явищ, визначає зміст та силу переживань, продуктивність мислення, забезпечує ефективність реалізації досвіду та здібностей. Тому мотиваційно-ціннісний компонент в структурі громадянської позиції є провідним і таким, що інтегрує інші компоненти цього феномену.

Мотиваційний компонент в структурі громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти інтегрує мотиваційну сферу як співвідношення мотивів, які спонукають до громадянської діяльності, надаючи їй особистісний зміст і включає характер мотивів громадянської активності в освоєнні ціннісних аспектів та ціннісні орієнтації та ставлення до них, тобто усвідомлення особистісної та загальнолюдської значимості різних громадянських знань як особистісно-значущих. А це у свою чергу проявляється у реалізації та регуляції практичної громадянської діяльності та громадянській поведінці. *Мотиваційний компоненту* громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти відповідає *мотиваційно-ціннісний* критерій, показниками якого є такі: сформованість громадянської позиції як цінності для особистості та суспільства, наявність мотивації до формування громадянської позиції та мотиви виконання громадянського та професійного обов'язку; громадянські якості особистості курсанта.

Мотиваційно-ціннісний критерій пов'язаний із світоглядно-знаннєвим та ініціативно-діяльним, оскільки ціннісне ставлення до знання розвивається завдяки реалізації його можливостей. Але якщо людина не матиме знання про можливості пізнання, або якщо вона уявлятиме її собі в спотвореному вигляді, то й ставлення до неї не зможе бути ціннісною.

Поведінковий компонент виконує перетворювальну функцію. Він забезпечує встановлення взаємозв'язків з навколишньою об'єктивною дійсністю та іншими людьми. Ці взаємозв'язки реалізуються у вигляді громадянської активності, що визначається як реалізована готовність. Отже, практичним вираженням громадянської позиції є громадянська активність. Громадянська активність проявляється у відношенні до інших людей і держави, у діяльності

щодо зміни себе, у готовності та здатності впливати на суспільні події. При цьому громадянська активність визначає реальне відповідальне ставлення особистості до своїх цивільних прав і обов'язків. Поведінковий компонент визначає вміння виконувати соціально-моральні обов'язки відповідно до рівня громадянської позиції. Поведінковий компонент проявляється у соціально-корисній, громадянській діяльності, яка постає як необхідна умова оволодіння соціальним досвідом. Цей компонент включає також саморегуляцію та самоорганізацію діяльності та поведінки, що передбачає виконання громадянських обов'язків, дотримання моральних норм у поведінці. *Поведінковому компоненту* громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти відповідає *ініціативно-діяльнісний* критерій, показниками якого є уміння та навички реалізації громадянської позиції у військово-професійній діяльності, сформовані установки на виконання громадянського та професійного обов'язку, громадянська активність

Когнітивний та мотиваційний компоненти реалізуються через діяльність та поведінку особистості. Практична діяльність неможлива без орієнтації на освоєні певного знання у процесі пізнавальної діяльності, адже саме теоретичний рівень осмислення дійсності зумовлює спрямованість та зміст практичної діяльності. Розвиток всіх компонентів громадянської позиції тісно пов'язаний між собою і, як характеристика даного особистісного утворення, вони розглядаються як єдине ціле. Тож необхідно на всіх рівнях наукового пізнання та практики постійно відслідковувати реальні зміни в динаміці відносин державних та громадських структур, реальному потенціалі різних сфер соціуму, у досвіді громадських рухів та організацій, а також враховувати історичні традиції та менталітет національної громадянськості, що мають бути загальнозначущими щодо сучасності.

На основі проведеного теоретичного аналізу змісту і структурних компонентів феномену, що досліджується, надаємо визначення поняття «громадянська позиція» як інтегрована якість особистості курсанта, що виявляється у сформованій системі знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, у розвиненому громадянському світогляді та свідомості; усвідомленої громадянської позиції як цінності для особистості та суспільства, стійкої мотивації до формування громадянської позиції та наявності мотивів до виконання громадянського та професійного обов'язку, що проявляється розвинених громадянських якостях та громадянській активності щодо реалізації громадянської позиції у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних сил України.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проведений аналіз структурних компонентів громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти дозволяє констатувати, що становлення поняття «громадянська позиція» у науково-педагогічному осмисленні пройшло тривалий шлях, виходячи з потреб суспільства та громадян, його зміст змінювався у різних трактуваннях. Дане твердження передбачає його характеристику як складної семантичної та філософсько-педагогічної категорії, як інтеграція когнітивного, аксіологічного, мотиваційного та поведінкового компонентів, відповідних критеріїв, таких як от: світоглядно-знанневий, мотиваційно-ціннісний, ініціативно-діяльнісний та показників: система знань

про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, громадянський світогляд, громадянська свідомість; сформованість громадянської позиції як цінності для особистості та суспільства, наявність мотивації до формування громадянської позиції та мотиви виконання громадянського та професійного обов'язку; громадянські якості особистості курсанта; уміння та навички реалізації громадянської позиції у військово-професійній діяльності, сформовані установки на виконання громадянського та професійного обов'язку, громадянська активність. Реалізація процесу виховання громадянської позиції курсантів здійснюється у навчальній та службовій діяльності, військово-політичній роботі, культурно-дозвільній роботі в умовах як військової служби, так і громадянського суспільства, які можуть виникати в реальній ситуації, яка передбачає наявність таких цінностей, як Батьківщина, державність, та розвиток таких якостей, як законслухняність, самовідданість, патріотизм, що характеризують громадянську позицію як світоглядне утворення в структурі особистості майбутнього офіцера. Саме високий рівень сформованої громадянської позиції забезпечує набута у процесі соціалізації сукупність властивостей і якостей військовослужбовця як громадянина, що виявляється у сформованих мотивах і готовності визначати свою громадянську поведінку, брати активну участь у військово-професійній діяльності, у справах громадянського суспільства та держави.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Стратегія національно-патріотичного виховання: затверджена указом Президента України від 18 травня. 2019 р. № 286/2019// Законодавство України / Верховна Рада України. Київ, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019> (дата звернення 20.03.2024)

Наказ МОН України від 27.10.2009 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання молоді» № 3754/981/538/49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3754643-09#Text> (дата звернення : 09.03.2024).

Наказ МОН України від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641». Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1038729-19#n3> (дата звернення : 09.04.2024).

Синишина В. М. Психолого-педагогічні засади патріотизму як чинника формування громадянсько-патріотичної позиції майбутніх офіцерів у військових закладах вищої освіти URL: <file:///C:/Users/марина/Downloads/5936-Текст%20статті-5971-1-10-20230828.pdf> (дата звернення 12.04 2024).

Брижаний Є. Військово-патріотичне виховання майбутніх офіцерів Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 5–18.

Воробйов Г. П. Підготовка офіцерів для сухопутних військ Збройних Сил України: історія та перспективи. *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 19. С. 12–23.

Деточка О. Д. Уявлення військовослужбовців про патріотизм та їх готовність захищати Батьківщину». *Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей: матеріали XV наук.-практ. конф. Київ: ВІЗ «Національна академія управління», 2016. С. 78–80.*

Єфімова В. В. Шляхи покращення військово-патріотичного виховання

військовослужбовців та членів їхніх сімей у сучасних умовах. *Патріотизм у системі сучасних суспільних цінностей: матеріали XV наук.-практ. конф.* Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2016. С. 82–83.

Проект Указу Президента України «Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України». URL : <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennya/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepczuyu/> (дата звернення : 03.03.2024).

Коляда Н. М., Кравченко О. О. Громадянське виховання студентської молоді крізь призму педагогічних ідей В. О. Сухомлинського. *Вісник Науково-дослідної лабораторії «В.О.Сухомлинський і школа XXI століття»*. Умань, 2018. С. 32–39.

Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія» (I-II зміни) / уклад.: О. О. Гоменюк, М. В. Горенко, Н. М. Коляда, О. Ю. Мазур. Умань, 2015. 100 с.

Великий Я. Б. Педагогічні умови громадянського виховання офіцерів служби порятунку: концептуальний підхід : *Педагогічний альманах*. 2016. Вип. 31. С. 16–22.

Рудич Ф. М., Балабан Р. В., Ганжуров Ю. С. та ін. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні. К.: Либідь, 2008. С. 15-16.

Голубєва О. М., Мітягін О. О.; Коваленко В. А. Національно-патріотичне виховання – складова становлення громадянина; військовослужбовця патріота. *Військова освіта*. 2016. № 1 (33). С. 65-71.

Трибулькевич К. До питання співвідношення громадянського і патріотичного виховання. *Військова освіта*. 2021. 2 (44), С.348-354.

Пашкова О. О. Військово-патріотичне виховання курсантів вищих військових навчальних закладів України (1991-2019) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 20.02.22 «Військова історія». Київ, 2021.

Гарбар Є. О. Етапи дослідження виховання громадянської відповідальності майбутніх офіцерів військових закладів вищої освіти. *Теорія і практика управління сучасними освітніми системами: матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квітня 2018 р.) за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В.В., 2018. С. 47–49.*

Окаєвич А. В. Формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів збройних сил України як актуальна психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. № 71. Т. 2. 2020. 173–176.

Войчун О. В. Формування громадянської активності студентів університету засобами студентського самоврядування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, МОН України. Київ, 2020. 314 с.

Виховна робота у Збройних Силах України : підручник. А. О. Кобзар, О. В. Копаниця, В. М. Грицюк та ін. за заг. ред. Б. П. Андресюка. Чернівці : Місто, 2011. 408 с.

REFERENCES

Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [Strategy of national and patriotic education] : zatverdzhena ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18 travnia. 2019 r. № 286/2019// Zakonodavstvo Ukrainy / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019> (data zvernennia 20.03.2024) [in Ukrainian].

Nakaz MON Ukrainy vid 27.10.2009 «Pro zatverdzhennia Kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi» [On the approval of the Concept of national-patriotic education of youth] № 3754/981/538/49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3754643-09#Text> (data zvernennia : 09.03.2024). [in Ukrainian].

Nakaz MON Ukrainy vid 29.07.2019 № 1038 «Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641». Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine.] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1038729-19#n3> (data zvernennia : 09.04.2024). [in Ukrainian].

Synyshyna V. M. (2020) Psykholoho-pedahohichni zasady patriotyzmu yak chynnyka formuvannia hromadiansko-patriotichnoi pozytsii maibutnikh ofitseriv u viiskovykh zakladakh vyshchoi osvity. [Psychological and pedagogical principles of patriotism as a factor in the formation of the civic and patriotic position of future officers in military institutions of higher education]. URL: <file:///C:/Users/maryna/Downloads/5936-Tekst%20statti-5971-1-10-20230828.pdf> (data zvernennia 12.04 2024). [in Ukrainian].

Bryzhatyi Ye. (2016) Viiskovo-patriotichne vykhovannia maibutnikh ofitseriv Zbroinykh Syl Ukrainy. [Military and patriotic education of future officers of the Armed Forces of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohichni nauky.* № 1. S. 5–18. [in Ukrainian].

Vorobiov H. P. (2013) Pidhotovka ofitseriv dlia sukhoputnykh viisk Zbroinykh Syl Ukrainy: istoriia ta perspektyvy. [Training of officers for the ground forces of the Armed Forces of Ukraine: history and prospects]. *Viiskovo-naukovyi visnyk.* Vyp. 19. S. 12–23. [in Ukrainian].

Dietochka O. D. (2016) Uiavlennia viiskovosluzhbovtiv pro patriotyzm ta yikh hotovnist zakhyschaty Batkivshchynu». [Servicemen's perception of patriotism and their readiness to defend the Motherland] *Patriotyzm u systemi suchasnykh suspilnykh tsinnosti: materialy XV nauk.-prakt. konf. Kyiv: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia»,* S. 78–80. [in Ukrainian].

Yefimova V. V. (2016) Shliakhy pokrashchennia viiskovo-patriotichnoho vykhovannia viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikhnikh simei u suchasnykh umovakh. [Ways to improve the military-patriotic education of servicemen and their family members in modern conditions.]. *Patriotyzm u systemi suchasnykh suspilnykh tsinnosti: materialy XV nauk.-prakt. konf. Kyiv: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia»,* 2016. S. 82–83. [in Ukrainian].

Proiekt Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro kontseptsiiu viiskovo-patriotichnohovykhovannia ta hromadskoho spryiannia bezpetsi i oboroni Ukrainy». ["On the concept of military-patriotic education and public support for the security and

defense of Ukraine"] URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennia/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepcziju/> (data zvernennia : 03.03.2024). [in Ukrainian].

Koliada N. M., Kravchenko O. O.(2018) Hromadianske vykhovannia studentskoi molodi kriz pryzmu pedahohichnykh idei V. O. Sukhomlynskoho. [Civic education of student youth through the prism of pedagogical ideas of V. O. Sukhomlynskyi]. *Visnyk Naukovo-doslidnoi laboratorii «V.O.Sukhomlynskyi i shkola KhKhI stolittia»*. Uman, 2018. S. 32–39. [in Ukrainian].

Natsionalno-patriotychnyi tabir dlia studentskoi molodi «Diia» [National-patriotic camp for student youth "Diya"]. (I-II zminy) (2015) / uklad.: O. O. Homeniuk, M. V. Horenko, N. M. Koliada, O. Yu. Mazur. Uman, 100 s. [in Ukrainian].

Velykyi Ya. B. (2016) Pedahohichni umovy hromadianskoho vykhovannia ofitseriv sluzhby poriatunku: kontseptualnyi pidkhid [Pedagogical conditions of civil education of rescue service officers: a conceptual approach] *Pedahohichnyi almanakh*. . Vyp. 31. S. 16–22 [in Ukrainian].

Rudych F. M., Balaban R. V., Hanzhurov Yu. S. ta in.(2008) Politychna systema ta instytuty hromadianskoho suspilstva v suchasni Ukraini. [Political system and institutions of civil society in modern Ukraine]. K. : Lybid, S. 15-16. [in Ukrainian].

Holubieva O. M., Mitiahin O. O; Kovalenko.V. A. (2016) Natsionalno-patriotychne vykhovannia – skladova stanovlennia hromadianyna; viiskovosluzhbovtisia patriota. [National and patriotic education is a component of becoming a citizen; military serviceman patriot]. *Viiskova osvita*. № 1 (33). S. 65-71. [in Ukrainian].

Trybulkevych K. (2021) Do pytannia spivvidnoshennia hromadianskoho i patriotychnoho vykhovannia. [To the question of the ratio of civic and patriotic education]. *Viiskova osvita*. 2 (44), S.348-354. [in Ukrainian].

Pashkova O. O. (2021) Viiskovo-patriotychne vykhovannia kursantiv vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladiv Ukrainy (1991-2019) [Military and patriotic education of cadets of higher military educational institutions of Ukraine (1991-2019)]. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk: 20.02.22 «Viiskova istoriia». Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].

Harbar Ye. O. (2018) Etapy doslidzhennia vykhovannia hromadianskoi vidpovidalnosti maibutnykh ofitseriv viiskovykh zakladiv vyshchoi osvity.[Stages of research on the education of civic responsibility of future officers of military institutions of higher education]. *Teoriia i praktyka upravlinnia suchasnymy osvitynymy systemamy: materialy Rehion. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 25 kvitnia 2018 r.) / za zah. red. H. F. Ponomarovi; Komunalnyi zaklad «Kharkivska humanitarno- pedahohichna akademiia» Kharkivskoi oblasnoi rady. Kharkiv: FOP Petrov V. V., C. 47–49. [in Ukrainian].*

Okaievych A. V.(2020) Formuvannia emotsiino-volovoi stiikosti maibutnykh ofitseriv zbroinykh syl Ukrainy yak aktualna psykholoho-pedahohichna problema. [Formation of emotional and volitional stability of future officers of the armed forces of Ukraine as an actual psychological and pedagogical problem.]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Vyp. № 71. T. 2. 173–176. [in Ukrainian].

Voichun O. V.(2020) Formuvannia hromadianskoi aktyvnosti studentiv universytetu zasobamy studentskoho samovriaduvannia [Formation of civic activity of university students by means of student self-government].: dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.07 / Nats.

ped. un-t im. M. P. Drahomanova, MON Ukrainy. Kyiv, 314 s. [in Ukrainian].

Vykhovna robota u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [Educational work in the Armed Forces of Ukraine] : pidruchnyk / A. O. Kobzar, O. V. Kopanytsia, V. M. Hrytsiuk ta in. / za zah. red. B. P. Andresiuka. Chernivtsi : Misto, 2011. 408 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

В статті розкривається актуальна проблема сучасності – виховання громадянської позиції курсантів, визначення її змісту і структурних компонентів. Зазначено, що науково-педагогічне осмислення шляхів виховання громадянської позиції набуває особливого значення у військових закладах вищої освіти, у яких накопичено багатий досвід формування у курсантів громадянських якостей, зокрема ідейна переконаність, громадська активність, почуття обов'язку й відповідальності, громадянське сумління, честь, мужність. Дано визначення поняття «громадянська позиція» як комплекс духовно-моральних установок та переживань особистості за долю Батьківщини, що виявляється у сформованій системі знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, у розвиненому громадянському світогляді та свідомості; усвідомленої громадянської позиції як цінності для особистості та суспільства, стійкої мотивації до формування громадянської позиції та наявності мотивів до виконання громадянського та професійного обов'язку, що проявляється розвинених громадянських якостях та громадянській активності щодо реалізації громадянської позиції у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних сил України. Визначено компоненти, критерії та показники сформованості громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти: когнітивний (світоглядно-знаннєвий критерій; показники: система знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, громадянський світогляд, громадянська свідомість); аксіологічний (мотиваційно-ціннісний критерій, показники: сформованість громадянської позиції як цінності для особистості та суспільства, наявність мотивації до формування громадянської позиції та мотиви виконання громадянського та професійного обов'язку; громадянські якості особистості курсанта); поведінковий (ініціативно-діяльнісний, показники: уміння та навички реалізації громадянської позиції у військово-професійній діяльності, сформовані установки на виконання громадянського та професійного обов'язку, громадянська активність).

Ключові слова: громадянське виховання, громадянська позиція, компоненти громадянської позиції, курсант, військовий заклад вищої освіти.

УДК 81'271:80-051

DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF SPEECH OF FUTURE HUMANITIES STUDENTS (LINGUISTIC DEVIATIONS AND LITERARY USAGE OF THE GROUP WRITTEN, WRITTEN, WRITTEN, WRITTEN)

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ГУМАНІТАРІЇВ (МОВНІ ДЕВІАЦІЇ Й ЛІТЕРАТУРНЕ УЖИВАННЯ ГРУПИ ПИСЬМОВИЙ, ПИСЕМНИЙ, ЛИСТОВНИЙ, ПИСАНИЙ)

Тетяна Мішеніна

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: t.mishenina@gmail.com
ORCID 0000-0002-5992-4035
Криворізький державний
педагогічний університет, Україна

Tetiana Mishenina

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: t.mishenina@gmail.com
ORCID 0000-0002-5992-4035
Kryvyi Rih State
Pedagogical University, Ukraine

Сергій Скидан

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: yuriyshwager@gmail.com
ORCID 0000-0002-9478-5341
Криворізький навчально-науковий
інститут Донецького державного
університету внутрішніх справ

Sergiy Skidan

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: yuriyshwager@gmail.com
ORCID 0000-0002-9478-5341
Kryvyi Rih Educational and Research
Institute of Donetsk State
University of Internal Affairs

ABSTRACT

The publication is devoted to the issue of development of speech culture among future humanitarians in the study of language disciplines.

Observation of language deviations and literary usage of the group written, written, lettered, written leads to a careful attitude to the normative usage, combination with nouns, appropriate introduction into the professional text.

The development of the internal form of the observed group is traced through the diachronic aspect. This approach makes it possible to consider language units taking into account the historical and cultural factor of the development of their meaning, parameters of functioning depending on the stylistic classification.

The normative use of terms directly affects the success of communication, since the translation of professional knowledge focuses on the production of texts in which the terms used appropriately and accurately provide an impression of information and determine the course of cognitive understanding of what is presented.

The culture of professional speech of future humanitarians determines the level of formation of an elite linguistic personality that produces professional texts, shows creativity in the reproduction of information, demonstrates intellectual perfection in the selection of language resources for the reproduction of thought. The diachronic aspect of the consideration of the development of the internal form of a linguistic unit contributes to the awareness of its historical and cultural determination.

Linguistic deviation consists not only in an incorrect combination according to semantic and syntactic complexity, but also in a misunderstanding of the meaning (the internal form of the word testifies to the active development of connotative shades).

A system of tasks aimed at the contextual examination of a group of language units that are in paronymic, hyponymic and partitive relations has been developed.

Acquirers pay attention to the modification of foreign language elements in the structure of the term through diachronic observation.

Situational tasks are proposed, the solution of which involves turning to the history of the development of the main and additional values. Completion of tasks involves lexicographic work, reference to mono-, bi- and branch polydictionaries.

The concept of writing through the prism of communication channels is considered separately.

Key words: speech culture, future humanitarians, language deviation, professional training, communicative and stylistic qualities of speech, linguistic personality, elite personality, communication, translation activity.

Актуальність теми. Фахова підготовка майбутніх гуманітаріїв апелює до вироблення компетентностей, які уможливають успішну фахову реалізацію. Сформована мовна особистість майбутніх гуманітаріїв виявляє високий рівень культури мовлення, комунікативно-стилістичні ознаки мовлення (нормативність, правильність, логічність, доречність тощо). Актуальним є розв'язання питання формування елітарної мовної особистості гуманітарія, яка здатна у фаховій діяльності креативно використовувати мовні ресурси в продукуванні фахових текстів, здійснювати діахронний аналіз розвитку внутрішньої форми галузевих термінів. Елітарність мовної особистості пов'язуємо не лише з високою культурою мовлення, але також з демонстрацією когнітивних креативних реалізацій, умінням моделювати дискурсивні практики відповідно до мети оприявлення галузевої інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст поняття «культура мовлення», «комунікативно-стилістичні ознаки мовлення», умови їх реалізації на індивідуальному, колективному рівнях розглядали Н. Бабич, П. Дудик, І. Кочан, В. Парашук, В. Різун, О. Семенюк, М. Яцимірська. Звернення до розвідок, у яких порушено питання структури мовної особистості, дозволяє актуалізувати комунікативну й соціометричну складові мовної особистості (А. Загнітко, В. Парашук, О. Семенов).

У публікації здійснено спробу розкрити на прикладі ситуативних вправ процедуру вироблення культури мовлення майбутніх гуманітаріїв. Апелювали до розвідок, які стосуються питання формування елітарної мовної особистості (Ф. Бацевич, М. Іваницька, Т. Космеда, Л. Мацько, А. Романченко); зверталися до словникового корпусу мовних систем, освітніх текстів.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання: розкрити поняття культури мовлення майбутніх гуманітаріїв; продемонструвати на прикладі спостереження над мовними девіаціями й літературними уживаннями групи *письмовий, писемний, листовний, писаний* процедуру вироблення культури мовлення та комунікативно-стилістичних ознак нормативності, правильності, чистоти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фахова підготовка майбутніх гуманітаріїв орієнтована на формування компетентностей, що забезпечать подальшу кар'єрне зростання, яке розуміють не лише як набуття компетентностей, але також подальше самовдосконалення на основі самодіагностування. Вироблення культури мовлення становить визначальний напрям такої підготовки, оскільки гуманітарій, який продукує тексти різного стильового віднесення; вибудовує стратегію дія-, полілогу залежно від прагматичної настанови; доречно використовує мовні ресурси (термінологічний ресурс мовної системи; паремійний фонд; художні засоби, які увиразнюють мовлення). Мовна особистість демонструє високу культуру мовлення, яка реалізується через комунікативно-стилістичні якості точності, правильності, логічності, образності, виразності тощо. Окрім того, уважають, що елітарною є така мовна особистість,

яка не лише дотримується чинних норм уживання мовних одиниць, але також використовує їх творчо, тим самим наслідуючи традиції письменної й письменницької спадщини, реалізуючи себе як творця мовної матерії. У межах поняття мовної особистості розглядають поняття комунікативної / дискурсивної особистості, яка демонструє інтелектуальну довершеність через комунікативні тактики і стратегії, естетику мовного стилетворення (Романченко, 2019). Безумовно, розуміння елітарності мовної особистості пов'язане з її реалізацією в професійному дискурсі, оскільки транслювання фахових знань буде успішним за умови усвідомлення галузевих знань, точності в уживанні термінологічного апарату, а також сформованості уміння вибудовувати професійний дискурс, застосовуючи поняттєвий апарат як стратегію розмірковувань і доведень власної позиції, апелюючи до істинності спеціальної наукової інформації. Фаховий текст є адекватним, якщо термінологічні номінації відтворюють асиметрію назви й динаміки акумульованого змісту (наприклад, термін *письмовий / електронний оригінал*); поступ первинної лексеми, яка є складником терміносполучення (*письмовий / писемний / листовний; written, epistolary, letter (reply)*).

Розмірковуючи над тим, що мовна освіта є процесом і результатом начально-пізнавальної діяльності майбутнього гуманітарія, зважаємо на те, що вагомим чинником формування мовної особистості є мовне виховання, що полягає насамперед у виробленні естетичних рамок, що уможливають здійснювати герменевтику предметів культури, зокрема цінностей вітчизняної і світової культури у їх суголосності й автохтонності.

Культура мови майбутнього гуманітарія полягає в тісному взаємозв'язку мовної матерії й культури, яка ретранслює картину світу, засвідчує культуромовну творчу діяльність, з одного боку, визначає мовну стратегію кодифікованого вживання (дотримання професійної норми в комунікативній комунікації; уникнення модифікації іншомовних елементів у структурі терміна / терміносполучення; відтворення терміна відповідно до чинного правопису); використання термінів відповідно до системи гіпонімічних і партитивних відношень.

Продемонструємо на прикладах уживання термінів у змісті фахової підготовки майбутніх гуманітаріїв (у викладанні мовних дисциплін «Сучасна українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Сучасна англійська мова», «Англійська мова за професійним спрямуванням»). Розроблена система вправ побудована на інтегральній основі, що, з одного боку, дозволяє розглядати такі завдання як ситуативні, оскільки майбутні гуманітарії, працюючи з текстом професійного спрямування, виробляють уміння продукувати власні, які характеризуються нормативністю і правильністю уживання категорійно-понятійного апарату; з іншого боку, – звернення до діахронного аспекту дозволяє майбутнім фахівцям розглядати галузеві терміни через розвиток внутрішньої форми, таким способом здобувач ознайомлюється з історико-культурним чинником розвитку того чи того значення.

Розмежування паронімів *письмовий / писемний* в українській мові пов'язане зі слововживанням «написаний, призначений для писання» і «виражений за допомогою графічних знаків; книжний, властивий пам'яткам писемності» (Гінзбург, 2003). Правильним будуть сполучення *письмовий (виклад, вислів, дозвіл, документ, інформація, іспит, кореспонденція, мова,*

приладдя, робота, твір); **писемний** (мовлення, традиція, пам'ятка).

Розглядаючи пароніми, звертаємо увагу на те, що спільний значеннєвий складник «передавання інформації з допомогою графічних знаків» дозволяє їх віднести до ряду таких уживань, як *листовий* («який стосується листування») і *писаний* («рукописний», пор.: 1. Текст будь-якого твору, написаний автором від руки або надрукований на машинці. 2. Пам'ятка стародавньої писемності (<http://sum.in.ua/>)).

Ознайомлення зі словниковою статтею дозволяє висновкувати, що на сучасному цифровому етапі трансляції інформації лексема *рукопис* набуває додаткових конотацій, актуалізуючи значення «електронний, тобто відтворений на цифровому носії», пор.: 1. Написаний від руки. *Книги з папірису, пергаменту були рукописними* (Наука і життя, 12, 1962, 33); *Рукописний журнал*. 2. Стос. до рукопису. *Рукописна традиція*; // Признач. для зберігання рукописів. *Рукописний відділ* (<http://sum.in.ua/>). Відповідно, поєднання *електронний рукопис* засвідчує асиметрію між мовною системою й реальністю, водночас не становить логічної помилки на рівні культури мови. Наведене визначення апелює насамперед до активного функціонування у видавничій галузі.

Таке поєднання є усталеним в академічному дискурсі, представляючи авторські наукові розвідки (результати наукового пошуку мають відповідне жанрове віднесення) і засвідчуючи на рівні права на інтелектуальну власність. У такий спосіб поєднання актуалізуємо валентну тяглість лексеми *текст*, уможливлуючи поєднання *електронний текст*, яке витлумачуємо як *писемний текст* (*писемне текстове утворення*), розміщений на електронному носії.

Правильним буде таке уживання: *листовий* (відповідь); *писаний* (оригінал). Коментуючи логіку поєднання аналізованих термінів і висвітлюючи їх семантичне навантаження, зацентровуємо на екстралінгвістичних чинниках їх динаміки. Зокрема, писаний оригінал відповідно чинного законодавства має чинність за умови накладення на нього *електронного підпису*. Цифрова модальність визначає співвідносність матеріального носія з оригіналом.

У видавничій галузі розмежовують поняття *традиційної коректури* (тверда (паперова) копія оригіналу) і *комп'ютерної коректури* (електронна версія оригіналу). Т. Крайнікова має рацію, апелюючи до уведення до обігу поняття саме комп'ютерної (а не альтернативної машинної) коректури, обґрунтовуючи позицію тим, що «у традиційній коректурі коректор покладається на свої знання і професійний досвід, а в комп'ютерній – керує діями машини, оснащеної забезпеченням, покладається на можливості програм» (Крайнікова, 2010). Відповідно, *письмовий / електронний оригінал* у видавничій практиці апелює до етапів видавничого процесу, а також форми оприявлення текстової й іншої інформації. Історико-культурний контекст розвитку вітчизняної видавничої практики визначає поняття *письмового оригіналу* як копії книги, яка переписувалася «справниками», причому переписані копії містили, згідно зі спостереженнями дослідників (Крайнікова, 2010), редакторські правки (дописи, закреслення, підчищення тощо). Культура уживання терміносполучень з прикметниками *письмовий оригінал* визначають категорійно-поняттєвий апарат, з одного боку, з іншого, – демонструють динаміку складників значення через зміну історико-культурної й суспільно-економічної реальності.

Рекомендованими є ситуативні завдання, що апелюють до лексичної й

лексикографічної роботи майбутніх гуманітаріїв. Формулювання можуть бути такими:

1. З допомогою онлайн-ового Словника української мови в 11 томах з'ясуйте значення термінів *писемний, письмовий, листовий, писаний*. Простежте розвиток їх значення з позиції діахронного аспекту. Наведіть приклади правильного уживання термінів шляхом поєднання з іменниками. Послугуючись бі-, полімовним словниками, укладіть міні-словник ділових терміносполучень (Гаврилишин, Каркоць, 1993).

Звернення до діахронного аспекту дозволяє усвідомлено добирати тчоні відповідники в мовах, пор. мови слов'янської й германської груп: *письмовий / писемний / листовний; written, epistolary, letter (reply)*.

2. Ознайомтеся з текстом. Прокоментуйте лінгвокультурний контекст в інтерпретації понять, пов'язаних із розвитком писемності в Київській Русі. Галузеві терміни випишіть, уклавши міні-словник.

Найдавніші українські літописи були писані т. зв. уставом. Це було письмо, що визначалося великою простотою: переважали в ньому прості лінії, більш-менш правильні кути або часті кола. Пізніше устав перейшов у на півустав – письмо ломане, неправильне, з літерами над рядками, т. зв. титлами. В уставі і напівуставі кожна літера стояли окремо, відділена від інших. Пізніше вони лучилися одна з одною, спліталися – й так постав скоропис. Писанням книг займалися фахові писці, переписувачі. Це були здебільшого люди духовні – священники і ченці – або з церковного притчу, дяки. Переписування було нележке, тому й книга цілилася дорого (Крип'якевич, 2022).

3. Ознайомтеся зі словниковими статтями слів *писемний, пам'ятка, пам'ятник*. Дослідіть, яке значення реалізують юридичні терміносполучення «писемна пам'ятка», «пам'ятка культури», «пам'ятка архітектури» у вітчизняному і міжнародному праві? Підготуйте інформацію про писемні пам'ятки української і світової культури.

Виконуючи завдання, майбутні філологи спостерігають у мові вітчизняного і міжнародного права норми уживання терміносполучень, зіставляють спільне і відмінне розуміння культурно-історичної цінності предметів мистецтва.

4. Ознайомтеся текстом. Яке значення для культурного розвою нації має писемна пам'ятка? Визначте стиль викладу історика Івана Крип'якевича. Підготуйте інформацію про Галицько-Волинський літопис у жанрі анонсу до арт-проєкту.

Літературне життя, припинене в Києві, знайшло змогу дальшого розвитку в західних областях українських земель, де постає дуже цінний високою поезією навіяний історичний пам'ятник – Галицько-Волинський літопис. Виповнює він третю частину Іпатського збірника. Автор літопису оповідає про історичні події в Україні від 1205 до 1292 р., зокрема про володіння Данила й Василька і про татарське лихоліття. Літописець оповідає так гарно й поетично виявляє таку глибоку любов до рідного краю, що його твір читається як прекрасна повість. «другого такого літопису, – каже богдан Лепкий, – ніде не найдемо, як найдемо такого степу, як наш, ані такої ріки, як Дніпро» (Крип'якевич, 2022).

5. Підготуйте інформацію про літературно-естетичні традиції античних анналів (*Galios Iulius Caesar "Comentarii de bello Gallico liber primus"*) й

українських літописів. Продемонструйте уривками з писемних пам'яток.

При виконанні завдання важливо наголосити на особливостях перекладу художнього тексту, з урахуванням стилю викладу, чинників відносної перекладності з огляду на історико-культурний контекст.

6. Розкрийте різницю у значеннях словосполучень: *писемне мовлення / письмова мова*. Думку продемонструйте контекстом.

7. Поміркуйте, у чому полягає взаємозв'язок писемної традиції й чинного правопису лінгвокультури нації? Наведіть приклади.

8. Підготуйте етимологічний й історико-культурний коментар до словосполучень *вітчизняне (світове) письменство / українське (світове) письмо / українська (зарубіжна / світова) література*. Чи можемо віднести такі поєднання до дублетів? Відповідь обґрунтуйте. Дослідіть функціонування словосполучень у науковому дискурсі, сучасних медіа.

9. Випишіть визначення жанрів наукового стилю (академічного, або власне наукового підстилю). З огляду на те, що науковий текст відтворює результат вироблення нових наукових знань; становить дослідження як вид пізнавальної діяльності автора; текст характеризують точність, об'єктивність, доказовість, відтворюваність, на прикладах оприятуйте власні міркування стосовно понять *академічний текст-оригінал, письмовий академічний текст, академічний плагіат, первинний / вторинний академічний текст*.

10. Підготуйте науково-популярне есе на тему «**Per litteras / письмово**», схарактеризувавши етапи розвитку масової комунікації (дописемний етап до індустріального періоду; писемний етап до індустріального періоду; друкарський етап індустріального періоду; аудіовізуальний етап індустріального періоду; новітній етап розвитку масового спілкування). Розкрийте поняття *масової комунікації (масового спілкування, mass communication)* як форми соціальної взаємодії у вигляді соціального регулювання на сучасному етапі розвитку цифрової цивілізації.

Спостереження над процесом розвитку масової комунікації в діахронному розрізі рекомендовано здійснювати через аналіз віхових подій, герменевтику предметів культури в той чи той період, наприклад: *дописемний період / писемний період* – 863 р., створення слов'янської писемності (Кирило і Мефодій); бл. 1113 р., Нестор-Літописець «Повість минулих літ».

Траєкторію пізнання навчального матеріалу можна також побудувати через частково-пошукове дослідження здобувачами, яке полягає в узагальненні інформації, яку транслюють предмети культури, наукові пошуки, історичні події, наприклад: XVIII ст. друкарський (післяписемний) етап індустріального періоду: 1766 р., І. Котляревський «Енеїда»; 1775 р., зруйнування Запорозької Січі; 1768 р., події Коліївщини; світова історія й наука: 1754 р., систематика рослинного і тваринного світу (К. Лінней).

Розгляд тексту сучасних українськомовних медій, медій світових апелює до дискусії стосовно дотримання не лише кодифікованих норм чинного правопису, але також демонстрацію культури мови, що виявляється в окреслених вище комунікативно-стилістичних ознаках. З огляду на те, що сучасні медії характеризуються інтермедійністю й інтертекстуальністю, культура подання культурно-історичних апеляцій безпосередньо залежить від сформованості естетичного порогу мовної особистості, уміння створювати

оригінальні й доречні художньо-естетичні дискурси. Іншим аспектом є визначення художньо-естетичної ваги текстів медіа і текстів художньої літератури, оскільки тексти медіа є по суті вторинними текстами, що створюють «віртуальну реальність», художні тексти є фундаментальними в поданні ціннісних координат побудови біографічного шляху особистості.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Культура мовлення мовної особистості виявляється через комунікативно-стилістичні ознаки, засвідчує не лише індивідуальну (комунікативна й соціометрична ролі), але також колективну реалізацію, репрезентує комунікативні можливості літературної мови. Культура мовлення визначає елітарну мовну особистість у дискурсах (науковому, художньому, медійному).

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

Романченко А. П. Елітарна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти : монографія. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова, 2019. 541 с.

Українська ділова мова: практичний посібник на щодень / уклад.: М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська; за ред. д-ра техн. наук, проф. М. Д. Гінзбурга. Харків : Торсінг, 2003. 592 с.

Онлайнова версія академічного тлумачного «Словника української мови» в 11 томах (1970–1980). URL : <http://sum.in.ua>

Крайнікова Т. Коректура : підручника. Київ : Наша культура і наука, 2010. 252 с.

Словник ділових термінів українською та англійською мовами: близько 3500 термінів / уклад. Я. Гаврилишин, О. Каркоць. Київ : Смолоскип, 1993. 96 с.

Історія української культури / за загал. ред. І. Крип'якевича. Київ : Либідь, 2022. 656 с.

Різун В. В. Теорія масової комунікації : підручник для студентів галузі 0303 «Журналістика та інформація». Київ : ВЦ «Просвіта», 2008. 260 с., С. 202–206.

REFERENCES

Romanchenko, A. P. (2019) *Elitarna osobystist u prostori naukovooho dyskursu [Elite personality in the space of scientific discourse: communicative aspects]: komunikatyvni aspekty : monohrafiya [monograph]*. Odesa : Odeskyu natsionalnyy universytet imeni I. I. Mechnikova, 2019. 541 s. [in Ukrainian].

Ukrayinska dilova mova: praktychnyy posibnyk na shchoden [Ukrainian business language: a practical guide for everyday use] / uklad.: M. D. Hinzburh, I. O. Trebulova, S. D. Levina, I. M. Kornilovska; za red. d-ra tekhn. nauk, prof. M. D. Hinzburha. Kharkiv : Torsinh, 2003. 592 s. [in Ukrainian].

Onlaynova versiya akademichnoho tлумachnoho «Slovnyka ukrayinskoyi movy» [Online version of the academic explanatory “Dictionary of the Ukrainian language”] v 11 tomakh (1970–1980). [in Ukrainian].

Kraynikova, T. (2010) *Korektura [Proofreading] : pidruchnyk [a textbook]*. Kyiv : Nasha kultura i nauka, 2010. 252 s. [in Ukrainian].

Slovnyk dilovykh terminiv ukrayinskoyu ta anhliyskoyu movamy [Dictionary of business terms in Ukrainian and English]: blyzko 3500 terminiv / uklad. Ya. Havrylyshyn, O. Karkots. Kyiv : Smoloskyp, 1993. 96 s. [in Ukrainian].

Istoriya ukrayinskoyi kultury [History of Ukrainian culture] / za zahal. red. I. Krypyakevycha. Kyiv : Lybid, 2022. 656 s. [in Ukrainian].

Rizun, V. V. (2008) Teoriya masovoyi komunikatsiyi [Theory of mass communication] : pidruchnyk dlya studentiv haluzi 0303 "Zhurnalistyka ta informatsiya" [a textbook for students of the branch 0303 "Journalism and information"]. Kyiv : VTS "Prosvita", 2008. 260 s., S. 202–206. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Публікація присвячена питанню вироблення культури мовлення у майбутніх гуманітаріїв у вивченні мовних дисциплін.

Спостереження над мовними девіаціями й літературним уживанням групи письмовий, писемний, листовий, писаний спрямовує на уважне ставлення до нормативного вживання, поєднання з іменниками, доречно введення у фаховий текст.

Простежено розвиток внутрішньої форми спостережуваної групи через діахронний аспект. Такий підхід уможливорює розгляд мовних одиниць з урахуванням історико-культурного чинника розвитку їх значення, параметрів функціонування залежно від стилізового віднесення.

Нормативне уживання терміносполучень безпосередньо впливає на успішність комунікації, оскільки трансляція фахових знань орієнтує на продукування текстів, у яких використані доречно й точно терміносполучення забезпечують імпресію інформації, визначають хід когнітивного осмислення викладеного.

Культура фахового мовлення майбутніх гуманітаріїв визначає рівень сформованості елітарної мовної особистості, яка продукує фахові тексти, виявляє креативність у відтворенні інформації, демонструє інтелектуальну довершеність у доборі мовного ресурсу задля відтворення думки. Діахронний аспект розгляду розвитку внутрішньої форми мовної одиниці сприяє усвідомленню її історико-культурної детермінації.

Мовна девіація полягає не лише в неправильному поєднанні відповідно до семантико-синтаксичної тяглості, але також у нерозумінні значення (внутрішня форма слова засвідчує активний розвиток конотативних відтінків).

Розроблено систему завдань, спрямованих на контекстуальний розгляд групи мовних одиниць, які перебувають у паронімічних, гіпонімічних і партитивних відношеннях.

Здобувачі звертають увагу на модифікацію іншомовних елементів у структурі терміна шляхом діахронного спостереження.

Запропоновано ситуативні завдання, розв'язання яких передбачає звернення до історії розвитку основного й додаткових значень. Виконання завдань передбачає здійснення лексикографічної роботи, звернення до моно-, бі- й галузевих полісловників.

Окремо розглянуто поняття писемності через призму каналів комунікації.

Ключові слова: культура мовлення, майбутні гуманітарії, мовна девіація, фахова підготовка, комунікативно-стилістичні якості мовлення, мовна особистість, елітарна особистість, комунікація, перекладацька діяльність.

УДК 378.147:004.8

**PRACTICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE
TECHNOLOGIES DURING THE PROFESSIONAL TRAINING OF
APPLICANTS OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION**

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ
ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Наталія Гарань

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Nataliia Haran

PhD in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: garan_nat@i.ua
ORCID 0000-0002-7617-8636
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

Максим Осика

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: Maks.osyka@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Maks Osyka

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: Maks.osyka@gmail.com
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

Лян Мяофен

здобувач 2 (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: 247151967@qq.com
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Liang Miaofeng

applicant of 2 (master's) level
higher education specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: 247151967@qq.com
SHEI «Donbas State Pedagogical
University», Ukraine

ABSTRACT

The article presents the review of the problem of using artificial intelligence technologies during the professional training of applicants of an institution of higher education. The authors have analyzed the publications of recent years by foreign and domestic authors on relevant topics. The authors emphasize that the involvement of artificial intelligence will contribute to higher-quality professional training of graduates of institutions of higher education because in the modern world artificial intelligence is becoming more and more common in various fields, so the knowledge and skills of working with artificial intelligence will be more and more in demand in the labor market. It is noted that when choosing artificial intelligence services during the professional training of applicants of an institution of higher education, it is necessary to take into account the correspondence of the content and teaching methods and techniques of learning, ease of use, interactivity, individualization of training, as well as data security and confidentiality. It is underlined that effective training of future lecturers, as well as the development of effective methods of using

artificial intelligence to check works, can help solve the outlined problems and obtain the best results. It has been established that the prospects for the use of artificial intelligence also include the development of innovative educational technologies and teaching methods, in addition, artificial intelligence can serve as a tool for creating interactive and adaptive educational programs, virtual environments, and simulators for developing practical skills and modeling the implementation of new approaches or solutions in management of educational processes. The authors have suggested that certain disciplines should include topics related to the ethical use of artificial intelligence, and the development of critical thinking and analysis so that applicants are able to implement artificial intelligence during their educational and future professional activities consciously and responsibly.

In conclusion, the authors claim that it is impossible to ban or completely abandon artificial intelligence technologies, despite the fact that they have both numerous advantages and significant risks, so the thesis about the responsible and moderate use of artificial intelligence technologies in the educational process should take a prominent place in institutions of higher education.

Key words: *artificial intelligence technologies, educational process, applicant, lecturer, institution of higher education, professional training, practical skills, innovative methods and techniques of learning.*

Актуальність теми. Актуальність представленої теми зумовлена надскладними умовами військових дій на території суверенної України, в яких відбувається освітній процес. Використання штучного інтелекту у закладах вищої освіти стає все більш актуальним, сприяючи осучасненню освітнього процесу, роблячи освітнє середовище більш інноваційним, ефективним і персоналізованим, сприяючи підготовці здобувачів до майбутньої професійної діяльності в сучасному світі, де технології штучного інтелекту стають все більш злободенними. Про актуальність означеної проблеми зазначається в державних освітніх документах, а саме: «Концепції державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року», «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021 – 2024 роки», «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 роки», «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» тощо. Вищезазначене актуалізує проблему використання технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на виклики, що постали перед українським суспільством, ми бачимо активно зростаючу зацікавленість науково-педагогічних працівників проблемою використання штучного інтелекту в освіті. Окремі аспекти означеної проблеми розглянуто в наукових доробках зарубіжних учених. Так, у статті Elbanna S., Armstrong L. досліджено використання ChatGPT у персоналізованому навчанні, оцінюванні та створенні контенту, а також вивчено способи управління обмеженнями та деякі етичні міркування (Elbanna S. Armstrong L., 2024). Авторами Chan C. K. Y., Hu W., розглянуто проблему сприйняття здобувачами вищої освіти Гонконгу технологій генеративного штучного інтелекту. До дослідження було залучено 399 студентів і аспірантів різних освітніх програм. Результати продемонстрували

загальне позитивне ставлення до використання штучного інтелекту під час викладання, навчання та проведення дослідницької роботи. Однак також було висловлено занепокоєння щодо етичних питань і впливу на особистісний розвиток і кар'єрні перспективи. (Chan C. K. Y., & Hu, W., 2023).

Науковцями Dempere J., Modugu K. P., Hesham A., Ramasamy L. вивчено вплив чат-ботів зі штучним інтелектом із особливим акцентом на ChatGPT від OpenAI, означено потенційні переваги, такі як спрощення зарахування, покращення викладання, допомога при проведенні досліджень, а також виявлені такі ризики, як порушення конфіденційності, неправильне використання, упередженість, дезінформація, проблеми з доступністю (Dempere J., Modugu K. P., Hesham A., Ramasamy L., 2023). Наукові розвідки Bond M. спрямовувалися на етичні та методологічні аспекти використання штучного інтелекту під час проведення досліджень (Bond M. et al., 2024).

Цікавим для нашого дослідження був огляд, здійснений Crompton H., Burke D., пов'язаний із проблемою штучного інтелекту у вищій освіті шести континентів світу упродовж 2016-2022 рр. Результати цього дослідження свідчать, що упродовж 2021-2022 років кількість публікацій зросла майже втричі, а тенденція змістилася з США до Китаю, який зайняв провідну позицію за кількістю публікацій (Crompton H., Burke D., 2023).

Вивченню потенційних переваг та обмежень використання чат-ботів зі штучним інтелектом у медсестринській практиці, присвячено наукові розвідки турецьких педагогів. У дослідженні обговорювалося, як чат-боти можуть слугувати цінним інструментом для безперервної освіти, консультацій і доступу до інформації медсестер, також були оцінені потенційні ризики й обмеження використання чат-ботів ШІ. Дослідження підкреслило можливість негативного впливу на стосунки між медсестрою та пацієнтом через неадекватність чат-ботів у емоційному та емпатичному спілкуванні. Це дослідження підкреслює важливий етичний і професійний момент для медсестер, нагадуючи їм про важливість людського дотику та емоційного зв'язку під час оцінки переваг, які пропонують технології. (Berşe S., Akça K., Dirgar E., Kaplan E. Serin, 2024).

Деяким аспектам використання та впливу штучного інтелекту на вищу освіту України присвячено наукові доробки Вдовиченко С., Устенко І., Рябчук Н., Цапко А., Білецької С., Ковтун А. та інших (Білецька С., Вдовиченко С., Ковтун А., Рябчук Н., Устенко І., Цапко А., 2024). Отже, актуальність дослідження зумовлена загальноосвітніми тенденціями в освітній сфері, значним використанням штучного інтелекту, підвищенням вимог до якості фахової підготовки здобувачів у закладі вищої освіти.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в розкритті особливостей використання технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Актуальність представленої теми зумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів. За останні роки штучний інтелект досяг значного прогресу, що призвело до появи нових можливостей для ефективного його використання в закладах вищої освіти. Постійно зростаюча потреба у висококваліфікованих фахівцях, які володіють навичками роботи зі штучним інтелектом, адже ринок праці потребує все більше професіоналів,

здатних на високому рівні розробляти, впроваджувати та використовувати технології штучного інтелекту. Не можна залишити поза увагою і нагальну необхідність модернізації освітнього процесу, адже традиційні методи навчання стають усе менш ефективними в умовах інформаційного суспільства, а саме штучний інтелект може допомогти зробити цей процес більш динамічним, інтерактивним і захоплюючим. Персоналізація освітнього процесу може полягати у тому, що технології штучного інтелекту здатні ефективно аналізувати дані про здобувачів і частково адаптувати освітній процес до індивідуальних запитів і потреб.

Проведений нами аналіз наукових робіт із розглянутої проблематики, дозволяє зауважити на тому, що існує достатньо велика кількість різноманітних визначень терміну «штучний інтелект», що не завжди у повній мірі узгоджуються один із одним, але все ж таки, в ключових аспектах, вони є достатньо подібними, тому потенційно дозволяють скоординувати та дійти до єдиного рішення в цьому питанні (Баранов О. А., 2023). Нам також імпонує наступна думка, висловлена у науковій публікації Паневич К.: «штучний інтелект не є точною копією поняття людського інтелекту, а є технологією модельованих систем, яка включає багато аспектів інтелектуальної діяльності людини, і як це можна зробити» (Panjiyevich K., 2024). Наведемо найбільш доцільні, на нашу думку визначення терміну «штучний інтелект» (рисунок 1).

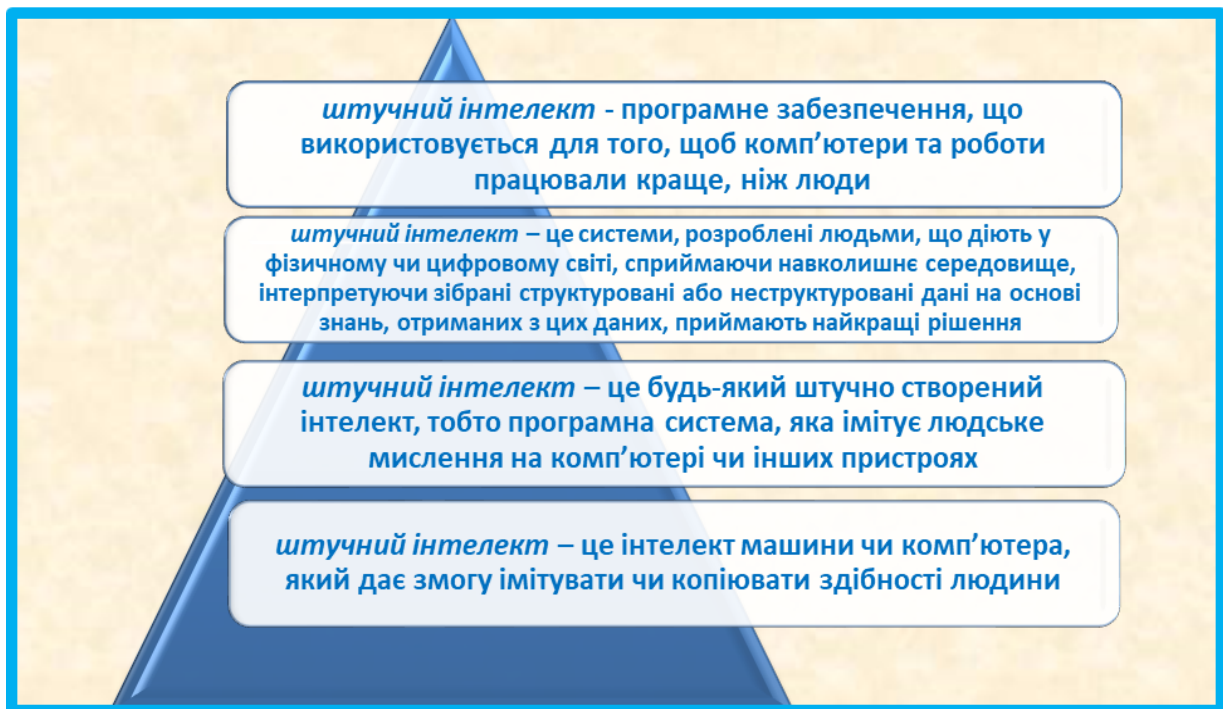

Рис. 1. Визначення терміну «штучний інтелект»

У своєму дослідженні ми будемо послуговуватися визначенням, що представлено в офіційному документі, а саме: «Концепції державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року». У Концепції

визначено, що «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» (Конценція, 2024).

Завдяки використанню штучного інтелекту можна підвищити ефективність навчання у закладі вищої освіти. Штучний інтелект може автоматизувати більшість рутинних завдань, що вможливить вивільнення часу викладача для більш творчої і цікавої роботи зі здобувачами. Залучення штучного інтелекту сприятиме більш якісній фаховій підготовці випускників закладу вищої освіти, адже в сучасному світі штучний інтелект стає все більш поширеним у різних галузях, тому знання та навички роботи зі штучним інтелектом будуть усе більш затребувані роботодавцями. До того ж, використання штучного інтелекту може мати багато практичних аспектів, як от:

- розробка інтелектуальних систем навчання (можливість використання технологій штучного інтелекту для створення персоналізованих навчальних планів, адаптивних тестів і завдань, надання здобувачам зворотного зв'язку в режимі реального часу);

- використання віртуальних помічників (віртуальні помічники на основі штучного інтелекту можуть консультувати та допомагати здобувачам під час реєстрації на курси, при пошуку інформації, доборі джерел тощо);

- аналіз даних про успішність здобувачів (ШІ-системи можуть моніторити дані про успішність, активність на дистанційних курсах, наявність виконаних робіт і інші дані, щоб виявляти проблеми та надавати здобувачам необхідні консультації або підтримку);

- автоматизація адміністративних завдань (ШІ-система стане у нагоді та допоможе автоматизувати такі завдання, як перевірка курсових робіт, оцінювання тестів, рефератів і виставлення оцінок);

- створення віртуальних лабораторій, педагогічних ситуацій, виробничих симуляцій (за допомогою ШІ-систем можна створювати віртуальні простори, що дозволить здобувачам знаходити шляхи вирішення, отримувати практичний досвід роботи з різними технологіями та системами).

Використання штучного інтелекту у вищій освіті стає все більш поширеним, пропонуючи нові можливості для осучаснення та оптимізації освітнього процесу. Вважаємо за доцільне представити деякі платформи ШІ, розподілені за типами роботи, що можуть бути використані під час освітньої діяльності в закладі вищої освіти (Таблиця 1).

Платформи штучного інтелекту, що можуть бути використані в освітній діяльності (Таблиця 1.)

№	Назва	Опис	Посилання
Навчання та оцінювання			
1.	Grammarly	Платформа використовує ШІ для перевірки граматики, орфографії, пунктуації та стилю письма, може допомогти здобувачам покращити свої	https://www.grammarly.com/desktop

РОЗДІЛ ВИЩА ШКОЛА

		навички письма та отримувати вищі оцінки за роботи.	
2.	Turnitin	Платформа використовує ШІ для виявлення плагіату, може допомогти викладачам переконатися, що здобувачі виконують завдання самостійно, а також допомогти здобувачам уникати плагіату ненавмисно.	https://www.turnitin.com/
3.	EssayPro	Платформа використовує ШІ для оцінювання есе. Може допомогти здобувачам отримати зворотний зв'язок щодо своїх робіт та покращити навички	https://essaypro.com/blog
Дослідження й аналіз			
1.	Google Scholar:	Пошукова система використовує ШІ для пошуку наукових статей, книг та інших академічних ресурсів. Google Scholar може допомогти здобувачам знайти інформацію для своїх досліджень та написання курсових і магістерських робіт.	https://scholar.google.com/
2.	Microsoft Academic:	Пошукова система використовує ШІ для пошуку наукових статей, книг та інших академічних ресурсів. Microsoft Academic пропонує схожі функції, як і Google Scholar, але також має деякі унікальні функції, такі як можливість створювати графіки співпраці між дослідниками.	https://www.microsoft.com/en-us/research/project/academic
3.	Republisher	Платформа використовує ШІ для аналізу наукових статей та виявлення нових дослідницьких тем. Republisher може допомогти дослідникам залишатися в курсі останніх досліджень та генерувати нові ідеї для своїх власних досліджень.	https://www.merriam-webster.com/dictionary/republish
Мова та спілкування			
1.	Duolingo	Платформа використовує ШІ для вивчення нових мов. Duolingo пропонує інтерактивні уроки, які можуть допомогти здобувачам покращити свої навички читання, письма, говоріння та розуміння мови.	https://www.duolingo.com/
2.	Memrise	Платформа використовує ШІ для вивчення нових мов за допомогою флеш-карток та ігор. Memrise пропонує веселий та ефективний спосіб вивчити нову мову.	https://www.memrise.com/
3.	HelloTalk	Платформа використовує ШІ для того, щоб зв'язати здобувачів із носіями мови для практики розмовної мови. HelloTalk може допомогти здобувачам покращити свої навички розмовної мови та дізнатися більше про культуру мови, яку вони вивчають.	https://www.hellotalk.com/?lang=en
Творчість і самовираження			
1.	Artificially Intelligent Writing Assistant (AIVA)	Інструмент використовує ШІ для допомоги письменникам у подоланні письменницької blokada. AIVA може генерувати ідеї, пропонувати синоніми та допомагати покращити граматику та стиль письма.	https://10web.io/blog/ai-writing-assistants/
2.	MuseNet	Інструмент використовує ШІ для створення музики. MuseNet може генерувати різні музичні жанри та стилі.	https://www.youtube.com/watch?v=2By5s876Aws

3.	Deep Dream Generator	Інструмент використовує ШІ для створення зображень з тексту. Deep Dream Generator може генерувати реалістичні та сюрреалістичні зображення.	https://colab.research.google.com/github/tensorflow/docs/blob/master/site/en/tutor
----	----------------------	---	---

Зазначимо також, що при доборі сервісів штучного інтелекту у мережі інтернет для використання при проведенні занять у закладі вищої освіти необхідно враховувати низку критеріїв, що можуть визначити їхню ефективність і відповідність освітнім цілям. Розглянемо основні критерії відбору освітніх сервісів. Першим критерієм є відповідність змісту сервісу актуальним дослідженням і методикам навчання. Сервіс штучного інтелекту повинен пропонувати науково достовірний контент, що базується на сучасних даних і методах, сприяючий ефективному засвоєнню матеріалу здобувачами. Другим критерієм можна визначити користувальницький досвід і зручність використання. Сервіс штучного інтелекту повинен бути інтуїтивно зрозумілим, мати зручний інтерфейс, що дозволить користувачам вдало взаємодіяти з матеріалами та виконувати завдання. Також важливим критерієм є можливість для інтерактивного навчання. Сервіс штучного інтелекту має пропонувати інструменти для створення інтерактивних занять, завдань і тестів, інтерактивних матеріалів. Четвертим критерієм визначимо можливість для індивідуалізації освітнього процесу. Сервіс має надавати можливість налаштувань під індивідуальні потреби та темп навчання кожного здобувача, що сприятиме більш успішному засвоєнню матеріалу. І останнім критерієм установемо безпеку та конфіденційність персональних даних, сервіс повинен забезпечувати надійний захист даних і гарантувати безпеку взаємодії з платформою.

Таким чином, при доборі технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти необхідно враховувати відповідність змісту та методик навчання, зручність використання, інтерактивність, індивідуалізацію навчання, а також безпеку і конфіденційність даних. Ми вважаємо, що означені критерії допоможуть обрати найбільш ефективні та відповідні сервіси штучного інтелекту для проведення різних видів занять, осучаснення навчального процесу та покращення якості освіти.

Ми поділяємо думку групи авторів, які зауважили на тому, що «інструменти ШІ, швидше за все покращать результати навчання та дадуть педагогам можливість зосередитися на тих галузях, де вони зможуть принести келику користь» (Вдовиченко С., Устенко І., Рябчук Н., 2024, С. 105). Наприклад, застосування штучного інтелекту при перевірці самостійних робіт є актуальним і широко обговорюваним питанням у спільноті освітян. Незважаючи ж на переваги, що може запропонувати штучний інтелект у цій галузі, можуть виникати певні проблеми, що необхідно враховувати. Так, одна з основних проблем пов'язана з тим, що штучний інтелект зазвичай оцінює роботи на основі встановлених стандартів або шаблонів. У такому випадку індивідуальні особливості, креативність і творчий підхід здобувача може бути недооцінені або невірні інтерпретовані. Штучний інтелект не завжди здатний визначити й оцінити оригінальність та унікальність роботи, що може призвести до помилкової оцінки. Інша проблема може полягати в тому, що штучний інтелект не завжди здатний зрозуміти контекст і специфіку теми або дисципліни, з якою пов'язана робота здобувача. Наприклад, для перевірки робіт із гуманітарних

дисциплін, потрібен широкий контекст і розуміння специфіки предметної галузі, що може бути складним для відтворення за допомогою штучного інтелекту. Окрім того, штучний інтелект може зіткнутися з проблемами під час перевірки робіт здобувачів, що містять різне форматування, структурування або оформлення. В означених випадках штучним інтелектом може бути надана невідповідна оцінка або пропущені помилки, пов'язані з правилами оформлення та стилю. До того ж, існує ризик, що здобувачі можуть почати послуговуватися різноманітними техніками та підходами для шахрайства й обману технологій штучного інтелекту для перевірки робіт. Деякі здобувачі можуть використовувати плагіат чи спроторення тексту, щоб обійти систему, що ускладнить об'єктивну перевірку й оцінення.

На нашу думку, важливо розуміти, що штучний інтелект не є заміною людини, а його використання має комбінуватися з експертним аналізом і перевіркою викладачем. Ефективна підготовка майбутніх викладачів, а також розробка дієвих методів використання штучного інтелекту для перевірки робіт можуть допомогти вирішити окреслені проблеми й отримати найкращі результати зі взаємодії викладач – штучний інтелект. До того ж, використання в освітньому процесі інноваційних технологій сприятиме «формуванню медіакультури здобувачів, розуміння та відчуття цінності отриманих знань, дозволяючи осучаснити та гармонійно поєднати різні види освітньої діяльності» (Сипченко О., Гарань Н., Пилипенко В., 2022. С. 33).

З вищезазначеного видно, що штучний інтелект привносить нові можливості та задуми у фахову підготовку здобувачів. Перспективи використання штучного інтелекту також включають розвиток інноваційних освітніх технологій і методів навчання, до того ж, штучний інтелект може слугувати інструментом для створення інтерактивних та адаптивних освітніх програм, віртуальних середовищ і симуляторів для розвитку практичних навичок і моделювання впровадження нових підходів або рішень в управлінні освітніми процесами.

У свою чергу, хочемо зауважити, що під час застосування технологій штучного інтелекту необхідно також враховувати низку наявних викликів і проблем. На нашу думку, важливо забезпечити етичне використання штучного інтелекту, захистити персональні дані викладачів і здобувачів, навчальні матеріали від несанкціонованого доступу, незаконного використання та зловживань. До окремих дисциплін необхідно внести теми щодо етичного використання штучного інтелекту, розвитку критичного мислення й аналізу, щоб здобувачі були здатні усвідомлено та відповідально імплементувати штучний інтелект під час освітньої та професійної діяльності.

Таким чином, завдання та перспективи використання технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти включають персоналізацію освітнього процесу, автоматизацію оцінки та зворотного зв'язку, розвиток інноваційних технологій і методів навчання. Однак, впровадження технологій штучного інтелекту має супроводжуватися відповідними етичними принципами та навичками, щоб забезпечити ефективне та відповідальне використання.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки

здобувачів закладу вищої освіти дозволить їм у майбутній професійній діяльності ефективніше адаптуватися до нових сучасних реалій інформаційного світу, бути більш конкурентноспроможними та затребуваними на ринку праці. У представленому дослідженні зауважено, що при доборі технологій штучного інтелекту необхідно враховувати відповідність змісту та методик навчання, зручність використання, інтерактивність, індивідуалізацію навчання, а також безпеку та конфіденційність даних. Беручи до уваги широке запровадження різномісних технологій і сервісів штучного інтелекту, запити роботодавців, фахові навички із перспективним поглядом у майбутнє, освітнє середовище ЗВО повинно трансформуватися, щоб ефективно та відповідально дисемінувати інноваційні ресурси.

Тотальне розповсюдження технологій штучного інтелекту виокремлює нагальну потребу в урегулюванні його використання в закладах вищої освіти. Викладачі мають звертати особливу увагу на питання академічної доброчесності під час використання сервісів штучного інтелекту, щоб попередити можливі порушення етичних норм і правил. Беззаперечним є факт, що неможливо заборонити або повністю відмовитися від технологій штучного інтелекту, незважаючи на те, що вони мають як численні переваги, так і значні ризики. Ключову позицію має зайняти теза про відповідальне та помірковане використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти.

У представленій статті означено лише деякі аспекти проблеми використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти. У майбутніх дослідженнях планується розглянути практичний досвід використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти країн Західної Європи, а також Японії та США.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Berşe S. et al. (2024). The role and potential contributions of the artificial intelligence language model ChatGPT. *Annals of Biomedical Engineering*, 52.2. Pp. 130-133. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10439-023-03296-w>

Bond M. et al. (2024). A meta systematic review of artificial intelligence in higher education: a call for increased ethics, collaboration, and rigour. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21(1) URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00436-z>

Chan C. K. Y., & Hu W. (2023). Students' voices on generative AI: Perceptions, benefits, and challenges in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 43. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00411-8>

Crompton H., & Burke D. (2023). Artificial intelligence in higher education: the state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1) URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00392-8>

Dempere J., Modugu K. P., Hesham A., & Ramasamy L. (2023). The impact of ChatGPT on higher education. *Fron. Educ*, 8, URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4592192

Elbanna S. Armstrong L. (2024). Exploring the integration of ChatGPT in education: adapting for the future. *Management & Sustainability: An Arab Review*,

3.1: Pp. 16-29. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/MSAR-03-2023-0016/full/html>

Panjiyevich K. (2024). Organizing Education Based on Artificial Intelligence Tools. *International Journal of Formal Education*, 3.2. Pp. 125-128.

Баранов О. (2023). Визначення терміну “штучний інтелект”. *Інформація і право*, Вип. 1 (44), С. 32-49.

Вдовиченко С., Устенко І. & Рябчук Н. (2024). Штучний інтелект в освіті. *Scientific Collection «InterConf»*, 186. С. 103-105.

Концепція державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2024 р. № 320-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-%D1%80#Text>

Сипченко О., Гарань Н. & Пилипенко В. (2022) Дисемінація онлайн-ресурсів в освітній процес в умовах воєнного часу. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. праць / за заг. ред. д-ра пед. наук., проф. С.А. Саяпіної. Краматорськ: Видавництво ЦТPI «Друкарський дім». № 2 (102), С. 26–35. URL: <http://gnvr.ddpu.edu.ua/article/view/274869>

Цапко А., Білецька С. & Ковтун А. (2024). Трансформація системи освіти в умовах штучного інтелекту: виклики та перспективи. *Наука і техніка сьогодні*, Вип. 4 (32).

REFERENCES

Berşe S. et al. (2024). The role and potential contributions of the artificial intelligence language model ChatGPT. *Annals of Biomedical Engineering*, 52.2. Pp. 130-133. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10439-023-03296-w>

Bond M. et al. (2024). A meta systematic review of artificial intelligence in higher education: a call for increased ethics, collaboration, and rigour. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 21(1) URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00436-z>

Chan C. K. Y., & Hu W. (2023). Students’ voices on generative AI: Perceptions, benefits, and challenges in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 43. URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00411-8>

Crompton H., & Burke D. (2023). Artificial intelligence in higher education: the state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1) URL: <https://link.springer.com/article/10.1186/s41239-023-00392-8>

Dempere J., Modugu K. P., Hesham A., & Ramasamy L. (2023). The impact of ChatGPT on higher education. *Fron. Educ*, 8, URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4592192

Elbanna S. Armstrong L. (2024). Exploring the integration of ChatGPT in education: adapting for the future. *Management & Sustainability: An Arab Review*, 3.1: Pp. 16-29. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/MSAR-03-2023-0016/full/html>

Panjiyevich K. (2024). Organizing Education Based on Artificial Intelligence Tools. *International Journal of Formal Education*, 3.2. Pp. 125-128.

Baranov O. (2023). Vyznachennia terminu “shtuchnyi intelekt”. *Informatsiia i pravo*, Vyp. 1 (44), S. 32-49 [in Ukrainian].

Vdovychenko S., Ustenko I. & Riabchuk N. (2024). Shtuchnyi intelekt v osviti. Scientific Collection «InterConf», 186. S. 103-105 [in Ukrainian].

Kontseptsiiia derzhavnoi tsilovoi naukovu-tekhnicnoi prohramy z vykorystannia tekhnolohii shtuchnoho intelektu v priorityetnykh haluziakh ekonomiky na period do 2026 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13.04.2024 r. № 320-r. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Sypchenko, O., Haran, N. & Pylypenko, V. (2022) Dyseminatsiia onlain-resursiv v osvitnii protses v umovakh voiennoho chasu [Dissemination of online resources in the educational process in wartime conditions]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zb. nauk. prats / za zah. red. d-ra ped. nauk, 2(102)*, 26–35. Prof. S. A. Saiapina (Ed.). Kramatorsk: Vydavnytstvo TsTRI «Drukarskyi dim». URL: <http://gnvp.ddpu.edu.ua/article/view/274869> [in Ukrainian].

Tsapko A., Biletska S. & Kovtun A. (2024). Transformatsiia systemy osvity v umovakh shtuchnoho intelektu: vyklyky ta perspektyvy. *Nauka i tekhnika sohodni*, Vyp. 4 (32) [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено огляду проблеми використання технологій штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти. Авторами проаналізовано публікації останніх років зарубіжних і вітчизняних авторів дотичних тем. Авторами наголошено на тому, що залучення штучного інтелекту сприятиме більшій якості фаховій підготовці випускників закладу вищої освіти, адже в сучасному світі штучний інтелект стає все більш поширеним у різних галузях, тому знання та навички роботи зі штучним інтелектом будуть усе більш затребувані ринком праці. Зауважено, що при доборі сервісів штучного інтелекту під час фахової підготовки здобувачів закладу вищої освіти необхідно враховувати відповідність змісту та методик навчання, зручність використання, інтерактивність, індивідуалізацію навчання, а також безпеку і конфіденційність даних. Зазначено, що ефективна підготовка майбутніх викладачів, а також розробка дієвих методів використання штучного інтелекту для перевірки робіт можуть допомогти вирішити окреслені проблеми й отримати найкращі результати. Встановлено, що перспективи використання штучного інтелекту також включають розвиток інноваційних освітніх технологій і методів навчання, до того ж, штучний інтелект може слугувати інструментом для створення інтерактивних та адаптивних освітніх програм, віртуальних середовищ і симуляторів для розвитку практичних навичок і моделювання впровадження нових підходів або рішень в управлінні освітніми процесами. Авторами запропоновано, що до окремих дисциплін необхідно внести теми щодо етичного використання штучного інтелекту, розвитку критичного мислення й аналізу, щоб здобувачі були здатні усвідомлено та відповідально імплементувати штучний інтелект під час освітньої та майбутньої професійної діяльності.

Як висновок, автори стверджують, що неможливо заборонити або повністю відмовитися від технологій штучного інтелекту, незважаючи на те, що вони мають як численні переваги, так і значні ризики, отже чільне місце має зайняти теза про відповідальне та помірковане використання технологій

штучного інтелекту в освітньому процесі закладу вищої освіти.

Ключові слова: *технології штучного інтелекту, освітній процес, здобувач, викладач, заклад вищої освіти, фахова підготовка, практичні навички інноваційні методи навчання.*

УДК 378-057.175-051:005.6

**PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF A TEACHER IN THE
DIMENSION OF WORLD TRENDS**

**ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ ПЕДАГОГА У ВИМІРІ
СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ**

Олександр Шульженко

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу наукових досліджень
E-mail: a.shulzhenko@icloud.com
ORCID 0009-0004-5105-1243
УДУ імені Михайла Драгоманова,
Україна

Oleksandr Shulzhenko

Candidate of Psychological Sciences,
Researcher of the Department, of
Organization of Scientific Research
E-mail: a.shulzhenko@icloud.com
ORCID 0009-0004-5105-1243
Dragomanov Ukrainian State
University, Ukraine

ABSTRACT

The article deals with the issues of theoretical and methodological analysis of the research of world scientists on the professional consciousness of a person, in particular, the self-awareness of specialists in education. The author presents the positions of well-known scientific schools, their theoretical foundations and beliefs that self-awareness is a necessary and effective component of the process of self-development of the individual, an internal psychological mechanism for launching effective activity; an opportunity and psychological factor of influence on the processes of self-regulation, a perfect condition for the formation of motivation, self-esteem and quality of communication, psychological attitudes towards the perception and acceptance of people with other ethnopsychological strategies, views and concepts. It is noted that the human brain plays a major role in ensuring the purity of thought, beliefs, sensitivity, emotional harmony and understanding of the essence of everyday life phenomena.

The article presents the understanding of consciousness by different authors, in particular, self-consciousness by researchers of different world scientific schools of philosophical, humanistic, behavioristic, cognitive, social and cognitive orientation, which may compete with each other, have different methodology, but their understanding of consciousness allows us to rethink at the methodological level the problem of forming the self-consciousness of those who teach, educate, rehabilitate, correct and compensate persons with special educational needs. The totalitarian views of students, the roles and functions of teachers who were tasked with forming fear, anxiety, panic, psychological pressure and negative influence on the child's psyche from an early age, so that he or she would think and speak as directed, without having his or her own opinion, are already in the past. This was also the task of specialists

who were not allowed, that is, it was not in the trend to make analytical operations, conclusions and generalizations, to present their own opinion, to study the literature that limited their conscious tendency to self-development and self-improvement.

The article presents the views of some world scientists (A. Bandura, D. Dennett, J. Searle, A. Revoneuo) and others on the value of scientific knowledge of the relationships of the subjects of the world around us.

Key words: *professional self-awareness, social and psychological interaction, teacher, special education.*

Актуальність теми. Сучасна парадигма підготовки фахівців спеціальної освіти екстраполюється на підвищення рівня професійної компетентності та особистісного зростання. Становлення мережі спеціальної допомоги в Україні досить швидко поширюється за рахунок інклюзивних шкіл, інклюзивно-ресурсних центрів та спеціальних дошкільних установ. Змінюються їх напрями роботи, набувають нових функцій педагога та інші працівники закладів. Такі інновації вимагають від фахівців нових професійних компетентностей для вирішення завдань забезпечення дітей із особливими освітніми потребами системними знаннями, вміннями та навичками в навчальній, практичній та творчій діяльності, тощо.

Основне із положень спеціальної педагогіки полягає в значущій керівній ролі фахівця спеціальної освіти. Тривожне сьогодення потребує від корекційних педагогів, психологів, логопедів реабілітологів значних зусиль для утримання психічної рівноваги у дітей, створення ситуацій психологічного комфорту і розвитку особистості дитини. Усвідомлення ними воєнних проблем, політичних, суспільних, родинних негараздів потребує створення програм формування професійної самосвідомості ефективного подолання проблем сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження світових та українських учених представляють собою мультифакторне вивчення і розробку інноваційних стратегій формування професійної самосвідомості у фахівців спеціальної освіти. Когнітивні, соціально-когнітивні, біхевіоріальні, системно-синергетичні, гуманістичні, діяльнісні підходи забезпечують психолого-педагогічну теорію і практику методами та прийомами формування професійної самосвідомості фахівця. Аналіз основних світових поглядів на цю проблему та на практичне їх застосування в Україні представлено нижче.

Формування цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає у тому, що на основі теоретико-методологічного аналізу світових відомих шкіл представити авторський погляд на формування професійної самосвідомості у педагогів спеціальної освіти.

Завдання виходить із мети:

1. Проаналізувати світові тенденції розуміння відомими вченими поняття самосвідомості людини.

2. Визначити контент труднощів фахівців в інклюзивній формі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сучасні складні умови життя системно екстраполюють на психіку людини яка не завжди готова прийняти зміну психологічного комфорту на тривогу за себе і інших, переселення, обмежене спілкування, втрата близьких, хвороби, нестатки, інформаційно-психологічний тиск. Людина

набуває у стані страху розпач, невпевненість, орієнтацію у подіях, нав'язливості, зневіри, криків, істерик, втрати самоконтролю, міняє свої позитивні установки на негативні – кудись хаотично біжить, голосить, здійснює неадекватні дії та поведінку.

Американський вчений Альберт Бандура у своїй статті «Самоефективність у напрямі загальної теорії зміни поведінки» вперше на основі поняття самоефективності вважав, що очікування ефективності виступає переконанням в тому, що людина може успішним в очікуванні в досягненні ефективної діяльності. Ця дефініція розмежовує, за А. Бандурою, поняття «ефективності» та результативності стосовно віри у власні здібності виконати ті чи інші дії і отримати як найкращий результат (Bandura, 1977).

Таким чином теоретичне осмислення даного феномена самоефективності А. Бандури складається із таких компонентів:

- віра у сої здібності;
- організація педагогом власної поведінки;
- задоволеність своєю професійною діяльністю;
- мотивація.

Альберт Бандура – є одним із провідних учених соціально-когнітивного напрямку сучасної світової психології, який довів, що сприймання власної ефективності здійснює вплив на самоусвідомлення, зокрема:

- на прийняття рішень;
- дій;
- цілепокладання;
- наполегливість;
- когнітивні чинники;
- емоційні фактори;
- наполегливість.

На думку вченого вони значно впливають на здатність успішно здійснювати діяльність і регулювати поведінку. Афект регулює всі життєві процеси людини, яка бачила страшні операції окупації, втрати близьких, сусідів, друзів і опинилася за нашим висловом в «окупації страху» та неусвідомлених тенденцій. Тому дуже важливою є соціально-психологічна допомога усім громадянам України, навіть тих хто був під захистом держави і держав, що прийняли, допомогли і забезпечили українських біженців всім необхідним, особливо в частині медичної, психолого-психотерапевтичної підтримки. Люди сприймали своє воєнне життя як вакханалію і свідомо йшли на матеріальні, побутові, професійні втрати. Їм здалося, що так вони і надалі будуть жити. Проте, наша національна стійка, адекватна етнопсихологічна свідомість, не зважаючи на страшні чинники існування, часом змінила реальність сприймання власної біди на аналіз і пошук позитива в сьогоденні. Підтримка дітей і дорослих під час повітряних тривог, атак, переїздах, пересуваннях, голоду, втрати майна, житла і всього необхідного потребувала і здійснювалася волонтерами-педагогами, психологами, лікарями щиро і безкоштовно. Наша участь в волонтерському русі із самого початку війни, аналіз за людьми в різних стресових ситуаціях виявив високий рівень свідомості громадян, їх емоційну стійкість та асертивність (наполегливість).

Означений рівень самосвідомості фахівців, громадян, волонтерів і став предметом нашого дослідження яке екстраполюється на стан самосвідомості людей. Отже, звертаємося до теоретичних джерел А. Бандура з означеної проблеми.

Ще однією визначною фігурою є американський представник когнітивного напрямку Д. Даннет вважає, що свідомість людини еволюціонувала і є лінгвістичним, семантичним утворенням. Тобто, як стверджує автор «уявлення про схоплювання окремих явищ свідомістю» є метафоричним побічним продуктом роботи мозку, вдосконалення чутливості мозку до значень лінгвістичних одиниць (Колісник, 2012). Далі Д. Даннет підкреслює значущість самосвідомості для розвитку, поліпшення, уточнення людської чутливості, яку особа проявляє у собі. Таким чином, концепція автора будується на думці оцінювати значення лінгвістичних одиниць, які фіксують акти свідомості. В сучасній науці це розглядається в рамках нейронаук – нейролінгвістики, нейропсихології, нейропедагогіки які розглядають розширення і удосконалення професійної діяльності і, відповідно фахових компетенцій, удосконалюючи різними способами і вербальними прийомами систематичну стимуляцію головного мозку центральної нервової системи до усвідомленого підвищення рівня фахових дій, діяльності та поведінки.

Отже, когнітивний підхід до розуміння ролі та значення самосвідомості людини виставляє на перший план інтелектуальні аналітичні операції мозку на основі лінгвістичного, семантичного, синтаксичного компонентів, що здійснює суб'єкт з метою розуміння різних життєвих значень. Тобто, згідно нашого контексту, фахівець оцінює власну інтелектуальну ситуацію свідомості, розвиваючи розумові дії через постійну стимуляцію мозку опосередковано через внутрішні роздуми, нові завдання, вербалізуючи їх до високих параметрів виконання професійної діяльності.

Сутнісні властивості свідомості які реалізуються в модальностях зору, слуху, обонянні, смаку, дотику, сенсорних еталонів, пропріоцепції, рівноваги, думок, неусвідомлених самою людиною. Так, Серль визначає, що є думки які не вербалізуються, не мають візуального образу і не на що не схожі. Автор поділяє єдність цих всіх модальностей на «вертикальну» та «горизонтальну» (утримування розгорнутих у часі подій). Свідомість за Серлем, не тільки пізнає знайомі образи і, навпаки, навіть незнайомі предмети, хоч би і у загальних рисах. Серль розуміє внутрішню пов'язаність думок, частина яких може «виринати» та пов'язуватися з основною думкою. Це основна думка знаходиться в центрі свідомості, а інші на периферії до того моменту як з'являється стимул, наприклад, потреба в міркуванні, обдумуванні, аналізі, умовиводах і таким чином з'являється когнітивний продукт – ефективний результат самостійного вирішення свідомістю певних актуальних завдань. Тобто, стимуляція свідомості, спрямована на вирішення проблеми забезпечує взаємозв'язок з іншими конструктами свідомості, про яких людина знає і довіряє власному мозку (Searle John R. с. 140).

В практичному розумінні проблем, пов'язаних із спеціальною освітою є гнучкість педагогів у разі застосування ними інклюзивної форми освіти. Це об'єктивно пов'язано із рядом психологічних та педагогічних чинників, зокрема:

– брак та недостатня усвідомленість клініко-психологічних особливостей (інтелект, мовлення, поведінка, регуляція, системні порушення опорно-рухового апарату);

– відсутність фахової компетентності стосовно включення (інтеграції) учнів із особливими освітніми потребами в шкільне освітнє середовище;

– не сформованість та неусвідомленість значущості використання корекційно-реабілітаційних технологій спеціально для дітей із особливими освітніми потребами за принципом спеціальної дидактики (доступність, конкретність, індивідуально-диференційований підхід та оптимістичний погляд на перспективу розвитку дитини).

Самостійна робота кожного педагога над усвідомленням складнощів конкретно у педагогів необхідна когнітивна операція упорядкування думок, опрацювання теорії і практики.

Як зазначає українська дослідниця Д. Шульженко педагоги мають усвідомити такі складні ситуації, які виникають в інклюзивному процесі і вміти їх подолати в індивідуальній формі педагогічної корекції в таких випадках:

– коли дитина категорично відмовляється працювати в групі або з якихось причин її робота в групі неможлива;

– коли застосовуються досить сильні методи психологічного впливу й дитини, треба постійно тримати ситуацію під спостереженням і контролем;

– коли в дитині виявлено сильну тривожність;

– коли виявлено сильну загальмованість;

– при непевності в собі;

– під час проблем недостатнього усвідомлення самого себе.

(Шульженко, 2024:150).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Теоретичний аналіз окремих праць представників когнітивного та соціально-когнітивного підходів до вивчення самосвідомості фахівців які працюють у спеціальній та інклюзивній освіті. Ці положення відомих світових учених є методологією формування педагогів які мають складності в роботі з учнями із особливими освітніми потребами суттєво змінити якість та ефективність суб'єктно-суб'єктної взаємодії. В дослідницькій перспективі в своїх публікаціях використовує основні національні підходи у дослідженні та використанні теорії та методології професійної самосвідомості.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Колісник О. В. (2012) Філософія свідомості Д. Деннета: проблема розуміння самості. / О. В. Колісник // Вісник Київського університету імені Т. Шевченка. Серія Філософія. Політологія. № 106. С. 10-13.

Шульженко Д. І. (2024) Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом: монографія (друге видання) Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова, вид-во Хортицької національної академії. 448 с. (Ум. друк. арк. 26,04). Електронне видання PDF. ISBN 978-617-7929-13-9

Bandura A. Felf-efficacy: Toward a unifying theory of Behavior chade // Psychological Review. 1977. v.84. P. 191-215.

Searle John R. The rediscovery of the mind / John R Searle. Cambridge, MA: The MIT Press, 1992. 320 p.

REFERENCES

Kolisnyk O. V. (2012) *Filosofiiia svidomosti D. Denneta: problema rozuminnia samosti.* / O. V. Kolisnyk // *Visnyk Kyivskoho universytetu imeni T. Shevchenka. Seriia Filosofiiia. Politolohiia.* № 106. S. 10-13 [in Ukrainian].

Shulzhenko D. I. (2024) *Osvitno-psykholohichna intehratsiia (inkliuziia) ditei iz autyzmom: monohrafiia (druhe vydannia)* Kyiv: UDU imeni Mykhaila Drahomanova, vyd-vo Khortytskoi natsionalnoi akademii. 448 s. (Um. druk. ark. 26,04). Elektronne vydannia PDF. ISBN 978-617-7929-13-9.[in Ukrainian].

Bandura A. *Felf-efficacy: Toward a unifying theory of Behavior chade* // *Psychological Review.* -1977.-v.84.-P.191-215 [in English].

Searle John R. *The rediscovery of the mind* / John R Searle. Cambridge, MA: The MIT Press, 1992. 320 p. [in English].

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються питання щодо теоретико-методологічного аналізу досліджень світових учених професійної свідомості людини, зокрема самосвідомості фахівців в освіті. Представлено позиції відомих наукових шкіл їх теоретичні засади та переконання в тому що самосвідомість є необхідним і дієвим компонентом процесу саморозвитку особистості, внутрішнім психологічним механізмом запуску ефективної діяльності; можливістю та психологічним чинником впливу на процеси саморегуляції, довершеною умовою для формування мотивації, самооцінки та якості спілкування, психологічних установок на сприймання та прийняття людей з іншими етнопсихологічними стратегіями, поглядами та поняттями.

Зазначено, що мозок людини відіграє основну роботу у забезпеченні чистоти думки, переконань, чутливості, емоційної гармонії та розуміння сутності явищ повсякденного життя.

Представлено розуміння різними авторами свідомості, зокрема самосвідомості дослідниками різних світових наукових шкіл філософського, гуманістичного, біхевіристичного, когнітивного, соціально-когнітивного спрямування які можуть конкурувати між собою, мати різну методологію, проте їхнє розуміння свідомості дозволяє переосмислювати на методологічному рівні проблему формування самосвідомості тих, хто навчає, виховує, реабілітує, здійснює корекцію і компенсацію осіб із особливими освітніми потребами. Вже в минулому залишилось тоталітарні погляди на вихованців, на ролі і функції педагогів які виконували завдання формувати змалечку страх, тривогу, паніку, психологічний тиск та негативний вплив на психіку дитини, щоб вона змалечку думала і говорила як їй це скерують, не маючи власної думки. Це було і завданням фахівців яким не дозволялося, тобто, не було в тренді робити аналітичні операції, висновки та узагальнення, представляти власну думку, опрацьовувати ту літературу яка обмежувала їх свідому тенденцію до саморозвитку та самовдосконалення.

В статті представлено погляди окремих світових учених (А. Бандури, Д. Деннета, Дж. Серля, А. Ревонеуо) та інших на цінності наукового пізнання взаємостосунків суб'єктів оточуючого світу.

Ключові слова: професійна самосвідомість, соціально-психологічна взаємодія, педагог.

УДК 005.3:378.6:373.2-057.17

**PROFESSIONAL MANAGEMENT IN THE MANAGERIAL BRANCH OF
THE HEAD OF THE PRESCHOOL EDUCATION DEPARTMENT**

**ПРОФЕСІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ГАЛУЗІ
КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Елліна Панасенко

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: ellinapanasenko@ukr.net

ORCID 0000-0002-6787-0129

ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Ellina Panasenko

D.Sc. in Pedagogy, Professor,

E-mail: ellinapanasenko@ukr.net

ORCID 0000-0002-6787-0129

SHEI “Donbas State Pedagogical
University”, Ukraine

ABSTRACT

The article deals with the basics of professional management, in particular, attention is drawn to theoretical foundations and concepts, methodology and practical recommendations on management, organization and planning of the work of the manager and the department, in particular preschool pedagogy. The management and managerial qualities of the head of the department of preschool education are emphasized. The development of management as a field with the aim of introducing the main management processes and planning the scientific activities of the department and its staff is emphasized. Attention is focused on the idea that the role of a modern manager is not only to take actions and respond to external events that affect him. The manager must actively influence these events, actualizing himself, his ability to manage himself and other participants in the educational process in any situation. It is emphasized that a manager is a person who professionally performs managerial functions, using all the means at his disposal. The author substantiates the view that a manager in the course of his or her activities should possess professional, business, administrative, organizational, socio-psychological and moral qualities. It is noted that the personal characteristics, defining behavior and effectiveness of the manager at the department, in particular preschool education, are divided into three interrelated groups: knowledge and skills, abilities and position (attitude, orientation to achievement). The analysis of scientific literature has allowed us to identify the following criteria for the communicative competence of a professional manager: motivational and value, cognitive, and activity-communicative components. It is emphasized that competence is the sum of knowledge, experience, skills and abilities that a manager has at his disposal.

Key words: *professional image, professional management, managerial sphere, teacher, planning, scientific activity, department of preschool pedagogy.*

Актуальність теми. Аналіз наукових розробок у галузях менеджменту, психології та історії педагогіки свідчить про те, що проблемам самореалізації, готовності до ефективного управління кафедрою дошкільної педагогіки, самовиховання та корекційній роботі членів колективу приділено недостатньо уваги.

Пріоритетне питання щодо аспектів професійного менеджменту в управлінській діяльності керівника кафедри, зокрема дошкільної освіти, наразі

вивчене та проаналізоване, вказує на прогалини в цій системі. Тому й досі є думка, що керівником освітньої установи, підрозділу чи кафедри можна стати без додаткових внутрішніх зусиль і прагнень лише на підставі життєвого досвіду через висування на посаду та затвердження на ній. Це й зумовлює необхідність додаткових досліджень науковців щодо питань професійної підготовки менеджерів й ефективного виконання ними надалі своїх обов'язків.

Проблеми формування готовності майбутніх фахівців до різних видів професійної діяльності, зокрема управлінської, частково розглянуто в наукових дослідженнях М. Дяченка, А. Деркача, І. Радванського, А. Тихончука, В. Уліча, В. Ягупова. Проте немає спеціальних досліджень, присвячених професійній підготовці майбутніх менеджерів закладів освіти до управлінської діяльності. Попри наявність окремих досліджень науковців, зокрема праць О. Пшеничної, О. Романовського та М. Чеботарьова, напрацювань Л. Сатановської, Л. Служицької, проблема визначення педагогічних умов формування готовності підготовки майбутніх менеджерів освіти до управлінської діяльності не знайшла належного розв'язання в теорії та методиці професійного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професіоналізм особистості керівника кафедри дошкільної освіти передбачає скерованість на результат, вектор на особистісно-професійний розвиток та планування професійної кар'єри, наявність високих професійних стандартів, нормативно-моральну систему, регуляцію поведінки та колегіальних взаємин. Система вищої освіти зорієнтована на практичну підготовку майбутніх менеджерів освіти нової генерації, здатних до особистісного професійного зростання. Завдання сучасної кафедри дошкільної освіти як осередка університетської освіти є не так формуванням особистості із задалегідь заданими властивостями та якостями, як створенням у закладі вищої освіти, зокрема кафедри дошкільної освіти, умов для реалізації нею потенційних можливостей, окультурення її потреб, духовних цінностей.

На вивчення проблем управління освітою спрямовано зусилля багатьох відомих науковців, зокрема праці: Є. Березняка, В. Бондаря, Л. Ващенко, О. Галуса, М. Гриньової, Л. Даниленко, Г. Дмитренка, О. Ельбрехт, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Н. Коломінського, Ю. Конаржевського, В. Кременя, Н. Кузьміної, В. Лугового, Т. Лукіної, О. Мармази, В. Маслова, С. Ніколаєнка, В. Олійника, В. Пікельної, Г. Полякової, С. Сисоєвої, В. Сухомлинського, Є. Хрикова.

Різні моделі освітнього середовища в наукових працях презентують такі науковці, як О. Ковшар, С. Курінна, О. Листопад, С. Макаренко, С. Саяпіна, Т. Шульга. Особливості організації та вдосконалення освітнього середовища вищої школи й кафедри присвятили дослідження О. Башкир, Л. Боденко, В. Бондар, М. Братко, Л. Ващенко, Т. Дороніна, О. Ємчик, Є. Заредінова, С. Іванчук, О. Матвієнко, О. Семенов. Різномісність підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розкрито в наукових працях Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, І. Коновальчук, Ю. Косенко, К. Крутій, М. Машовець, Н. Ничкало, А. Омеляненко, Л. Пісоцької, І. Рогальської, Т. Танько, Т. Теличко. Різні аспекти підготовки майбутніх менеджерів досліджено в працях В. Барбінова, О. Лаврентьева, І. Саюк, Я. Топольник. Зауважимо, що дослідження якостей, необхідних менеджерів, зокрема й менеджерів освіти, і кафедри, якщо й мали місце, то вирізнялися переважно ситуативним характером і стосувалися керівників передусім

загальноосвітніх навчальних закладів.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає в характеристиці професійної компетентності менеджера кафедри дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблемно-пошукові розвідки сучасних наукових досліджень доводять, що були спроби структурування ключових компетентностей фахівців і виділення їх найсуттєвіших складників, проте проблема ще не стала предметом досліджень і наразі є актуальною.

Роль сучасного менеджера освіти полягає не лише в проведенні дій і реагуванні на зовнішні події, які впливають на нього. Менеджер повинен сам активно впливати на ці події, актуалізуючи себе, власні здібності, управляти собою й іншими людьми в будь-якій ситуації. Сьогодні широко потрактовано термін «менеджер освіти» – керівник, працівник апарату управління, що обіймає постійну посаду, має повноваження в процесі ухвалення рішень із визначених видів діяльності кафедри. Поняття «менеджер» вживають як організатор конкретних видів робіт у межах окремих підрозділів, програмно-цільових груп; керівник організації загалом чи його підрозділів (відділень, відділів); керівник підлеглих; адміністратор.

Окреслюючи значення історії педагогіки для професійного становлення та вдосконалення майстерності менеджера освіти, зазначимо, що саме історія педагогіки ознайомлює з основними шляхами й закономірностями історичного розвитку управління; озброює методами конкретно-історичного аналізу науково-педагогічних явищ; ознайомлює із сучасними дослідницькими теоріями через історію їх становлення; формує критичне ставлення до педагогічної спадщини минулого; виховує повагу до професії, компетентне ставлення, значно розширює загально-педагогічний, управлінський та дослідницький кругозір справжнього менеджера своєї справи.

Формування компетентного менеджера освіти проходить три стадії: фахівець, управлінець, лідер. Фахівець – працівник, який добре знає свою справу, захоплений професією. Управлінець – уміє добре організувати робочі процеси, він уважний до членів колективу, отже, це гарний менеджер на кожен день. Лідер – це особа, яка має власну концепцію розвитку, для її втілення організовує та мобілізує весь персонал. Кожен керівник кафедри розвиває менеджерські якості, проходячи всі три стадії чи зупиняючись на одній, пороговій із них.

У сучасних умовах освіта набуває високого статусу вже зі своєї першої ланки – дошкільної. Термін «компетентність» наразі науковці розглядають як здатність особистості, що виявляється в критичний момент і забезпечує можливість успішно здійснювати діяльність і виконувати поставлені завдання за рахунок встановлення зв'язку між ситуацією та власними освітніми й життєвими надбаннями. Менеджер освіти персоніфікує у своїй особі, поведінці й спілкуванні з оточенням духовні й моральні цінності. Саме історико-педагогічна обізнаність уможливорює краще зорієнтуватися сучасному управлінцю в різноманітності ідей і підходів, що є в науковій та управлінській діяльності. Тоді історико-педагогічні знання уможливають менеджеру розумно діяти в сучасних умовах.

Науковці розглядали компетентність як багатокомпонентну інтегративну діяльність. Під професійною компетентністю вони розуміли інтегральну характеристику ділових та особистісних якостей, що відображає не лише рівень знань, умінь, навичок, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але й соціально-моральну позицію особистості. Серед шляхів удосконалення професійної компетентності менеджера освіти на особливу увагу заслуговує розвиток індивідуальності управлінця та розширення царини його професійного мислення. (Делія, 2012).

Основними складниками педагогічної компетентності є теоретичні педагогічні знання, практичні вміння, особистісні якості педагога. На сучасному етапі розвитку української держави великого значення набуває підготовка спеціалістів нового профілю, зокрема таких, як менеджери закладів освіти, що наділені новим мисленням, здатні швидко й ефективно розв'язувати управлінські завдання, оволодівати новими формами й методами управління освітніми закладами.

Ознакою комунікативної компетенції є здатність майбутнього фахівця здійснювати міжособистісне спілкування, що значно впливає на сприйняття людьми, які його оточують, моральних норм і цінностей. Характеристику персональної компетентності зумовлено використанням власних професійних здібностей і можливостей у процесі діяльності, відповідної певній галузі, та готовність до постійного самовдосконалення.

Властивістю психолого-педагогічної компетентності є підготовленість у майбутньому до самостійного й творчого здійснення освітнього процесу з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей. Рисами соціальної компетентності є підготовленість майбутніх фахівців до професійного та педагогічного спілкування, здібність взаємодіяти, співпрацювати з дітьми, колегами, громадськістю. У такий спосіб класифікаційні ознаки «професійної компетентності менеджера кафедри дошкільної освіти» можна продати у вигляді чотирьох складників (Аніщук, 2020).

Професійно-важливі якості компетентного менеджера освіти – це інтегральні психічні властивості особистості керівника (сприйняття, уявлення, увага, пам'ять, мислення, мовлення та уява, що складають когнітивну сферу особистості), психічні характеристики (емоційна теплота, привабливість, стійкість, терплячість), сила особистості (вольові якості управлінця) та особистісно-професійні якості (відповідальність, організованість, дисциплінованість, ініціативність, креативність).

Для вдосконалення професійної компетентності менеджера освіти необхідно, насамперед, скласти його характерне поле, виокремити та охарактеризувати внутрішні й зовнішні чинники, які впливають на його прогресивний особистісно-професійний розвиток до рівня високого складу професійності та майстерності. Без сумніву, компетентний менеджер освіти має спиратися на розроблену акмеограму, що являє собою систему вимог, умов і чинників, які сприяють прогресивному розвитку конкретних суб'єктів професійної діяльності. Основними типами компетенцій менеджера освіти є особові та фахові. Важливий пласт організаційних чинників, що визначають результати роботи менеджерів освіти, охоплює механізм оцінки, стимулювання та контролю.

Отже, «професійна компетентність» є базовою характеристикою спеціаліста; включає як змістовний (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти, і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності й критичність мислення. Такий підхід видається досить зручним, бо є найбільш дієвим як у контексті педагогічної, так і науково-дослідницької діяльності.

Наголосимо, що серед основних напрямків у структурі професіоналізму діяльності керівника кафедри дошкільної освіти є: управління ресурсами та інформацією щодо впровадження інновацій; управління персоналом (створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату, що сприяє акмеологічному зростанню персоналу та організації загалом; розвиток акмеологічно орієнтованої організаційної культури, акмеологічного середовища та комунікацій в організації (установі) чи на кафедрі; самовдосконалювання менеджера освітнього закладу та кафедри (самовизначення, самопрогнозування та самопроєктування, самоосвіта та самовиховання, самопідготовка та самореалізація).

Зауважимо, що професіоналізм особистості менеджера освіти містить: спрямованість на особистісно-професійний розвиток, планування професійної кар'єри менеджера освіти; наявність високих управлінських стандартів; нормативно-моральну систему регуляції взаємин серед членів колективу. Загальна мета професійного самовдосконалення менеджера освіти полягає в досягненні більш високого рівня професіоналізму та майстерності. Суб'єктом процесу професійного самовдосконалення є сам менеджер освіти, який на підставі докладно проведеного акмеологічного моніторингу прогнозує власне особистісно-професійне майбутнє, розробляє програму щодо реалізації такого прогнозу, планує власну діяльність, розробляє заходи та реалізує заплановане, корегує процес самовдосконалення, орієнтуючись на проміжні результати.

Кожна кафедра, зокрема дошкільної освіти, ставить до менеджера й управлінця вимоги щодо якостей особистості, рис характеру, здібностей, знань, навичок тощо, які повинні сприяти ефективному здійсненню управлінських функцій. Менеджер освіти в процесі діяльності повинен володіти професійними, діловими, адміністративно-організаторськими, соціально-психологічними та моральними якостями. Межа між окремими якостями є досить тонкою.

Ефективність і компетентність менеджменту керівника кафедри дошкільної освіти залежить від ситуації, яка склалась у процесі його діяльності, та від поєднання особистісних рис, серед яких особливе місце посідають інтелектуальні здібності, гнучкість, компетентність, комунікабельність, самоуправління, рішучість, відповідальність, здатність до співпраці. Психологічні якості відіграють важливу роль у процесі організації праці менеджера освіти, зокрема під час формування належного організаційного клімату в колективі та корпоративної культури.

Ми зважаємо на думку сучасного дослідника О. Боднар, що наразі акцентує саме на аналізові й систематизації основних напрямів професійного розвитку керівника кафедри дошкільної освіти закладів вищої педагогічної освіти України за останні десятиріччя (Боднар, 2023).

Науковці виділили декілька типів середовищ кафедри: середовище, що орієнтоване на створення умов для розвитку особистісних якостей; середовище, що орієнтоване на створення умов для формування сукупності професійно

значущих якостей; середовище, що орієнтоване на професійний та особистий розвиток і саморозвиток усіх учасників освітнього процесу. Визначені типи середовищ розглядають як цілісне явище, що тісно взаємодіють між собою та забезпечують формування професійної компетентності майбутніх педагогів у галузі дошкільної освіти й вищої освіти загалом.

Отже, кадровий потенціал – запорука не лише успіху окремої кафедри, але й розвитку організації та її майбутнього. І чим більше на кафедрі буде розуміння цього, тим більш оптимізованими будуть усі види діяльності, ресурсне забезпечення, виконання строкових обмежень і досягнення якості результату. Тому робота над кадровим потенціалом кафедри, зокрема дошкільної освіти, є важливою умовою ефективного управління закладом вищої освіти й кафедрою як відокремленим осередком. Ураховуючи результати наукових досліджень, ми визначили такі складники компетентності керівника кафедри дошкільної освіти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний (Завадський, 1997).

Наголосимо, що все вищезазначене поєднує умови в єдиний динамічний комплекс, що уможливорює зробити управління кафедрою успішним, а її розвиток – сталим, навіть в умовах зовнішньої нестабільності та постійних соціально-економічних змін.

Професіоналізм керівника полягає у високому рівні розвитку професійної компетентності, індивідуальних якостей та властивостей особистості (акмеологічний аспект), що уможливорює здійснити продуктивне управління кафедрою як структурою чи підрозділом закладу вищої освіти в умовах сучасного інформаційного суспільства, що й характеризується динамічністю, високим рівнем інтеграції, синергійністю, непередбачуваним характером змін, збільшенням ризику й екстремальності в професійній діяльності. Найважливіше значення для кафедри мають позиція й установки її менеджера, що виявляється в інтерпретації результатів, обґрунтуванні досягнутих успіхів, постановці нових задач щодо членів колективу, особистий внесок і відданість своїй справі.

Результат професіоналізму керівника кафедри дошкільної педагогіки може бути прагматичним і психологічним: прагматичний результат – кафедра, що динамічно розвивається; мобільний персонал, який схильний до розвитку та саморозвитку, здатний до самореалізації й побудови життєвої та професійної кар'єри внаслідок здобутої здобувачами освіти; психологічний результат – це новоутворення в особистості самого менеджера освіти (знання, уміння, навички, досвід, розвинені наявні та сформовані нові акмеологічні інваріанти). Управлінська діяльність і менеджмент освіти є, за своєю сутністю, однією з найбільш складних для керівника кафедри, зокрема дошкільної освіти, бо вона вимагає наявності внутрішнього потенціалу, різноманітних складних здібностей, високого рівня розвитку компетенцій, акмеологічної готовності. Підсумовуючи, доходимо висновку, що успішність професійного менеджера освіти в управлінській освітянській ниві забезпечуються власними зусиллями й потенціалом (Рибалко, 2023).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Створення педагогічних умов дозволяє більш ефективно формувати в майбутніх керівників освітніх осередків і кафедр управлінську компетентність, а також підвищувати мотивацію, інтерес та активність здобувачів у процесі опанування професійної діяльності та технологій педагогічного менеджменту. Основними

напрямами в структурі професіоналізму діяльності керівника освітньої установи є: управління ресурсами та інформацією впровадження інновацій; управління колективом кафедри (створення позитивного соціально-психологічного мікроклімату, що сприяє акмеологічному зростанню кафедри та організації її загалом); розвиток акмеологічно орієнтованої організаційної культури, акмеологічного середовища та комунікацій у кафедральному осередку; самовдосконалювання керівника кафедри дошкільної освіти (самовизначення, самопрогнозування, самопроєктування, самоосвіта та самовиховання, самопідготовка та самореалізація).

Отже, створення сучасного освітнього середовища в закладі вищої освіти та врахування його динамічного й рухливого характеру забезпечить оптимальні умови для підготовки майбутніх фахівців.

Професіоналізм особистості керівника кафедри дошкільної освіти містить: скерованість на особистісно-професійний розвиток, планування професійної кар'єри, наявність високих професійних стандартів, нормативно-моральну систему регуляції поведінки та взаємин у колективі.

Усвідомлення сильних сторін менеджера освіти та його можливостей створює цілісне уявлення про власне професійне життя, розвиває впевненість у собі як управлінця, досягнення мети кафедри дошкільної освіти, бачення напряму розвитку колективу кафедри та перспектив кар'єрного зростання, створення оптимізму й відчуття реалізованості, підґрунтя для виявлення професійних інтересів і подальшого їх розвитку та утримання під контролем слабких сторін.

Комунікативна ж компетентність майбутніх менеджерів освіти є найважливішою компетентністю для розвитку та вдосконалення професійних якостей майбутніх менеджерів кафедр дошкільної освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Аніщук А. М. *Управлінська діяльність в системі дошкільної освіти: навч. посіб. для магістрів спеціальності 012 Дошкільна освіта*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 319 с.

Боднар О., Шевчик Б. *Самооцінювання сформованості управлінської компетентності майбутніх менеджерів освіти*. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Філософія. Педагогіка. 2023. №1(4). С. 54-61.

Деля О. *Особистість керівника як чинник ефективного управління*. Економічний аналіз, 2012. Т. 11(2). С. 187-189.

Завадський Й. С. *Менеджмент*. Т. 1. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу 1997. 543 с.

Рибалко Л. С., Дін Жуцзе. *Педагогічна майстерність і акмеологічне зростання викладача*. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 8-9 червня 2023р.). Харків, 2023. С. 35-37.

REFERENCES

Anishchuk, A. M. (2020). *Upravlinska diialnist v systemi doshkilnoi osvity* [Management activity in the system of preschool education]: navchalnyi posibnyk dlia mahistriv spetsialnosti 012 Doshkilna osvita. Nizhin: NSU named after

M. Gogol [in Ukrainian].

Bodnar, O., & Shevchuk, B. (2023). *Samoostiniuvannia sformovanosti upravlinskoï kompetentnosti maibutnikh menedzheriv osvity* [Self-assessment of the formation of managerial competence of future managers of education]. *Visnyk Dniprovskoi akademii neperervnoi osvity. Philosophia. Pedagogika* [Bulletin of the Dnipro Academy of Continuing Education. Philosophy. Pedagogy], 1(4), 54-61 [in Ukrainian].

Deliia, O. (2012). *Osobystist kerivnika yak chynnyk efektyvnoho upravlinnia* [The personality of the manager as a factor of effective management]. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis], 11(2), 187-189 [in Ukrainian].

Zavadskyi, Y. S. (1997). *Menedzhment* [Menedzhment]. (Vol. 1). Kyiv: Ukrainsko-fynskiï instytut menedzhmentu i biznesu [in Ukrainian].

Rybalko, L. S., & Din, Zhutszie. (2023). *Pedahohichna maisternist I akmeolohichne zrostannia vykladacha* [Pedagogical skill and acmeological growth of the teacher]. In *Osvita doroslykh: svitovi tendentsii, ukraïnski realii ta perspektivy* [Adult education: global trends, Ukrainian realities and prospects]: zbirnik materialiv II Mizhnar. nauk. – prakt. konf. (pp.35-37). Kharkiv [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основи професійного менеджменту, зокрема привернуто увагу до теоретичних засад і концепцій, методології та практичних рекомендацій із питань управління, організації та планування роботи менеджера й кафедри, зокрема дошкільної педагогіки. Виокремлено поняття менеджменту й управлінських якостей керівника кафедри дошкільної освіти. Зауважено на розвиткові менеджменту як галузі для запровадження головних управлінських процесів і планування наукової діяльності кафедри та її складу. Акцентовано на думці, що роль сучасного менеджера полягає не лише в проведенні дій і реагуванні на зовнішні події, які впливають на нього. Менеджер повинен сам активно впливати на ці події, актуалізуючи себе, власні здібності, управляти собою й іншими учасниками навчально-виховної процесуальної діяльності в будь-якій ситуації. Підкреслено, що менеджер – це людина, яка професійно виконує управлінські функції, використовуючи всі засоби, надані в його розпорядження. Обґрунтовано думку, що менеджер у процесі власної діяльності повинен володіти професійними, діловими, адміністративно-організаторськими, соціально-психологічними та моральними якостями. Зазначено, що особові характеристики, визначальна поведінка та результативність менеджера на кафедрі, зокрема дошкільної освіти, розподіляють на взаємопов'язані групи: знання та навички, здібності та позиції (установка, орієнтація на досягнення). Аналіз наукової літератури уможливив виділити в статті такі критерії комунікативної компетентності професійного менеджера: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-комунікативний компоненти. Підкреслено, що компетенція – це сума знань, досвіду, умінь і навичок, які управлінець має у своєму розпорядженні.

Ключові слова: професійний імідж, професійний менеджмент, управлінська галузь, викладач, планування, наукова діяльність, кафедра дошкільної педагогіки.

УДК 378.091.12.07:005.963

**THE PROCESS OF FORMING THE PERSONAL GROWTH
OF THE HEAD OF THE DEPARTMENT OF PRE SCHOOL EDUCATION
IN UKRAINE: A SCIENTIFIC DISCOURSE**

**ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ
КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
НАУКОВИЙ ДИСКУРС**

Ганна Цветкова

доктор педагогічних наук, професор

E-mail: tsvetkova1271@gmail.com

ORCID 0000-0003-1556-4856

НПУ імені М. П. Драгоманова,

Україна

Hanna Tsvietkova

D.Sc. in Pedagogy, Professor,

E-mail: tsvetkova1271@gmail.com

ORCID 000-0003-1556-4856

National Pedagogical Dragomanov

University, Ukraine

ABSTRACT

The article examines the problem of personal growth of the head of the preschool education department. The stages of formation are revealed in a view of the stimulation of personal searches and reflections and scientific and psychological considerations, self-affirmation of the head of the preschool education department and personalized work to the necessary results of self-improvement; subordinated to the layering of directives and instructions of conscious and planned introspection; creating conditions for a motivated, purposeful and well-organized facilitator apparatus for the development, improvement and strengthening of the best management skills and qualities. The relevance of the problematic search for self-improvement of the head of the preschool education department as a manifestation of personal and professional ability in the correlation of global problems of the modern world and the integration of education and science of Ukraine into European educational and scientific discourses is proven. The emphasis is placed on the problematic issue of the psychological essence of the process of self-expression of the head of the department and self-improvement of the manager. Attention is focused on the issue of the capacity for self-improvement of the head of the department, where the stage of personality – subject appears as a condition for implementation. The self-improvement of the head of the department, in particular the preschool section, depends on her own activity, her goals, motives and beliefs. It is highlighted that a necessary condition for the self-improvement of the leader's personality is the relationship of his goals with the current issues of the department and the historical events of its formation. The connection of self-improvement with the subjectivity of the personality of the head of the preschool education department of higher pedagogical education institutions of Ukraine is emphasized.

Key words: *scientific activity, professional self-improvement, emotional intelligence, a teacher of humanitarian disciplines of a higher school, Department of Preschool Pedagogy.*

Актуальність теми. Новий час вимагає від науковців змісту, вияву технік самовиховання, адекватних сучасним соціальним й освітнім реаліям.

Особистісне зростання визначає зміст, форми та схеми й запити щодо власної рефлексії, а внутрішні навіювання та переконання забезпечуються енергією, реалізацією та сенсом професійної діяльності. Актуальність та доцільність обумовлена необхідністю модернізації вищої освіти для забезпечення цілісного оновлення та приведення її складників відповідно до тих змін, що відбуваються в соціальному, політичному, економічному, культурному просторах України, урахувавши історичні тенденції, а також упровадження стратегій випереджувального розвитку особистості керівника кафедри дошкільної педагогіки в складі закладу вищої освіти.

Самовиховання як явище завжди цікавило й цікавить філософів, психологів, фізіологів й особливо педагогів, адже це надзвичайно складне явище духовного життя людини й спільноти, відображене в особистій та суспільній свідомості. Вивчення проблеми самовиховання та становлення було завжди актуальним і визначало суспільну потребу узгодити інтереси суспільства й особистості. У науковій спільноті увагу приділено розробці принципів і методів керівництва самовихованням й етапам становлення молодого покоління управлінців. Процес становлення та зростання детермінується суспільством і слугує певним колегіальним інтересам. Управлінець не лише пристосовується до зовнішніх суспільних умов, але й активно впливає на них, стаючи діячем розвитку самих членів кафедри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуємо багатозначність і широкий вибір серед фундаментальних досліджень авторів-науковців О. Башкир, І. Грищенко, О. Кукліна, Л. Кухарської, О. Кудрявцева, О. Листопад, І. Мельникової, Л. Цимбал, С. Іванчук, зокрема з питань історії становлення кафедр, тому вектор наших наукових інтересів зупинено на розкритті питання про значення кафедри дошкільної освіти, розвитку, здібностей і потужності її складу, зокрема її очільника, у процесі забезпечення підвищення якості дошкільної та вищої освіти.

У психолого-педагогічній науці та практиці обговорюються питання: здобутків і перспектив наукової роботи кафедри (Д. Грецюк, О. Дубасенюк, Л. Калмикова, С. Курінна); роль наукових колективів та шкіл як особливих структур у науці, особистість ученого (О. Булгакова, С. Важинський, С. Саяпіна, Т. Щербак, А. Коркішко); організація науки в закладі вищої педагогічної освіти, на кафедрах дошкільної педагогіки в процесі професійної підготовки фахівця (Н. Гавриш, Л. Жук, Л. Зданевич, М. Князин, О. Мартиненко, О. Повідайчик); аспекти розвитку науки в університеті, методології реалізації науково-дослідницької діяльності суб'єктів освітнього процесу університетів і кафедр (Г. Безсонова, О. Бульвінська, Н. Дівінська, Н. Дяченко, О. Жабенко, І. Линьова, Г. Чорнойван, О. Ярошенко); форм організації кафедральної роботи (Т. Пономаренко). Ключовим положенням проблеми підготовки особистості керівника кафедри дошкільної освіти присвячено праці Н. Білоусова, О. Мерзлякова.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою статті є висвітлення етапів становлення особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти в наукових дослідженнях.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливу увагу щодо процесуального

питання аспектів становлення та саморозвитку, самовдосконалення приділив філософ Г. Сковорода, за вченням якого важливим є спорідненість природних можливостей людини щодо вибору спорідненого роду діяльності як громадської, так і професійної, що власне і є змістом процесу самовдосконалення особистості. Людина в сучасних умовах життя, спираючись на досвід минулих поколінь, розуміє потребу перебудови поведінки управлінця, свідомості учасників навчального процесу, поєднання духовної та інтелектуальної царини. Зауважимо, що психологічне витлумачення самовдосконалення пов'язане з виявленням механізмів і закономірностей зростання особистості, шляхів і засобів її роботи над собою. Феномен самовдосконалення особистості в психології досліджено в контексті розвитку духовності, самовдосконалення, саморозвитку, самовиховання особистості (А. Маслоу, В. Біблер, Г. Костюк, Л. Виготський, Р. Бернс).

На необхідності постійної самопідготовки й самовдосконалення викладачів кафедри вищого навчального закладу наголошували Т. Борова, Т. Вахрушева, Л. Кайдалова, Н. Лосєва, О. Мамічева, В. Тищенко, Н. Щокіна, А. Коркішко. Значний доробок сучасних учених у напрямі пошуку шляхів стимулювання процесу самовдосконалення фахівців потребує узагальнення та творчого застосування в науковій діяльності викладачів кафедри дошкільної освіти закладів вищої педагогічної діяльності.

Шлях керівника кафедри дошкільної освіти як фахівця та людини до самого себе дуже складний: необхідно пізнати себе, власні сили й здібності, визначити свій життєвий і професійний шлях, випробувати себе в праці, пережити ненависть і захоплення, стати цікавою для інших колег, корисним для суспільства громадянином. І при цьому безперервно боротися зі злом у собі й довкіллі, виправляти власні помилки, долати слабкості й недоліки, позбавлятися вад і негативних якостей, тобто перевиховуватися. Самовиховання та самопізнання, самовдосконалення та самоперевиховання, формування в себе позитивних якостей і подолання наявних недоліків – усе це близькі процеси. Завжди і в усьому необхідні етапи самодисципліни, самоконтролю, щоб не дозволяти слабшати духом і тілом. Вимоги суспільства до особистісного зростання та власні вимоги особистості до себе ефективно реалізуються лише в процесі самоосвіти та самостановлення. Необхідно щодня зважати на самокритичність, самонавіювання, самосхвалення.

Зазначимо, що необхідність професійного самовдосконалення визначається специфікою діяльності викладачів кафедри й самою виробничою діяльністю кафедри. Кафедру дошкільної освіти вчені розглядають як освітній осередок, що має постійно розвиватися, удосконалюватися у зв'язку з вимогами сучасного життя (Т. Борова, Б. Гершунський, К. Косак, О. Навроцький). Тоді ж керівник кафедри дошкільної освіти є головним суб'єктом наукового досвіду освітнього простору й управлінського впливу у ЗВО, провідною фігурою, якій належить стратегічна роль розвитку особистості лідера-управлінця та молодого амбітного науковця.

Починаючи розгляд окреслених питань, вважаємо за доцільне відштовхнутись від загальнонаукових, філософських концепцій міжпредметної та міжкультурної комунікації. С. Грищенко, досліджуючи це питання, виокремлює такі ознаки професійного самовдосконалення, що відрізняють його

від інших форм самоактивності педагога: аутоспрямованість (об'єкт і суб'єкт процесу вдосконалення збігаються); самостійність (завжди передбачає власну активність науковця); самодетермінованість (ініціатива завжди походить від самого управлінця); усвідомленість (це процес не стихійний, а усвідомлений і вольовий); позитивна модальність (забезпечує досягнення позитивного результату, прогресу); творчий характер (передбачає пошук непередбачених засобів і шляхів); інтегративність (поєднує, «цементує», спрямовує всі форми активності науковця (Грищенко, 2019).

Особистісне зростання керівника кафедри дошкільної освіти включає відбір й аналіз інформації, що надходить, постановку цілей й ухвалення рішення, визначення планів і способів дій, виконання наміченого через саморегуляцію духовних і фізичних сил.

Самостійна активна діяльність можлива за певного рівня знань об'єктивної дійсності, наявності умінь, навичок і зрілості особистості – моральної, емоційно-вольової та інтелектуальної. Спираючись на досвід попередників і сучасників, особистість керівника прагне максимально розвинути в собі ці необхідні властивості. Виявляючи й пізнаючи свої здібності, людина починає сама етап формування їх як у власних інтересах, так і на користь суспільства.

У науковій літературі наведено такі умови й приклади, необхідні для формування професійної самосвідомості педагога, що сприяють виникненню в нього потреби в професійному самовдосконаленні: спрямованість свідомості на себе як на суб'єкт педагогічної діяльності; здатність до рефлексії; організація самопізнання; використання спільних форм діяльності; широке залучення до різних форм наукової діяльності; надання можливості для найбільш повного порівняння й оцінювання професійних важливих якостей, умінь і навичок; формування правильного оцінного ставлення до себе та до інших (Коркішко, 2016).

На нашу думку, однією з головних умов самовдосконалення управлінця є його повна та гармонійна професійна й особистісна самореалізація. Самореалізація керівника кафедри дошкільної освіти як максимальне задоволення професійних прагнень і потреб є стимулом для подальшого розвитку особистості, творчого пошуку шляхів досягнення гармонії із середовищем, що постійно змінюється, із новими професійними й життєвими вимогами сьогодення.

Спираючись на результати досвіду кафедр дошкільної освіти й закладів вищої педагогічної діяльності, зазначимо, що для підвищення мотивації як науковців, так і управлінців до професійного самовдосконалення, необхідно посилювати зв'язок між груповими й індивідуальними формами наукової та управлінської активності; залучати науково-педагогічних працівників до обміну досвідом із колегами-практиками з відповідних галузей професійної діяльності; стимулювати розвиток навички моделювання професійних ситуацій; посилювати наукову роботу викладачів; створювати умови для кар'єрного зростання (Яблонська, 2015).

Сучасне потрактування поняття «самовдосконалення» особистості, психологічні особливості та чинники становлення процесу самовдосконалення розглядають у колективній монографії «Психолого-педагогічні основи процесу самовираження особистості». Учені розкрили психологічну сутність процесу

самовираження особистості та самовдосконалення як одного з основних механізмів, визначили співвідношення понять «самовираження», «самоздійснення», «самовиховання», «самовдосконалення», «саморозвиток», «самореалізація» (Сердюк, Яблонська, Данилюк, Пенькова, Володарська, 2015).

На думку вченої Т. Шестакової, є суспільні передумови самовдосконалення особистості, серед яких: зовнішня підтримка, цілеспрямоване формування необхідних особистісних мотивів, якостей, здібностей і знань. (Тертична, 1999).

Ситуація залишається дуже неоднозначною на цей час. Підкреслимо, здійснений аналіз феномена самовдосконалення відповідно до феноменології філософії, психології та педагогіки уможливив визначити його міждисциплінарну природу. Генеза проблеми самовдосконалення у філософії уможливила констатацію його ідеалістичного, матеріалістичного та діалектичного потрактування як процесу, що спрямований на розвиток особистості й визначається її внутрішніми мотивами до самовдосконалення.

Виокремимо складники професійного й особистісного зростання управлінця, серед яких: особистісний – із погляду самого керівника (яким він прагне представити себе колегам, що хоче про себе заявити суспільству однодумців) та фаховий – із погляду вимог до викладача з боку держави та суспільства (яким вони уявляють педагога як просвітителя та носія освітнього досвіду), – що включають зовнішній (габітарний), внутрішній (внутрішня філософія), імідж-символіку, імідж-легенду, середовищний, індивідуально-особистісні якості, що визначають імідж, особистісний, вербальний, невербальний (кінетичний), продуктивний (Коркішко, 2017).

Зауважимо, що психологія потрактовує самовдосконалення як здатність особистості, що реалізується, коли особистість стає суб'єктом. Самовдосконалення особистості залежить від її власної активності, її цілей, мотивів і переконань. Зазначимо, що подальшого студіювання потребує проблема професійного самовдосконалення, що є міждисциплінарним синтезом його філософського, психологічного й педагогічного витлумачення.

Отже, для кожного управлінця, менеджера, наукового працівника чи викладача гуманітарних дисциплін така програма має суто індивідуальний характер, проте є загальні види діяльності, що визначають її структуру. Так, робота керівника кафедри над собою завжди передбачає самопізнання: самостереження, самооцінювання, самоаналіз; вольовий вплив: самопереконання, самоконтроль; самостимулювання: самозаохочення та самопокарання. Для стимулювання цієї діяльності необхідно запроваджувати на кафедрі дошкільної освіти такі форми організації активності викладачів, як науково-практичні семінари, тренінги, творчі зустрічі, присвячені висвітленню різних аспектів самовдосконалення науковців. Вважаємо, що серед тем, які необхідно висвітлювати в роботі з викладачами, – іміджеві питання; підвищення ефективності наукової праці; опанування технік самовивчення та аналізу себе, методикам підвищення власної експертності.

Ми погоджуємося з думкою молодого науковця А. Коркішко, і під особистісним зростанням керівника кафедри розуміємо цілеспрямовано сформований образ, який цілком відповідає специфіці наукової та управлінської діяльності, залежить від особистісних і професійних якостей, усвідомлено

створюваний для досягнення професіоналізму, педагогічної майстерності та кар'єрного зросту, спираючись при цьому на отриману спеціальну підготовку в закладі вищої освіти та власний практичний досвід (Коркішко, 2016).

Проаналізувавши теоретичні джерела з психології, констатуємо, що в психологічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення змісту, природи, основних детермінант процесу самовдосконалення, що можна пояснити багатомірністю та складністю проблеми самовдосконалення особистості. Самовдосконалення є важливою педагогічною категорією, бо воно визначає процес постійного розвитку особистості вчителя та вдосконалення його професійних навичок й умінь. Самовдосконалення передбачає постійне підвищення кваліфікації вчителів, набуття нових навичок для підвищення власного рівня професіоналізму.

Важливий аспект становлення керівника полягає в перевазі логічного мислення, уміння проаналізувати кожен свій вчинок, рішення, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру, без якої неможливо досягти успіху в цій справі. Робота над собою потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати собою, досягати поставленої мети, не занепадати духом від невдач. Тому слід спонукати себе до зібраності, організованості, відповідальності, систематичної роботи над собою.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, проблема професійного самовдосконалення викладача й керівника кафедри дошкільної освіти є наразі важливою та актуальною й потребує в сучасних умовах вивчення пошуку шляхів її розв'язання. Професійне самовдосконалення педагога розуміємо як внутрішній процес якісних самозмін, який відбувається за рахунок усвідомлення особистістю необхідності самовдосконалення, грамотного самоаналізу, власних роздумів і рефлексії; умотивованого, цілеспрямованого й добре організованого пошуку найкращого й найефективнішого в собі. Зрілість свідомості й розвиненість самосвідомості дозволяють керівнику враховувати як об'єктивні, так і соціальні вимоги до себе й правильно оцінити суб'єктивні чи власні якості й можливості персоналізованого зростання.

Процес особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти досить тривалий та охоплює декілька етапів: перший етап – виявлення ставлення та жаги до самовдосконалення. Саме на цьому етапі формуються спонукальні мотиви, свідоме ставлення до процесу особистісного становлення та зростання. Другий етап починається з виявів бажань самовдосконалення та безпосередньо розвитку зростання. Формується ідеал. Третій етап – систематична праця над собою, реалізація всіх аспектів становлення та зростання.

Підкреслимо, що самовдосконалення викладача є постійною систематичною роботою над собою, що має ґрунтуватися на певних внутрішньо-особистісних настановах. Створення та впровадження нових засобів стимулювання процесу самовдосконалення керівного складу кафедри дошкільної освіти є перспективним напрямом подальшої наукової розробки досліджуваної проблеми.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Боришевський, М. Й. Пенькова О. І. (2013). Виховання духовності

особистості: навч.-метод. посіб. / ред. М. Й. Боришевський. Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2013.

Грищенко С. В. (2019). *Самовдосконалення особистості: монографія / ред. : З. Н. Курлянд, І. В. Бужина*. Київ: НУЧК ім. Т. Г. Шевченка, 2019.

Коркішко А. В. Зовнішній вигляд як складова іміджу майбутнього педагога. Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук: матеріали міжнар. наук. – практ. конф. (м. Київ, 5-6 лютого 2016 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. С. 75-77.

Коркішко А. В. Типологія та функції професійного іміджу майбутніх магістрів педагогіки вищої школи. *Постметодика*. 2017. С. 58-60.

Сердюк Л. З. (2015). Психолого – педагогічні основи процеси вираження особистості: *монографія / за ред. Л. З. Сердюк*. Київ: Педагогічна думка, 2015.

Тертична В. (1999). Самовдосконалення особистості : культурологічний аспект: *автореф. дис. ... кан. пед. наук : 13.00.04*. Харків, 1999.

Яблонська Т. (2015). Психолого-педагогічні умови активізації самовдосконалення особистості. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць інституту психології імені Г. С. Костюка*. 2015. Т.Х. №27. С. 712-721.

REFERENCES

Boryshevskiy, M. Y., Z& Penkova, O. I. (2013). *Vykhovannia dukhovnosti osobystosti*. [Education of the spirituality of the individual]. Kirovohrad: Imeks – LTD [in Ukrainian].

Hryshchenko, S. V. (2019). *Samovdoskonalennia osobystosti* [Self-improvement of the individual]. Eds. : Z. N. Kurliand, I.V. Buzhyna. Kyiv: NUChK imeni T. N. Shevchenka [in Ukrainian].

Korkishko A. V. (2016). *Zovnishnii vyhliad yak skladova imidzu maibutnoho pedahoha* [Looks As a Component of Image of the Future Pedagogue]. *Suchasni tendentsii ta factory rozvytku pedahohichnykh ta psykholohichnykh nauk: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 506 liutoho 2016 r.) – Contemporary Trends and Factors of Developing Pedagogical and Psychological Sciences: Materials of the International Scientific-Practical Conference (Kyiv, February 5-6, 2016)*. Kyiv: HO «Kyivska naukova orhanizatsiia pedahohiky ta psykholohii», 75-77 [in Ukrainian].

Korkishko A. V. (2017). *Typolohiia ta funktsii profesiinoho imidzhu maibutnikh mahistriv pedahohiky vyshchoi shkoly* [Typology and Functions of the Professional Image of Future Masters of Pedagogy of Higher School]. *Postmetodyka – Post-Teaching Methods*. 2-3, 35-38 [in Ukrainian].

Serdyuk, L. Z. (Eds.) (2015). *Psykhologo-pedahohichni osnovy protsesy vyrazhennia osobystosti* [Psychological and pedagogical foundations of expression process personality]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

Tertychna, V. (1999). *Samovdoskonalennia osobystosti: kulturolohichnyi aspect* [Self-improvement of the individual: cultural aspect]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

Yablonska, T. (2015). *Psykhologo-pedahohichni umovy aktyvizatsii samovdoskonalennia osobystosti* [Psychological and pedagogical conditions for activation of self-improvement of the individual]. *Aktualni problemy psykholohii-Actual Problems of Psychology*, X, 27, 712-721 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему особистісного зростання керівника кафедри дошкільної освіти. Розкрито етапи становлення з огляду на стимулювання особистісних пошуків і роздумів та науково-психологічних міркувань; самоствердження керівника кафедри дошкільної освіти й персоніфікована праця щодо необхідних результатів самовдосконалення; підпорядкованість нашаровуванням директив і настанов усвідомленого та планомірного самоаналізу; створення умов для вмотивованого, цілеспрямованого й влучно організованого фасилітаторського апарату розвитку, удосконалення та зміцнення кращих управлінських умінь та якостей. Доведено актуальність проблемних пошуків самовдосконалення керівника кафедри дошкільної освіти як вияв особистісної та професійної спроможності в кореляції глобальних проблем сучасного світу та інтеграції освіти й науки України до європейського освітнього й наукового дискурсив. Наголошено на проблемному питанні психологічної сутності процесу самовираження особистості керівника кафедри та самовдосконалення управлінця. Зосереджено увагу на питанні спроможності до самовдосконалення очільника кафедри, де умовою реалізації постає етап особистість-суб'єкт. Самовдосконалення особистості керівника кафедри, зокрема дошкільної ланки, залежить від її власної активності, її цілей, мотивів і переконань. Виокремлено, що необхідною умовою самовдосконалення особистості керівника є взаємозв'язок його цілей з актуальними питаннями сьогодення кафедри та зумовленими історичними подіями її становлення. Акцентовано на зв'язку самовдосконалення із суб'єктністю особистості керівника кафедри дошкільної освіти закладів вищої педагогічної освіти України.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, емоційний інтелект, викладач гуманітарних дисциплін вищої школи, наукова діяльність, кафедра дошкільної освіти.

УДК 378.115:37.04

USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FUTURE MANAGERS-ECONOMISTS MULTI-PROFESSIONAL MOBILITY FORMATION**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ****Яна Топольник**

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID 0000-0001-7885-9454
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Yana Topolnyk

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: yannetkatop@gmail.com
ORCID 0000-0001-7885-9454
SHEI "Donbas State Pedagogical University", Ukraine

ABSTRACT

The article examines the role of information and communication technologies in the process of forming the multi-professional mobility of future manager-economists. The current state of ICT application in the educational process is analyzed, and the main methods and tools that contribute to the development of professional skills and competencies necessary for a successful career in a rapidly changing labor market are identified. Special attention is given to interactive learning materials, online courses, virtual laboratories, simulators, and communication and collaboration tools such as video conferencing and social networks. The advantages of using information and communication technologies to enhance the quality of education are considered, particularly through access to current information, the development of analytical skills, and opportunities for individualized learning. The importance of integrating ICT into educational programs is substantiated, as it allows for an individualized approach to learning, increased student motivation, and improved material retention. Key factors affecting the effectiveness of this process are highlighted, including the adaptation of curricula to modern requirements, access to the latest technologies, teacher training, and continuous monitoring of results. An important component is the support of technical infrastructure and access to high-quality software. The work includes practical recommendations for the implementation of information and communication technologies in educational programs for the training of manager-economists, aimed at increasing their competitiveness in the labor market. The recommendations cover aspects of the development and implementation of online courses, the use of specialized software for data analysis and project management, the organization of interdisciplinary projects, and the provision of technical support. The role of continuously updating educational materials and active interaction between students, teachers, and industry professionals to ensure the relevance and modernity of education is also considered.

Key words: *information and communication technologies, inprofесійна multi-professional mobility, manager-economists, professional skills, educational programs, labor market.*

Актуальність теми. У сучасному світі інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) стали невід'ємною частиною майже всіх аспектів нашого життя, включаючи освітній процес. Розвиток технологій значно змінив підходи до навчання та підготовки фахівців у різних галузях, зокрема в економіці та менеджменті. Однією з найважливіших вимог до сучасних фахівців є їхня здатність до поліпрофесійної мобільності, що означає можливість швидкого адаптування до нових умов праці, освоєння нових знань та навичок, а також ефективна робота в міждисциплінарних командах.

Поняття поліпрофесійної мобільності особливо актуальне для майбутніх менеджерів-економістів, оскільки вони мають бути готовими до постійних змін у економічному середовищі, володіти широким спектром навичок і вміти використовувати сучасні технології у своїй професійній діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології, завдяки своєму потенціалу, можуть стати ключовим інструментом для досягнення цих цілей.

ІКТ надають широкий спектр можливостей для покращення навчального процесу: від онлайн-курсів і вебінарів до інтерактивних симуляторів і

віртуальних лабораторій. Використання цих технологій дозволяє не тільки підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, але й розвивати критичне мислення, аналітичні здібності та комунікативні навички здобувачів.

Сучасний ринок праці висуває високі вимоги до компетенцій майбутніх фахівців. Зокрема, від менеджерів-економістів очікується володіння не лише теоретичними знаннями, але й практичними навичками, здатністю до аналізу великих обсягів інформації, прийняття обґрунтованих рішень та ефективної комунікації у різних умовах. Для досягнення цих цілей необхідно інтегрувати ІКТ в освітні програми, що сприятиме підвищенню якості освіти та підготовки конкурентоспроможних фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем підготовки майбутніх менеджерів різного профілю у вищій школі, формування професійно важливих якостей майбутніх менеджерів займалися науковці Н. Алдохіна, Т. Баталова, Л. Володарська-Зола, Г. Євтушенко, В. Жигірь, С. Калашнікова, Л. Карамушка, А. Карпов, О. Комаріст, В. Локшин, Є. Луценко, С. Максименко, В. Маралов, Т. Махіна, М. Москальов, Л. Осадча, Л. Пелешко, І. Саух, С. Тарасова, А. Фомічов, М. Чернишова, С. Шингаєв та інші вчені. Ґрунтовні розвідки присвячено вивченню ІКТ у процесі професійної освіти (Л. Гаврілова, Р. Гуревич, Г. Дегтярьова, М. Кадемія, Л. Петухова, С. Семеріков, І. Хижняк та ін.) та їх упровадженню в освітній процес вищої школи (К. Власенко, В. Ковальчук, А. Коломієць, В. Кухаренко, Г. Лаврентьева, С. Литвинова, О. Меньяйленко, О. Муковіз, Ю. Рамський, М. Шишкіна та ін.).

Педагогічна наука, ґрунтуючись на психологічних засадах, визначає професійну мобільність фахівця як інтегровану якість особистості, що проявляється на двох рівнях: як активність у професійній діяльності, що дає змогу характеризувати людину як професійно мобільну («зовнішня» мобільність), так і сукупність певних особистісних властивостей людини («внутрішня» мобільність), яка забезпечує здатність фахівця до успішного розв'язання широкого кола виробничих завдань, оперативно, швидко перебудовуватись в залежності від ситуації, бути конкурентоздатною, успішною, професійно компетентною, здатною до саморозвитку і модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності (Володавчик, 2021).

Підготовка сучасних менеджерів-економістів до здійснення професійної діяльності на основі комп'ютерних технологій розглядається як педагогічна система, основними принципами якої виступають поєднання традиційних і комп'ютерно орієнтованих методів, комплексне застосування друкованих та електронних джерел навчальної інформації, традиційних та комп'ютерно орієнтованих форм організації навчального процесу, що забезпечують активне використання комп'ютерних та інформаційних технологій у процесі такої підготовки. Головним системоутворювальним чинником підготовки менеджерів-економістів до здійснення професійної діяльності на основі комп'ютерних технологій є взаємозалежність складових цієї підготовки, а також комплексне та взаємодоповнювальне застосування традиційних та комп'ютерно орієнтованих методів та форм навчання, що забезпечує підготовку конкурентоздатних фахівців, спроможних швидко адаптуватися до вимог ринку праці (Костенко, 2017).

До найбільш значущих принципів забезпечення якості професійної підготовки майбутніх економістів засобами інформаційно-комунікаційних

технологій можна віднести: принципи державної політики в галузі освіти (неперервності, регіоналізації, фундаменталізації, гуманізації), принципи організації професійної підготовки (підтримання мотивації, проблемності, відповідності навчально-пізнавальної діяльності характеру практичних завдань, поєднання індивідуальних і колективних форм навчання) і принципи навчання (науковості та актуальності; систематичності й послідовності; єдності теорії і практики, рефлексивності, модульноблочної організації змісту навчання, принцип поєднання «м'яких» і «жорстких» форм керування освітнім процесом) (Наливайко, 2018).

Отже, на сучасному етапі розвитку освіти накопичено ґрунтовні наукові нароби щодо вивчення проблеми підготовки майбутніх менеджерів-економістів, що, в свою чергу, потребує впровадження набутого досвіду в процес формування їх поліпрофесійної мобільності.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Дослідити роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поліпрофесійна мобільність є ключовим концептом сучасної професійної освіти, зокрема в підготовці менеджерів-економістів. В умовах швидкоплинних змін на ринку праці та глобалізації економіки, від фахівців очікується здатність швидко адаптуватися до нових професійних викликів, вивчати нові галузі знань, ефективно співпрацювати з колегами з різних сфер та використовувати сучасні технології для вирішення складних завдань. У цьому контексті інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють вирішальну роль у формуванні поліпрофесійної мобільності.

Поліпрофесійна мобільність (ПМ) означає здатність фахівця адаптуватися до різних професійних ролей та завдань, освоювати нові компетенції та технології, працювати в міждисциплінарних командах та ефективно реагувати на зміни в професійному середовищі. ПМ складається з таких ключових компонентів:

- Адаптивність – здатність швидко пристосовуватися до нових умов та вимог професійної діяльності.
- Мультидисциплінарність – вміння інтегрувати знання та навички з різних галузей для вирішення комплексних завдань.
- Інноваційність – здатність застосовувати новітні технології та методи в професійній діяльності.
- Комунікаційні навички – вміння ефективно спілкуватися та працювати в команді.

Інформаційно-комунікаційні технології забезпечують широкий спектр інструментів та ресурсів, що сприяють розвитку поліпрофесійної мобільності. Основні напрями впливу ІКТ включають:

1. *Доступ до інформації та знань.* ІКТ надають можливість доступу до величезного обсягу актуальної інформації та навчальних ресурсів, таких як онлайн-курси, електронні бібліотеки, наукові журнали та бази даних. Це дозволяє здобувачам постійно оновлювати свої знання та освоювати нові компетенції.

2. *Розвиток аналітичних та критичних навичок.* Використання ІКТ у навчанні сприяє розвитку аналітичних здібностей здобувачів через роботу з великими обсягами даних, застосування спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу даних (наприклад, SPSS, Excel), а також через участь у симуляціях та віртуальних лабораторіях.

3. *Інтерактивне та індивідуалізоване навчання.* ІКТ дозволяють створювати інтерактивні навчальні матеріали, що підвищують мотивацію здобувачів та полегшують засвоєння складних концепцій. Крім того, технології адаптивного навчання можуть підлаштовуватися під індивідуальні потреби кожного здобувача, забезпечуючи більш ефективний процес навчання.

4. *Підтримка комунікації та співпраці.* ІКТ інструменти, такі як відеоконференції, чати, форуми та соціальні мережі, сприяють ефективній комунікації та співпраці між здобувачами, викладачами та професіоналами з різних галузей. Це дозволяє здобувачам розвивати навички командної роботи та міжособистісної взаємодії.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес є ключовим чинником розвитку поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів, що дозволить їм бути готовими до викликів сучасного ринку праці та успішно будувати кар'єру в умовах швидкозмінного економічного середовища. ІКТ відкривають нові можливості для інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей, а також забезпечують доступ до актуальної інформації та ресурсів. Розглянемо детально основні напрями застосування ІКТ у навчальному процесі.

Онлайн-курси на платформах, таких як Coursera, EdX, Udacity та інші, надають здобувачам доступ до високоякісних навчальних матеріалів, розроблених провідними університетами та фахівцями з усього світу. Це дозволяє здобувачам:

- вивчати різноманітні дисципліни та спеціалізації;
- поглиблювати свої знання та навички в зручний для них час;
- отримувати сертифікати, які підтверджують їх компетенції.

Інтерактивні навчальні матеріали включають мультимедійні презентації, відеолекції, інтерактивні завдання та квізи, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Вони допомагають:

- залучити здобувачів до активного навчання;
- покращити розуміння складних концепцій через наочні приклади та візуалізації;
- створити індивідуалізований підхід до навчання, адаптуючи матеріали під потреби здобувачів.

Віртуальні лабораторії та симулятори надають можливість здобувачам:

- проводити експерименти та моделювати економічні процеси у безпечному та контрольованому середовищі;
- розвивати практичні навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності;
- застосовувати теоретичні знання на практиці, що сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу.

Соціальні мережі та професійні онлайн-спільноти, такі як LinkedIn, ResearchGate, а також спеціалізовані форуми та групи, сприяють:

- встановленню професійних контактів та налагодженню мережі зв'язків;
- обміну досвідом та знаннями з колегами та експертами з різних галузей;
- розширенню можливостей для співпраці та участі у міждисциплінарних проєктах.

Використання спеціалізованого програмного забезпечення, такого як MS Project, Trello, Excel, SPSS, дозволяє здобувачам:

- освоювати інструменти, що є стандартом у професійній діяльності менеджерів-економістів;
- розвивати навички управління проєктами, планування та координації завдань;
- виконувати складний аналіз даних, що необхідно для прийняття обґрунтованих рішень у професійній діяльності.

Вебінари та відеоконференції є важливими інструментами для:

- проведення дистанційних лекцій, семінарів та консультацій;
- організації зустрічей з експертами та фахівцями галузі, що надає здобувачам можливість отримати актуальну інформацію з перших рук;
- створення умов для інтерактивного спілкування та дискусій між здобувачами та викладачами.

Системи управління навчанням (LMS), такі як Moodle, Blackboard та інші, забезпечують:

- організацію та координацію навчального процесу;
- зберігання та надання доступу до навчальних матеріалів, завдань та ресурсів;
- можливість моніторингу успішності здобувачів та зворотного зв'язку.
- *Мобільні додатки для навчання* дозволяють здобувачам:
- доступ до навчальних матеріалів та ресурсів у будь-який час та з будь-якого місця;
- вивчати нові теми та повторювати матеріал за допомогою інтерактивних вправ та тестів;
- підтримувати постійний зв'язок з викладачами та колегами.

Серед переваг інтеграції ІКТ у навчальний процес варто відмітити, що використання ІКТ дозволяє створювати більш ефективні та індивідуалізовані навчальні програми, що враховують потреби та рівень підготовки кожного здобувача. Інтерактивні навчальні матеріали, онлайн-курси та віртуальні лабораторії сприяють кращому засвоєнню знань та розвитку критичного мислення. Також ІКТ забезпечують здобувачам можливість набувати практичних навичок через симуляції, моделювання та роботу з спеціалізованим програмним забезпеченням. Це дозволяє їм бути готовими до реальних викликів професійної діяльності та швидко адаптуватися до нових технологій.

Інтернет-ресурси, електронні бібліотеки, наукові журнали та бази даних надають здобувачам доступ до найсучасніших знань та досліджень у галузі економіки та менеджменту, що сприяє постійному оновленню знань та володінню останніми тенденціями і змінами на ринку праці. Використання платформ для онлайн-спілкування, соціальних мереж та професійних спільнот допомагає розвитку комунікативних навичок та командної роботи. Здобувачі

можуть обмінюватися досвідом, співпрацювати над проєктами та брати участь у міждисциплінарних дослідженнях.

Для ефективного впровадження ІКТ в освітні програми необхідно враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства загалом та освіти зокрема, а також забезпечувати постійне оновлення навчальних матеріалів та інструментів. Основні виклики та рекомендації включають:

1. *Адаптація навчальних програм.* Необхідно постійно оновлювати навчальні програми, враховуючи новітні досягнення в галузі ІКТ та вимоги ринку праці. Це включає розробку нових курсів, інтеграцію сучасних технологій у навчальний процес та підготовку викладачів до використання ІКТ.

2. *Забезпечення доступу до новітніх технологій.* Важливо забезпечити здобувачам доступ до сучасних технологій та інструментів, таких як програмне забезпечення для аналізу даних, системи управління проєктами, віртуальні лабораторії та інші ресурси. Це дозволить їм отримати практичні навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

3. *Підготовка викладачів.* Викладачі мають бути підготовленими до використання ІКТ у навчальному процесі. Це включає постійне підвищення їх кваліфікації, участь у тренінгах та семінарах, а також обмін досвідом з колегами.

4. *Моніторинг та оцінка ефективності.* Необхідно регулярно оцінювати ефективність використання ІКТ у навчальному процесі та вносити корективи для покращення результатів. Це включає аналіз успішності здобувачів, зворотний зв'язок від викладачів та здобувачів, а також оцінку відповідності навчальних програм вимогам ринку праці.

5. *Забезпечення технічної підтримки.* Важливо забезпечити наявність технічної підтримки для здобувачів та викладачів, що включає підтримку роботи онлайн-платформ, програмного забезпечення та інших ІКТ інструментів.

Інтеграція ІКТ у навчальний процес є критично важливою для формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів. Використання сучасних технологій у навчанні сприяє розвитку необхідних професійних компетентностей, підвищує мотивацію здобувачів до навчання та забезпечує їх конкурентоспроможність на сучасному ринку праці. Для досягнення максимального ефекту від впровадження ІКТ необхідно постійно оновлювати навчальні програми та матеріали, забезпечувати доступ до найновіших технологій та інструментів, а також підтримувати активну комунікацію та співпрацю між здобувачами, викладачами та професіоналами економічної галузі.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес підготовки майбутніх менеджерів-економістів є необхідною умовою для розвитку їхньої поліпрофесійної мобільності. Сучасний ринок праці висуває високі вимоги до фахівців, зокрема до їх здатності швидко адаптуватися до нових умов, ефективно використовувати інформаційні ресурси, працювати в міждисциплінарних командах та приймати обґрунтовані рішення. В цьому контексті ІКТ виступають не лише як інструмент для навчання, але й як ключовий елемент, що формує професійні навички та компетенції, забезпечуючи успішну кар'єру майбутніх фахівців. Використання сучасних технологій сприяє підвищенню якості освіти, розвитку професійних навичок та поліпрофесійної мобільності, що дозволяє здобувачам бути

конкурентоспроможними та успішними в своїй професійній діяльності.

Перспективним вважаємо подальше дослідження проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів в залежності від напрямів майбутньої професійної діяльності фахівців економічної галузі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Володавчик, В. С. (2021). *Формування професійної мобільності майбутніх товарознавців у процесі фахової підготовки* [Дис. канд. пед. наук, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»]. Вилучено з <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/7876>

Кобець, В. М. (2021). *Формування готовності майбутніх менеджерів до професійної діяльності в процесі навчання у вищому навчальному закладі* [Дис. канд. пед. наук, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»]. Вилучено з https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/K_08_120_02/2021/KobetsVdissertation.pdf

Костенко, Р.В. (2017). Інформаційний підхід та інформатизація економічної освіти менеджерів-економістів як фактор підвищення конкурентоспроможності персоналу організації. *Współpraca Europejska*, 5(24), 74-83.

Наливайко, Т. (2018). Модель формування професійних компетентностей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки з використанням інноваційних технологій. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*, 3, 243-255. Вилучено з <https://web.archive.org/web/20210620064532id/https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2019/02/27-1.pdf>

Топольник, Я.В. (2019). *Система інформаційно-комунікаційної підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів і докторів філософії в галузі освіти* [Дис. д. пед. наук, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»]. Вилучено з <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3641>

REFERENCES

Volodavchyk, V. S. (2021). *Formuvannya profesiyanoi mobil'nosti maybutnikh tovaroznavtsiv u protsesi fakhovoyi pidhotovky* [Formation of professional mobility of future commodity experts in the process of professional training] [Dys. kand. ped. nauk, Derzhavnyy zaklad «Luhans'kyu natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka»]. Retrieved from <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/7876> [in Ukrainian].

Kobets', V. M. (2021). *Formuvannya hotovnosti maybutnikh menedzheriv do profesiyanoi diyal'nosti v protsesi navchannya u vyshchomu navchal'nomu zakladi* [Formation of the readiness of future managers for professional activities in the process of studying at a higher educational institution] [Dys. kand. ped. nauk, Natsional'nyy tekhnichnyy universytet «Kharkivs'kyu politekhnichnyy instytut», VNZ «Universytet imeni Al'freda Nobelya»]. Retrieved from https://duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/K_08_120_02/2021/Kobets_V_dissertation.pdf [in Ukrainian].

Kostenko, R. V. (2017). *Informatsiynyy pidkhid ta informatyzatsiya*

ekonomichnoyi osvity menedzheriv-ekonomistiv yak faktor pidvyshchennya konkurentospromozhnosti personalu orhanizatsiyi [Informational approach and informatization of economic education of managers-economists as a factor in increasing the competitiveness of the organization's personnel]. *Współpraca Europejska*, 5(24), 74-83 [in Ukrainian].

Nalyvayko, T. (2018). Model' formuvannya profesiynykh kompetentnostey maybutnikh ekonomistiv u protsesi profesiynoyi pidhotovky z vykorystannyam innovatsiynykh tekhnolohiy [Model of formation of professional competences of future economists in the process of professional training using innovative technologies]. *Naukovi zapysky BDPU. Seriya: Pedagogichni nauky*, 3, 243-255. Retrieved from https://web.archive.org/web/20210620064532id_/https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2019/02/27-1.pdf [in Ukrainian].

Topol'nyk, Ya. V. (2019). Systema informatsiyno-komunikatsiynoyi pidtrymky naukovykh doslidzhen' maybutnikh mahistriv i doktoriv filosofiyi v haluzi osvity [System of information and communication support for scientific research of future masters and doctors of philosophy in the field of education] [Dys. d. ped. nauk, DVNZ «Donbas'kyu derzhavnyy pedagogichnyy universytet», Derzhavnyy zaklad «Luhans'kyu natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka»]. Retrieved from <http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3641> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається роль інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формування поліпрофесійної мобільності майбутніх менеджерів-економістів. Аналізується сучасний стан застосування ІКТ в освітньому процесі, визначаються основні методи та інструменти, що сприяють розвитку професійних навичок та компетенцій, необхідних для успішної кар'єри в умовах швидкозмінного ринку праці. Особлива увага приділяється інтерактивним навчальним матеріалам, онлайн-курсам, віртуальним лабораторіям, симуляторам, а також засобам для комунікації та співпраці, таким як відеоконференції та соціальні мережі. Розглядаються переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості освіти, зокрема через доступ до актуальної інформації, розвиток аналітичних навичок та можливості для індивідуалізованого навчання. Обґрунтовується важливість інтеграції ІКТ у навчальні програми, що дозволяє забезпечити індивідуалізований підхід до навчання, підвищення мотивації студентів та покращення засвоєння матеріалу. Виділяються ключові фактори, що впливають на ефективність цього процесу, зокрема адаптація навчальних програм до сучасних вимог, забезпечення доступу до новітніх технологій, підготовка викладачів та постійний моніторинг результатів. Важливою складовою є підтримка технічної інфраструктури та забезпечення доступу до високоякісного програмного забезпечення. Робота включає практичні рекомендації щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітні програми для підготовки менеджерів-економістів, спрямовані на підвищення їхньої конкурентоспроможності на ринку праці. Рекомендації охоплюють аспекти розробки та впровадження онлайн-курсів, використання спеціалізованого програмного забезпечення для аналізу даних та управління проектами, організації міждисциплінарних проектів та забезпечення технічної

підтримки. Також розглядається роль постійного оновлення навчальних матеріалів та активної взаємодії між студентами, викладачами та професіоналами галузі для забезпечення актуальності та сучасності навчання.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, поліпрофесійна мобільність, менеджери-економісти, професійні навички, освітні програми, ринок праці.

УДК 378.091.12.07:005:373.2

MANAGEMENT AS AN AREA OF CONTROL AND KEY COMPETENCIES OF THE HEAD OF THE PRESCHOOL EDUCATION DEPARTMENT

МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЦАРИНА УПРАВЛІННЯ ТА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Олена Гнізділова

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail:gnizdilovaoa@gsuite.pnpu.edu.ua
ORCID 0000-0001-7706-2427

Полтавський національний педагогічний
університет, Україна

Olena Hnizdilova

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail:gnizdilovaoa@gsuite.pnpu.edu.ua
ORCID 0000-0001-7706-2427

Poltava National Pedagogical
University, Ukraine

ABSTRACT

The presented article outlines the characteristics of the principles of management theory and practice of preschool education department management, in particular, attention is paid to the urgent requirements for skill level development and increasing the significance of the competencies of a modern leader, manager. Current problematic issues of management and competencies of the head of the preschool education department in the structure of higher education institutions of Ukraine are revealed. Emphasis is placed on organizational activity, professional experience, and personal mentoring effectiveness, which is largely determined by the manager's ability to self-develop. Attention is focused on the idea of the influence of the education manager on the team. It is emphasized that a modern manager is a team player, therefore leadership and the ability to collective interaction, which requires attention to personality characteristics and psychological skills, are in the first place among the components of managerial competence. The opinion was strengthened that despite the considerable number of studies on this issue, there are questions that require more detailed attention. It was found that it is necessary to train employees on the basis of considerations: the successful work of a manager is equal to how efficiently his team members work, mentoring provides invaluable help in case of serious overlaps in work, develops a sense of responsibility, independence, increased work efficiency, professional level of the individual. It is noted that mentoring is an aid in the management of the department of preschool education, especially if it fits into the general system of values and actions of the department, which includes production processes, quality control, delegation of authority, specialization, productivity improvement. It is emphasized that management is not reduced only to methods and methods, it consists in involving all employees in the general system of values, making

their work meaningful, achieving full mutual understanding regarding goals and means of achievement. It is this style that needs further exploration and further study and use at all levels of department management.

Key words: *department of preschool pedagogy, pre-school education, pedagogical profile, professional management, teacher, master.*

Актуальність теми. Одним з актуальних питань загальної педагогіки та історії педагогіки на сучасному етапі розвитку та становлення науки про керівництво є пошук шляхів подолання суперечностей у теорії та практиці управлінського менеджменту. Проблемні тематичні пошуки засобів ефективності аспектів менеджменту в управлінській галузі можуть бути розв'язані лише за умов забезпечення високого рівня компетентності та відповідної професійної майстерності кожного члена колективу окремої кафедри, зокрема дошкільної освіти.

Освітній і науковий процеси є цілісною системою, а отже, і коректне управління нею вимагає глибокого системного методичного підходу. Вимоги сучасного соціального й професійного життя керівника потребують пошуку нових форм ефективної діяльності, нових управлінських рішень і наукових напрямів роботи, таких як управлінський менеджмент професійної діяльності керівника кафедри дошкільної освіти, а також розгляду менеджменту керівництва в системі управління освітньою галуззю. Окрім цього, управлінці та керівники, щодня працюючи у взаємодії з іншими людьми, серед яких колеги по кафедрі й здобувачі вищої освіти – магістри, повинні розвивати власні вміння та вдосконалювати професійний потенціал керівника-наставника. Зауважимо, що успішність фахової підготовки магістрів професійної освіти залежить від грамотного цільового менеджменту, проте його організацію в закладах освіти України ускладнює низка проблем, серед яких: неефективна взаємодія, обмеженість повноважень керівників, низький рівень управлінської підготовки менеджерів освіти, відсутність належної системи управління. Розв'язання цих проблем потребує налагодження тісної співпраці й колегіальної взаємодії, переорієнтацію програм, розширення владних повноважень керівника кафедри дошкільної освіти. Зауважимо, що переосмислення теорії управління кафедрою дошкільної освіти, поява нових управлінських рішень і функціональних обов'язків зумовлює й освітні вимоги та творчі пошуки щодо ефективної роботи складу кафедри дошкільної ланки в структурі закладів вищої освіти України.

Актуальність дослідження проблем управління кафедрою дошкільної освіти зумовлена підвищенням ролі людського чинника в освітньому менеджменті, концентрацією уваги керівників на пошук інноваційних підходів до роботи з колективом та становленням менеджменту серед колективу фахівців. Констатуємо про перетворення сучасного менеджменту в діяльнісну систему управління освітнім процесом і рушійну силу зміни суспільства, здатну забезпечити його випереджальний розвиток й інноваційний прорив на науковій і освітній ниві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність розв'язання стратегічних суспільних завдань, визначених у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні та інших основних нормативно-правових та

директивних документах, передусім, залежить від якості управління, що здійснюється в навчальних закладах, та відповідної компетентності їх керівників.

Традиційною в науці є думка про те, що основа ефективності управління – особистий і практичний досвід менеджера. Водночас, актуальні потреби суспільства диктують нові умови якісних характеристик управлінської діяльності, основною метою якої є реалізація високих гуманітарних стандартів життя та досягнення соціально значущих результатів.

Аналіз наукових розробок у галузях менеджменту, психології та педагогіки свідчить про те, що проблемам менеджерів приділено недостатньо уваги. Різномісність підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розкрито в наукових працях Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, І. Коновальчук, Ю. Косенко, К. Крутій, М. Машковець, Н. Ничкало, А. Омеляненко, Е. Панасенко, Л. Пісоцької, І. Рогальської, Т. Танько, Т. Теличко С. Іванчук, С. Курінної, Т. Шульги. Проблема формування професіоналізму керівника та розвитку його управлінських компетентностей знайшла відображення в працях: О. Башкир, В. Бондара, Р. Вдовиченко, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, А. Коркішко, Н. Клокар, О. Королук, В. Крижка, В. Маслова, В. Мельник, В. Олійника, Н. Островерхової, О. Пометун, З. Рябової, Т. Сорочан, Є. Хрикова. Педагогічний менеджмент у закладах вищої освіти розглянуто в працях багатьох науковців (К. Матішак, Н. Мачинська, К. Жирнова, М. Певзнер, Л. Мартинець).

Сучасні дослідники одним зі шляхів формування культури управління визнали теорію педагогічного менеджменту, що є комплексом принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління керівними системами підготовки наставників, роботу яких спрямовано на підвищення ефективності їх професійної діяльності й розвиток особистісних якостей. Особливого значення в менеджменті управління кафедрою дошкільної освіти набуває мистецтво спілкування з людьми, управлінські вміння та здатність до організації та самоорганізації себе і всіх причетних до спільної діяльності.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання полягає в з'ясуванні сутності менеджменту управління та характеристики його змісту з позиції теорії та практики наставництва над кафедрою дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток теорії управління кафедрою дошкільної педагогіки спроектував безліч нетрадиційних потрактувань цього явища, унаслідок чого в науковій і практичній діяльності керування освітнім процесом на кафедрі виникли такі поняття, як менеджер освіти, наставник. Під процесом менеджменту, який розвивається як діяльність, розуміють, що будь-який педагог є менеджером власного процесу, а керівник кафедри є менеджером кафедрального загального процесу.

Поняття «менеджмент» у науковій літературі почали використовувати нещодавно. Менеджмент – це вміння реалізовувати визначені завдання, використовуючи працю, інтелект та мотиви поведінки людей. Проте, менеджмент це також і функція, вид діяльності, змістом якої є керівництво підлеглими в межах організації; менеджмент – це галузь знань, що допомагає здійснювати функцію управління; менеджмент – це стилі спілкування з людьми, майстерність вибудовування взаємин, особливі вміння та адміністративні

навички. Менеджмент у педагогіці – це управління (планування, регулювання, контроль), керівництво науково-педагогічною діяльністю, його організація; сукупність методів, форм і засобів управління для досягнення мети. Підґрунтям керівництва й управління слугують сучасні досягнення науки про управління, законодавство, практику організації дошкільництва, досвід управління в галузі освіти, історичну спадщину, наставництво. Необхідність вивчення актуальних проблем менеджменту та його ключових компетентностей пояснюють і тим, що наразі в процесі діяльності педагогічних колективів великого значення набувають управлінські філії, такі як аналіз, планування, організація, контроль і корекція. У зв'язку із цим, науковці вказали на необхідність трансформації викладача кафедри дошкільної освіти в менеджера кафедрального процесу.

На думку Л. Мартинець, виокремлено такі управлінські принципи, серед яких: принцип поваги й довіри до людини, принцип цілісного погляду людини; принцип співробітництва; принцип соціальної справедливості; принцип індивідуального підходу в процесі управління; принцип особистого стимулювання; принцип консенсусу; принцип колективного прийняття рішення; принцип цільової гармонізації; принцип автономізації управління; принцип постійного оновлення (Мартинець, 2018).

Зосередимо увагу на тому, що функції менеджера кафедри дошкільної освіти, який забезпечує освітній і науковий процес на кафедрі, полягають у тому, щоб визначити й знайти тих, хто потребує наставництва, підібрати членів колективу кафедри необхідної кваліфікації, фахівців, які мають високопрофесійний досвід, сконцентрувати в одному місці всіх однодумців кафедри, запровадити процес і забезпечити його всіма необхідними засобами, стимулювати й контролювати, коригувати впродовж роботи, намагаючись досягти відповідної якості. Визначені функції допомагають з'ясувати основні завдання менеджменту: постановку ідей, цілей; планування та ресурсне забезпечення процесу, високу мотивацію всіх учасників, контроль і координацію, а також сам результат спільної діяльності.

Отже, особливість галузі менеджменту управління обумовлена й характером та змістом сумісної злагодженої роботи. Серед особливостей менеджменту управління в галузі освіти можна виокремити такі: безпосередню та особистісно орієнтовану взаємодію між усіма суб'єктами науково-педагогічного процесу; необхідність диференціації та індивідуалізації освітніх послуг; залежність функціонування організації від поведінки споживачів; складність визначення параметрів якості; необхідність володіння досконалими навичками роботи зі споживачами; своєрідність визначення параметрів якості; необхідність володіння досконалими навичками роботи з колегами. Розвиток кафедри дошкільної освіти в сучасних умовах потребує переосмислення функцій управління та наставництва. Тенденції такої парадигмальної зміни ключових компетентностей і функцій управління кафедрою дошкільної освіти ми простежуємо останні десятиріччя (Махія, 2014).

Зазначимо, провідна роль у менеджменті управління належить керівнику кафедри, а саме тій філософії та мотивації управління, на основі якої він організовує власну діяльність. Керівник кафедри дошкільної освіти має бути лідером у своєму колективі. Для успішного забезпечення цілісного процесу функціонування та розвитку кафедри очільник повинен вміло поєднувати в собі

й у своїй роботі різні типи лідерства, формувати досвід різнобічної побудови освітнього процесу як середовища повноцінного формування особистості й дієздатності науково-педагогічного колективу.

Аналіз теорії та практики наукового та освітнього процесу уможлиблює дійти висновку, що поширенню концептуальних засад та ідей менеджменту управління перешкоджають різноманітні причини: недостатня сформованість нормативно-правової бази; низький рівень управлінської підготовки й функціональної компетентності керівників кафедри дошкільної освіти; відсутність адекватного дидактичного забезпечення процесу підготовки та перепідготовки керівних кадрів освіти на засадах ключових компетентностей менеджменту управління; дефіцит теоретичних і практичних розробок із проблем управління кафедрою та узагальненого передового педагогічного досвіду з питань управління.

Отже, основою менеджменту управління є формування нового напрямку в діяльності керівника. Саме його особливість полягає в тому, аби усвідомити нову роль наставника під час розвитку особистості як організатора, фасилітатора, ментора чи коуча в освітньому й науковому просторах. Предметом діяльності викладача як менеджера освітнього процесу має стати управлінська діяльність, що спрямована на процес стимулювання жвавого інтересу на реалізацію всіх поточних і майбутніх задумів. Використання ключових компетентностей передбачає вміння викладача-управлінця керувати низкою актуальних ситуацій, процесом взаємодії в колективі, що і є одним із головних складників діяльності сучасного менеджера освіти (Олійник, 2013).

Зауважимо, імплементація концепцій менеджменту управління як теорії керівництва й наставництва освітнього й наукового процесів обумовлена, на наш погляд, низкою важливих чинників. По-перше, теорія управління кафедрою дошкільної освіти переживає наразі етап інтенсивної трансформації, що зумовлено соціально-економічною реформою суспільного життя, його поступовим переходом до ринкової економіки, кризою авторитарних методів управління, необхідністю пошуку національної моделі управління традиційними й новими типами закладів освіти з використанням світового досвіду менеджменту. По-друге, сучасне управління науковими й освітніми системами потребує пошуку й розроблення засобів та методів, що сприяють найефективнішому досягненню цілей кафедри дошкільної освіти, підвищенню продуктивності праці серед колег колективу.

Отже, менеджмент управління передбачає організацію роботи керівного й допоміжного колективу кафедри для досягнення поставленої мети в найбільш розвинений і раціональний спосіб. По-третє, менеджмент продукує систему певних іміджевих правил, притаманних статусу керівника кафедри дошкільної освіти, яка включає сукупність міжособистісних, інформаційних та організаційно-технологічних ролей в умовах відсутності повного стандарту й переліку управлінських приписів; використовує особистісні якості як основне джерело й засіб управління; діє в нестандартних ситуаціях; постійно змінює організаційні ситуації, визначає загальний напрям руху керованої управлінської системи, її зміни й особливості подальшого розвитку.

Акцентуємо, що знаковість менеджменту управління кафедрою дошкільної освіти полягає в тому, що він має принципово інший економічний,

соціально-психологічний та структурно-функціональний механізм, спрямований на розв'язання конкретних проблем взаємодії учасників кафедри в процесі реалізації соціально-економічних, технологічних, соціально-психологічних і професійних знань, що виникають під час сумісної діяльності, зумовленої взаємовідносинами в професійній галузі. Економічний механізм менеджменту управління передбачає три блоки: внутрішньоорганізаційне управління, управління науково-методичним забезпеченням, управління колективом кафедри, який забезпечує не лише ефективність професійної діяльності кафедри дошкільної освіти, а й сприяє його конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг за рахунок якісно підготовлених здобувачів і як наслідок – майбутніх професіоналів і справжніх майстрів своєї справи.

Тож менеджмент управління – це складна система принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління кафедрою дошкільної освіти, спрямована на підвищення його іміджевої та науково-педагогічної ефективності. Серед основних цілей виокремимо: ефективне й планомірне використання сил, засобів та часу всіх учасників; визначення відповідності діяльності працівників кафедри згідно з конкретними цілями й реальними строковими планами відповідно до соціально-економічного й духовного розвитку суспільства; повнота, порівняльність, несуперечність, взаємозв'язок, конкретність і реальність певних цілей та їх співупорядкованість із головною метою – розвитком науковця як вільної, відповідальної, творчої особистості, формуванням готовності до праці, активної життєвої позиції та дослідницького світогляду.

Ефективне наукове управління передбачає також реалізацію принципів його системного самовдосконалення на основі досягнень теорії та передової практики менеджменту управління (Проніков, 2021).

Підкреслимо, що демократичний стиль формується здебільшого під час використання методів психолого-педагогічного впливу, що реалізується у формі поради, прохання, побажання, вимогливого розпорядження, заохочення чи подяки. На нашу думку, за допомогою цих методів здійснено планування соціального розвитку колективу кафедри дошкільної освіти, встановлено сприятливий психологічний клімат у колективі кафедри, підвищено творчу активність й ініціативність усіх працівників кафедри дошкільної освіти, виокремлено колективну колегіальну самоосвіту, почуття колективної відповідальності, вивчено та сформовано позитивні, соціально-значущі мотиви трудової діяльності. Отже, саме ці методи спираються на використання різних форм колективного й індивідуального морального заохочення, ураховуючи індивідуальні психологічні особливості членів колективу кафедри дошкільної освіти в структурі закладів вищої освіти України.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз передового науково-педагогічного досвіду управління кафедрою дошкільної освіти в структурі закладів вищої педагогічної освіти України показав, що успіх менеджера освіти є таки залежним від власних амбіцій, задатків і наполегливої злагодженої праці всього колективу кафедри дошкільної освіти.

Доходимо висновку, що наразі управління кафедрою дошкільної педагогіки здійснюється відповідно до законів України, наказів і розпоряджень, нормативно-правових актів відповідного змісту. Яким би високоморальним не був фахівець із багаторічним досвідом лідера-управлінця, за переваги та

недоліки колективу кафедри відповідає саме він. Поширеними проблемними питаннями є: неефективна взаємодія між кафедрою та членами колективу кафедри дошкільної освіти, обмеженість менеджерів освіти середньої ланки, некоректний рівень управлінської компетенції керівних органів, відсутність ефективної доказової системи управління власними ресурсами серед колективу кафедри дошкільної освіти.

У перспективі основне завдання менеджменту управління полягатиме в інтегруванні невизначеності в системі прогнозування, прийняття рішень та організаційної структури, яка потребує від менеджера високого рівня професіоналізму, здатності до адаптації та інноваційної наукової й наставницької діяльності. На нашу думку, саме управлінський менеджмент у системі вищої освіти уможливить надати викладачам, здобувачам, зокрема магістрантам, знань і умінь ефективно й злагоджено проводити свою роботу.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Мартинець Л. А. (2018). *Управлінська діяльність керівника навчального закладу: навчальний посібник*. Вінниця, 196 с.

Махиня Н. В. (2014). Освіта дорослих: навчання на робочому місці як один із методів ефективного набуття кваліфікації. Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої освіти: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 26 груд. 2014 р.). Дніпропетровськ, ДНУ імені Олеса Гончара.

Олійник Л. В. (2013). Активні методи навчання та їхня роль у психолого-педагогічній підготовці майбутніх магістрів військово-соціального управління. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. С. 51-57

Проніков О. П. (2021) *Менеджмент закладів вищої освіти та його вплив на якість знань студентів*. Педагогічні науки. №13(169).

REFERENCES

Martynets L. A. (2018). *Upravlins`ka diyal`nist`kerivnyka navchal`noho zakladu: navchal`nyu posibnyk* [Management activity of the head of the educational institution: a study guide]. Vinnytsya, 196 p. [in Ukrainian].

Makhynia, N. V. (2014). *Osvita doroslykh: navchannia na robochomu misti yak odyin iz metodiv efektyvnoho nabuttia kvalifikatsii* [Adult education: on-the-job training as one of the methods of effective qualification acquisition]. *Rozvytok sotsialno-humanitarnoi osvity i nauky v konteksti modernizatsii vitchyznianoio vyshchoi osvity: materialy II vseukr. nauk. – prakt. konf. (m. Dnipropetrovsk, 26 hrud.2014 r.)*. Dnipropetrovsk, DNU imeni Olesia Honchara. [in Ukrainian].

Oliynyk L. V. *Aktyvni metody navchannya ta yikhnya rol` u psykhologo-pedahohichnyi pidhotovtsi maybutnikh mahistriv viys`kovo-sotsial`noho upravlinnya* [Active learning methods and their role in the psychological and pedagogical training of future masters of military and social management].

Pronicov O. P. (2021). *Menedzhment zakladiv vyshoyi osvity ta yoho vplyv na znan` studentiv* [Management of institutions of higher education and its influence on the quality of students` knowledge]. *Pedahohichni nauki*, №13(169) [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті окреслено характеристику основ теорії та практики менеджменту управління кафедрою дошкільної освіти, зокрема акцентовано на стрімких вимогах розвитку рівня майстерності та посилення значущості компетентностей сучасного керівника, управлінця. Розкрито актуальні проблемні питання менеджменту й компетентності керівника кафедри дошкільної освіти в структурі закладів вищої освіти України. Наголошено на організаційній діяльності, професійному досвіді, особистій наставницькій ефективності, що значно обумовлена здатністю керівника до саморозвитку. Акцентовано увагу на ідеї впливу менеджера освіти на колектив. Підкреслено, що сучасний керівник – це командний гравець, тому перше місце серед складників управлінської компетентності посідає лідерство та здатність до колективної взаємодії, що потребує уваги до характеристики особистості й навичок психологічного характеру. Попри значну кількість досліджень із цієї проблематики, залишаються питання, що потребують більш докладної уваги. Зауважено, що навчати працівників потрібно на підставі міркувань: успішна робота менеджера дорівнює тому, наскільки ефективно працюють члени його команди, наставництво дає неоціненну допомогу у випадку серйозних нашарувань у роботі, розвиває почуття відповідальності, самостійності, підвищення ефективності праці, професійного рівня особистості. Зазначено, що наставництво є допомогою в процесі управління кафедрою дошкільної освіти, особливо коли воно вписується в загальну систему цінностей і дій кафедри, що охоплює виробничі процеси, контроль за якістю, делегування повноважень, спеціалізацією, підвищення продуктивності. Наголошено, що керівництво не зводиться лише до методів і способів, а полягає в тому, щоб долучити всіх працівників до загальної системи цінностей, зробити їхню працю осмисленою, досягнути повного взаєморозуміння щодо цілей і засобів досягнення. Саме цей стиль потребує подальших розвідок і вивчення та використання на всіх щаблях управління кафедрою.

Ключові слова: кафедра дошкільної педагогіки, дошкільна освіта, педагогічний профіль, професійний менеджмент, викладач, магістр.

УДК 37.091.3-043.5

**FEATURES FUNCTIONING OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES
IN THE PROCESS OF TEACHER AND STUDENT INTERACTION****ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ****Євген Роздимаха**

доктор філософії (PhD),

старший викладач

E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

ORCID 0000-0002-0158-3207

ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна**Yevhen Rozdymakha**

Doctor of Philosophy (PhD),

Senior Teacher

E-mail: yevhen.rozdymakha@gmail.com

ORCID 0000-0002-0158-3207

SHEI “Donbas State
Pedagogical University”, Ukraine

Данило Головченко

здобувач 3 (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти, спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки
E-mail: danilo.golovchenko@gmail.com
ORCID 0009-0002-0844-8811
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Danylo Golovchenko

applicant of 3(educational and scientific)
level higher education on specialty
011 Educational, pedagogical sciences
E-mail: danilo.golovchenko@gmail.com
ORCID 0009-0002-0844-8811
SHEI “Donbas State
Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT.

The article analyzes the processes of the functioning of interactive technologies during the educational process, their influence on the formation of in-depth knowledge of the student, the level of influence on students, taking into account the diversity of the student body. Adequate use of interactive technologies contributes not only to a more complete understanding of information through the audiovisual component, the use of a combination of audiovisual and verbal information, but also contributes to the establishment of relations between the teacher and students, and through them – the intensification of the educational process. But for this, it is necessary to take into account the set of features that are activated when using interactive technologies.

The authors of the article investigated the peculiarities of the processes of using interactive technologies in the aspect of both their direct use and the environment and factors that influence these processes. The definition of interactive learning as a whole corresponds to socio-pedagogical learning, coinciding with its own laws of influence with the learning of mature people in terms of psychophysiological formation. The significant influence of the activity and relationships of students within the framework of interactivity, and the use of technical means encourages the activity of adults to study. Often, the methods of different technologies have a mutual influence. Traditional explanatory and illustrative teaching methods can often be ineffective due to the fact that they appeal to human memory, while the interactive direction sows independent research. In the system of teaching methods, there is a certain process of mutual flow of attitudes and teaching tools.

The existing factors of interactive technologies that influence their functioning and the study of the process of their functioning are the purpose of the article. Understanding both the place of interactive technologies in their dialogic and technological dimensions, as well as the existing aspects of their functioning is considered by the modern practicing pedagogical community as an essential component of the modern educational process. Therefore, determining the location and features of these processes is an urgent problem of modern pedagogical science.

Key words: «interactive technologies», «educational process», «sensitive period», «perception», «internalization», «externalization», «teacher», «confirmed bias», «teaching modalities».

Актуальність теми. Одним з основних завдань школи виступає поруч з навчально-виховною діяльністю розкриття потенціалу особистості. Це виражається в тому числі і в розвитку усвідомленого навчання і в розвитку готовності до поглибленого сприйняття матеріалу учнем. Але при існуючому протиріччі між необхідністю активізації усвідомленості навчання для його

інтенсифікації і при цьому здобуттям навичок усвідомленості під час навчання, розкриття вмінь учня можливе при адекватній активізації його когнітивно-емоційної сфери. Для успішного вирішення поставленого завдання використовуються різні технології, в тому числі інтерактивні.

При цьому спостерігається велике різноманіття підходів до ведення навчально-виховної діяльності, що може викликати при не структурованому розумінні непорозуміння. Через протікання процесу навчання під час сенситивного періоду формування особистості весь комплекс дій викладача активно аналізується учнями і в плані формування власних концепцій. Тому не відповідні підходи можуть відштовхнути вихованця не тільки від викладача, але при певних умовах і від активності і інформації, яку він, на думку учня, дискредитував. Тому виникає проблема дослідження спонукальних механізмів особистості до навчання. Творчий підхід формується з досвіду діяльності і здобутих знань, вміння оперувати цим знанням формується в тому числі і при взаємодії з вчителем. Дослідження інтерактивних технологій як засобу спонукання до творчої діяльності вважається перспективним напрямком вивчення підходів до навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема комунікативних технологій в науковій літературі досліджується в багатьох аспектах. Виходячи з розуміння поєднання технічної і комунікативної складової інтерактивних технологій, автори досліджують різні їх властивості. Можна відмітити професійний педагогічний погляд різних вчених, наприклад, дефектологів. Так, дослідник О. Бабенко (2018) дослідив можливості інтерактивних технологій і мобільного навчання в розвитку мовної компетентності немовних ВНЗ, А. Михалюк (2020) акцентував увагу на інтерактивні технології в системі підготовки фахівців спеціальної освіти, М. Мудрак (2012) показав їх як фактор іншомовного діалогічного мовлення старшокласників.

При цьому інтерактивні технології значно впливають на навчально-виховний процес. Для повного погляду на проблему аналіз різних компонентів стає необхідним для комплексності дослідження. Так, проблеми сприйняття інформації і перцепції, як необхідної складової навчання знайшли відображення в роботах Г. Товканець (2018), урахування типів сприйняття учнів дослідила Т. Чижська (2012) питання інтеріоризації дослідила в своїх роботах О. Бабенко (2019), а конгруентність як фактор узгодженості дослідили Н. Гаркавенко і С. Доскач (2023). Таким чином, безпосередні супутні до інтерактивних технологій особливості вчителя і учнів формують напрям і доповнюють специфіку використання цих підходів.

Методологія ведення уроку постає одним з етапів розуміння місця і способів функціонування інтерактивних технологій в ході навчально-виховного процесу. Так, О. Зайченко та Л. Чистякова (2017) дослідили місце пояснювально-ілюстративного методу викладання, С. Сисоева (2011) виявила місце інтерактивних технологій в системі післядипломної освіти, А. Михалюк (2020) висвітлив використання інтерактивних технологій при підготовці майбутніх педагогів, тобто безпосередніх майбутніх практиків. Можна зазначити, що різні аспекти проблеми при їх аналізі дозволяють розширити розуміння супутньою інформацією.

Психологічна складова даної взаємодії і її місце розуміється педагогічною

спільнотою і дослідження її особливостей знайшло своє місце в наукових розробках. Так, взаємини вчителя і учнів дослідив в своїй монографії В. Власенко (1995), дослідники Л. Дубровська, В. Дубровський, В. Козак (2020) відобразили важливість врахування індивідуальних особливостей при використанні інтерактивних технологій, М. Мудрак (2012) обґрунтував взаємозв'язок інтелекту і творчості.

Проблема процесу сприйняття інформації, типи відображення інформації в залежності від структури спрямування людини є дискусійним питанням в науці. Модальності сприйняття учнями і їх вплив на процеси навчання досліджують різними науковими школами (наприклад, НУШ). Але дискусія точиться довкола місця і ролі цих типів сприйняття. Так, піддають сумніву місце цим особливостям сприйняття (A. Rogowsky, B. Calhoun, P. Tallal, 2015; A. Knoll, H. Otani, R. Skeel, K. Van Horn. 2017). Корисним є і погляд з залученням в практику досліджень зі сприйняття інформації. Зокрема місце підтвердженого упередження, яке знайшло відображення в роботі О. Шовкової (2020).

Отже, задана проблема є складною, деколи суперечливою. Інтерактивні технології і їх місце дедалі інтенсифікуються, тому вивчення заданої проблеми вбачається перспективним починанням.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання: метою статті є визначення факторів впливу інтерактивних технологій на процеси освіти і взаємин вчителя і учнів. Завдання викладача виступає в активізації творчої активності учня. Для творчої активності необхідним фактором виступає єдність наступних характеристик: єдність внутрішньої і зовнішньої діяльності, єдність мотиваційної і операційної компоненти, гармонійність уяви і продуктивного мислення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В сучасній науково-педагогічній літературі накопичився значний обсяг розуміння суті інтерактивного навчання. Саме слово інтерактив (від лат. «взаємодія») походить з латинського «interaction», слово складається з префікса «inter» (посередині) і «action» (рух). Інтерактив означає «здатний до взаємодії» (Михалюк, 2020: 76). Здатність до взаємодії можна розуміти з двох позицій: психологічна готовність до взаємодії і навички комунікації. І тут для викладача постає складний процес – формальний шкільний чи університетський колектив складається з різноманітних особистостей. Вони одночасно входять до групи (з певними її характеристиками) і мають особистісне сприйняття. Тому, використання інтерактивних технологій повинно спиратись на розуміння цих двох складових – групової і індивідуальної.

Спілкування носить характер інтеріоризації-екстеріоризації в спільній діяльності, де розкривається соціальна обумовленість формування особистості (Власенко, 1995). В педагогічному аспекті це особливо важливий момент через виховну функцію навчання, що завіюється в процесі навчально-виховного процесу. При цьому слід розглянути ці процеси більш докладно через те, що можна відмітити вплив процесів інтеріоризації на одночасне функціонування трьох важливих педагогічних теорій в ході сучасного навчально-виховного процесу: теорії зв'язку навчання і когнітивного розвитку, теорії навчальної діяльності і теорії інтеріоризації (Бабенко, 2019: 54). Отже, інтеріоризація (від лат. inter – зсередини) – процес формування постійних структурних одиниць

свідомості через засвоєння зовнішніх дій з предметами і оволодіння зовнішніми знаковими функціями (Бабенко, 2018: 24). В педагогічному аспекті це глибинне засвоєння інформації через усвідомлену учнівську активність. Але це перший з двох етапів засвоєння інформації – надалі іде інтелектуалізація (чи раціоналізація) (Бабенко, 2018). Дослідники зазначають, що інтелектуалізація поняття творчості має місце. Основою будь-якої діяльності творчого характеру є когнітивна сфера та інтелектуальні творчі здібності, тому що «будь-який акт творення містить в собі розумове начало, інтелектуальну програму та контрольоване інтелектом здійснення самого творчого процесу. Тим самим, припускається інтелектуальна регуляція творчого процесу» (Мудрак, 2012: 172). І надалі вже постає проблема системної взаємодії людини як з інформацією, так і партнерами по спілкуванню. В педагогічному процесі це особливо важливо, адже процес навчання в основному колективний і його адекватність і гармонійність є важливими запоруками успіху. Тобто, постає важливість сталої конгруентності як учителя, так і учня. В цілому науковці сходяться в думці, що конгруентність важлива в тому, що когнітивна складова людини не може знаходитись в дисбалансі. Коли виникає така ситуація, то виникає бажання змінити і налагодити таку ситуацію (Гаркавенко & Доскач, 2023). Тобто, будь яка дія аналізується і засвоюється в процесі інтеріоризації, аналізується в процесі інтелектуалізації і в ідеалі стає «своєю інформацією» в процесі конгруентності.

Таким чином, інтерактивні технології можуть виступати інструментом формування, а при спілкуванні вчителя і учня аналіз інформації доповнюється взаємним аналізом один-одного. Це супутня інформація, яка несе в собі інформацію підспудну, підсвідому. В цьому аспекті особливо важлива правильна режисюра процесу використання інтерактивних технологій як в діалоговому, так і в технічно-мультимедійному форматі.

Одним з завдань педагогіки і її особливістю є не стільки передача матеріалів з предмету, а передача вміння правильного її розуміння (Товканець, 2018). Слід надати учням компетентності в опануванні інформації. В міжособистісній комунікації як особлива проблема виступає інтерпретація повідомлення, що надійшло від педагога і навпаки. По-перше, форма і зміст повідомлення істотно залежить від особистісних особливостей, як педагога, та і учня, їх уявлень один про одного і відносин між ними, всієї ситуації, в якій відбувається спілкування. По-друге, передане педагогом навчальне повідомлення не залишається незмінним: воно трансформується, змінюється під впливом індивідуально-типологічних особливостей учня, відношення його до вчителя, самого тексту, ситуації спілкування, тобто важливо враховувати адекватність сприйняття навчальної інформації (Товканець, 2018: 243).

Стосовно інтерактивних технологій і їх безпосереднього сприйняття важливо відмітити особливості сприйняття інформації людиною. Відзначено, що існують основні три типи людей за основним напрямком їх сприйняття інформації і один супутній – візуал, аудіал і кінестетик, а також дідітал. Цю систему називають репрезентативною (Чижська, 2012: 147). Людина сприймає інформацію в основному через певний канал, тобто для візувала основним є вид і зображення, аудіала – звук і мова, кінестетика – інформація органів чуття, чуттєва інформація, а дідітала – розумові побудови. Важливі дані щодо розуміння інформації в тому, що в основному в більшості людей при першому спілкуванні лише 10 %

інформації сприймається вербально, 30 % за допомогою тембру, ритму голосу, 60 % становить візуальна інформація (Чижська, 2012: 147-148). Теорія про сприйняття інформації описує модальності навчання і сприйняття, або стилі навчання. Поруч можна відмітити і стиль навчання конкретний і абстрактний (за ним за психологічними особливостями одні вивчають інформацію від конкретного до загального, інші – від загального до конкретного). В аспекті вивчення спроможностей використання інтерактивних технологій логічним є врахування особливостей людей з певного колективу – візуалів, аудіалів, кінестетів і дигіталів. При цьому слід пам'ятати, що не слід перебільшувати чи абсолютизувати певну теорію. Стосовно цих теорій деякі дослідники взагалі відкидають їх наявність чи значення. Так, А. Rogowsky, В. Calhoun, Р. Tallal в ході роботи над заданою проблемою і в ході експерименту не знайшли кореляції між модальностями сприйняття і результатами навчання і ставлять під сумнів взагалі цей вплив (А. Rogowsky, В. Calhoun, Р. Tallal, 2015: 64). А прийняття більшістю людей теорії стилів навчання критики пов'язують з феноменом «підтвердженого упередження». Цей феномен підкріплюється в аспекті функцій світогляду – оцінювальної і змістовної. Для людини з наявними переконаннями нова інформація проходить перевірку, і при сильному розвитку підтверджувального упередження людина може хибно чи не реально оцінювати навколишній світ, підганяючи все під власну концепцію (Шовкова, 2020).

В теорії сприйняття інформації в залежності від основного способу сприйняття наразі є свої як послідовники, так і противники. Теорія дискутується, але в аспекті використання інтерактивних технологій важливо пам'ятати про одночасний вплив всіх способів – когнітивного, емоційного, візуального, аудіо і сенсорного. Звісно в різних напрямках і пропорціях. При цьому людина, навіть якщо і підпадає під підтвержене упередження, але може під його впливом займатися самонавіюванням, само переконанням. І може сприймати чи не сприймати інформацію при певних компетентностях – наприклад не сприймати певну інформацію, активізуватись при різних подразниках. Інтерактивні технології в їх діалоговому і технічному вимірах задіюють багато каналів сприйняття і активності людини, а зворотна реакція відбувається у залежності від наявних рис людини. Тому знати своїх учнів задля корекції, перцепції, власного заняття і інтерактивних технологій є важливою компетентністю сучасного педагога.

Особливістю формальної групи учнівського колективу є її фіксований склад, наявність різних типів людей поруч на відміну від деяких неформальних груп, де люди інколи можуть бути подібні за типом сприйняття інформації, адже зібранись довкола певного напрямку інформації.

Визначення інтерактивного навчання в цілому відповідає соціально-педагогічному навчанням, збігаючись власними закономірностями впливу з навчанням зрілих за психофізіологічною сформованістю людей (Сисоєва, 2011). Тобто значний вплив і активності і взаємин учнів у рамках інтерактивності, і використання технічних засобів спонукає активність дорослих до вивчення. При цьому слід відмітити деякі особливості сприйняття меж технології. Слід відмітити, що часто методики різних технологій мають взаємний вплив. Традиційні пояснювально-ілюстративні методи навчання часто можуть бути неефективними через те, що апелюють до пам'яті людини, в той час як

інтерактивний напрям задіює самостійний дослідницький пошук. Але в системі методів навчання існує певний процес взаємного перетікання установок і засобів викладання. Наприклад, при використанні пояснювально-ілюстративного методу навчання, який носить репродуктивний характер, учні можуть здобувати здатність до розуміння матеріалу при його адекватній подачі вчителем (Зайченко & Чистякова, 2017). Але при цьому слід враховувати вікові і індивідуальні характеристики дитини з урахуванням принципу поступовості, переходячи від простих інтерактивних технологій до складних (Дубровська, Дубровський & Козак, 2020).

Тобто правильний підбір різних методів заохочують учня для власного когнітивного пошуку. Але вибір методів вчителем може відбуватись на кількох рівнях: стереотипне рішення (не враховує конкретні обставини), інтуїтивне рішення (врахування обставин чуттєвим сприйняттям і узагальненим досвідом) і оптимізований пошук (врахування обставин з науково-методичною аналітикою). Таким чином можемо відмітити, що при комбінації технологій і методів навчання вчитель по різному направляє активність уроку, і для припрацювання всіх можливих компонентів необхідний науковий аналіз обставин, за яких різні технології будуть застосовані. Також можна відмітити, що у творчій активності учнів виділяють декілька рівнів: рівень проблемності, формування досвіду творчої активності і інтелектуальна активність з творчим виявом (Власенко, 1995).

Отже одним з основних завдань викладача виступає активізація творчої активності учня. Для творчої активності необхідним наповнення виступає єдність наступних характеристик: єдність внутрішньої і зовнішньої діяльності, єдність мотиваційної і операційної компоненти, гармонійність уяви і продуктивного мислення. А використання мультисенсорного навчання може бути корисним для дітей з проблемами навчання чи концентрацією уваги, через задію різних каналів аналізу і подання інформації. Важливо відмітити, що часто погані успіхи в навчанні є не стільки через небажання вчитися, а через проблеми з засвоєнням інформації (НУШ, 2020). Тому інтерактивні технології значно полегшують навчально-виховний процес як для вчителя (через задію учнів і їх можливу усвідомленість, засвоєння і відтворення знань без затрати зайвої енергії вчителя), так і для учнів (через використання і засвоєння інформації в різний спосіб і в різних видах, що нормалізує ситуацію без психологічної напруги).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку: Питання використання інтерактивних технологій через значне поширення технічних засобів актуалізується в аспекті розробки і запровадження сталого адекватного напрямку їх розуміння. Вони функціонують в двох вимірах – діалогова форма взаємодії, інтердія, в якій злагоджений процес комунікації і обміну інформацією і технічна складова, пов'язана з застосуванням мультимедійних технологій. Сприйняття спілкування і навчальної інформації учнем при використанні інтерактивних технологій залежить від рівня усвідомленості навчання, і рівня комунікації вчителя і учня. В цьому спостерігається взаємообумовлений процес: чим краще і продуктивніше взаємне сприйняття, тим краще функціонують і інтерактивні технології. І навпаки, чим адекватніше використання інтерактивних технологій вчителем, тим більш злагоджене і продуктивне спілкування з учнями. Тобто, процесу інтеріоризації,

формування постійних структур свідомості при засвоєнні інформації розкриває потенціал учня і формує глибинні знання. При цьому перцепція вчителя, реакція і зміни в залежності від обставин є важливим спонукальним моментом для розкриття інтеріоризації учня. При використанні інтерактивних технологій важливо пам'ятати і про способи розуміння і сприйняття інформації, навчальні модальності. Хоча їх місце і роль в навчально-виховному процесі є дискусійним питанням, беззаперечним є важливість врахування індивідуальних особливостей. Тому, можна спостерігати взаємну обумовленість активності вчителя і учнів і результатів навчання, при веденні навчально-виховної діяльності слід зважати на зазначені фактори довкола цих процесів.

Перспективними для подальших досліджень вбачається визначення місця і впливу мультимедійних технологій і місця їх формуючого впливу на розуміння інформації учнем, проблема відторгнення певної інформації чи активності в рамках застосування інтерактивних технологій учнем і їх причини, опис і дослідження конкретних стратегій формування використання інтерактивних технологій в ході виконання навчального плану в довгостроковій перспективі.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бабенко, О. В. (2019). Сутність процесу інтеріоризації як центрального механізму когнітивного розвитку особистості. *Молодий вчений*, 8 (1), 54–57. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-13>

Бабенко, О. В. (2018). Генезис поняття «інтеріоризація» в психолого-педагогічній науці. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти, 2(1), 23–28.

Власенко, В. В. (1995). *Вчителі – учні: психологія взаємних оцінних ставлень*. Монографія : Київ : УДПУ ім. М.П. Драгоманова.

Гаркавенко, Н. В. & Доскач, С. С. (2023). Конгруентність як розуміння емоційного стану особистості у процесі спілкування. *Габітус: психологія особистості*, 45, 121–127. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6972>

Дубровська, Л. О., Дубровський, В. Л. & Козак, В. В. (2020). Урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів у процесі вибору методів інтерактивного навчання на уроках математики у початкових класах. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»; (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*, 3, 37–43. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2020-PP-3-37-43>

Зайченко, О. & Чистякова, Л. (2017). Активізація пізнавальної діяльності студентів за допомогою пояснювально-ілюстративного методу. *Технологічна та професійна освіта*, 2, 78–81. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/154a4ab9-c8b5-481a-b301-ecc3779207aa/content>

Михалюк, А. М. (2020). Використання інтерактивних технологій в процесі підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 33 (1), 76–79.

Мудрак, М. А. (2012). Проблема взаємозв'язку інтелекту і творчості у вітчизняній науці. *Educational Dimension*, 33, 172–176. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v33i0.1944>

Мультисенсорне навчання: зрозуміти учнів і навчати по-новому. *Нова українська школа*, URL: <https://nus.org.ua/view/multysensorne-navchannya-a>

zrozumity-uchniv-i-navchaty-po-novomu/

Сисоєва, С. О. (2011). Інтерактивне навчання дорослих у системі післядипломної педагогічної освіти. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка, Т. 158, Вип. 146. С. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_158_146_3.

Товканець, Г. (2018). Перцептивні аспекти педагогічної взаємодії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, (1(42), 242–245. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.42.242-245>

Чижська, Т. Г. (2012). Урахування типів сприйняття учнів гуманітарних класів для модернізації методики навчання фізики. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*, Т. 1, 62, 147–151. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4065/3573>

Шовкова, О. Д. (2020). Підтверджувальне упередження як вид ілюзії мислення. *Технології розвитку інтелекту*, 4 (3(28), URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2020_4_3_5.

Rogowsky, B. A., Calhoun, B. M. & Tallal, P. (2015). Matching Learning Style to Instructional Method: Effects on Comprehension. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 107, 1, 64–78. URL: <https://www.apa.org/pubs/journals/features/edu-a0037478.pdf>

Knoll, A. R., Otani, H., Skeel, R. L. & Van Horn, K. R. (2017). Learning style, judgements of learning, and learning of verbal and visual information. *Br J Psychol*, 108(3), 544–563. DOI: 10.1111/bjop.12214

REFERENCES

Babenko, O. V. (2019). Sutnistj procesu interioryzaciji jak centraljnogho mekhanizmu koghnityvnogho rozvytku osobystosti [The essence of the process of internalization as a central mechanism of cognitive development of the individual] *Molodyj vchenyj*, 8 (1), 54–57. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-13> [in Ukrainian].

Babenko, O. V. (2018). Henezys poniattia «interioryzatsiia» v psykhologo-pedahohichnii nauksi [The genesis of the concept of "interiorization" in psychological and pedagogical science]. *Aktualni problemy pedahohiky, psykhologii ta profesiinoi osvity*, 2(1), 23–28. [in Ukrainian].

Vlasenko, V. V. (1995). *Vchyteli – uchni: psykhologiiia vzaiemnykh otsinnykh stavlen* [Teachers – students: the psychology of mutual evaluative attitudes]. Monohrafiia : Kyiv : UDPU im. M.P. Drahomanova. [in Ukrainian].

Harkavenko, N. V. & Doskach, S. S. (2023). Konhruentnist yak rozuminnia emotsiinoho stanu osobystosti u protsesi spilkuвання [Congruence as an understanding of the emotional state of an individual in the process of communication]. *Habitus : psykhologiiia osobystosti*, 45, 121–127. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6972> [in Ukrainian].

Dubrovskaya, L. O., Dubrovskiy, V. L. & Kozak, V. V. (2020). Urakhuvannya vikovykh ta individualnykh osoblyvostei uchniv u protsesi vyboru metodiv interaktyvnoho navchannia na urokakh matematyky u pochatkovykh klasakh [Taking into account the age and individual characteristics of students in the process of choosing interactive learning methods in mathematics lessons in elementary grades].

Naukovi zapysky. Seriiia «Psykhologo-pedahohichni nauky»; (Nizhynskyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia), 3, 37–43. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2020-PP-3-37-43> [in Ukrainian].

Zaichenko, O. & Chystiakova, L. (2017). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti studentiv za dopomohoiu poiasniivalno-iliustratyvnoho metodu [Activation of students' cognitive activity using the explanatory and illustrative method]. *Tekhnologichna ta profesiina osvita*, 2, 78–81. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/154a4ab9-c8b5-481a-b301-ecc3779207aa/content> [in Ukrainian].

Mykhaliuk, A. M. (2020). Vykorystannia interaktyvnykh tekhnologii v protsesi pidhotovky maibutnikh pedahohiv [The use of interactive technologies in the process of training future teachers]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 33 (1), 76–79. [in Ukrainian].

Mudrak, M. A. (2012). Problema vzaiemozviazku intelektu i tvorchosti u vitchyzniani nauki [The problem of the relationship between intelligence and creativity in domestic science]. *Educational Dimension*, 33, 172–176. DOI: <https://doi.org/10.31812/educdim.v33i0.1944> [in Ukrainian].

Multysensorne navchannia: zrozumity uchniv i navchaty po-novomu [Multisensory learning: understanding students and teaching in new ways]. *Nova ukrainska shkola*, URL: <https://nus.org.ua/view/multysensorne-navchannya-zrozumity-uchniv-i-navchaty-po-novomu/> [in Ukrainian].

Cysoieva, S. O. (2011). Interaktyvne navchannia doroslykh u systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity [Interactive training of adults in the system of postgraduate pedagogical education]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Ser. : Pedahohika*, T. 158, Vyp. 146. 5–10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2011_158_146_3. [in Ukrainian].

Tovkanets, H. (2018). Pertseptivni aspekty pedahohichnoi vzaiemodii [Perceptive aspects of pedagogical interaction]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, (1(42)), 242–245. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2018.42.242-245> [in Ukrainian].

Chyzhska, T. H. (2012). Urakhuvannia typiv spryiniattia uchniv humanitarnykh klasiv dlia modernizatsii metodyky navchannia fizyky [Taking into account the types of perception of humanities students for the modernization of physics teaching methods]. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*, T. 1, 62, 147–151. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4065/3573> [in Ukrainian].

Shovkova, O. D. (2020). Pidtverdzhualjne uperedzhennja jak vyd iljuziji myslennja [Confirmation bias as a type of thinking illusion]. *Tekhnologhiji rozvytku intelektu*, 4 (3(28)), URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2020_4_3_5 [in Ukrainian].

Rogowsky, B. A., Calhoun, B. M. & Tallal, P. (2015). Matching Learning Style to Instructional Method: Effects on Comprehension. *Journal of Educational Psychology*, Vol. 107, 1, 64–78. URL: <https://www.apa.org/pubs/journals/features/edu-a0037478.pdf>

Knoll, A. R., Otani, H., Skeel, R. L. & Van Horn, K. R. (2017). Learning style, judgements of learning, and learning of verbal and visual information. *Br J Psychol*, 108(3), 544–563. DOI: 10.1111/bjop.12214

АНОТАЦІЯ.

У статті проведено аналіз процесів функціонування інтерактивних технологій в ході навчально-виховного процесу, їх вплив на формування глибинних знань учня, рівні впливу на учнів з урахуванням різноманітності учнівського колективу. Адекватне використання інтерактивних технологій сприяє не тільки більш повному осягненню інформації через аудіовізуальну складову, використання в поєднанні аудіовізуальної і вербальної інформації, але і сприяє налагодженню відносин вчителя і учнів, а через них – інтенсифікації навчально-виховного процесу. Але для цього необхідно враховувати комплекс особливостей, які активуються при використанні інтерактивних технологій.

Авторами статті досліджено особливості процесів використання інтерактивних технологій в аспекті як безпосереднього їх використання, так і середовища і факторів, які впливають на ці процеси. Визначення інтерактивного навчання в цілому відповідає соціально-педагогічному навчання, збігаючись власними закономірностями впливу з навчанням зрілих за психофізіологічною сформованістю людей. Значний вплив і активності і взаємин учнів у рамках інтерактивності, і використання технічних засобів спонукає активність дорослих до вивчення. Часто методики різних технологій мають взаємний вплив. Традиційні пояснювально-ілюстративні методи навчання часто можуть бути неефективними через те, що апелюють до пам'яті людини, в той час як інтерактивний напрям засіює самостійний дослідницький пошук. В системі методів навчання існує певний процес взаємного перетікання установок і засобів викладання.

Існуючі фактори інтерактивних технологій, які здійснюють вплив на їх функціонування і дослідження процесу їх функціонування є метою статті. Розуміння як місця інтерактивних технологій в їх діалогових і технологічних вимірах, так і наявних аспектів їх функціонування розглядається сучасною практикуючою педагогічною спільнотою як істотна складова сучасного навчально-виховного процесу. Тому визначення місця і особливостей цих процесів є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки.

Ключові слова: «інтерактивні технології», «навчально-виховний процес», «сенситивний період», «перцепція», «інтеріоризація», «екстеріоризація», «викладач», «підтверджене упередження», «модальності викладання».

УДК 378.016.373.2

**USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE TEACHING OF
«PRESCHOOL EDUCATION» AT THE SECOND MASTER'S LEVEL OF
THE HIGHER EDUCATION OF THE FUTURE
PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS**

**ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ
«ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТОЛОГІЇ» НА ДРУГОМУ МАГІСТЕРСЬКОМУ
РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Світлана Курінна

доктор педагогічних наук, професор
E-mail: kurinna.sm@gmail.com
ORCID 0000-0001-5194-0797
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Svitlana Kurinna

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: kurinna.sm@gmail.com
ORCID 0000-0001-5194-0797
SHEI «Donbas State Pedagogical University», Ukraine

Ян Курінний

кандидат педагогічних наук, доцент
E-mail: yankurinnoy@gmail.com
ORCID 0000-0003-0725-2035
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Yan Kurinnyi

D.Sc. in Pedagogy, Associate Professor
E-mail: yankurinnoy@gmail.com
ORCID 0000-0003-0725-2035
SHEI «Donbas State Pedagogical University», Ukraine

Інна Темнікова

вчитель-методист, начальник відділу дошкільної освіти
E-mail: i.n.temnikova@gmail.com
ORCID 0009-0005-1405-3263
Фаховий педагогічний коледж комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія», Україна

Inna Temnikova

Teacher-methologist, Head of the Preschool Education department
E-mail: i.n.temnikova@gmail.com
ORCID 0009-0005-1405-3263
Professional Pedagogical College of Communal Institution of High education «Dnipro Academy», Ukraine

ABSTRACT

The article presents an analysis of the main educational component of the educational program «Preschool Education» of the second master's level of higher education. The relevance of the introduction of this educational discipline is revealed. The content of the new academic discipline as a science is thoroughly revealed. The research of Ukrainian scientists from «Education» in general and «Preschool Education» in particular is singled out. The impact of the researches of V. Ognevyuk and S. Sysoeva on the development of educational science in Ukraine is determined. The mechanisms and tools of «Preschool Education» are characterized. A list of issues related to the content of the academic discipline is provided. Attention is paid to the characteristics of productive methods of learning a certain discipline: problem-based, partially search-based, research, which activate the actions of learners in finding and using the necessary information.

Attention is focused on the role of the future preschool education specialist. Attention is focused on systematic professional training of educators of preschool children. Interactive technologies for the effective implementation of the professional functions of a preschool teacher are identified and analyzed, among which the following are distinguished: gnostic-research, educational, design-organizational, coordinating. Emphasis is placed on the use of guided and group discussions, in the process of which the problems of preschool education were discussed quite constructively and effectively.

Special attention is paid to the use of game technologies, which have a significant impact on the emotional and comfortable state of the teacher, and help the

teacher build his interaction with preschool children on the basis of emotional self-regulation and self-control. In addition, it was emphasized that the use of interactive technologies and reflective exercises sufficiently correctly affects the level of professional skill of the future educator and the constructive dialogue between the teacher and the student, ensuring harmonious coherence in the process of obtaining professional competences.

Key words: *education, preschool education, interactive technologies, reflective exercises, applicants of the second master's level of higher education, training of future specialists in preschool education.*

Актуальність теми. Освіта в Україні розглядається сьогодні як: процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого, об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей тощо; унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен; соціокультурний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню вдосконаленню суспільства.

Активізація інтеграційних процесів, інформатизація та цифровізація суспільства й усіх його інститутів змінюють статус освіти для держави й кожної людини, формують нові вимоги до освітньої галузі й рівня освіченості людини, впливають на характер і закономірності розвитку сфери освіти.

Широкий діапазон застосування поняття «освіта» є підставою для того, щоб використовувати його як складник всезагальної системи.

На думку В. Огнев'юка, такий погляд на освіту має не тільки теоретичне, але й практичне значення, адже освіта в міждисциплінарному розумінні може стати методологічною основою для вирішення проблем антропогенного характеру (Огнев'юк, 2004). Науковець надав дуже ґрунтовне визначення новому науковому напрямку «освітології», який вважав, має формуватися як наука, що розкриває спрямованість еволюції самого інституту освіти в напрямі набуття ним функції важливого цивілізаційного механізму розвитку, відповідального за випереджальне формування якостей людини, суспільного інтелекту і якості самих освітніх систем» (Огнев'юк, 2012).

Сучасна вища дошкільна освіта – як невід'ємний соціальний інститут, зміст роботи якого спрямований на професійне становлення майбутніх педагогів дошкілля, їх духовне зростання, потребувала такого освітнього компоненту, який зміг би задовольнити прогалину в професійній підготовці фахівців дошкільної освіти.

Саме магістерський рівень є достатньо вагомим у використанні різних підходів щодо отримання нової інформації здобувачами, збагаченні новими інтеграційними компетентностями, які допоможуть у реалізації сучасних завдань реформування і оновлення дошкільних освітніх установ.

Тому, вивчення навчальної дисципліни «Дошкільна освітологія» допоможе здобувачам вищезазначеного рівня вищої освіти сформувати зміст основних дефініцій «Дошкільної освітології» та причинно-наслідкових зв'язків між ними на підставі вивчення першоджерел з класичної і сучасної науки та ознайомлення з передовим педагогічним досвідом; набутти вмінь моделювати загальну освітню стратегію, стратегічне цілепокладання відповідно до визначених й проаналізованих педагогічних проблем; теоретично обґрунтувати та практично

опанувати провідними видами роботи з дітьми дошкільного віку за ключовими напрямками.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз світового досвіду свідчить, що проведені дослідження дозволяють більш глибоко розкрити провідні питання освітології як науки і «Дошкільної освітології» зокрема.

«Дошкільна освітологія» є достатньо новим напрямом освітології як науки взагалі в Україні. Але цей напрям бентежив багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців і філософів. Дослідження проводилися достатньо активно і результативно. Особливої уваги набули: трансформаційні процеси в освіті в контексті цивілізаційних змін (Дж. Альтбах, А. Гуржій, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, О. Савченко, С. Сисоєва, М. Степко); сфери освіти як суб'єкти наукового дослідження (В. Гершунський, С. Гончаренко, В. Лозова, О. Сухомлинська); становлення і розвиток освітології як науки (Дж. Фішер, Дж. Крістенсен, Е. Стейнер, А. Фурман, Л. Хоружа). Дуже цікавими виявилися дослідження щодо освітологічної підготовки (В. Андрущенко, С. Білецька, С. Довгаль, С. Кузьміна, В. Огнев'юк, С. Русова).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті – розкрити зміст основного освітнього компоненту «Дошкільної освітології» в освітній програмі «Дошкільна освіта», проаналізувати використання інтерактивних технологій у викладанні вищезазначеної дисципліни на другому магістерському рівні вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Дошкільна освітологія» є достатньо новим напрямом освітології як науки взагалі. Передумовами виокремлення освітології, «Дошкільної освітології» в самостійний науковий напрям інтегрованого пізнання сфери освіти в Україні були зміни в суспільстві на початку ХХІ століття, реформування в освіті, зокрема вищій освіті, поява важливих нормативно-правових документів («Закон про дошкільну освіту» (2001), «Закон про освіту», «Закон про вищу освіту», Концепція розвитку дошкільної освіти в Україні (2020), Базовий компонент дошкільної освіти (2021). Вагомим підґрунтям «Дошкільної освітології» слугувала монографія авторського колективу науковців: С. Сисоєва, Л. Хоружа, І. Соколова, О. Кузьменко під керівництвом В. Огнев'юка. Їх дослідження висвітлювали особливості освітологічної підготовки, теоретичні та практичні аспекти використання «Дошкільної освітології» в процесі отримання якісних результатів навчання власне на другому магістерському рівні вищої освіти (Кузьменко, Огнев'юк, 2012). Аналізуючи наукові здобутки В. Огнев'юка, С. Сисоєвої ми підтвердили свої наміри щодо введення нової початкової дисципліни до освітньої програми «Дошкільна освіта».

На сьогодні ми впевнені, що навчальна дисципліна «Дошкільна освітологія» допоможе майбутнім фахівцям дошкільної освіти опанувати зміст основних дефініцій «Дошкільної освітології», їх теоретичне та практичне застосування. Набуті компетенції допоможуть урізноманітнити форми і методи роботи з дітьми дошкільного віку, підвищити рівень організації провідних видів діяльності дошкільників, спираючись на досвід і результати наукових досліджень відомих педагогів дошкільної освіти (А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зданевич, Л. Калмикова, К. Крутий, Т. Піроженко тощо).

Зміст навчальної дисципліни створює теоретичне підґрунтя для розкриття важливих проблем сучасної дошкільної освіти. Запропонований матеріал допоможе всебічно опанувати змістове наповнення «Дошкільної освітології» як науки, розібратися з її механізмами та технологічним інструментарієм, а саме:

- самостійно та автономно в процесі професійної роботи; демонструвати здатність до адаптації в нових ситуаціях та прийняття нестандартних рішень;

- здійснювати творчий пошук інформації з різних джерел для розв'язання фахових задач; аналізувати педагогічну дійсність, прогнозувати наслідки здійснюваних креативних педагогічних впливів на дитину;

- будувати навчально-виховний процес на основі глибокого і систематичного вивчення креативності вихованців, їх інтересів, запитів, а також визначати конкретні завдання творчого навчально-виховного впливу, виходячи із загальної мети національного виховання, рівня вихованості дитячого колективу.

До змісту навчальної дисципліни «Дошкільна освітологія» увійшли питання, що стосуються:

- становлення і розвитку освітології як науки;

- основних шляхів розвитку дошкільної освіти та становлення «Дошкільної освітології» в Україні;

- державних програм розвитку дітей дошкільного віку та державних програм розвитку дітей дошкільного віку з особливими потребами;

- основних напрямів наукових досліджень в «Дошкільній освітології» України та європейських країн;

- створення розвивально-ігрового середовища в умовах родинного виховання та ЗДО. Предметно-ігрове середовище в закладах дошкільної освіти для дітей з особливими потребами;

- сучасних технологій розвитку, навчання й виховання дітей дошкільного віку в Україні та світі, також дітей з особливими потребами. Використання визначених технологій у «Дошкільній освітології»;

- освітніх інновацій та їх характеристики;

- формування у вихователів педагогічної рефлексії як умови реалізації принципів педагогіки розуміння.

В процесі планування змістовної частини дисципліни, ми керувалися державними документами «Законом про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти (державний стандарт), Концепцією розвитку дошкільної освіти в Україні, «Законом про освіту» та «Законом про вищу освіту».

На підставі Концепції розвитку дошкільної освіти в Україні, ми намагалися забезпечити реалізацію державної політики в дошкільній освіті, яка спрямована на формування партнерства між інститутами батьківства і закладів дошкільної освіти, формування відповідального батьківства, підвищення якості підготовки педагогічних кадрів та забезпечення безпечного освітнього середовища в закладах дошкільної освіти (Концепція розвитку дошкільної освіти в Україні, 2020).

Для опанування вищезазначеної інформації ми застосовуємо достатньо дієві та продуктивні методи навчання: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький, які активізують дії здобувачів у знаходженні й використанні потрібної інформації.

Для активізації роботи здобувачів, ми застосовуємо різноманітні інтерактивні форми роботи, які ефективно впливають на рівень отриманих знань та умінь використовувати їх при вирішенні педагогічних задач і педагогічних ситуацій.

Достатньо ефективним виявилось застосування дискусії, як технології для публічного обговорення проблемних чи спірних питань в теорії та практиці дошкільної освіти (Волкова, 2018).

Під час занять і в процесі самостійної роботи здобувачі шукали правильні відповіді, намагалися відстоювати власну думку, застосовуючи власний досвід та інформативну обізнаність. Найчастіше ми використовували в роботі зі студентами керовану та групову дискусію, в процесі якої обговорення проблеми було достатньо конструктивним, динамічним і результативним.

Достатньо маловідомим способом дискусії, який ми використовували для динамізації процесу, був метаплан, що містить елементи мозкового штурму (Волкова, 2018), аналіз ситуацій, рольової гри тощо. Цю технологію ми застосовуємо для складання плакату (метаплан), який допомагає графічно візуалізувати процес вирішення означеної проблеми. Саме візуалізація слугує активним інструментом задля досягнення позитивного результату обговорення проблеми (Волкова, 2018).

Значно продуктивними є ігрові технології, які за допомогою імітаційного моделювання допомагають здобувачам програвати будь-які ролі, ситуації, дії з реального професійного життя, апробувати роль педагога, який заохочує дітей до активної взаємодії.

Рольова гра, як технологія навчання, метою якої є забезпечення всебічного глибокого аналізу будь-якої проблеми, використовувалася декілька разів (Волкова, 2018). Ця технологія допомагала в процесі професійного перевтілення, створення в аудиторії реальної педагогічної ситуації, яка допомагала студентам оцінити вчинки і поведінку учасників гри.

Частіше ми використовуємо спонтанні рольові ігри, в яких відсутня розгорнута фабула, моделюються прості ситуації. Вони не потребують тривалої спеціальної підготовки, тому здобувачі із задоволенням перевтілюються в будь-яку запропоновану роль. Саме застосування спонтанних рольових ігор дозволяють вирішувати такі завдання, що впливають на формування моделей поведінки в ситуаціях міжособистісної взаємодії, створення умов для усвідомлення та корекції власних неадекватних моделей поведінки.

Для активізації процесу отримання знань здобувачами, ми застосовуємо багато різноманітних методів, що допомагають функціонально покращити будь-яку технологію. Для забезпечення комунікативної та розвивальної функції рольової гри, яка дозволяє моделювати ситуації й обирати різні шляхи їх вирішення, розвивати увагу і кмітливість, активізувати резервні розумові можливості, ми пропонуємо методи «Мікрофон», «Інтерв'ю», «Ток-шоу», які допомагають студентам формувати навички публічного виступу та публічної дискусії.

Достатньо ефективно впливають на процес отримання знань рефлексивні вправи (наприклад «Асоціації», «Мотиваційний меседж», «Кольорова рефлексія», «Методична оцінка»). Ці вправи регулюють динаміку заняття, допомагають тримати його в конструктивному руслі, пропонуючи здобувачам активну роботу і перепочинок (Кондратець, 2022).

Продуктивним виявилось моделювання форм роботи педагога з дітьми на підставі принципу інтеграції: створення інтелектуальних карт, коректурних таблиць тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, «Дошкільна освітологія» як основний компонент підготовки майбутніх фахівців другого магістерського рівня вищої освіти є достатньо важливою і ґрунтовною навчальною дисципліною, яка значно покращить інформативний рівень здобувачів, допоможе використовувати набуті знання самостійно в процесі професійної діяльності, продемонструвати здатність до адаптації в нових ситуаціях та прийняття нестандартних рішень; здійснювати творчий пошук інформації з різних джерел для розв'язання фахових задач, аналізувати педагогічну дійсність, прогнозувати наслідки здійснюваних креативних педагогічних впливів на дитину; будувати навчально-виховний процес на основі глибокого і системного вивчення креативності вихованців, їх інтересів, запитів, а також визначати конкретні завдання творчого навчально-виховного впливу, виходячи із загальної мети національного виховання.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Волкова Н. П. (2018). Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля. 360 с.

Освітологія: витоки наукового напрямку. Монографія (2012). / За ред В. О. Огнев'юка, наук.кол. В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова, О. М. Кузьменко. К.: ВП «Едельвейс». 336 с.

Половіна О., Кондратець І. (2022). Артосвіта: навчально-методичний посібник. К.: Київ ун-т ім. Б. Грінченка. 556 с.

Концепція розвитку дошкільної освіти в Україні, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 02.04.2020 № 270. URL:<http://mon.gov.ua>

REFERENCES

Volkova N. P. (2018). Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya u vyshchiiy shkoli: navchal'no-metodychnyy posibnyk. Dnipro: Universytet imeni Al'freda Nobelya. 360 s. [in Ukrainian].

Osvitolohiya: vytyky naukovoho napryamu. Monohrafiya (2012). / Za red V. O. Ohnev'yuka, nauk.kol. V. O. Ohnev'yuk, S. O. Sysoyeva, L. L. Khoruzha, I. V. Sokolova, O. M. Kuz'menko. K.: VP «Edel'veys». 336 s. [in Ukrainian].

Polovina O., Kondratets' I. (2022). Artosvita: navchal'no-metodychnyy posibnyk. K.: Kyiv un-t im. B. Hrinchenka. 556 s. [in Ukrainian].

Kontseptsiya rozvytku doshkil'noyi osvity v Ukrayini, zatverdzhena postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 02.04.2020 № 270. URL:<http://mon.gov.ua>

АНОТАЦІЯ

У статті подано аналіз основного освітнього компонента освітньої програми «Дошкільна освіта» другого магістерського рівня вищої освіти. Розкрито актуальність введення цієї навчальної дисципліни. ґрунтовно розкрито зміст нової навчальної дисципліни як науки. Виокремлено дослідження

українських науковців із «Освітології» взагалі та «Дошкільної освітології» зокрема. Визначено вплив досліджень В. Огнев'юка та С. Сисоєвої на розвиток освітології в Україні. Схарактеризовано механізми та інструментарій «Дошкільної освітології». Подано перелік питань змісту навчальної дисципліни. Приділено увагу характеристиці продуктивних методів навчання визначеної дисципліни: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький, які активізують дії здобувачів у знаходженні й використанні потрібної інформації.

Акцентовано увагу на ролі майбутнього фахівця дошкільної освіти. Зосереджено увагу на системній фаховій підготовці вихователів дітей дошкільного віку. Виокремлено та проаналізовано інтерактивні технології ефективної реалізації професійних функцій вихователя дошкільного закладу, серед яких виокремлюють: гностично-дослідницьку, виховну, конструкторсько-організаційну, координувальну. Наголошено окремо на використанні керованої та групової дискусії, в процесі якої достатньо конструктивно і результативно відбувалося обговорення проблем дошкільної освіти.

Особливої уваги приділено використанню ігрових технологій, які достатньо вагомо впливають на емоційно-комфортний стан вихователя, і допомагають педагогу вибудувати свою взаємодію з дітьми дошкільного віку на підставі емоційної саморегуляції та самоконтролю. До того ж, наголошено, що використання інтерактивних технологій та рефлексивних вправ достатньо коректно впливає на підвищення рівня професійної майстерності майбутнього вихователя та на конструктивність діалогу викладача і студента, забезпечуючи гармонійну узгодженість в процесі отримання фахових компетенцій.

Ключові слова: освітологія, дошкільна освітологія, інтерактивні технології, рефлексивні вправи, здобувачі другого магістерського рівня вищої освіти, підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти.

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378 (377) (09) "19/20"

HISTORIOGRAPHICAL REVIEW OF THE NATIONAL EDUCATION OF LEFT-BANK UKRAINE AT THE TURN OF THE CENTURY (19TH – EARLY XXTH)

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД НА НАЦІОНАЛЬНУ ОСВІТУ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ (XIX – ПОЧАТОК XX)

Олексій Білецький

кандидат педагогічних наук, доцент,
E-mail: sovestalex@gmail.com
ORCID 0000-0002-8978-2218
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Oleksiy Biletskvi

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
E-mail: sovestalex@gmail.com
ORCID 0000-0002-8978-2218
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

Сергій Лісняк

здобувач 1 курсу третього
(освітньо-наукового) рівня вищої
освіти освітньої програми
«Освітні, педагогічні науки»
E-mail: sergei.lisnyak@gmail.com
ORCID 0009-0008-8752-6334
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», Україна

Serhii Lisnyak

getter of the 1-st year of the third
(educational and scientific) level of higher
education of the educational program
"Educational and Pedagogical Sciences"
E-mail: sergei.lisnyak@gmail.com
ORCID 0009-0008-8752-6334
SHEI "Donbas State Pedagogical
University", Ukraine

ABSTRACT

The research focuses on the problems of modern general and professional education of national minorities in Ukraine. These problems are expressed in such factors as the weakness of the legislative framework regarding foreign education, the imbalance of mechanisms for the functioning of the content of education for representatives of ethnic minorities at its various stages and levels. In the context of the integration of the Ukrainian population into the European community, the recognition and adoption of European education standards by Ukraine comes first.

In addition, the authors of the study note that Ukrainian society, taking into account its multinational composition, already has the necessary experience in regulating social relations with representatives of ethnic minorities. These include the experience of organizing and supporting education for Ukrainian citizens living in historical areas of foreign settlements from the time of social and economic reforms of the Russian Empire in the second half of the 19th century to the beginning of the 20th century.

The article provides a short list and characteristics of historical, historical-pedagogical and ethnological investigations conducted by Ukrainian scientists during different periods of our state's existence. These are the works of the period of the Russian Empire, the era of the Ukrainian People's Republic, the Soviet period, Ukraine's acquisition of the status of an independent state, as well as research of

recent years. The authors analyzed in detail a number of scientific works related to the historical emergence of foreign settlements on the territory of Ukraine, the conditions for the formation and further development of centers of general and professional national education in the foreign colonies of Katerinoslav region, Kyiv region, Odesa region, and Kharkiv region.

Through the analysis of the existing source base, the author proves that due to the insufficient study of the problem of the development of national foreign education in the period of the second half of the 19th - beginning of the 20th century, there is a need for a broad analysis and development of social, legislative and educational processes that took place in Left Bank Ukraine as part of the Russian Empire.

Key words: national education, foreign colonists, national minorities, national education, national culture, European values.

Актуальність теми. Орієнтація нашої держави на входження до Європейського Співтовариства означає визнання європейських стандартів у освітній галузі.

В умовах сучасної активізації національно-культурного життя в Україні вивчення вітчизняного досвіду із сфери теоретичних розробок національного будівництва переноситься до реальної практичної діяльності.

З прийняттям нової Конституції України, «Декларації прав національностей» (2003), Закону «Про національні меншини» (2023) були закладені правові основи цивілізованого розвитку національних процесів, виявлення національної свідомості всіх громадян. У сучасних умовах розвитку української національної освіти й культури, водночас як і розв'язання проблем виховання культури міжнаціональних стосунків, вимагає історико-педагогічного аналізу досвіду минулого.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні одним із шляхів розвитку загальної системи народної освіти визначила реформування освіти з урахуванням регіональних особливостей і передового світового досвіду. Важливу роль у перетворенні сучасної школи відіграє історико-педагогічна спадщина, вивчення якої дозволяє визначити закономірності розвитку шкільництва в Україні, побачити і реально оцінити проблеми сучасної школи й накреслити шляхи подальшого розвитку освіти.

При цьому важливо враховувати здобутки регіонального педагогічного досвіду. Беручи до уваги поступову інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів, необхідно детально проаналізувати історичний досвід економічних і суспільних відносин української громадськості з представниками інших національностей.

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Метою нашого дослідження є виявлення рівня досліджуваності проблеми умов формування і розвитку національної (іноземної) загальної і професійної освіти Лівобережної України на межі ХІХ – ХХ століть.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У історико-педагогічних дослідженнях В. Борисенко доводиться, що згідно з даними перепису 2002 року кількість етнічних українців складає більше 80 % (Борисенко, 2019: 30). Звичайно, за період з 2002 по 2024 роки загальна кількість етнічних українців могла суттєво

змінитися. Це обумовлено з поступовим входження України до Європейської спільноти (надання безвізового пересування українців Європою). З іншого боку, події, пов'язані з початком Російської агресії 2022 року, що триває і по сей день, спричинили масову міграцію як по території України, так і відтік багатьох її мешканців за кордон.

Тим не менш, як свідчить статистика, в Україні мешкає багато етнічних іноземних спільнот. Деякі з цих національних осередків – жертви примусової міграції часів радянського періоду. Радянська влада, прикриваючись спробами об'єднати населення СРСР, цілеспрямовано перемішувала населення різних етнічних груп з метою асиміляції, знеособлюючи національні традиції і звичаї.

Незважаючи на таку жорстку асимілятивну політику, статистичні дані, а також загальний національний дух мешканців України свідчать про загальну національну свідомість більшості населення нашої держави (Машкін, 2007: 154).

Окрім того, наявність багатьох етнічних груп на території сучасної України обумовлена різними історичними подіями, пов'язаними з економічними, політичними і соціальними зрушеннями у державі.

Так, реформи царського уряду Російської імперії XVIII – початку XIX століття обумовили колонізаційний інтерес і приток населення представників грецьких (з Кримського півострова), єврейських, болгарських, молдавських, угорських і сербських національностей. Московсько-кримська війна 1853-1856 рр. обумовила зміни у національному складі населення Кримського півострова. В результаті асимілятивної політики царського уряду до корінного кримсько-татарського населення додалися турки-кіпріоти, та частина грецьких общин, що існували на території Керчі з часів Босфорського царства та Херсонської республіки (Соляр, Колб, 2019).

Низка економічних і соціальних реформ (земська, судова, громадянська, земельна, грошова і губернського самоуправління) в Російській імперії другої половини XIX – початку XX століття, що отримала свій початок з скасування кріпацтва у 1861 році, обумовила інтерес до промислової галузі, що почала формуватися в державі з боку англійських, німецьких, австрійських та угорських підприємців. Завдяки іноземному капіталу, заснуванню нових поселень іноземних робітників, розвитку заводів і мануфактур відбувалося посилене засвоєння Півдню, Центру та Сходу України (Київська, Таврійська, Херсонська, Катеринославська губернії, Північне Приазов'я тощо) (Міронова, 2006: 54-56).

Отже, в другій половині XIX – на початку XX століття склалися сприятливі умови для створення іноземними колоністами своїх національних осередків. Разом з поширенням кількості поселень, навколо почала розвиватися своєрідна інфраструктура, що поступово впліталася у соціально-економічні стосунки корінного населення України. Цілком зрозуміло, що нові національні осередки намагалися зберігати свою власну ментальність, звичаї, культуру і мову. Окрім того, доволі велика кількість національного іноземного населення потребувало якісної освіти. З одного боку, національна освіта дозволила б зберігати культурні, національні та релігійні традиції. З іншого, освіта повинна була надати представникам іноземних держав змогу взаємної адаптації соціального життя всіх мешканців України.

Прикладом можуть бути дослідженнями О. Білецького «Національна іноземна освіта Катеринославщини другій половині XIX – на початку XX століття». Так,

дослідник вказує, що прагнучи вільного способу життя, багато українців і росіян оселялися біля іноземних селищ греків, німців та євреїв. Зростання чисельності селищ як корінних, так і іноземних мешканців обумовило поступове зближення народів в економічному та культурному просторі. Поширення зв'язків між етнокультурними групами вимагало від іноземців знання місцевої мови. Дуже гостро ця проблема стояла у грецьких та німецьких поселеннях. Це було обумовлено тим, що заможні громади греків та німців вели активну торгівлю з місцевим населенням Катеринославської губернії (Білецький, 2013: 163).

Аналізуючи дослідження інших науковців, таких як С. Нестерцова та Л. Лихачова, Ю. Надольської, О. Безносова, Я. Хонігсмана, можна прийти до висновку, що кожен осередок національної освіти розвивався своїм, неповторним шляхом. Так, у початковій освіті німецьких поселенців Лівобережної України, що мешкали на території Катеринославської, Київської та Харківської губерній, віддавали перевагу домашній освіті. Серед грецького населення України (Північне Приазов'я, Катеринославщина) великим попитом користувалися земські школи для іногородців, а також міські гімназії та приватна освіта. Зовсім в іншому напрямі (згідно наукових розвідок В. Вихрущ, С. Очеретянко, Н. Сейко) розвивалися освіта і виховання чеських і польських національних груп на Волині, Київщині і Чернігівщині у складі Російської імперії. Це традиційна освіта при протестантських церквах, приватна освіта у закладах, заснованими іноземними громадами.

Отже, початок розвитку національної іноземної освіти в Лівобережній Україні був обумовлений економічним розвитком держави, початком співпраці з іноземними державами, а також зміною соціальної політики уряду Російської імперії.

Вивчення механізмів, тенденцій і етапів розвитку національної іноземної освіти на території Лівобережної України представляє інтерес не тільки в історико-педагогічній ретроспективі. Вивчення цієї проблеми може допомогти при розробці ефективної моделі розвитку сучасної системи освіти, в тому числі і освіти національних меншин України.

В цілому, аналіз наукових джерел засвідчив значний інтерес до проблеми розвитку вітчизняної освіти у другій половині XIX – на початку XX ст. з боку таких вчених та науковців як: Л. Вовк, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, С. Сірополка, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін. Особливостям соціально-культурного простору саме південних територій України присвятили свої дослідження, О. Данильченко, В. Сарбей, П. Тронько, Ф. Турченко.

Окремим напрямом наукових досліджень є вивчення процесу соціально-культурного становлення та розвитку освіти національних меншин Центральних областей України. Зазначеній проблематиці присвятили свої дослідження Н. Бацак, М. Белікова, Т. Захарченко, І. Кулініч, В. Шукіна, В. Наулко, М. Мінц та ін.

Необхідно зазначити, що найчастіше соціокультурний підхід в педагогічних дослідженнях використовується для аналізу проблем освіти серед представників різної етнічної належності. Більшість досліджень з подібної проблематики носить історичний характер, або слугує для створення моделей полікультурного, мультикультурного виховання, міжкультурних комунікацій тощо. До таких можна віднести фундаментальні розробки-дослідження, С. Кірдіної, П. Сорокіна, М. Черниш.

Дослідженню культурно-просвітницьких аспектів діяльності окремих іноземних конфесій в Україні присвячені праці вчених Ю. Решетнікова, С. Саннікова. У наукових розвідках таких дослідників, як В. Любащенко, П. Кравченка, П. Яроцького знайшов відображення історичний аспект суспільно-педагогічної активності саме протестантських громад.

Зокрема, вчені розглядали діяльність протестантських шкіл, як осередків не тільки освіти, а й ідей національного Відродження та Реформації.

У дослідженнях М. Заковича, Ю. Решетнікова, С. Саннікова було проведено детальний аналіз релігійної освіти в Україні та її вплив на суспільно-культурний процес.

У сучасних дослідженнях Н. Щербак, О. Вознюк, В. Карагодиної, О. Безносової з досліджень впливу конфесійних релігійних закладів на освіту в Україні аналізуються такі проблеми, як політика царського уряду щодо єврейського населення.

Повертаючи увагу на проблеми іноземної професійної освіти на Лівобережній Україні, неможливо залишити по за увагою низку праць, присвячених її розвитку на початку ХХ століття, а саме, у 20 – 30х роках.

Так, дослідження О. Гончарової присвячено становленню та розвитку професійно-технічної освіти національних меншин на Харківщині (Гончарова, 2020). Авторка робить акцент у своєму дослідженні на багатонаціональний склад та особливості заселення регіону Харківської губернії (області) як раз в умовах примусового переселення різних етнічних груп. Це вірменські, татарські і єврейські спільноти. Також у дослідженні розкриваються проблеми формування і розвитку іноземної професійної освіти на прикладі робітничих шкіл, професійних училищ Харківщини для національних меншин. Відображена роль цих закладів освіти у загальному економічному та міжнаціональному розвитку Харківщини, та Лівобережжя в цілому.

Цінним доробком сучасних науковців є дослідження Л. Войналович «Організаційні засади професійно-педагогічної освіти для національних меншин в Україні в 20 – 30-х роках ХХ століття», у якому належне місце відводиться питанню про права на освіту (в тому числі і професійну) на території Української РСР для населення неросійського і не українського походження. Внесок автора полягає у висвітленні в дослідженні проблем, що супроводжували розвиток національної школи, як школи, де навчання проводилося рідною для різних етнічних меншин мовою (Войналович, 2007). Окрім того, автором проаналізовано освітню і законодавчу базу досліджуваного періоду. Що дозволило визначити конкретні шляхи і тенденції розвитку національної (іноземної) професійної освіти на території України протягом 20 –30-х років ХХ століття.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підбиваючи підсумки історіографічному аналізу історії іноземних колоній Лівобережної України в цілому, а також окремих громад зокрема, слід зазначити, що історіографія періоду визначальних реформ кінця ХІХ – початку ХХ століття сформувала необхідне фактологічне підґрунтя для подальшого наукового пошуку, окреслити ті контексти (формування іноземних колоній, законодавче регулювання їх діяльності, господарське освоєння іноземцями виділених урядом територій), у межах яких необхідно в подальшому розв'язувати актуальні питання розвитку професійної освіти на Лівобережній Україні.

Спираючись на матеріал означених досліджень і співставляючи історичні факти, суспільні явища та економічні процеси, що відбувалися в Україні на межі ХІХ – ХХ століть ми маємо можливість здійснити історіографічний аналіз і визначити основні проблеми і тенденції розвитку загальної і професійної освіти на території України в цілому та Лівобережній її частині зокрема. Завдяки плідній праці багатьох науковців, з'являється можливість обґрунтувати провідні соціокультурні, соціально-політичні та етнокультурні передумови освіти для представників різних етнічних груп, що створило міцний фундамент сучасної національної освіти.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Білецький О. (2013) Становлення початкової освіти у єврейських колоніях Катеринославщини (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). *Гуманізація навчально-виховного процесу*: Наук.-метод. зб. Вип. LXIII. Слов'янськ: ДВНЗ «ДДПУ», 2013. С. 162 – 167.

Борисенко В. (2019). Динаміка розвитку національних меншин та етнічних груп в Україні на початку ХХІ століття. *Народна творчість та етнологія*, 6 (382), 29–47. <https://doi.org/10.15407/nte2019.06.029>

Войналович Л. (2007). *Організаційні засади професійно-педагогічної освіти для національних меншин в Україні в 20 – 30-х роках ХХ століття*. Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2007. Вип. 32. С. 90-93.

Гончарова О. (2020). *Становлення та розвиток професійно-технічної освіти національних меншин Харківщини (1920-ті – початок 1930-х років)*. Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали ХV Всеукр. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видат. учених в галузі аграр. наук Вольфа М. М. (1880–1933), Осьмака К. І. (1890–1960), акад. НАН України та НААН Созінова О. О. (1930–2018), Київ, 15 трав. 2020 р. / Нац. акад. аграр. наук України [та ін. ; уклад.: В. А. Вергунов, Н. Г. Анненкова]. Вінниця : Твори, 2020. С. 201–204.

Європейська хартія розвитку регіональних мов або мов меншин. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_014

Закон України «Про освіту». Стаття 7. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/802-15>

Машкін О. (2007). *Колоністи іноземні в Україні*. Енциклопедія історії України: у 10 т.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2007. Т. 4. 528 с.

Міронова І. (2006). *Національні меншини України*: навч.-метод. посіб. Миколаїв ; Одеса : ТОВ ВіД, 2006. 305 с.

Соляр І., Колб Н. (2019). *Освіта національних меншин в Україні: історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (ХХ – початок ХХІ століть)*: монографія; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Кн. 2. 400 с.

REFERENCES

Biletskyi O. (2013) Stanovlennia pochatkovoї osvity u yevreiskykh koloniiakh Katerynoslavshchyny (druha polovyna KhKh – pochatok KhKh stolittia). Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: Nauk.-metod. zb. Vyp. LXIII. Slov'iansk: DVNZ «DDPU», 2013. S. 162 – 167. [in Ukrainian].

Borysenko V. (2019). Dynamika rozvytku natsionalnykh menshyn ta etnichnykh hrup v Ukraini na pochatku KhKhI stolittia. Narodna tvorchišt ta etnolohiia, 6 (382), 29–47. <https://doi.org/10.15407/nte2019.06.029> [in Ukrainian].

Voinalovych L. (2007). Orhanizatsiini zasady profesiino-pedahohichnoi osvity dlia natsionalnykh menshyn v Ukraini v 20 – 30-kh rokakh KhKh stolittia. Visn. Zhytomyr. derzh. un-tu im. I. Franka. 2007. Vyp. 32. S. 90-93. [in Ukrainian].

Honcharova O. (2020). Stanovlennia ta rozvytok profesiino-tekhnichnoi osvity natsionalnykh menshyn Kharkivshchyny (1920-ti – pochatok 1930-kh rokiv). Istorii osvity, nauky i tekhniky v Ukraini : materialy KhV Vseukr. konf. molodykh uchenykh ta spets., prysviach. yuvil. datam vid dnia narodzh. vydat. uchenykh v haluzi ahrar. nauk Volfa M. M. (1880–1933), Osmaka K. I. (1890–1960), akad. NAN Ukrainy ta NAAN Sozinova O. O. (1930–2018), Kyiv, 15 trav. 2020 r. / Nats. akad. ahrar. nauk Ukrainy [ta in. ; uklad.: V. A. Verhunov, N. H. Annienkova]. Vinnytsia : Tvory, 2020. S. 201–204. [in Ukrainian].

Yevropeiska khartiia rozvytku rehionalnykh mov abo mov menshyn. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_014 [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro osvitu». Statia 7. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro ratyfikatsiiu Yevropeiskoi khartii rehionalnykh mov abo mov menshyn». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/802-15> [in Ukrainian].

Mashkin O. (2007). Kolonisty inozemni v Ukraini. Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t.; Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. K.: Naukova dumka, 2007. T. 4 528 s. [in Ukrainian].

Mironova I. (2006). Natsionalni menshyny Ukrainy: navch.-metod. posib. Mykolaiv ; Odesa : TOV ViD, 2006. 305 s. [in Ukrainian].

Soliar I., Kolb N. (2019). Osvita natsionalnykh menshyn v Ukraini: istorichni tradytsii, pravovi zasady, suchasni vyklyky (KhKh – pochatok KhKhI stolit): monohrafiia; Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha. Lviv, 2019. Kn. 2. 400 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У науковому дослідженні акцентується увага на проблемах сучасної загальної і професійної освіти національних меншин в Україні. Ці проблеми виражаються у таких чинниках, як слабкість законодавчої бази щодо іноземної освіти, незбалансованість механізмів функціонування змісту освіти для представників етнічних меншин в різних її щаблях і рівнях. В умовах інтеграції українського населення в європейську спільноту, на перше місце виходить визнання і прийняття Україною європейських стандартів освіти.

Окрім того, авторами дослідження зазначається, що українське суспільство, беручи до уваги його полінаціональний склад, вже має необхідний досвід врегулювання суспільних відносин з представниками етнічних меншин. До них відноситься і досвід організації і підтримки освіти для громадян України, що

мешкають в історичних районах іноземних поселень з часів суспільно-економічних реформ Російської імперії другої половини XIX і до початку XX століття.

У статті наводиться короткий перелік і характеристика історичних, історико-педагогічних та етнологічних розвідок, що проводилися українськими науковцями в різні часові проміжки існування нашої держави. Це праці періоду Російської Імперії, Доба УНР, радянський період, отримання Україною статусу незалежної держави, а також дослідження останніх років. Авторами детально проаналізовано низку наукових праць, пов'язаних з появою історичним іноземних поселень на території України, умови формування і подальшого розвитку осередків загальної і професійної національної освіти в іноземних колоніях Катеринославщини, Київщини, Одещини та Харківщини.

Через аналіз існуючої джерельної бази автором доводиться, що через недостатню вивченість проблеми розвитку національної іноземної освіти періоду другої половини XIX – початку XX століття, постає необхідність широкого аналізу і розвитку суспільних, законодавчих і освітніх процесів, що відбувалися в Лівобережній Україні у складі Російської імперії.

Ключові слова: *національна освіта, іноземні колоністи, національні меншини, народна освіта, національна культура, європейські цінності.*

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376.015.3-053.4:316.475:616.896

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF IMITATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN WITH ASD IN THE CONTEXT OF A BEHAVIOURAL APPROACH

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ІМІТАЦІЇ У ДІТЕЙ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ

Аліна Іваненко

кандидат психологічних наук, доцент ,
E-mail: ivanenko.ddpu@gmail.com
ORCID 0000-0003-0866-3856
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Alina Ivanenko

PhD in Psychology, Associate Professor,
E-mail: ivanenko.ddpu@gmail.com
ORCID 0000-0003-0866-3856
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Ірина Дмитрієва

доктор педагогічних наук, професор,
E-mail: dmitrievasgpu@gmail.com
ORCID 0000-0002-1330-6645
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Iryna Dmytriieva

D.Sc. in Pedagogy, Professor,
E-mail: dmitrievasgpu@gmail.com
ORCID 0000-0002-1330-6645
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

Катерина Ямполець

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету спеціальної освіти
E-mail: katernayampolets02@gmail.com
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», Україна

Kateryna Yampolets

master student of second high education, faculty of special education
E-mail: katernayampolets02@gmail.com
SHEI “Donbas State Pedagogical University”, Ukraine

ABSTRACT

The article is devoted to one of the most pressing problems of determining effective correctional and developmental technologies for development of children with autism. The article says that preschool age is a sensitive period for the formation and development of imitation skills, that imitation skills is one of the main components of the general for development of children with autism. The author highlights the use of potentials of behavioral approach (Applied Behavior Analysis) for the development imitation skills.

This research article investigates the pivotal role of imitation skills in children with Autism Spectrum Disorder (ASD) within the context of Applied Behavior Analysis (ABA). Recognizing the unique challenges faced by children on the autism spectrum, this study explores the implications of imitation deficits on behavioral assessments and interventions, aiming to provide insights into effective strategies for fostering imitation

skills in this population.

Children diagnosed with ASD often exhibit deficits in imitation skills, posing challenges for educators, therapists, and parents alike. This article seeks to delve into the intricate interplay between imitation skills and ABA methodologies, shedding light on the significance of addressing imitation deficits in the design and implementation of behavioral interventions for children with autism.

The article reviews existing literature on imitation deficits observed in children with autism. Drawing upon empirical evidence, it establishes a foundation for understanding the unique imitation challenges faced by this population and the subsequent impact on social, cognitive, and communicative development.

This section explores how imitation skills are integral to the core principles of ABA. Emphasizing the importance of observational learning and behavior replication, it discusses how proficient imitation can enhance the effectiveness of ABA interventions, leading to more tailored and successful outcomes for children with autism.

This research article concludes by summarizing key findings and emphasizing the crucial role of imitation skills in the success of ABA interventions for children with autism. By addressing imitation deficits through evidence-based strategies and embracing technological innovations, practitioners can contribute to the advancement of more inclusive and effective behavioral interventions in the context of autism spectrum disorders.

Key words: *special education, children with special needs, autism spectrum disorders (ASD), applied behavior analysis, behavioral approach, imitation, ABA therapy, The Early Start Denver Model (ESDM).*

Актуальність теми. Гуманістична парадигма сучасної спеціальної педагогіки і психології окреслює актуальність проблеми психолого-педагогічного супроводу осіб із особливими освітніми потребами (далі – ООП), зокрема з розладами аутистичного спектра (далі – РАС). На сьогодні проблема досліджень аутичних розладів є надзвичайно актуальною та соціально значущою, що пояснюється як збільшенням кількості осіб з РАС (за статистичними даними щороку кількість дітей з аутизмом зростає на 11-17%), так і ускладненнями своєчасної діагностики, відсутністю комплексної системи диференційованої підтримки та все більшим зростанням інтересу суспільства до цього питання. Аналіз результатів різних форматів дослідницьких пошуків свідчить, що в його вирішенні досягнуто чимало успіхів. У вітчизняному та зарубіжному науковому колі ґрунтовно досліджується широкий аспект методів корекції розвитку відповідно до принципів наукової доказовості і практичної перспективи. Водночас аналіз результатів досліджень проблем сучасної аутологічної науки і практики свідчить про важливість узгодження іноді досить антитетичних поглядів і підходів у розв'язанні питань застосування наукової термінології з аутизму, визначення превалентності аутизму, вибору сучасних підходів до методів діагностики, обрання корекційно-розвивальних методик, обрання оптимальних шляхів забезпечення освітньої діяльності особи з РАС та ін. У цій площині на всіляку підтримку заслуговує своєчасне звернення до питання корекції розвитку дітей з РАС методом прикладного аналізу поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення вітчизняних та закордонних літературних джерел з психології, нейропсихології, корекційної

педагогіки і спеціальної психології свідчить, що аутизм розглядається як спектральне порушення і характеризується найрізноманітнішими комбінаціями патернів та ступенем тяжкості психологічних та поведінкових порушень. У світовій науковій практиці проблема аутизму активно вивчається В. Rimland, В. Hermelin, N. O'connor, L. Kanner, L. Wing, E. Shopler, S. Baron-Cohen, P. Bolton, An. Bondi; у контексті прикладного аналізу поведінки «Applied Behavior Analysis, АВА» – G. Henley, I. Lovaas, R. Foxx, R. Malott, J. Michael та ін.); теорії вербальної поведінки «Verbal Behavior Theory, VB» – М. Sundberg; Денверської моделі раннього втручання «Early Start Denver Model, ESDM» – G. Dawson, S. Rogers та ін. В Україні значний внесок у розв'язанні та визначенні актуальних питань прогнозування ймовірного перебігу корекції розвитку дітей з РАС зробили Н. Базима, Д. Давсон, А. Іваненко, Д. Ісаєв, С. Конопляста, І. Костін, Д. Мансон, К. Островська, Т. Скрипник, А. Чуприков та ін. (рання діагностика і корекція порушень психічного розвитку при аутизмі); О. Баєнська, Б. Беттельхейм, В. Каган, М. Ліблінг, І. Логвінова, М. Федоренко, Д. Шульженко, О. Шульженко та ін. (особливості психічного розвитку дітей з РАС); О. Аршатська, І. Мамайчук, В. Нечипоренко, К. Островська, Л. Позднякова, М. Породько, Р. Призванська, Л. Рибченко, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Федоренко, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін. (організація корекційно-розвивального процесу з дітьми з аутизмом).

Формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання. Мета статті полягає у теоретичному аналізі проблеми розвитку імітаційних навичок у дітей з РАС дошкільного віку у контексті прикладного аналізу поведінки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За визначенням МКХ-11 розлад аутистичного спектра (код 6A02) є важкою формою патології розвитку, що характеризується порушеннями соціальних, комунікативних і мовленнєвих функцій, а також наявністю нетипових інтересів і форм поведінки. Аутизм впливає на всі види взаємодії дитини з навколишнім світом, що детерміновано, як правило, ураженням багатьох ділянок мозку. У новій версії МКХ розлад аутистичного спектра ділиться на підтипи із зазначенням наявності або відсутності розладів інтелекту та зазначенням здатності людини використовувати «функціональне мовлення» (усне чи письмове). О. Доленко відносить аутизм до спектрального розладу, тобто діти можуть мати різні варіанти інтелектуальних та поведінкових проблем – від важких до ледь помітних. Одностайно науковці вважають, що аутизм є одним із важких порушень розвитку (pervasive developmental disorders PDDs), який характеризується значними недоліками у формуванні соціальних і комунікативних навичок, а також проявами стереотипних інтересів і патернів поведінки (К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко, D. Cohen, S. Harris, В. Hoddint, V. Krevelen, G. Oaviest, F. Volkmar, T. Ward та ін.).

На сьогодні більшість авторів дотримується думки, що аутизм є наслідком особливої патології, основою якої є порушення центральної нервової системи. Висунуто низку гіпотез щодо характеру цієї недостатності та її можливої локалізації; тривають інтенсивні дослідження з метою перевірки цих тез, але однозначних відповідей доки немає. Відомо тільки, що в аутичних дітей часто виявляють ознаки мозкової дисфункції, а також порушення біохімічного обміну.

Недостатність може бути викликана широким колом чинників: генетичною обумовленістю, хромосомними аномаліями, природженими обмінними порушеннями, патологією вагітності та пологів, наслідками нейроінфекцій тощо. Зокрема, І. Марценковський визначає розлади аутистичного спектра як поведінковий синдром, що має біологічну основу у вигляді системних порушень розвитку мозку, що пояснюється взаємодією факторів середовища та генетичних. Найчастіше РАС є розладами з множинною коморбідністю.

Тривалий час в Україні аутизм розглядався як різновид ранньої шизофренії. Важливим є те, що на сьогоднішній день аутизм вважається окремим розладом розвитку, що принципово вирізняється від інших видів дизонтогенезу, і йдеться про те, що в осіб із аутизмом випадки шизофренії зустрічаються з тою самою частотою, як і в осіб із нейротиповим розвитком.

Слід зазначити, що з 2015 року в Україні визначено діагноз «розлади аутистичного спектра» (РАС), про що свідчить розроблений Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством освіти і науки України документ «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги та медичної реабілітації дітей з РАС».

У 2018 році Україна здійснила перехід від Міжнародної класифікації хвороб до Міжнародної класифікації функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (ICF – International Classification of Functioning, Disability, and Health), що дозволило долучитися до європейських та міжнародних стандартів захисту прав людини. МКФ ДП надає можливість провести сучасну, досконалу оцінку особливостей розвитку дитини з РАС в Інклюзивно-ресурсному центрі і надати їй професійну психолого-педагогічну допомогу.

У відповідності до принципу дитиноцентризму, який домінує у сучасній українській спеціальній освіті (В. Бондар, І. Дмитрієва, В. Засенко, С. Конопляста, І. Мартиненко, С. Миронова, Л. Прохоренко, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, А. Шевцов, С. Федоренко, О. Хохліна, О. Чеботарьова та ін.), беззаперечною є теза про необхідність створення найсприятливіших умов щодо процесів навчання і розвитку аутичних дітей, які мають значні потенційні можливості. Ті обмеження, які ускладнюють їхнє поступальне зростання – брак соціальних якостей та порушення сомато-сенсорних і психомоторних процесів – можуть бути подолані. Спеціально підібрані методи навчання і розвитку таких дітей сприяють успішному формуванню їхніх інтелектуальних здібностей і адаптивних можливостей.

С. Роджерс, Дж. Доусон (Rogers, Dawson, 2010) підкреслюють, що ранній вік є найбільш чутливим для реалізації корекційного втручання для дітей з розладами аутистичного спектра, адже у даному віці мозок найбільш пластичний та сприйнятливий для навчання. Результатом раннього втручання є як зміна поведінкового репертуару дитини з аутизмом, так і реорганізація її мозкових структур (Bauman, Kemper). На думку S. Rogers, A. Estes, C. Lord, J. Munson, M. Rocha, J. Winter, M. Talbott кожен день з життя аутичної дитини віддаляє її від життя дитини з нейротиповим розвитком. Особливості реакцій мозку на різноманітні стимули навколишнього середовища та відповідні побудовані нейронні зв'язки, збільшують відмінності у мозкових структурах у дітей із РАС. Відмінності у сприйнятті оточуючого середовища спостерігаються вже із

першого року життя, що проявляється у специфічних реакціях на соціальні стимули, відсутності ініціативи у побудові комунікативних зв'язків із іншими людьми. У дітей з РАС дошкільного віку спостерігається значний інтерес до різноманітних предметів, які стають основними «партнерами» у іграх. Відсутність активної соціальної взаємодії та зосередженість на взаємодії з матеріальним світом формують відповідні стійкі нейронні зв'язки, які стимулюються та підкріплюються подіями, пов'язаними із мотиваційними предметами і повною байдужістю до соціальних контактів.

Серед провідних особливостей проявів дітей з розладами аутистичного спектра, Т. Скрипник виокремлює несформованість соціальних якостей та особливості сприймання навколишньої дійсності, яка уявляється їм розмаїттям непов'язаних між собою подій, людей, місць, звуків і образів. Гіперфокус характеризується зосередженістю на вибіркових сигналах зовнішньої або внутрішньої дійсності та нездатністю до сприйняття цілісної картини довкілля (Скрипник, 2019).

Р. Шрамм, аналізуючи розумові здібності дітей з аутизмом, відзначав наступне «інтелектуальна недостатність не є обов'язковою для раннього аутизму. Такі діти нерідко можуть мати хороші інтелектуальні задатки, навіть бути парціально обдарованими в різних сферах: володіти абсолютним музичним слухом, грати в шахи, малювати, рахувати. Однак, для їх інтелектуальної діяльності в цілому властиві порушення цілеспрямованості, труднощі в концентрації уваги. Спостерігається певна химерність мислення, схильність до символіки» (Шрамм, 2021).

Порушення соціально-емоційних умінь і навичок у дошкільників з РАС впливають на порушення процесів взаємодії та спілкуватися з іншими людьми, переймання досвіду соціального життя, засвоєння соціальних правил, норм і стандартів поведінки. Притаманними для дітей з аутистичними розладами є складнощі усвідомлення власних емоційних станів та створення образу себе й партнера, порушення в обранні доречних до контексту засобів спілкування (доторкання, контакт очей, співвідношення поз, користування тими чи іншими невербальними діями, регуляція інтонацій та інших просодичних елементів). Порушення комунікації і довільного зосередження зумовлюють труднощі у оволодінні навичками соціально-побутової поведінки.

У дітей з РАС спостерігається відсутність взаємозв'язку між рівнем розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. Може спостерігатися як повна відсутність, так і наявність функціональних мовленнєвих навичок. Більшість аутистів мають проблеми з використанням мовлення (експресивна комунікація) й розумінням значення слів (рецептивна комунікація).

Труднощі довільного навчання, цілеспрямованого вирішення актуальних завдань; складнощі в узагальненні, символізації, перенесення навичок з однієї ситуації в іншу, обмеженість у усвідомленні підтексту характеризують розвиток пізнавальної сфери дітей з аутизмом. В умовах мінливої реальності, діти з РАС не в змозі активно переробляти інформацію та використовувати набуті навички.

У системі сприймання довкілля у більшості аутичних дітей домінує той чи інший сенсорний канал, і вони прагнуть отримати бажані враження саме через цей орган відчуття. Через вразливість дітей до стимулів зовнішнього середовища, їх ігрова діяльність націлена на самостимуляцію щодо певних

слухових, зорових, тактильних та інших привабливих для неї відчуттів (викладання ланцюгів з іграшок, різномірних матеріалів і предметів; групування предметів за певною ознакою; обійми з вібруючими іграшками; прислухання до звуків, які вилучають іграшки або процес взаємодії з ними тощо). При цьому дитина не грає в гру, запропоновану дорослими або однолітками, проявляє небажану поведінку при втручанні в її ігровий процес.

Спираючись на спектральність порушень при розладах аутистичного спектра, важливою складовою гармонійного розвитку дитини з аутизмом є здатність до імітації поведінки інших людей, адже, на думку G. Dawson, L. Schreibman, S. Rogers, T. Smith наслідування є формою орієнтування дитини в різних аспектах навколишньої дійсності. А. Бандура вважає, що імітація це формування нової поведінки шляхом спостереження за діями інших та їх відтворення.

Наслідування відіграє важливу роль у вирішенні актуальних і специфічних завдань розвитку дитини на кожному її віковому етапі. Саме різноманіття змісту наслідування та його широкий діапазон проявів на різних стадіях онтогенезу обумовлює відсутність єдиного підходу до аналізу емпіричних даних та розуміння ролі імітації в психічному розвитку дитини.

Імітаційні навички формуються на ранніх етапах онтогенезу і закладають фундаментальну базу для формування навичок спілкування, відіграють важливу роль у соціальному функціонуванні, розвитку когнітивних та ігрових навичок. За допомогою імітації дитина навчається, наслідуючи за оточуючими певні моделі поведінки, рухів, міміки, звуків та слів.

Науковці виділяють дві основні функції імітації. Завдяки навчальній функції діти оволодівають знаннями та необхідними навичками, комунікативна функція впливає на залучення дітей до соціальної та емоційної взаємодії з оточуючими. Розвиток імітації проходить стадії копіюючого, уявного та розмірковуючого наслідування. У процесі зростання дитини якісні показники імітаційних навичок змінюються: ускладнюються зразки для наслідування, збільшуються точність та швидкість відтворення, зростає частота наслідувальних актів. Зокрема, S. Rogers, G. Dawson (Rogers, Dawson, 2010) пов'язують порушення імітації з порушенням вродженої здатності співвідносити дії інших із власними. Порушення формування імітаційних навичок у ранньому віці впливають на інші сфери розвитку дитини: соціальні навички, загальні соціальні здібності, моторний розвиток, скоординована спільна увага, здатність до емоційного відгуку та обміну емоціями, словесної імітації, мовлення, сенсомоторний розвиток.

Один із сучасних напрямів поведінкового підходу, Денверська модель раннього втручання (The Early Start Denver Model – ESDM), зосереджений на реалізації терапевтичного впливу на всі вісім аспектів розвитку дитини з аутизмом, при цьому особлива роль надається п'ятьом сферам, серед яких саме імітаційні навички займають провідне значення, адже імітація відіграє важливу роль у становленні соціальних та комунікативних навичок, розвиток яких входить до основних цілей раннього втручання. У ESDM імітація поділяється на: 1) імітаційні дії з предметами – вміння наслідувати знайомі та нові дії з предметами за зразком іншої людини, серію рухів спрямованих як на традиційні, так і не типові маніпуляції з предметами за зразком іншої людини; 2) жестову

імітацію, тобто імітацію без використання предметів – наслідування жестів та рухів тіла за зразком іншої людини; 3) орально-моторну імітацію – наслідування міміки обличчя за зразком іншої людини; 4) вокальну імітацію звуків та слів.

Результати досліджень С. Роджерс, Дж. Доусон, В. Вилліамс показали, що у більшості дітей із аутизмом порушений розвиток імітаційних навичок, який не відповідає розвитку цієї сфери у нейротипових однолітків. У порівнянні з однолітками з нейротиповим розвитком, діти з аутизмом стикаються із труднощами у повторенні слів, жестів, дій інших людей. Складнощі у наслідуванні за оточуючими радикально впливають на здатності до навчання (Rogers, Dawson, 2010).

Виявлено, що дефіцити в наслідуванні дій інших передбачають подальші складнощі у розвитку мовленнєвих та соціальних навичок, гри з предметами та гри з однолітками, навичок самообслуговування, дрібної та крупної моторики, поведінкових навичок. А. Vivanti, G. Dissanayake, C. Victorian наголошують, що порушення імітації у ранньому віці у дітей з РАС призводять до каскаду соціальних і комунікативних навичок та сприяють розвитку дефіцитів у сфері соціальних взаємовідносин.

М. Сандберг підкреслює важливе значення вербальних властивостей моторної імітації для аутичних дітей з порушеним вокальним репертуаром. Аналіз репертуару імітаційних навичок впливає на прийняття рішення, щодо навчання дитини актуальним типам вербальної поведінки та впровадження відповідних засобів альтернативної комунікації, наприклад, використовувати мову жестів для навчання більш складним формам мовлення – інтровербальним реакціям. Також, на думку науковця, здатність дитини імітувати моторні дії важливі у опануванні іншими видами поведінки, а саме навичками самодопомоги, дотримання правил поведінки, ехо-навичками, ігровими навичками, навичками соціальної поведінки (Sundberg, 2014).

Аналіз проблеми розвитку в аутичних дітей імітаційних навичок у вітчизняній та закордонній спеціальній літературі засвідчив недостатнє вивчення означеного питання. Втім, значна увага цьому питанню приділяється саме у поведінковому підході. Дж. Купер, М. Сандберг, Гр. Хенлі підкреслюють важливість технологій прикладного аналізу поведінки як стратегічних інструментів для ефективного розвитку імітаційних навичок у дітей з розладами аутистичного спектра.

Поведінковий підхід у психології зосереджений на вивченні поведінки живих організмів. Концептуальна основа для аналізу поведінки складається з теоретичних положень біхевіоризму (Дж. Уотсон, Е. Торндайк), радикального біхевіоризму як фундаменту для експериментального аналізу поведінки у лабораторних умовах (Ф. Скінер) та прикладного аналізу поведінки (Д. Байер, М. Вольф, Т. Різлі та ін.), який включає розробку та практичне застосування конкретних методів виправлення поведінки.

Дж. Купер, Т. Херон, У. Хьюард дають наступне визначення прикладному аналізу поведінки (АВА – Applied behavior analysis) – «це наука, яка розробляє прикладні методики на основі законів поведінки і систематично застосовує їх для покращення соціально значущої поведінки, а також використовує експеримент для пошуку змінних, які відповідальні за зміну поведінки» (Cooper, Heron, Heward, 2020). Мета даної наукової дисципліни відображається саме у її

прикладній спрямованості – виправляти поведінку людини і тим самим сприяти покращенню її життя. Тому у фокусі уваги ті форми поведінки, “виправлення” яких сприятиме покращенню якості повсякденного життя людини та взаємостосунків із оточуючими, а саме соціальної поведінки, вербальної поведінки, поведінки під час навчання, роботи чи відпочинку, повсякденних форм поведінки, самообслуговування і т.п.

Д. Байєр, М. Вольф, Т. Різлі виділяють наступні характеристики поведінки у АВА: по-перше, робота проводиться лише із поведінкою, яка потребує виправлення, а не із тими формами поведінки, які пов’язані із цільовою поведінкою і не із тими, які мають словесний опис. По-друге, цільова поведінка повинна піддаватися точній та надійній кількісній оцінці. По-третє, при спостереженні зміни цільової поведінки, необхідно розуміти, які саме відбулися зміни і в кого. Аналітична складова АВА включає в себе пошук функціональних зв’язків між певними змінними, значення яких дослідник змінює, і тією чи іншою кількісною характеристикою цільової поведінки. Прикладний аналіз поведінки не лише забезпечує ефективними методиками впливу на людську поведінку, але й незаперечно доводить наявність функціональної залежності між змінами у поведінці, які мають соціальну значущість, та використанням відповідних методик.

Прикладний аналіз поведінки розділяє поведінку живого організму на респондентну (respondent behavior) та оперантну поведінку (operant behavior). Респондентна поведінка розглядається як поведінковий компонент рефлексу (філогенез), а репертуар оперантної поведінки є результатом взаємовідносин із навколишнім середовищем (онтогенез). Дослідження Ф. Скінера та розроблені ним основні принципи оперантної поведінки лежать в основі трьохчленної послідовності (three-term contingency) аналізу оперантної поведінки «АВС: antecedent- behavior- consequence»:

- 1) антецедентний стимул (antecedent) – умови або стимули, які з’являються до появи поведінкової реакції;
- 2) поведінка (behavior) – активність живого організму;
- 3) наслідки поведінки (consequence) – стимул або його зміна, які відразу сліdkують за поведінкою (Sundberg, 2014; Cooper, Heron, Heward, 2020).

І. Ловаас, засновник ідей використання АВА у роботі з дітьми з РАС, розробив систему інтенсивних занять на основі поведінкового аналізу («Поведінкова терапія»/«АВА-терапія»), які впливають на подолання розладів аутистичного спектра та набуття необхідних поведінкових навичок. Науковець експериментальним методом довів, що АВА є ефективним корекційним підходом, здатним привести до суттєвих покращень у функціонуванні дітей з РАС.

Національний центр професійного розвитку в області розладів аутистичного спектра США опублікував звіт про практики роботи з дітьми і молодими людьми з аутизмом, ефективність яких була підтверджена науковими дослідженнями (Evidence-Based Practices). Усього було виділено 27 практик корекції аутизму з доведеною ефективністю, серед яких провідне місце посіла саме АВА-терапія.

Р. Ліф, Дж. Макекен підкреслюють, що «мета поведінкового втручання полягає у тому, щоб навчити дитину з аутизмом навичкам, які будуть сприяти його розвитку і допоможуть їй жити настільки самостійним та повноцінним

життям наскільки це можливо. За декілька десятиріч досліджень розроблено та вдосконалено низку навчальних планів, які охоплюють подібні навички».

Так, пильна увага приділяється представниками прикладного аналізу поведінки (Baer and Sherman, Carr and Kologinsky, Wolery and Schuster, Garfinkle and Schwartz) формуванню імітаційних навичок, які є важливою складовою репертуару оперантної поведінки та дозволяють дитині швидко засвоювати навички соціальної взаємодії та комунікації. Науковці відмічають, що переважний відсоток дітей з РАС мають значні складнощі у наслідуванні дій інших людей. Поведінковий аналітик може використовувати імітаційні навички з метою формування нової поведінки, при цьому відсутність імітаційного репертуару значно ускладнює процес засвоєння навичок з інших сфер розвитку, як у структурованих навчальних умовах, так і у природньому середовищі.

Експериментальні дослідження, демонструють, що процес формування та збереження імітаційних навичок, спирається на ті ж самі принципи формування та збереження інших видів оперантної поведінки. Зокрема, Дж. Купер, Т. Херон, У. Хьюард виокремлюють наступні якості імітаційних оперантів: підкріплення збільшують частоту імітації; при умові підкріплення будь-якої імітаційної поведінки, інша/нова імітаційна поведінка може виникнути без спеціального навчання та підкріплення; більшість дітей, які не вміють імітувати, можна цьому навчити.

П. Холз зазначає, що функціональна залежність імітативної поведінки та зовнішнього середовища характеризується наступними ознаками. По-перше, функцію моделі для імітації може виконувати будь-який фізичний рух, який виступає антецедентним стимулом та викликає імітаційну поведінку. Попередньо підготовлений антецедентний стимул, який допомагає учневі набути нові навички або покращити наявні, розглядається як запланована модель. Потенційними незапланованими моделями виступають усі антецедентні стимули, здатні викликати імітацію, вони формують безліч нових форм поведінки. По-друге, модель для імітації та сама імітація мають спільну топографію. Фізична схожість моделі та імітації свідчить про однакову сенсорну модальність. По-третє, імітація слідує одразу після демонстрації моделі (можливий латентний період 3-5 сек.). При цьому реакція, яка була набута шляхом імітації, може демонструватися й пізніше у відповідній життєвій ситуації. По-четверте, контролюючою змінною для імітаційної поведінки виступає сама модель. Імітація розглядається як нова поведінка, яка слідує за раніше відсутнім антецедентним стимулом (моделлю). Імітаційна поведінка яка була підкріплена, може увійти до поведінкового репертуару людини і стати самостійним оперантом, який знаходиться під контролем відповідного антецеденту та підкріплення відповідно до класичної трьохчленної послідовності формування оперантної поведінки «ABC: antecedent – behavior – consequence» (Sundberg, 2014).

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, аналіз та узагальнення фактичних даних про розвиток найрізноманітніших аспектів психічної діяльності дітей з аутистичними розладами дозволив зробити висновок, що здатність до імітації відіграє важливу роль у формуванні в них соціально значущої поведінки. Науковці відмічають, що у більшості дітей із аутизмом порушений розвиток імітаційних навичок, який не відповідає розвитку

цієї сфери у нейротипових однолітків. Складнощі у наслідуванні за оточуючими радикально впливають на загальний розвиток та здатність до навчання. Порушення розвитку імітаційних навичок у дітей з РАС гальмує формування повноцінного поведінкового репертуару та стає значною перешкодою у процесі їхньої соціалізації. Вектор вирішення окресленої проблеми спрямовує сучасну українську корекційну педагогіку й спеціальну психологію до активного застосування прикладного аналізу поведінки як у освітній практиці, так і у педагогічній науці.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Скрипник Т. В. (2019). Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. (Skrypnyk T. V. (2019). Children with autism in inclusion: success scenarios. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University).

Шрамм Р. (2021). Дитячий аутизм і АВА: терапія, що ґрунтується на методах прикладного аналізу поведінки. (Schramm R. (2021). Childhood autism and ABA: therapy based on applied behaviour analysis methods).

Ivanenko A., Bazyma N., Zalanovska L., Brushnevskaya I., Shulzhenko D., Shvaliuk T. (2021) *The Problem of Mental Development in Children with Autistic Disorders. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021, Volume 12, Issue 4, 297-313.

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020) *Applied Behavior Analysis* (3rd Edition). Hoboken, NJ: Pearson Education.

Rogers, S. J., & Dawson, G. (2010). *Early Start Denver Model for young children with autism: Promoting language, learning, and engagement*. Guilford Press.

Sundberg, Mark L. (2014) *VB-MAPP: Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program* (2nd Edition), Full Set Perfect Paperback.

REFERENCES

Skrypnyk T. V. (2019). *Dity z autyzmom v inkluzii: stsenarii uspihu*. Kyiv: Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka. (Skrypnyk T.V. (2019). Children with autism in inclusion: success scenarios. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University) [in Ukrainian].

Shramm R. (2021). *Dytiachyi autyzm i AVA: terapiia, shcho hruntuietsia na metodakh prykladnoho analizu povedinky*. (Schramm R. (2021). Childhood autism and ABA: therapy based on applied behaviour analysis methods).

Ivanenko A., Bazyma N., Zalanovska L., Brushnevskaya I., Shulzhenko D., Shvaliuk T. (2021) *The Problem of Mental Development in Children with Autistic Disorders. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2021, Volume 12, Issue 4, 297-313.

Cooper, J. O., Heron, T. E., & Heward, W. L. (2020) *Applied Behavior Analysis* (3rd Edition). Hoboken, NJ: Pearson Education [in USA].

Rogers, S. J., & Dawson, G. (2010). *Early Start Denver Model for young children with autism: Promoting language, learning, and engagement*. Guilford Press.

Sundberg, Mark L. (2014) *VB-MAPP: Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program* (2nd Edition), Full Set Perfect Paperback.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі дослідження особливостей розвитку у осіб із особливими освітніми потребами імітаційних навичок, які є основою для формування комунікативної компетенції, соціально значущої та адаптивно комунікативної поведінки. Особливого значення набуває вирішення цієї проблеми стосовно дітей із порушенням комунікативної сфери, а саме дітей із розладами аутистичного спектра. Визначено спрямованість сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень на питання ранньої діагностики та раннього психолого-педагогічного втручання, з'ясування специфіки формування емоційно-вольової та особистісної сфер, визначення ефективних шляхів щодо корекції пізнавальної діяльності та ігрової сфери, охарактеризовано особливості психічних процесів дітей із розладами аутистичного спектра та можливості їхнього розвитку в умовах спеціально організованого психокорекційного навчання і виховання. Наголошено, що у проблемі пошуку ефективних шляхів розвитку соціальної адаптації відкритою залишається низка питань, що пов'язані зі здатністю до імітації поведінки інших людей, тобто здатності до наслідування як форми орієнтування дитини з аутистичними розладами в різних аспектах навколишньої дійсності. Підкреслено, що саме дошкільний вік є сенситивним періодом для формування та розвитку навичок наслідування, які закладають фундаментальну базу для формування навичок спілкування, відіграють важливу роль у соціальному функціонуванні особистості. Встановлено, що порушення розвитку імітаційних навичок у дітей із розладами аутистичного спектра гальмує формування повноцінного поведінкового репертуару та стає значною перешкодою у процесі їхньої соціалізації. Приділено увагу важливості технологій прикладного аналізу поведінки – «Поведінкової терапії» / «АВА-терапії» – як стратегічних інструментів для ефективного розвитку імітаційних навичок у дітей означеної категорії. Розкрито сутність одного із сучасних напрямів поведінкового підходу – Денверську модель раннього втручання (The Early Start Denver Model – ESDM).

Ключові слова: спеціальна освіта, діти з особливими освітніми потребами, розлад аутистичного спектра (РАС), прикладний аналіз поведінки, поведінковий підхід, імітація, АВА-терапія, Денверська модель раннього втручання.

ЗМІСТ

ВИЩА ШКОЛА

КОРКІШКО Олена, ТОПОЛЬНИК Яна, ТРОЦЕНКО Олена.....	7
ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТІЙНОГО ПОЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (за матеріалами кваліфікаційної роботи)	
НАБОКА Ольга.....	15
НАУКОВО – ДОСЛІДНИЦЬКИЙ БЛОГІНГ ЯК ВИЯВ ВИРОБНИЧОЇ КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАТИЗАЦІЇ КАДРОВОГО СКЛАДУ КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
КРИВОШЕЯ Неля, БЄЛІК Анастасія.....	24
ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»	
НОВІКОВА Катерина.....	34
ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ЗАРУБІЖНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ	
ПОПОВА Ганна, ГАПАНОВИЧ Валерій.....	42
УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	
ПОПОВА Ганна, КУЛЬБАКА Григорій.....	51
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
САЯПНА Світлана, ДАНИЛЬЧЕНКО Вадим.....	60
ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ЗВО	
САЯПНА Світлана, ТВЕРДОХЛІБ Олександр.....	69
КОЛАБОРАТИВНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНТЕРАКТИВНИЙ МЕТОД ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ У ЗВО	
САЯПНА Світлана, БОЖЕНКО Ігор.....	79
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЕНТАЦІЙ МОЛОДІ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ	
СОСНОВА Ірина	90
СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	
ЧЕРНЕНКО Сергій, ДУБОВОЙ Олександр, ПОЛУЛЯЩЕНКО Тетяна, ЖУРАВЕЛЬ Євгеній.....	98
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВІДНИХ ЧИННИКІВ НА ЯКІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ГАЛУЗІ ФКС СЕРЕД НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	

ГАРАНЬ Наталія, ПОГОСОВ Єдгар, ЧЕНЬСІ Лі.....	110
МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ	
КОРКІШКО Артем.....	120
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВМОТИВОВАНОСТІ МАГІСТРІВ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЧЕРЕЗ НАПОВНЕННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИМИ ІМІДЖЕЗОРІЄНТОВАНИМИ ЗНАННЯМИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ	
БАГЛАЙ Микола.....	130
ЗМІСТ І СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
МІШЕНІНА Тетяна, СКИДАН Сергій.....	142
РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ГУМАНІТАРІЇВ (МОВНІ ДЕВІАЦІЇ Й ЛІТЕРАТУРНЕ УЖИВАННЯ ГРУПИ ПИСЬМОВИЙ, ПИСЕМНИЙ, ЛИСТОВНИЙ, ПИСАНИЙ)	
ГАРАНЬ Наталія, ОСИКА Максим, МЯОФЕН Лян.....	151
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
ШУЛЬЖЕНКО Олександр.....	162
ПРОФЕСІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ ПЕДАГОГА У ВИМІРІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ	
ПАНАСЕНКО Елліна.....	168
ПРОФЕСІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ГАЛУЗІ КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
ЦВЕТКОВА Ганна.....	176
ПРОЦЕС СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС	
ТОПОЛЬНИК Яна.....	183
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ	
ГНІЗДІЛОВА Олена.....	192
МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ЦАРИНА УПРАВЛІННЯ ТА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКА КАФЕДРИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	
РОЗДИМАХА Євген, ГОЛОВЧЕНКО Данило.....	199
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ І УЧНЯ	
КУРІННА Світлана, КУРІННИЙ Ян, ТЕМНІКОВА Інна.....	209
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ «ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТОЛОГІЇ» НА ДРУГОМУ МАГІСТЕРСЬКОМУ РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

БІЛЕЦЬКИЙ Олексій, ЛІСНЯК Сергій.....	217
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД НА НАЦІОНАЛЬНУ ОСВІТУ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ (XIX – ПОЧАТОК XX)	

СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

ІВАНЕНКО Аліна, ДМИТРИЄВА Ірина, ЯМПОЛЕЦЬ Катерина.....225
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВИЧКИ ІМІТАЦІЇ У ДІТЕЙ ІЗ
РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У
КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКОВОГО ПІДХОДУ

CONTENT

KORKISHKO Olena, TOPOLNYK Yana, TROTSSENKO Olena.....	7
CHARACTERISTICS OF THE CONCEPTUAL FIELD OF RESEARCHING THE PROBLEM OF DEVELOPING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE LECTURER BY MEANS OF DISTANCE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL SPACE OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION (based on the qualification work materials)	
NABOKA Olha.....	15
SCIENTIFICALLY – RESEARCH BLOGGING AS A MANIFESTATION OF PRODUCTION CULTURE AND INFORMATIZATION OF PERSONNEL OF THE DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION	
KRYVOSHEIA Nelya, BIELIK Anastasiia.....	24
PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE NURSERY TEACHERS IN THE PROCESS OF STUDYING THE ACADEMIC DISCIPLINE “THEORY AND TEACHING METHODS OF MUSICAL UPBRINGING”	
NOVIKOVA Kateryna.....	34
PREREQUISITES FOR THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF BLENDED LEARNING IN A FOREIGN EDUCATIONAL AREA	
POPOVA Hanna, HAPANOVYCH Valerii.....	42
MANAGEMENT COMPETENCE OF THE MANAGER OF EDUCATION: THEORETICAL ASPECT	
POPOVA Hanna, KULBAKA Hryhorii.....	51
PECULIARITIES OF THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF ECONOMIC PROFILE IN MODERN CONDITIONS OF INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION	
SAYAPINA Svetlana, DANYLCHENKO Vadym.....	60
ECONOMIC COMPETENCE OF THE FUTURE EDUCATOR: THE ESSENCE AND FACTORS OF FORMATION UNDER THE CONDITIONS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION	
SAYAPINA Svetlana, TVERDOKHLIB Oleksandr.....	69
COLLABORATIVE LEARNING AS AN INTERACTIVE METHOD OF ECONOMIC EDUCATION OF APPLICANTS IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	
SAYAPINA Svetlana, BOZHENKO Ihor.....	79
THE PROBLEM OF FORMING THE VALUE ORIENTATIONS OF YOUTH: SCIENTIFIC DISCOURSE OF MODERN RESEARCHERS	
SOSNOVA Irina.....	90
ESSENCE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF DISTANCE LEARNING IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION	
CHERNENKO Serhii, DUBOVOI Oleksandr, POLULIASCHENKO Tatyana, ZHURAVEL Yevhenii.....	98
STUDY OF LEADING FACTORS ON THE QUALITY AND EFFICIENCY OF THE TRAINING OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS IN THE FCS FIELD AMONG SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL EMPLOYEES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	

HARAN Nataliia, POGOSOV Edhar, CHENXI Li.....	110
NETWORK TECHNOLOGIES AS A MEANS OF VOCATIONAL TRAINING OF FUTURE LECTURERS UNDER THE CONDITIONS OF MASTER'S DEGREE	
KORKISHKO Artem.....	120
ENSURING THE MOTIVATION OF MASTERS OF HIGHER EDUCATION PEDAGOGY THROUGH FILLING THE CONTENT OF TRAINING WITH SPECIAL IMAGE-ORIENTED KNOWLEDGE AS A CONDITION FOR THE EFFECTIVE FORMATION OF PROFESSIONAL IMAGE	
BAGLAI Mykola.....	130
CONTENT AND STRUCTURAL COMPONENTS OF CIVIL POSITION OF CADETS MILITARY INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	
MISHENINA Tetiana, SKIDAN Sergiy.....	142
DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF SPEECH OF FUTURE HUMANITIES STUDENTS (LINGUISTIC DEVIATIONS AND LITERARY USAGE OF THE GROUP WRITTEN, WRITTEN, WRITTEN, WRITTEN)	
HARAN Nataliia, OSYKA Maks, MIAOFENG Liang.....	151
PRACTICAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES DURING THE PROFESSIONAL TRAINING OF APPLICANTS OF AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION	
SHULZHENKO Oleksandr.....	162
PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS OF A TEACHER IN THE DIMENSION OF WORLD TRENDS	
PANASENKO Ellina.....	168
PROFESSIONAL MANAGEMENT IN THE MANAGERIAL BRANCH OF THE HEAD OF THE PRESCHOOL EDUCATION DEPARTMENT	
TSVIETKOVA Hanna.....	176
THE PROCESS OF FORMING THE PERSONAL GROWTH OF THE HEAD OF THE DEPARTMENT OF PRE SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE: A SCIENTIFIC DISCOURSE	
TOPOLNYK Yana.....	183
USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FUTURE MANAGERS-ECONOMISTS MULTI-PROFESSIONAL MOBILITY FORMATION	
HNIZDILOVA Olena.....	192
MANAGEMENT AS AN AREA OF CONTROL AND KEY COMPETENCIES OF THE HEAD OF THE PRESCHOOL EDUCATION DEPARTMENT	
ROZDYMAKHA Yevhen, GOLOVCHENKO Danylo.....	199
FEATURES FUNCTIONING OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHER AND STUDENT INTERACTION	
KURINNA Svitlana, KURINNYI Yan, TEMNIKOVA Inna.....	209
USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN THE TEACHING OF «PRESCHOOL EDUCATION» AT THE SECOND MASTER'S LEVEL OF THE HIGHER EDUCATION OF THE FUTURE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS	

BILETSKYI Oleksiy, LISNYAK Serhii.....	217
HISTORIOGRAPHICAL REVIEW OF THE NATIONAL EDUCATION OF LEFT-BANK UKRAINE AT THE TURN OF THE CENTURY (19TH – EARLY XXTH)	
IVANENKO Alina, DMYTRIIEVA Iryna, YAMPOLETS Kateryna.....	225
FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF IMITATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN WITH ASD IN THE CONTEXT OF A BEHAVIOURAL APPROACH	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі «Педагогічні науки» в категорії «Б» (Наказ МОН від 29.06.2021 р. № 735. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.)

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 2 рази на рік (червень; грудень поточного року).

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ТЕОРІЯ ВИХОВАННЯ; ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ; ДОШКІЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; СПЕЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА.

Для публікації у збірнику наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу» приймаються матеріали, які не друкувалися раніше та містять наукові результати теоретичних і експериментальних досліджень у відповідних наукових галузях, а також наукові огляди та рецензії.

Відповідно до редакційної політики журналу процедура рецензування є анонімною (двостороннє «сліпе» рецензування). Усі статті проходять перевірку ознак плагіату. Бажана оригінальність статті – 75%.

До публікації **запрошуються**: доктори та кандидати наук, докторанти, аспіранти, магістранти закладів вищої освіти України та зарубіжжя.

Для осіб, що не мають наукового ступеня, додатково надіслати відскановану рецензію наукового керівника чи рецензію особи, яка має науковий ступінь (підпис рецензента повинен бути завірений у відділі кадрів установи або печаткою факультету (інституту)).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ

1. Мова рукопису: українська, англійська.
2. Обсяг статті – 8 – 12 сторінок (до 20 000 знаків із пробілами) основного тексту. Оптимальний обсяг статті – 0,5 др. арк.
3. Текст має бути набраний у текстовому редакторі MS Word (розширення .docx, .doc, .rtf).
4. Параметри сторінки: формат А4, всі поля – 2 см, без нумерації сторінок.
5. Шрифт тексту – Times New Roman, рядки без переносів.
6. Параметри абзацу **основного тексту**:
 - вирівнювання – за шириною;
 - міжрядковий інтервал – 1,5 пт;
 - відступ першого рядка – 1,25 см;
 - інтервал між абзацами – 0 пт.

У документі не застосовуються колонтитули та зноски.

РОЗТАШУВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СТАТТІ:

1. Індекс УДК (шрифт звичайний, кегль 14, вирівнювання по лівому краю, без відступів першого рядка).
2. Назва статті (англійською мовою, шрифт напівжирний, кегль 14, усі літери прописні, вирівнювання по центру, без відступів першого рядка).
3. Назва статті (українською мовою, шрифт напівжирний, кегль 14, усі літери прописні, вирівнювання по центру, без відступів першого рядка).

4. У двох колонках (міжрядковий інтервал – 1 пт):

З лівого боку (українською мовою):

- ім'я, прізвище автора (авторів) (кегель 14, шрифт курсив, напівжирний);
- учене звання, науковий ступінь (шрифт звичайний, кегль 14);
- E-mail (шрифт звичайний, кегль 14);
- ORCID (шрифт звичайний, кегль 14);
- місце роботи, країна (шрифт звичайний, кегль 14)

З правого боку (англійською мовою):

- ім'я, прізвище автора (авторів) (кегель 14, шрифт курсив, напівжирний);
- учене звання, науковий ступінь (шрифт звичайний, кегль 14);
- E-mail (шрифт звичайний, кегль 14);
- ORCID (шрифт звичайний, кегль 14);
- місце роботи, країна (шрифт звичайний, кегль 14).

5. **Анотація** (англійською мовою, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів): підзаголовок «**ABSTRACT**» (шрифт напівжирний, відступ першого рядка – 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5); далі в цьому ж рядку – текст анотації (шрифт курсив, кегль 14, вирівнювання по ширині).

6. **Ключові слова** (англійською мовою): підзаголовок «**Key words:**» (14 пт, напівжирний, курсив); далі в цьому ж рядку – ключові слова (14 пт, курсив, вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5): від 3 до 8 термінів, розділених знаком «,**»**.

7. **Основний текст статті** (вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5; без додаткових інтервалів до і після абзаців) має містити необхідні елементи:

- **актуальність теми**, постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- **аналіз останніх досліджень і публікацій**, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
- **формулювання цілей (мета) статті, постановка завдання;**
- **виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;**
- **висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.**

Текст статті мовою оригіналу (відповідно вимог).

Посилання на літературу у тексті статті оформлюються за міжнародним стилем оформлення наукових публікацій АРА (American Psychological Association) style – стиль цитування АПА (Американська психологічна асоціація): у круглих дужках прізвище автора – кома – рік видання роботи (наприклад, Петренко, 2020), якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад (Петренко, 2020: 125). Якщо потрібно послатися на декілька джерел, варто перелічувати їх через крапку з комою (наприклад, Петренко, 2018; Коркішко, 2015; Саяпіна, 2016).

8. **ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА** (шрифт напівжирний, кегль 14 пт, прописні літери, міжрядковий інтервал – 1,5 пт, вирівнювання по центру); з нового рядка – перелік використаних джерел без нумерації (14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5, у алфавітному порядку). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог міжнародного бібліографічного стандарту АРА

(Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

УВАГА! У змісті публікації не має бути використано джерела країни-агресора та відповідно посилання на них. Якщо це зробити зовсім неможливо, то надайте посилання на інтернет сторінку цього джерела.

9. **REFERENCES** (шрифт напівжирний, кегль 14 пт, прописні літери, міжрядковий інтервал – 1,5 пт, вирівнювання по центру); з нового рядка – перелік використаних джерел без нумерації (14 пт, міжрядковий інтервал – 1,5, у алфавітному порядку). Оформлення літературних джерел слід виконувати відповідно до вимог міжнародного бібліографічного стандарту APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Для **транслітерації** українського тексту на латиницю використовується безкоштовний сайт <http://www.slovyk.ua/services/translit.php> (вибираємо варіант *американська*); для транслітерації російського тексту використовується безкоштовний сайт <http://fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

У references окрім класичної транслітерації обов'язково подається переклад англійською мовою (назва, видання). Важливо пам'ятати, що в зарубіжних базах даних проста транслітерація назви джерела без її перекладу англійською мовою не має сенсу.

10. **Анотація** (українською мовою, обсяг – не менше 1800 знаків без пробілів (230-250 слів): підзаголовок «**АНОТАЦІЯ**» (шрифт напівжирний, відступ першого рядка – 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5); далі в цьому ж рядку – текст анотації (шрифт курсив, кегль 14, вирівнювання по ширині).

11. **Ключові слова** (українською мовою): підзаголовок «**Ключові слова:**» (14 пт, напівжирний, курсив); далі в цьому ж рядку – ключові слова (14 пт, курсив, вирівнювання по ширині, відступ першого рядка на 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5): від 3 до 8 термінів, розділених знаком «,**»**.

Рисунки (схеми, графіки, малюнки, фото тощо) вставляють у статтю в одному з форматів (.jpeg, .bmp, .tif, .gif) з роздільною здатністю не менше за 300 dpi (подавати якісні оригінали). Написи на рисунках виконують шрифтом основного тексту та розміру. Рисунки підписують і нумерують (якщо їх більше за один) під рисунком по центру тексту за допомогою шрифту Times New Roman, кегль 12, курсив. Усі об'єкти в простих рисунках, зроблених у Word, мають бути обов'язково згруповані. Текст статті не повинен містити рисунків і / або тексту в рамках, рисунків, розташованих поверх / за текстом тощо – текст слід форматувати таким чином, щоб для всіх об'єктів було встановлено розміщення «у тексті». Складні, багатооб'єктні рисунки з нашаруваннями готувати за допомогою графічних редакторів (CorelDraw, PhotoShop та ін.). Таблиці повинні мати вертикальну орієнтацію і будуватися за допомогою майстра таблиць редактора Word з арабською нумерацією, текст у таблиці оформлюється шрифтом Times New Roman, кегль 10, міжрядковий інтервал – 1 пт. Обсяг таблиць не повинен перевищувати 1/4 загального обсягу статті.

УВАГА!!! У тексті не допускається вирівнювання пропусками (для цього використовуються параметри абзацу); розрізняються дефіс «-», який не відділяється пробілами з обох боків, і тире « – », яке відділяється з обох боків пробілами; перед розділовими знаками пробіл не ставиться, а після них – ставиться. Дужки та лапки («...») безпосередньо охоплюють текстовий блок і відділяються пробілами лише зовні. У тексті статті ініціали відділяються від

прізвищ, а сторінка від номера нерозривним пробілом (комбінація клавіш Ctrl+Shift+Пробіл), напр: І. Петров або с. 10.

Пам'ятайте, статті подаються повністю підготовленими до друку. Статті, які не відповідають зазначеним вимогам, опубліковані не будуть! Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

АЛГОРИТМ ПОДАННЯ МАТЕРІАЛУ:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку збірки gnvp.ddpu.1996@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить двостороннє «сліпе» рецензування.

3) Редакційний збір становить **1000 гривень** за одну статтю обсягом до 12-15 сторінок. **Частина коштів піде на допомогу ЗСУ.** Звіт буде оприлюднено. Редакційний збір покриває витрати, пов'язані з наданням DOI, редагуванням статей, макетуванням та друком збірки.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	
Електронна адреса	

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Виходить 2 рази на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 1 (105) 2024

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
професора С.А. Саяпіної

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Коркішко А.В.*
Дизайн обкладинки – *Коркішко А.В.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:

<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;

http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;

<http://www.nbu.gov.ua>.

Веб-сайт: <http://gnvp.ddpu.edu.ua>

Підписано до друку 27.06.2024 р.

Формат 60x84/16.

Ум.-друк. арк. 13,95

Наклад 100 пр. Зам. № 483

Видавництво
ЦТРІ «Друкарський дім»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавництв
ДК №5071 від 23.03.2016
м. Краматорськ, вул. О. Тихого, 1-б
тел.: (06264) 6-73-34, (066) 076-76-21